

Inhoudsopgave

8. Interviews gescheiden ouders en professionals	1
8.1 Interview gescheiden ouders	1
Patrick	2
Laura	11
Dennis	22
Lianne	32
Renate	41
Isabel	52
Joris	60
Eva	65
Karin	74
Paula	80
8.2 Interviews professionals	89
Annemieke Reesink	89
Cathelijne Wijnberg	100
Annet Westerink	111

8 Interviews gescheiden ouders en professionals

8.1 Interviews gescheiden ouders

Respondent:	Patrick Kinderen Pim en Elise (gefingeerde namen)
Functie:	Bouwkundige en edelsmid
Leeftijd:	42
Datum en tijd interview:	18 april 2013, 18:00 – 19:15
Code:	PAT1804

S = Stijn
M = Marije
P = Patrick

M: Nou, je naam hebben we al. Kun je bijvoorbeeld vertellen wat voor opleiding je hebt gedaan en werk?

P: Ik heb eerst bouwtechniek gedaan en toen ben ik edelsmid gaan doen. En ik was in 1997 klaar. En af en toe doe ik zulke leuke projectjes. Ook werk ik in het atelier, nieuwe dingen ontwerpen. Ja dat zo vanaf 1997.

M: en je bent bij allebei eigen baas.

P: Ja, dat is ook heel leuk. Is heel fijn, ook omdat ik de kinderen heb kan ik de tijd indelen zoals ik dit wil. Dus breng ik ze naar school en dan komen ze hier.

S: hoeveel kinderen heb je?

P: twee.

S: en hoe oud zijn ze?

P: eentje is 12 jaar oud en de andere 7 jaar.

M: hoe heten ze?

P: Pim en Elise

M: En je leeftijd?

P: Ik ben 42.

S: Hoe ziet de woonsituatie eruit?

P: We hebben eigenlijk co-ouderschap en ze zijn de helft van de week bij mij, en om de weekenden. Dat is eigenlijk hoe wij het doen.

S: Dus dat is eerlijk verdeeld.

P: nou nee nog niet. Daar ben ik nog mee bezig. Dat ze gewoon week op week af komen. Kijk als je de helft van de week doet, mis je de helft van de week. Dat vind ik heel vervelend. Met school en met sport, dan heb je vaste dagen. Bijvoorbeeld mijn dochtertje zit op dansen en dat is op donderdag. En ik heb ze nooit op donderdag. Dat vind ik heel vervelend. Ik wil dat meemaken. En zij (dochtertje) is ook op donderdag een halve dag vrij. Sinds wij gescheiden ben ik bezig... ja... al drie jaar.

M: wel doorzettingsvermogen.

P: Ja weet je ik heb met therapie geprobeerd en via de rechter ook wel. Ik heb een keertje een rechtszaak aangespannen. We hadden afgesproken *fifty-fifty* alles. Maar goed. Daarna hebben we

ook een ouderschapsplan ingevuld. Zij had het er hartstikke moeilijk mee in het begin, met de scheiding. Terwijl zij eigenlijk zelf weg is gegaan. Ze had het er moeilijk mee. Ik had echt zoiets van oke jij werkt nu, maandag en dinsdag, tot woensdagmiddag om de kinderen op te vangen. Maar in één keer alles omgooien gaat niet. Dus we gaan het zo doen. Gaan we eerst 3 maanden kijken hoe het gaat. Toen had ik zoiets van ik heb nooit op die woensdagmiddag de kinderen. Zij is altijd vrij. En dat vond ik vervelend gewoon. En toen had ik zoiets van dat wil ik gewoon veranderd hebben. En we hebben in het ouderschapplan gezet dat we dat zouden herzien. Maar toen was er geen sprake meer van. Dat ging allemaal via de advocaat en de rechter. Ook moesten we naar F, gesprekken. Dat gaat nergens over.

M: Ik heb wel van F gehoord. Dat is gezinsbegeleiding toch?

P: Ja, gezinsbegeleiding. Via de rechter zijn we daarheen gegaan. Maar goed, het blijft... mijn zoontje heeft het moeilijk. In het begin had hij het hartstikke moeilijk, weet je wel. Zij was eigenlijk te labiel of zo. Als ze de kinderen kwam brengen ging ze huilen. De kinderen vonden dat zielig, mama huilend weg. En toen heb ik ook gezegd dan doen we maar gewoon die zondagmiddag. Omdat dat lange 5 dagen achter elkaar wordt. Maar daar kwam ik zelf ook achter van shit hé, moet ik zondagmiddag, dat zijn leuke dagen, moet ik de kinderen wegbrengen. Dus toen ja wilde ik dat ook niet meer. Ja dat is gewoon niet eerlijk. Alleen maandag en dinsdag gaan ze naar school en dan heb je echt met de kinderen op zich, en dan ben je constant de meester aan het spelen. En ja dat moet nog veranderd worden allemaal. Dat moet via de rechter, dat deze uitspraak komt.

M: En wat wil je dan precies?

P: Gewoon een week op week af. Dat is eerlijk. Maar mijn ex geeft aan elke keer: ze trekken het niet bij jou de hele week. Dat is gewoon *bullshit*. Ik ga 3 weken op vakantie met de kinderen, helemaal niets aan de hand. Kunnen ze wel die 3 weken trekken maar kunnen ze die ene week niet trekken. Maar goed.

S: Begrijp ik goed dat het 3 jaar geleden is?

P: Ja, al 4 jaar.

M: dus in 2009 dan.

P: Ja, al een eind terug.

S: en weet je nog een beetje hoe de situatie toen was, voor de scheiding?

P: Ja, nog heel goed. Dat was gewoon hartstikke moeilijk, mijn dochtertje was een jaar of 3. Dus zij heeft dat gewoon meegemaakt, zo hoort dat. Zij heeft nog niet dat besef gehad van 'jeetje mijn ouders zijn uit elkaar'. Het ging gewoon zo. Zij heeft er niet zo'n moeite mee omdat ze het vanaf het begin al mee heeft gemaakt. Mijn zoontje heeft er natuurlijk moeite mee omdat hij de moeder ziet huilen en zo. Ik heb dan altijd zoiets van dat hoeft je niet bij de kinderen te doen, maar goed. En toen vond zij dus dat mijn zoontje eigenlijk naar de psycholoog moest omdat zij dat dus niet kon *handelen*. Ik had bij mij thuis helemaal geen problemen.

M: Maar zij werd dus zeg maar emotioneel en dat vond je zoontje moeilijk, maar ze vond dat hij naar de psycholoog moest. Waarom vond ze dat dan?

P: Nou omdat hij.... Als hij naar mij komt wilde die eigenlijk niet want dan moet hij de moeder alleen laten. Nou ja, dat is mijn theorie hoor. En dat vond hij hartstikke erg. Dan brengt zij de kinderen naar mij, en dan gaat ze hartstikke staan te huilen. En dat ziet dat kind. En wat doet dat met een kind? Niet echt iets leuks.

M: En wat doet hij dan op zo'n moment?

P: Nou toen had ik zoiets van: dan geef je de kinderen maar gewoon af en maar gewoon gelijk weggaan. En dan kwam hij bij mij en binnen een half uur was het weer koek en ei. En zo ging dat door, door, door tot een jaar of anderhalf geleden. En toen vond zij dat hij naar de psycholoog moest.

Ik had zoiets van er scheelt niets met dat kind. Hij heeft gewoon moeite met de overgang elke keer. En in het begin hadden we ook... omdat zij dus woensdagmiddag kwam halen de kinderen, kwam ze de ene keer om 12 uur, een keer om 1 uur en dan belde ze het wordt 2 uur. Toen had ik zoiets van: het moet niet gekker worden. Dus ik had zoiets van we gaan een vaste tijd afspreken en dan kom je maar halen. Als het 2 uur is, is het 2 uur. En dan een keer om 1 uur en dan om 2 uur... Er is toen veel te veel trammelant geweest. Ik moet echt regels hebben. Ik wil houvast hebben. Dan kom je brengen en dan kom je halen.

M: Dat kan ik me wel voorstellen. Ik denk dat het voor uw kinderen ook wel prettiger is, die vaste afspraken.

P: Ja, dat is het ook. Toen had ik zoiets van dan haal je de kinderen van school, en dan moet ik ze ophalen, en dan komt ze een uur later de kinderen ophalen. Dat slaat echt nergens op. In het begin vond ik wel dat ik bij moest springen omdat ik heel flexibel ben. Maar na een jaar moet ze dat toch zelf regelen. Volgens mij had zij het idee: we gaan uit elkaar en we doen alsof we samenwonen. En dat gaat niet. Dan gaat ze constant bellen: Pim is ziek. Tja, ziek...

S: En dat hoorden de kinderen ook.

P: Ja ja, en omdat ik dus... ja weet je. Natuurlijk ben ik ook emotioneel, maar ik ga niet staan te huilen bij de kinderen. Dus ze zegt ook tegen de kinderen: 'je vader geeft niks om jullie'. Want als je gaat huilen, geef je dan heel veel om je kinderen of zo?

M: Dat lijkt me wel heel vervelend als je zo zwart wordt gemaakt bij je kinderen.

P: Dat is een hele tijd zo gegaan ja. En dat had ik ook toen met die psycholoog en zo. Ik wil niet dat hij naar een psycholoog gaat. 'Waar ben je bang voor dan?' Waar moet ik bang voor zijn dan, weet je wel? Ik bedoel, ik was degene die, toen er een beetje trammelant was zei van 'laten we gezinstherapie doen'. Toen was het al klaar.

S: Dat was geen optie.

P: Nee dat was geen optie. Ze zei: 'ik ben niet gek'. Zij werkt zelf op een school, met heel veel therapeuten en zo. Dus ja, als je naar zo'n therapie gaat moet je gek zijn of zo? Dat draagt ze over aan de kinderen en haar eigen... eigenlijk moet zij naar een psycholoog, dat is mijn mening. Alleen dat schuift ze, dat heeft ze altijd al gedaan, af naar iemand anders. Niet naar jezelf durven kijken. Maar goed dus, ja, Pim had daar ook hartstikke last van. Al die negatieve energie die er is. Toen wij uit elkaar waren. Zij dacht we gaan het na een jaar weer proberen. Ze dacht zo doen veel mensen. Ik zei toen al: ik kan me niet voorstellen dat wij op hen lijken hoor. Haha. Maar zo ging dat weet je. Na een jaar weer proberen. Ik zei: dan moet je niet met iemand anders gaan. Ik heb haar ook wel in het begin gezegd. Het kan zijn dat je tijd nodig hebt. Ga op jezelf wonen en dan zien we wel na een jaar wat er is. Bij mij weggaan en met iemand anders er vandoor... Ik weet niet in welke tijd je leeft hoor maar goed, sommigen doen dat. Maar als je mij een beetje kent...haha.

M: Maar Pim is toen uiteindelijk niet naar de psycholoog gegaan?

P: Jawel, hij is naar de psycholoog gegaan en die had gezegd 'er scheelt niets met dat kind. De ouders zijn het probleem.' Ja, dat wist ik. Ik ben ook met de psycholoog gaan praten en heb de hele situatie uitgelegd. Hij zei: jullie moet in therapie. Dat hebben we ook gedaan...

M: Met z'n tweeën?

P: Ja. En toen hadden we de therapie via de rechtbank, zo'n mediator. En toen waren we daar. Ik wil gewoon zaken op orde stellen weet je wel. Dingen moeten gewoon geregeld worden. Alleen zij dacht we gaan daar gewoon gezellig staan te kletsen of zo. Snap je? Ik had zoiets van ik wil best praten maar ik wil ook gewoon dingen geregeld hebben.

S: Op papier?

P: Ja, op papier.

S: Was dat al ten tijde van de scheiding?

P: Nee, ja, da's al een jaar later weer.

P: Hij gaat zijn grenzen opzoeken natuurlijk. Bij mij zijn de grenzen tot daar en verder niet, klaar.

S: Heel duidelijk.

P: Ja heel duidelijk. Je kunt op je kop gaan staan, maar er gebeurt niks. Snap je? En bij haar... en dan begon het al met dingen geven... je kind heeft een probleem dus geef maar een snoepje, dan gaat het weer beter. De oorzaak verhelpt niet. En dan maakte hij, dat wist hij heel goed. Als hij bij mij niks kreeg ging hij naar z'n moeder, dan krijg ik het toch wel. Daar kan ik niks aan doen. Het is ook zijn... dat doen kinderen gewoon... de manier van alles uitproberen natuurlijk. Hoe kan ik toch alles voor elkaar krijgen. Als kind zijnde geen snoepje krijgt ga je toch een half uur later nog een keer proberen en dan vraag je het nog iets liever. Zo ging dat bij hem ook. En toen had hij geen zin om naar school te gaan. Bij mij moest hij naar school gaan, maar bij de moeder bleef hij ziek. Alweer ziek. Totdat we naar de GGD moesten omdat hij zo vaak afwezig was. En heel toevallig altijd bij haar. Dat soort dingen. Dan probeert hij... hij is nu 12 dus als hij thuis is... zij gaat werken.... is toch lekker voor zo'n jongetje, lekker voor de televisie, beetje gamen.

S: Dan kan hij gewoon zijn eigen gang gaan.

P: Dat is toch heel logisch, dat hij dat kan doen. En dat wist ik ook wel. Hij heeft het bij mij ook 1 keer gedaan. Hij was doodziek. En toen kwam hij bij mij en ik ging Elise even wegbrengen. Ga maar even liggen. Kwam ik terug was hij aan het gamen. 'Je was toch doodziek?' 'Ja, ik ben nog een beetje ziek hoor'. 'Oh ja? Als je doodziek bent kun je niet gaan gamen, kun je niet rechtop staan gaan zitten', en toen, we voelen elkaar heel goed aan, gevoelsmatig eigenlijk. 'Ik weet gewoon dat je hebt gelogen. Je kunt vandaag thuisblijven maar dit wil ik nooit meer hebben'. Het is daarna nooit meer gebeurd. En dat heb ik dus aan mijn ex verteld, dat hij dat zo doet. 'Nee, bij mij is hij echt ziek hoor'. Ja, wat moet je ermee?

En ja goed, ik kom uit een gezin van 6 kinderen dus we hadden het ook niet breed. Zo krijg je wel wat mee natuurlijk. Alleen maar liefde is belangrijk.

Zij krijgen nog steeds alles van de moeder. Ze hoeven maar te kraaien of ja. En bij mij is dat niet zo. En ja dat laat ik aan haar, wat ze er zelf mee doet. En nu merk ik dat er echt rust begint te komen, dat ze weten hoe ik ben en hoe de moeder is. En dat ze dus niet constant dingen hoeven te proberen bij mij om hun zin te krijgen. En dat heb ik vanaf het begin gedaan. Wij waren wel uit elkaar... ik vond het ook hartstikke zielig voor hun, maar dat wilde niet zeggen dat ik mijn hele leven ging veranderen omdat ze zielig zijn. Zij zijn niet zielig; ze hebben een vader, moeder, die leven dan wel niet bij elkaar maar als je liefde aan kinderen geeft...

S: Waaraan heb je gemerkt dat zij er last van hadden?

P: Hij kwam elke keer naar mij, huilend. Want hij had geen zin om naar mij te komen. Hij was een half uur bij mij en ging hij weer helemaal knuffelen en dat vond hij weer erg voor mij. In het begin was ik ook wel eens boos, jeetje wat gebeurt hier? Ik heb mijn kinderen, toen zij werkte, ik werkte dus thuis, ik heb een atelier aan huis, ik heb ze eigenlijk opgevoed. Ik was altijd thuis en ik bracht ze naar school. En in één keer zijn je kinderen niet meer bij jou.

M: Dat merken die kinderen natuurlijk ook heel erg als ze je elke dag zien en opeens veel minder.

P: Dat was erg eigenlijk. Die overgang. En toen had ik ook zoiets van dat moet veranderen. Ze moeten gewoon de hele week blijven. Zij houdt iets in stand wat eigenlijk niet goed is voor kinderen. Ze wil nu nog steeds in stand houden, want dat is voor haar waarschijnlijk goed.

M: en waarom zou dat voor haar goed zijn?

P: Ja, dat weet ik niet. Zij is ook niet iemand die over haar gevoelens praat. Zij schuift altijd de kinderen naar voren, de kinderen willen dit, de kinderen willen zus en zo. Ik zeg: hallo, gaan we nou

ons hele leven door de kinderen laten bepalen? Nu heeft ze tegen mijn zoontje gezegd: nu mag jij straks bepalen als jij 12 bent.

M: hij hoorde dus dat je vanaf je 12e mag je zelf bepalen bij wie je gaat wonen.

P: Dat zeggen ze ja. Volgens mij wel. Hij mag een voorkeur uitspreken.

M: Hij is nu 12, heeft hij iets uitgesproken al?

P: Als ik het aan hem vraag, met hem erover heb, dan zegt hij één week bij jou, één week bij mama, dat zei hij een jaar geleden ook al, maar goed. Ze je dat ook wel eens tegen je moeder? Nee. Waarom niet dan? Daar wilt hij het dan niet over hebben. Snap je? Ik denk wel dat ik met hem over alles kan praten. Hij weet ook dat ik die week om week regeling wil. Ik heb goede argumenten daarvoor want voordat ik kinderen kreeg, zei ik: ik wil best kinderen, ik wil echt de helft van de zorg. Ik wil niet een vader zijn die om 5 uur thuis komt van z'n werk...

S: Die een paar uur de kinderen ziet en dan naar bed.

P: Ja, daar kun je voor kiezen, maar ik wilde dat niet. Mijn vader ook, die ging werken...je kent alleen maar je moeder, en dat vond ik hartstikke vervelend. Ik wil best kinderen, maar wel zo. En dat ging ook zo. De kinderen nam ik mee naar mijn atelier en die sliepen daar. Dat ging op zich wel leuk.

S: En dat ging door tot aan...

P: ja tot aan de scheiding. Daar hoeven de kinderen niet onder te lijden hoor. Vaak zijn het de ouders die het moeilijk maken voor de kinderen. In onze situatie vind ik dat wel.

M: Je zei ook zelf dat ze vooral die liefde nodig hebben.

P: Ja! Die liefde kun je alleen maar zelf geven aan je kinderen. Daar hoeven ze op zich niet onder te lijden. Als je uit elkaar gaat. Alleen ik merkte wel dat zij terug wilde komen. Ik merkte wel dat de kinderen daarin gebruikt werden. Dan gingen we uit eten...ja ik vond het hartstikke gezellig met de kinderen... mij proberen aan te raken, alsof er niets aan de hand was. Dat zien de kinderen. Die hebben zoiets van: misschien komen ze wel weer bij elkaar. Ik heb altijd gezegd: dat gaat nooit meer gebeuren. Nooit meer ga ik met je moeder samenleven.

S: Heeft u dat dan ook zo tegen de kinderen gezegd?

P: Ja, dat hebben we tegen de kinderen gezegd, vanaf het begin al. Toen ik eruit was had ik zoiets van, ik ga nooit meer samenleven. Dat was wel hard voor de kinderen *begint te lachen* maar goed. Ik ben altijd duidelijk geweest, hoe hard het ook was. Je kunt het wel met een omweg vertellen, en dan? Dan weet je helemaal niet hoe het zit. Als je maar duidelijk genoeg bent *lacht*. Daarom had ik er ook nooit last van als de kinderen bij mij waren. Ik deed het gewoon op dezelfde manier als toen we samen deden. Bepaalde dingen deed ik wel anders. Met eten of zo, met bepaalde dingen doen. Ik was hartstikke blij dat het zo ging. En ik vond het nog fijn ook. Duidelijkheid, dat is belangrijk.

M: Ja. Als je kijkt naar het hele proces van scheiden, vanaf het moment dat... had jij besloten om te scheiden?

P: Nee, mijn ex.

M: Vanaf het moment dat zij besloot ik wil scheiden, tot aan het moment dat het ook met het papierwerk helemaal rond was, hoe lang heeft die periode geduurd?

P: Ik denk 3 maanden of zo.

S: En daarna gingen jullie apart wonen?

P: Nou, ik bleef in het huis wonen, omdat ik mijn atelier aan huis had. Ach ja, ze kon het ook niet betalen dus ja. Ik bleef daar wonen. We hebben eigenlijk een maandje nog samen gewoond, maar dat vond ik veel te rommelig.

M: Ook nadat het rond was?

P: Nee, voordat het rond was. Een maandje. En dan kwam ze thuis, en dan weer niet, en dan weer wel. En de kinderen: 'waar is mama?' Toen zei ik tegen haar: 'nu moet je maar gewoon gaan, zoek maar een kamer waar je kan zitten want dit is geen hotel of zo.' Ik vond het lastig, je moet tegen de kinderen zeggen waar is mama. Ze belde wel: 'ik blijf hier slapen, ik blijf daar slapen'. Het zijn ook leugens. Ik voelde dat al heel lang aan, dat er iets mis was, maar ik stopte het altijd weg. En dat bleek wel achteraf.

M: Hoe lang had je dat vermoeden dan al?

P: Al drie jaar of zo.

M: Hoe komt het dat je het al die tijd hebt weggestopt?

P: Ja, kinderen he. Dat is shit he. Ik weet nog 3 jaar geleden, ik lag in bed en ik dacht ik kom hier niet uit. Huis, atelier, kinderen, dit en dat. Voor de kinderen. Dat is het enige wat ik kan bedenken eigenlijk. Stel dat zij niet bij mij weg was gegaan, dan was ik nog steeds door gegaan. Ik ken mezelf.

S: Waarom precies omwille van de kinderen? Kun je dat uitleggen?

P: Ja, omdat ik het toch zielig vond. Daar hebben zij niet voor gekozen. En daarom had ik ook zoiets van, er speelt nu iets, gelukkig. Nu kunnen we het ergens over hebben. En toen zei ik laten we in therapie gaan. En toen was het eigenlijk al gebeurd.

M: was het eigenlijk al te laat.

P: Ja, eigenlijk al te laat. Ik heb dat al in die 3 jaar dat ik daarmee zat een paar keer aangegeven. Maar zij zei dan 'ik ben niet gek'. Zij dacht ik ga het zelf oplossen. Je leeft met mij en dan ga je het zelf oplossen? Wat ga je dan oplossen? Ja, ze heeft het wel opgelost want ze is weggegaan. Dat is ook een oplossing natuurlijk! *lacht* Dat is de makkelijkste manier om ergens een eind aan te maken. Maar dat is niet altijd de beste manier.

Ik leef nog steeds alleen omdat ik al die tijd mezelf nog niet echt terug had. Je leeft 13 jaar met iemand, voor iemand, met iemand. Totdat ik echt mezelf terug had duurde 3 jaar. Ik had echt zoiets van ik moet geen vrouw in de buurt hebben hoor. Na het uitgaan moest ik altijd alleen wakker worden. Gewoon mijn eigen ding. Zij had relatie na relatie...

S: En de kinderen? Weet je wat voor hen anders is geworden na de scheiding? Wat voor veranderingen hebben zij meegemaakt?

P: De kinderen zeiden wel dat ik veel liever was geworden.

M: Op wat voor manier? Hoe merkten ze dat?

P: Mijn ex was zo: als ze het niet op kon lossen, 'wil jij er even naar kijken?' Dan moet ik de boeman spelen. Sommige moeders, en dan komt die vader. Ik denk zo. Als ik boos was op de kinderen, dan zei zij ach kom maar. Dat doet niet goed. Maar goed, zo is mijn ex gewoon. Als zij maar de leuke moeder is. En nu staat er ze alleen voor. Daarom dacht zij ik kan elke keer bij Patrick aankloppen, maar dat is niet zo. Dat is verleden tijd. Je moet je eigen boontjes doppen.

S: Is je ex ook Turks?

P: Nee, die is gewoon Nederlands. Ik werd nog bozer want dat had er helemaal niets mee te maken. Ik ben al meer dan 30 jaar hier en ik heb niks met Turks zijn gehad. Dat nationalistische dat heb ik nooit gehad. Haar ouders waren mijn ouders. Ik kon heel goed opschieten met ze. Met haar broer en zus. Als je er niet uit komt, dan zeg je dat soort dingen en dan werd ik erg boos. Dat hebben de

kinderen ook wel eens meegemaakt. Maar ja. En dan was er nog niks opgelost en dan gingen we de volgende dag gewoon verder. Dat benadrukte ze nog wel eens, zo van, papa wordt weer boos, dat zei ze naar de kinderen toe. Papa wordt elke keer boos. Nog steeds hoor. Ik heb het losgelaten en met de kinderen ook over gehad. Ook met Pim afgesproken: ik wil dat jij gelukkig bent. Als dat alleen bij je moeder is, dan mag je straks gewoon kiezen. Als je straks gewoon daar wilt wonen, mag je daar wonen. Als je bij mij wilt om de week wil komen dan is dat ook goed. Ik wil jou gewoon gelukkig zien en als dat daar is, is dat ook goed.

S: En wat zei hij toen?

P: Dat hij één week bij mij wil en één week bij de moeder. Tuurlijk wil ik dat hij gelukkig is. En als dat niet bij mij is, dan moet hij gewoon bij haar gaan wonen. Kijk, ik vecht niet voor iets onzinnigs. Als je ziet dat je kind niet gelukkig is, dan moet je hem toch niet perse bij jou willen hebben? Dan moet je je kind ook gewoon een keer loslaten. En sinds een half jaar tot driekwart jaar geleden had ik zoiets van, met die therapieën, allemaal *bullshit*. Het is niet zo. Niet *bullshit*, maar je komt er niet met iemand uit. Dan kun je nog 10 jaar therapie nemen, het zou gezinstherapie zijn, maar het werd steeds meer relatietherapie. Ik hoef geen relatie meer met jou, ik wil gewoon alles regelen, klaar. En toen heb ik gezegd stuur maar naar de rechter, laat hem maar uitspraak doen, het staat op papier co-ouderschap en het gaat goed, kinderen doen het goed op school. Zij geeft aan dat dat niet goed is. Wat is er niet goed dan? Ja, onze communicatie. Als ik niks te melden heb... moet ik dan zeggen Pim heeft goed gegeten.

Dan heb ik zoiets van... nou goed... dan zegt zij onze communicatie is niet goed.... Ik heb ook gezegd, als er op school iets is van de kinderen, dan gaan we er samen heen. Dat vind ik belangrijk. Ik heb toen Pim zo vaak ziek was met hem een gesprek gehad, ik was ook erg boos op hem, omdat hij misbruik maakte van zijn moeder, van haar goedheid. En zij denkt dan misschien, ja oké hij is echt ziek, maar hij maakt daar misbruik van. Dus heb ik een gesprek gehad met hem. Ik zeg: ik weet dat je dat elke keer doet en je gaat lekker spelletjes spelen, en toen na het gesprek zei ik: kunnen we afspreken dat we dat gewoon niet meer gaan doen? Kun je me dat beloven? Hij zei: nee dat kan ik niet doen. Snap je?

S: Is Pim veel veranderd na de scheiding?

P: Ja, altijd veranderen kinderen.

S: En hoe veranderd? Kun je dat uitleggen?

P: Ze worden in één keer een stukje ouder. Ouder, wijzer, waarschijnlijk ook. Ze maken een hoop mee natuurlijk. Dat hoeft eigenlijk niet, maar goed. Hij heeft niets ergs mee gekregen. Op zich... Ik ben altijd wel van mening dat Pim helemaal niks heeft. Want hij is... hij is veel te slim om niet dingen te pakken die die pakken kan. En dat is een kind. Als een kind heel onrustig is en altijd alles ja en amen zegt, dan vind ik niks aan.

S: Maar zijn er dingen veranderd in het gedrag van Pim? Dat je zegt van: hé dat is anders dan voor de scheiding?

P: Het is al 3 jaar geleden he, ze worden groot. Puberen straks. Dat verandert sowieso. Ja, weet ik niet. Bij mij, daar kan ik het alleen over hebben, bij mij heeft...ja...ik denk dat hij meer zijn gevoel kan tonen. Gevoelsmatig.

S: Hoe merk je dat?

P: Hij is...ik merk het aan zijn knuffels en zo. Hij is niet iemand die rechtstreeks alles tegen je zegt, maar dat hij nog steeds bij mij in bed wil liggen. Ik voel dat ook. Daarom heeft hij ook bij mij niet dat hij dingen uithaalt. Hij weet toch dat ik het wel weet of het echt is of niet. Je voelt je eigen kind eigenlijk heel goed aan. Alleen als je je open stelt, anders voel je dat niet. En dat weet hij ook.

S: Heb je het met Pim wel eens over de scheiding gehad?

P: Jawel. Op wat voor manier?

S: Dat je misschien weet hoe hij dat heeft ervaren, hoe hij er over denkt?

P: Soms zijn er momenten, ze zeiden ook wel eens tegen mij, waar mama mee gaat, dat was toch eigenlijk jouw vriend? Ja, dat was mij vriend, en nu niet meer.

M: Dat is wel een directe vraag he? Van je eigen kind.

P: Mijn dochttertje ook: maar dat was toch jouw vriend? Waarom is hij niet meer jouw vriend dan? Dat soort dingen. Maar goed, ik heb het ook eerlijk gezegd. Mijn ex wil dan als vrienden met mij omgaan. Maar als je mij bedondert ben je niet mijn vriend. Snap je?
Dan vragen de kinderen dat, en dan geef je een antwoord waar ze eigenlijk ook niks aan hebben want ja, je kunt niet zeggen dat is een klootzak. Je moeder heeft een rotstreek uitgehaald. Dat zeg je dan ook niet? Ik zeg wel: dat merk je later wel als je groter bent, dan weten ze: jeetje, m'n moeder heeft dat gedaan. Dat hoef ik nu niet te zeggen. Op die leeftijd weten ze niet wat vreemdgaan is. Dat weten ze niet. Dat kan ik wel vertellen. Maar nee, dat doe ik later wel. Dat is echt niet leuk. Ik ben wel blij dat ze dat gedaan hebben.

M: Heb je wel eens uit jezelf een gesprek met je kinderen aangegaan over de scheiding?

P: Niet direct. Ik weet het eigenlijk niet meer. De laatste tijd gaat gewoon goed. Vanaf het begin ging het bij mij fijn, toen we uit elkaar waren, dat ging op zich goed. Alleen die wisselmomenten was ellende. Een jaar geleden had Pim bedacht, ik krijg mijn zin niet bij mijn vader dus ga ik maar naar mijn moeder. En toen ben ik hem gaan halen en zei ik: 'dat gaan we nooit meer doen. Je gaat het eerst met mij oplossen en als je dan naar je moeder wil, bespreek je eerst met mij'. En mijn ex had zoiets van, dat moet toch kunnen? Dat moet ook kunnen, maar niet als ik met hem woorden heb en hij zo wegloopt. We moeten het gewoon oplossen en dat heb ik met mijn zoontje ook. Als we een probleem hebben, lossen we het gewoon op. En hij heeft een beetje het karakter van mijn ex. Ik wil het er dan met Pim over hebben en dan wordt hij boos en ik word boos, maar nu hebben we het opgelost.

S: Is die ene eigenschap na de scheiding bij hem meer naar boven gekomen?

P: Uhm... nou niet direct. Ik ben blij dat ik het er met hem over kan hebben. Ik kan bij hem die situatie aangeven, dat wij daarom gescheiden zijn, dat we niet hebben gepraat. Dat waren geen leuke tijden.

M: Op het moment dat jullie wisten dat jullie gingen scheiden, is er een moment geweest dat jullie het de kinderen hebben verteld?

P: Ja... dat was op een moment dat het speelde, ik had een vermoeden dat er iets niet goed was. En in die tijd, een maandje, dan kwam ze wel eens thuis, ik was zo boos geworden. 's Ochtends vroeg stond ik op en dan vroegen de kinderen: 'waar is mama?' Dan zei ik: 'ze is met iemand anders'.
lacht Dat is toen ik heb gezegd. Gewoon boosheid denk ik. En daarna hebben we het gewoon verteld aan de kinderen.

M: En hoe hebben jullie dat verteld?

P: Gewoon samen. Dat we uit elkaar gingen eigenlijk.

M: Weet u nog hoe ze daar op reageerden?

P: Nou, nee. Pim vond dat best wel spannend denk ik. Hij zei tegen de buurt: 'mijn vader en moeder gaan uit elkaar' *lacht*. Toen woonden we op de H, mijn burens twee verderop was ook een therapeut. Hij vertelde het bij haar... dat wist ik altijd wel bij hun. En dat vertelde hij dus zo aan hem. Dat was ook in die tijd dat heel veel ouders uit elkaar gingen... *lacht* Het was zo van normaal. Maar goed, hij kwam er later wel achter... mama is er wel, mama is er niet. Ja, dat was een vervelend moment. Ik heb er eigenlijk niet aan gedacht. De kinderen zitten er bij en dan ben je... je ziet niet dat er kinderen bij zitten of zo.

S: En hebben de kinderen hulp gehad in die tijd?

P: Ja, mijn kinderen... Pim is dus naar een psycholoog geweest, twee keer. En toen bij de GGZ. Zij hadden ook zoiets van: dat kind hoort hier niet. Het is jullie probleem. Ik wilde rust. Zij wilde geen rust. Snap je? Het is net alsof Pim haar troef was: hoe kom ik bij Patrick weer terug. Daar leek het op.

S: Het was dus niet zozeer om probleemgedrag van Pim dat hij hulp moest zoeken?

P: Ja..nee.. maar zo vertelde mijn ex dat. Als dat kind altijd problemen heeft, waarom dan altijd bij haar? Ze houdt de schijn op van: hij doet bij jou nep. Ik zeg: al 3 jaar doet hij nep? Twee, drie weken op vakantie, de hele vakantie heeft hij gedaan net alsof. Een kind... hoe kan dat? Snap je? En dan ga je naar therapie met zo'n iemand en wat moet je dan? Het gaat iedere keer over dit soort onzinnige dingen.

S: Ik kan me voorstellen dat het erg zwaar is geweest.

M: Ik heb nog wel een vraag. Vanuit literatuur die wij allemaal lezen zijn we er een beetje achtergekomen dat kinderen een beetje de scheiding op de een of andere manier moeten verwerken. Het is toch een hele verandering in hun leven en dat moeten ze een plek geven. Denkt u dat uw kinderen de scheiding nu hebben verwerkt?

P: Dat zou ik eigenlijk niet weten, moet ik zeggen. Hoe weet je dat of ze het verwerkt hebben? Ik denk dat... zoals ik het er met Pim wel eens over gehad heb...ja...dat het goed is zo...zijn woorden. En mijn dochtertje zei altijd: ik vind het bij papa leuk, ik vind het bij mama leuk. Zo houden zei ik dan. Pim heeft nu wel zoiets van.. Hij heeft het wel een plekje gegeven zeg maar. Of hij het echt verwerkt heeft weet ik niet. Ja, kijk. Stel dat de rust terugkeert. Dan kunnen ze het beter verwerken. Snap je? Dat gewissel de hele tijd is gewoon slecht voor de kinderen

S: Maar ook op school gaat het gewoon goed? Met vriendjes?

P: Ja, ja, hij heeft vriendjes. Hij rekent al een groep hoger. Dat gaat allemaal goed. Dat is altijd al goed gegaan. Met de puberteit en zo, ik ben benieuwd. Maar goed, hij is wel een paar jaar ouder geworden door de scheiding. Ze maken ook een hoop mee.

M: Heeft u zelf nog iets wat u hierover wil zeggen? Wat u belangrijk vindt om...

P: *stilte* nou ja, alles is belangrijk. Ja... goed. Het belangrijkste is liefde voor de kinderen. Ja dat is toch het belangrijkste vind ik.

Ik weet gewoon: kinderen hebben niks nodig zolang je maar liefde geeft, dan hebben ze verder niks nodig. Je kunt kinderen niet kopen. Dat denken ze wel met cadeautjes en zo. Maar kinderen kun je niet kopen. Ik ben zelf niet zo van het speelgoed.

Respondent:	Laura Dochter Lisette (gefingerde namen)
Functie:	Personeelsadviseur
Leeftijd:	40
Datum en tijd interview:	Maandag 22 april, 12:00u – 13:00u
Code:	LAU2204

S = Stijn
M = Marije
L = Laura

S: Fijn dat je wilt meewerken. We hebben eerst wat algemene inleidende vragen: leeftijd, opleiding enzo. Misschien kun je daar iets over vertellen?

L: Ja, nou ik ben 40. Ik ben psycholoog (arbeids- en organisatiepsycholoog), ik werk als flexdocent hier, en ik ben 3,5 jaar geleden gescheiden. Toen waren mijn kinderen bijna 9 en bijna 5.

S: Oke, ja, die van 9...

L: Die van 9 zit in de categorie ja.

S: Jongen of meisje?

L: Meisje

S Werkervaring?

L: Ik ben P&O adviseur jaren lang geweest. Ik heb nu een eigen begeleidingspraktijk voor mensen met werkgerelateerde vragen en voor studenten die vastlopen in hun studie. Ik heb gewerkt bij K als docent voor de opleiding pedagogisch werk. Dat was het denk ik wel.

S: Oké, dat begeleidingsbureau is G?

L: Nee, dat is in B. Daar heb ik een praktijk aan huis.

S: Een soort eigen baas idee dus.

L: Ja, deels bij de organisatie en deels een eigen praktijk.

S: Is dat leuk?

L: Ja, heel erg leuk. Ik vind het sowieso een hele leuke opleiding en de sfeer is goed. Ik vind het ook een belangrijke opleiding. En dat is ook het stuk, de reden dat ik uit het P&O vak ben gestapt, daar vond ik een beetje dat je er tussenin zat, tussen management en medewerkers, en als je een begeleidingstraject startte met een medewerker dan was het altijd wel van belang, oh mijn baas kijkt mee, en door te gaan coachen op individuele vragen is er veel meer vrijheid om antwoord te geven. En dat vind ik ook leuk aan dit vakgebied, om mensen die het niet helemaal redden in de maatschappij, om die support te geven om verder te kunnen. Dus ja, het bevalt me heel erg goed.

S: Je vertelde net al, het is 3,5 jaar geleden. Zou je daar iets mee over kunnen vertellen?

L: Wat bedoel je? De aanleiding van de scheiding of?

S: Meer over de situatie over hoe die thuis was van te voren.

L: 3,5 jaar geleden noem ik altijd als moment van de scheiding, want dat was het moment dat we beiden echt uit elkaar zijn gegaan. De regelingen, de hele juridische scheiding was 1,5 jaar later. Dus daar zit best wel een lang traject tussen. De aanleiding van de scheiding was dat ik erachter kwam

dat mijn ex-man een dubbelleven heeft geleid. Meerdere relaties heeft gehad en dat was een donderslag bij heldere hemel. Dat was een shockervaring omdat ik niet wist dat dat zo was. En met mij eigenlijk al onze vrienden en familie niet. Ja, ik zeg wel eens het is net zo'n verhaal dat je in de Viva kunt lezen , en dan blijkt het mijn verhaal te zijn.

S: Heftig.

L: Ja, ik zal niet zeggen dat het altijd heel soepel verliep, er waren af en toe wel wat dingen, maar voor mij en de kinderen kwam het echt als een enorme donderklap. Het is dus ook heel abrupt gegaan zeg maar. Op een gegeven moment kwam ik erachter en toen heb ik gelijk gezegd: dat betekent dat je hier niet meer kan wonen dus je moet nu vertrekken. We hebben ook niet meer daarna samen thuis gewoond. Dat hoor je soms wel bij mensen die van plan zijn om te gaan scheiden, dat ze nog een tijdje in hetzelfde huis blijven wonen, maar dat was bij ons dus niet het geval, omdat ik dat absoluut niet wilde.

S: Goh, ja heftig zeg, zo. Dat is wel heel abrupt, zoals je zegt.

L: Ja, heel abrupt, een enorme shockervaring en dat is ook wel mijn herinnering aan die tijd. Heel veel huilen aan de ene kant, en aan de andere kant een soort robot zijn, rationeel kunnen vertellen, en dan weer heel erg, het was echt een achtbaan, dan weer heel erg verdrietig zijn, het ging wat dat betreft heel erg heen en weer. Voor zowel mij als de kinderen was het iets totaal onverwachts.

M: Want hoe kwamen je kinderen er dan achter? Had hij het hen in één keer verteld? Hoe ging dat?

L: Nee, nee, ik ben erachter gekomen omdat ik een mail heb gevonden waarin uiteindelijk bleek dat hij een relatie had met zijn secretaresse. De kinderen zijn, toen ik die had gevonden, zijn de kinderen naar vrienden gegaan om daar te logeren. Toen ze terug waren gekomen heb ik het hen verteld. Dus ze zijn twee nachties weggeweest en toen kwamen ze terug, in de ene nacht is een vriendin bij mij blijven slapen, de andere nacht heb ik bij hen geslapen, en toen kwamen de kinderen terug en toen heb ik het de kinderen verteld.

M: En hoe ging dat? Dat vertellen?

L: Ja, ik had ze opgehaald en toen kwamen we thuis. Ik had besloten dat ik het thuis wilde vertellen en niet in de auto. En ik weet dat moment nog wel dat ik de kinderen ging ophalen, dat mijn vriendin de deur opendeed en mij wilde omarmen, maar ik zei "nee niet nu", want als ze me gaat omarmen dan ga ik stuk en dat kan nu niet, dus toen had ik ze meegenomen. De situatie zie ik nog voor me: de bank en daar zaten ze dan. Toen ben ik tegenover ze gaan zitten en toen heb ik gezegd van: ik heb heel slecht nieuws, papa en mama gaan scheiden. Toen moesten ze allebei heel hard huilen. En bij de jongste was er niet echt een besef van wat er nu was want die was 4 en werd bijna 5. Die had niet helemaal een beeld erbij, maar de oudste dus wel (8, bijna 9) die had veel meer ideeën daarbij omdat ze in de klas klasgenootjes had van wie de ouders ook gescheiden waren. En bij de jongste was dat nog niet zo. Dus veel huilen en tegelijkertijd niet zo beseffen, dus daarna weer gewoon vertellen wat ze hadden gedaan tijdens het logeren. Ja.

S: Is dat besef later gekomen?

L: Ja, maar ik heb ook erg geworsteld met wat zou ik zeggen? Achteraf denk ik dat is best wel heel erg lastig geweest want welke woorden geef je eraan? Ik wist wel gelijk, ik wil papa niet zwart maken, want dat was niet in het belang van de kinderen, maar hoe zeg je dat dan wel? Het was zo'n bliksemschicht dat ik ook niet kon zeggen: papa en mama hebben al jaren ruzie en nu hebben we besloten om uit elkaar te gaan. Dat sloeg ook nergens op. Dus, ik had er wel gesprekken over met een vriendin van mij die therapeute is, en die zei ook je moet het in kleine stukjes vertellen, papa vindt iemand anders heel erg lief, en daarom gaan papa en mama scheiden. En dat is wel de boodschap geweest, en dat is eigenlijk nog steeds wel de boodschap, het verhaal waar mijn kinderen meeleven. Papa vindt iemand anders heel erg lief en we houden heel veel van jullie maar... omdat mijn kinderen kende ook de secretaresse...nou ja, dat maakte het een beetje complex, maar van dat andere, van het dubbel leven en de impact daarvan, dat weten ze niet. En dat houd ik ook zo.

S: Ja.

L: Je krijgt van die hele rare situaties, er komen een heleboel mensen langs, en aan de andere kant kon ik niets zeggen, en wilde ik ook niets zeggen waar de kinderen bij waren, dus af en toe gingen ze dan tv kijken en ging ik dan op de slaapkamer dan met diegene even praten. Maar dat wilde ik ook weer niet teveel want dat is ook alles zo anders. En het was aan het eind van de zomervakantie en daarna hadden ze een soort speldagen, want dat hebben ze in onze woonplaatsen, en daar zouden ze dan heengaan, en dan ging de school weer beginnen. Dus ja, dat is ook echt zo'n moment van we zijn nog thuis vanwege de vakantie, nog niet helemaal de structuur van dat ze overdag de hele dag weg waren. Dat was voor hen best wel even lastig. Nu zitten we hier en als ik dan heel erg moest huilen dan zei de oudste tegen de jongste: ga even een zakdoek halen, en dan gingen ze me knuffelen. Maar zeker in dit begin tijd vond ik het heel lastig om de structuur te houden, van aan de ene kant hield me dat heel erg vast, maar aan de andere kant 's avonds als ik moest koken vroeg ik me af: koken, koken, hoe ging ook alweer koken? Dat je zelf merkt dat je zelf de weg kwijt bent. En tegelijkertijd wilde ik heel erg vasthouden aan dat wat zij kenden, want ik wist ze gaan nu heel veel verliezen, dus laten we de rest zo houden zoals het was, school, en zoals we deden probeerden we dan verder te doen. Dus dat hebben we wel gedaan.

S: Als ik het goed begrijp dan bleven jullie wonen in het huis waar jullie woonde, jij en de kinderen.

L: Ja, ja, in eerste instantie, daarna zijn we verhuisd. We konden daar niet blijven. Want die last kon ik niet dragen en daarbij wilde mijn ex-man in dat huis wonen. Dus die woont daar nu. De kinderen hebben zeg maar dat huis nog steeds, alleen woont hun vader daar met zijn nieuwe vriendin. En ik ben verhuisd met hen.

S: Hoe lang was dat na de scheiding?

L: Twee jaar. Twee jaar later ben ik met hen verhuisd. Dus hebben daar nog twee jaar gewoond.

S: Hoe oud waren de kinderen dan toen ze gingen verhuizen?

L: Ik zou er nu in september 2 jaar wonen. Hij is nu 8 dus toen was hij 7. Dus 7 en 11.

S: Dat is onze doelgroep ja. Wat merkte je aan de kinderen toen je vertelde over het nieuws van de scheiding? Je vertelde al dat ze huilden...

L: Ja, ook ongeloof. Dat ze het niet begrepen en niet snapten. En de oudste meer, die begreep het meer omdat ze in de klas dus een klasgenootjes had. Heel verdrietig. Ze hadden de neiging om papa mailtjes te sturen. Ze hebben dus toen, rondom die crisissituatie, hebben ze 4 weken hun vader niet gezien. Toen hebben ze mailtjes gestuurd met vragen: weet je nog wel wie ik ben? Ik heet zo en zo. Wie ben jij? En wanneer kom je dan weer? Dat soort dingen.

S, M: Ja, echt waar?

L: Er was wel telefonisch contact. Ik had gelijk zoiets van dat is prima. Maar het was zo'n enorme crisissituatie plus dat was nog niet alles. Naast dat ik erachter kwam dat hij iets had met zijn secretaresse toen wist ik nog niet dat er nog veel meer was. En tegelijkertijd wist ik het wel... ik had al een gevoel, er klopt hier iets totaal niet; het is veel groter dan ik had gedacht. Op het ene moment kwam ik dus achter die secretaresse en twee weken later kwam ik achter het hele verhaal, of ja, het hele verhaal zoals het bij mij bekend was, het is natuurlijk altijd de vraag of dat het hele verhaal is. Twee weken daarna hebben de kinderen hun vader weer gezien. Die tijd startte school weer en zijn ze bij mij geweest.

M: Want hoe is het contact met hun vader verder gelopen tijdens het hele proces van scheiden?

L: Vanaf dat moment, dus 4 weken later, hebben ze een bezoekenregeling om de week het weekend, waarbij ze in eerste instantie naar een appartement gingen, en daarna dus naar het oude huis. En dat ging op zich, daar hebben ze zich redelijk snel aan aangepast.

M: Oké. Hoe is het met het gezag gegaan?

L: Ja, we hebben allebei het ouderlijk gezag. Je kunt tegenwoordig niet meer, alleen in extreme situaties, een ouder uit het gezag zetten. Alleen met een hele goede reden, en die heb je eigenlijk niet, ook al is er, er moet dan een heleboel aan de hand zijn wil je een ouder uit het ouderlijk gezag zetten. En er is ook een ouderschapsplan omdat wij in de regeling vielen van het ouderschapsplan wat gemaakt moest worden. Dat hebben ze niet zo mee gemaakt. Dat dat gemaakt werd. Ik heb het er wel met ze over gehad, wat willen jullie en hoe wil je dat dan? Maar daar kwam niet heel veel uit.

S: Hoe is dat uiteindelijk gegaan? Het ouderschapsplan in elkaar zetten?

L: Bij alles, en dat is wel apart, bij alles nam ik het initiatief. Ik ben redelijk snel nadat het hele verhaal bekend was, ben ik naar een advocaat gestapt en ben ik de procedure gaan in zetten, want dit was gewoon echt niet meer te redden. Hier helpt geen therapie meer aan. Hoe erg ik dat ook vond hoor want dit was absoluut niet wat ik wilde of wat mijn idee was van een huwelijk of gezin. Het bleek dus, met het verhaal wat ik nu weet, dat het 8 jaar lang zo is geweest. En met dat ik zeg dat het 8 jaar lang is geweest snap je ook dat de jongste is geboren dat hij een andere relatie had. Dus daarvan was het zo duidelijk dat het niet meer te redden was.

M: Dan ga je ook terugdenken van dit en dat gebeurde...

L: Ja, precies. Waarschijnlijk is het verhaal nog weer groter dan dit, maar op een gegeven moment dacht ik ook: ik wil er niet meer van weten.

M: Dit is teveel.

L: Ja, inderdaad teveel. Maar daardoor was het voor mij heel snel helder dat het niet anders kon dan dat het tot een scheiding zou leiden. Toen heb ik stappen gezet en eigenlijk heb ik bij alles het initiatief genomen. Dus het ouderschapsplan vormgegeven, waarvan ik dacht dan en dan moet er contact zijn, ik wil geen co-ouderschap, geen regeling waarin ze de hele tijd heen en weer gaan. Ik wil één vaste basis en vanuit daar kunnen ze contact hebben.

S: En die vaste basis was dus bij jou.

L: Ja, omdat ik sowieso al meer voor ze zorgde.

S: De verzorgende ouder. Precies ja.

L: Ja.

S: Heb je iets gemerkt aan de kinderen met de verhuizing?

L: Wat heel fijn was en op een gegeven moment had ik zoiets van... er gebeurden dingen waar ik zoiets had van het kan eigenlijk niet, dit is gewoon te bijzonder dat dit gebeurt. De kinderen zaten op de basisschool en daar wilde ik ze perse houden. Maar ik kreeg geen huurhuis dus dat was een probleem. En toen kwam er naast die school kwam een huis vrij. Dat was precies op het moment dat ik uit het andere huis moest. Je krijgt dan 6 maanden om een andere woonruimte te vinden. En precies op dat moment kwam er een huis vrij en dat vond ik een wonder. En daar zijn we gaan wonen en omdat we daar gingen wonen was het enigszins bekend, je kunt vanuit het huis de school zien. Dus het terrein was een soort van veilig. Daar zijn we toen dus naar toe gegaan. Dus op zich ging die overgang wel redelijk goed. Het inpakken vonden ze wel lastig, al die dozen, dat het echt voorbij was, de laatste nacht hebben we met z'n drieën in mijn bed geslapen. Dat had ik beloofd. Bij de echte verhuizing zijn ze niet geweest. Ik wist dat het me heel veel zou kosten en dat het veel emoties bij mij zou oproepen dat ik zoiets had van ik wil dat de kinderen komen als we verhuisd zijn. Met schilderen hebben ze geholpen dus hun eigen kamer, ze mochten alle kleuren zelf kiezen van hun kamer. We hadden oud speelgoed en het oude bed hadden we allemaal verkocht, ik zei: we gaan opnieuw beginnen, alles wat we verkopen is jouw budget voor je nieuwe kamer. Dus met dat geld hebben ze zelf gekozen wat ze zelf wilden en hoe het moest. Dus dat wisten ze al wel, de feitelijke verhuizing hebben ze niet meegemaakt. Dat heb ik met vrienden gedaan en dat was goed. Dat was voor mij...

S: Dat is dan heel erg definitief dan hè?

L: Ja, heel erg definitief. Het was mijn droomhuis, dus om daar de deur dicht te doen was al wat lastiger, en ik wist al dat hun vader daar ging wonen met zijn vriendin, dus dat voelde heel apart. Ik heb verder ook bijna niks behalve persoonlijke spullen meegenomen. Al het andere heb ik daar achtergelaten. Dus we hebben ook een hele nieuwe start gemaakt. De kinderen hielpen alles opnieuw inrichten, dat gaf wel weer wat nieuws. Dus daarna kwamen ze dus in een huis wat natuurlijk nog niet af was, alhoewel dat duidelijk was... ik wilde ze daar gewoon niet bij hebben. Ik heb dus alles achtergelaten. En een jaar naar de scheiding is mijn vader heel plotseling overleden. En ik had nog een bericht op het antwoordapparaat van mijn vader. Omdat alles achter zou blijven, behalve persoonlijke spullen, heb ik als laatste dat bericht gewist. En dat was een heel heftig moment waarbij ik ontzettend moest huilen. Ik ben dus met vrienden naar dat huis gegaan en heb voor het laatst de deur daar dicht gedaan. Dit is niet wat ik wil dat zij mee gaan maken. Dat heeft zo'n enorme impact op ze.

M: Dus je liet niet alleen je oude leven achter, maar ook een huis dat je heel fijn vond en eigenlijk ook op een bepaalde manier je vader.

L: Ja. Omdat hij daar nog geweest was, in dat huis.

M: Dat geeft er allemaal extra lading aan.

L: Ja, en het nieuwe huis heeft hij nooit gezien of gekend.

M: Je hebt veel in korte tijd te verduren gehad, zeg.

S: Ja, heel veel.

L: Ja, en dat eerste jaar, ik heb daar ook wel flitsen, herinneringen van, aan de ene kant was het heel intensief dus ik kan me het eerste uitje met z'n drieën herinneren, we zijn naar de Euromast geweest, in de herfstvakantie, dat was weer zo'n vakantie dat je dacht van, waar gaan we nu dan weer doen. En dat was heel intensief aan de ene kant en aan de andere kant lijkt het wel een soort van film of zo. Het is bijna 3,5 jaar of bijna 4 jaar geleden, dan voelt het aan de ene kant als langer geleden en aan de andere kant als korter. Het is gewoon een heel gekke tijd.

S: Het lijkt me ook heel onwerkelijk.

L: Ja, dat is het ook. Ik zei ook vaak: ik zit in een soort film of nachtmerrie en ik heb het idee dat het niet mijn eigen film is, maar dat was het wel.

S: Ja, oké. Dat je denkt: het gaat over iemand anders leven...

L: maar dat je opeens denkt: oh nee, het is wel mijn leven. Aan de andere kant komt er ook iets in je op waarin je denkt ik wil heel erg vechten voor mijn kinderen en dit is hoe ik het ga doen. Maar ook een soort strijdvaardigheid, dat verrast dan ook wel weer. Dat is een kant van jezelf waarvan ik niet had gedacht dat ik dit nog had.

S: Ja, zeker met al die tegenslagen.

S: Ik vind het mooi om te zien hoe je de kinderen bij de verhuizing hebt betrokken; het uitkiezen van nieuwe kleuren, nieuwe spullen.

L: Bij mijn dochter, degene waar we het natuurlijk het meest over hebben, ze heeft zelf haar behang gekozen, dat heeft een rood-wit ruitje, en ze heeft zelf de kleuren bepaald. Dat hielp haar heel erg in het vormgeven van een nieuw thuis. En als ik het er nu met hen over heb dan is dit hun thuis en het andere is het oude huis, dat helpt wel.

S: Zo noemen jullie het ook.

L: Ja, ja. Want ze voelen zich daar wel plezierig, maar in het begin vonden ze het lastig omdat ik er dan niet was. Dus het hele plaatje klopte, het huis klopte, papa was er en zij waren er, maar ik was er niet. Dat vonden ze dan wel jammer. Op die manier kunnen ze dat benoemen.

S: Hadden ze dat dan ook andersom? Dat als ze in het nieuwe huis waren dat ze dan papa miste?

L: Nee, want papa hoorde daar niet bij. Die was daar nooit geweest. Dus dat was allemaal nieuw. Dus nee.

S: Nee. En dat is misschien wel goed geweest, dat ze dat zo zelf hebben mogen kiezen en vorm mogen geven.

L: Ik denk dat dat wel heeft uitgemaakt. En ook wel een stukje, wat ik zei, de laatste nacht samen in een bed geslapen, toen heb ik ze weggebracht naar papa en toen wist ik ook we gaan nu verhuizen. En ik heb toen gezegd: we gaan verhuizen, maar dat is zoveel werk, dan moet je zoveel tillen, dat werkt niet. Jullie komen als dat klaar is. Om het voor hen ook acceptabel te maken.

S: Je moet kinderen dan ook in bescherming nemen, denk ik dan.

L: Ja, ja zeker dat stuk. Tot op zekere hoogte. Andere dingen gaan gewoon niet. Dat merkte ik wel, omdat het zo'n schoksituatie was, kon ik bepaalde dingen niet van ze weghouden. Soms was ik zo verdrietig, dat ging gewoon niet.

S: Maar ze mogen natuurlijk ook zien dat er verdriet is.

L: Ja, en dat heeft wel het meeste impact gehad, want als ik er nu naar vraag, hoe was dat toen en hoe ging dat? Dan zeggen ze: jij moest heel erg huilen. Dus dat hebben ze wel meegekregen.

S: en wat vonden ze daarvan dan? Weet je dat ook?

L: Nou, dat is niet zo dat ze daar een mening over hebben, maar ik heb het idee dat het een soort plaatje is wat zo in hun hoofd zit. Toen het verteld werd, moest mama heel erg huilen.

S: Zoals kinderen dat kunnen zeggen.

L: Ja, ja, dat is wat ze overhouden.

S: Heb je het nu nog wel eens met de oudste over de scheiding?

L: Ja, heel vaak. Sowieso praat ik veel met m'n kinderen. Zo ook vanochtend. We stonden samen tanden te poetsen, in de badkamer. Ik zei: nou vandaag word ik geïnterviewd over scheiden en het gaat over jou. Wil je nog dingen zeggen die ik vooral moet zeggen? Wat vind je ervan? Toen zei ze: wat je vooral moet zeggen is dat kinderen inspraak moeten hebben in het schema dat wordt gemaakt, dat schema van wanneer naar papa en wanneer naar mama en daar moeten kinderen inspraak hebben. Prima, dat zal ik zeggen. En wat vind jij dan? Heb je voldoende inspraak? Dat was wel goed geregeld zei ze. Dat is wel grappig om terug te horen. Ik merkte echt dat zij de leeftijd van 7 voorbij was, dat ze zich in kon leven in anderen toen het gebeurde. Dus ik merk ook dat zij wat minder, ze heeft wel verdriet gehad en wat ze bijvoorbeeld heel erg lastig vond was het in de klas vertellen. Ik zei al even: er waren er meer in de klas, maar dat was op één hand te tellen op 35 leerlingen. Het is ook een P.C. school dus daar komt het denk ik ook wat minder vaak voor dan op een openbare school dus dat vond zij heel erg moeilijk. En op een gegeven moment had ik zoiets van je moet het toch echt tegen je klasgenoten gaan vertellen. Toen had ik een briefje geschreven voor de juf: wil je haar erbij helpen want ze durft het niet. Het gaat over dat wij gaan scheiden. Toen heeft de juf haar daar mee geholpen. Het schijnt dat ze zelf niet zoveel gezegd heeft, maar dat de juf het meeste heeft verteld, dat dat zo was. En voor die tijd, toen die aankondiging er was, ging ze 3 dagen, dat waren een soort van spelletjesdagen met een thema, en daar ging ze ieder jaar vanaf dat ze 3 was heen, dus ik had zoiets van, dat moeten we ook gewoon doen. Maar voor die tijd, omdat ik veel op school had geholpen kende ik ook al haar vriendinnetjes, en dat was een soort groepje, allemaal meisjes die bij elkaar zaten. En die had ik apart genomen en gezegd luister, Lisette is heel erg verdrietig want dit en dat, en ik reken erop dat jullie er voor haar zullen zijn en dat jullie haar een beetje supporten. En dat was wel heel fijn want zo wist de vaste kern het al en die aanspraak ik reken erop dat de vriendschap gewoon doorgaat in de zin van dat je er voor elkaar zult zijn, die kwam heel goed aan daar. Dat was wel super.

S: Mooi om te zien dat dat zo wordt gedragen dan.

L: Ja, ja. Het was ook een vast clubje meiden. Ze waren 4 en toen kwamen ze bij elkaar in de klas, dus die zijn al jaren vriendinnetjes. En dat maakte het voor haar ook wat meer dragelijker. Dat ze het al wisten en dan hoefde ze er niet zoveel over te zeggen want dan wisten ze het al. Ik heb wel eens aan haar gevraagd: heb je er veel met iemand over gesproken? Dat niet echt, maar het gaf haar wel de mogelijkheid, als ze het zou willen, dan kon het.

M: Dat helpt natuurlijk ook al heel erg.

L: Ja, ja. Dat vond ik wel heel belangrijk om dat te doen.

S: Waren er buiten school nog andere plekken waar zij vriendjes of vriendinnetjes had? Sport, muziek?

L: Ja, in de kerk. Ze heeft toen catechisatie gedaan, dus daar wel. En sport deed ze met vriendinnetjes van school. Dus zo'n clubje was het.

S: Ja, precies. Ze gingen overal met elkaar naar toe.

L: Ja, met z'n allen paardrijden. Dus dat was wel een veilige plek. En dat was voor mij ook de reden om te denken, kijk het is een verliessituatie, maar die school en die klas, moet ze wel de veilige plek houden. Dus laten we proberen om het verlies daar te beperken. Ik ben toen naar de directeur gestapt en heb toen gezegd van dit is er aan de hand, het was aan het begin van het schooljaar en dat betekent dat ik van jullie verwacht dat jullie er alles aan doen dat ze gewoon overgaat want ik wil niet dat ze...nou één van de kenmerken is dat ze toch iets minder presteren, kinderen van gescheiden ouders, als er van alles aan de hand is kun je je ook moeilijker concentreren, maar toen heb ik gelijk gezegd dat wil ik niet, dat zeg ik nu alvast, aan het eind van het schooljaar gaat ze met deze groep mee want ik wil dat dat verlies beperkt wordt en daar kunnen jullie dus aan ondersteunen. En dat is ook goed opgepakt. En ze is gewoon in de groep blijven zitten bij de bekenden.

S: Ja, zijn er nog andere verliessituaties? School wilde je als veilige basis houden.

L: Ik denk dat het contact met de familie van hun vader, minder contact met opa en oma, ook met neefjes en nichtjes, hoewel die wonen in het buitenland wel wat minder is geworden. Je zit met schema's natuurlijk. Ik vroeg een tijdje terug nog wel aan haar van, hoe is dat nu voor jou, scheiden? Toen zei ze: ik ben er wel aan gewend. Toen zei ze ook, hun vader was veel op reis vanwege z'n werk, dan was hij twee weken niet thuis, en dan twee weken wel thuis maar wel gewoon aan het werk, dus ze zei: het lijkt eigenlijk net als toen, alleen wonen we nu ergens anders. Dus in dat opzicht is...

M: Is er niet zozeer verlies.

L: Nee, ik denk dat dat niet zo'n verliessituatie is. Omdat ze daar al een beetje gewend waren. Maar inderdaad richting opa en oma wel anders is. Dat daar nu minder contact mee is.

S: Geeft ze dat dan zelf aan? Dat ze dat bijvoorbeeld mist?

L: Nou, sowieso geeft ze zelf niet zoveel aan. Het is echt een meisje, wat meer naar binnen, dus ik moet daar echt naar vragen. Dan zegt ze wel dat was wel leuker geweest, zoiets. Ze zegt niet zo snel van dat vind ik leuk of dat wil ik niet.

S: Een meer rationeel antwoord.

L: Ja. En ik denk dat ze het lastigst vindt dat er andere werelden zijn. Dus andere dingen die we doen, andere gebruiken, andere regels en dat is voor haar denk ik het lastigst. Ze kan ook wel zeggen het liefst ben ik bij jou en ga ik even op bezoek en dan ga ik weer terug.

S: Dus anders dan wat 'normale' kinderen doen die twee ouders hebben die bij elkaar zijn.

L: Ja, precies. En dat vindt ze dus het lastigste stuk nog wel dat als ze afspraken maakt dat ze elke keer aan iemand moet vertellen dan ben ik bij papa. Want dat is wat ze eigenlijk niet wil vertellen. Ze wil het liefst bij mij zijn en dan daar afspreken. En niet zeggen dan moet papa mij naar paardrijden brengen, want dan ben ik bij papa.

M: Heb je nog in de scheiding of vlak daarna iets gemerkt in het gedrag van je kinderen?

L: ja, de jongste was vooral boos. Maar die zit natuurlijk niet in de leeftijdscategorie. Wel allebei wat meer vasthoudend aan mij. Dus waarin ze eerst wel even alleen konden zijn als ik naar de Albert Heijn ging of zo, wilden ze dat absoluut niet meer. Als ik er was, moest ik er zijn. Oma veilig is genoeg, die mocht ook komen, en de vaste oppas die ik voor die tijd had mocht ook, maar een nieuwe oppas was een probleem, want dan hadden ze zoiets van waarom die, want die kennen we niet. En dat andere was dat als ik er was, dan moest ik er ook echt zijn. Dus dan kon ik niet zeggen ik ga even naar de winkel of even een brief posten of wat dan ook, dat wilde ze echt mee. Ook wel een beetje regressie, dat je dacht dat kun je allang zelf en daar dan toch wat meer moeite mee hebben.

M: Zoals wat dan precies?

L: Dat zit een beetje in de organisatie van dingen. Zoals hun tas inpakken voor het naar school gaan, wat ze best wel weten en kunnen, maar dat dan vergeten. Of de structuur van wanneer je je gymtas mee naar huis moest nemen, want ze gymmen twee keer in de week, en daar had ze op zich vaste dagen voor, maar dat vond ze dan lastiger. Dat soort dingen.

M, S: Ja.

S: En was het voor hun genoeg als jij in huis was of moesten ze jou echt zien?

L: Ja, ze moesten mij echt zien. Ja, het was op een gegeven moment ook echt claimend, dat ik gewoon weinig lucht kreeg. Toen heb ik ze toegesproken: ik houd heel veel van jullie en ik ga echt niet weg, dat soort dingen. Maar ik moet ook echt mijn eigen ding doen.

S: Ja, precies.

L: Dat gevoel van... En daar merkte ik het verlies van veiligheid van dat het zo gaat zoals het gaat, zoiets, zou je dat vertrouwen? Dat was echt lastig.

S: Hoe lang heeft dat geduurd?

L: Ik denk toch zeker wel een jaar. In meer en mindere mate.

S: Het zal niet altijd even...

L: Nee, inderdaad. En nog kan ze het wel hebben. Nu is het meer rondom donker, in het donker is het niet fijn om thuis te zijn. Overdag gaat het wel een stuk beter. Maar toch ook wel dat ik merk, ik ben de verzorgende ouder, het hele managen van alles, daar heeft ze mij bij nodig, als je naar haar vader gaat moet ze bepaald huiswerk meenemen, dat moeten we van te voren doornemen zeg maar. En daar is ze denk ik wel wat anders dan als je dat niet hoeft, als je een kerngezin hebt met een vader en een moeder, dan hoef je dat nooit. Dat vindt ze wel het meest lastig, nog steeds. En dat zegt ze ook wel: nou, dan wou ik dat aan en dan had ik dat dan niet. Weet je wel, zo.

M: Ja, dat heb je dan.

L: Het is wel heel fijn; we zitten op fietsafstand van elkaar, dus ze kunnen heen en weer fietsen. Dus als ze iets vergeten, en dat gebeurt nogal, ze heeft gewoon een sleutel en dan haalt ze het op.

S: Ja, dat zal wel, zo gaat dat.

L: Dat scheelt wel want daarvoor, die 2 jaar dat we nog in het oude huis woonde, woonde mijn ex-man in K, autorijafstand, dus dat werkte niet zo. En daarin merkte ik wel dat ze jonger was, nu merk

ik dat ze heel erg haar eigen leven gaat leiden met vriendinnen, met de kerk crèche dienst, dus ze heeft meer haar eigen planning. En in die tijd had ze dat niet. En dat is maar goed ook want dat kon dus helemaal niet, want dan waren ze in K. En dat is wat ze nu aangeeft dat ze dat heel belangrijk vindt.

S: Is de scheiding denk je van invloed geweest op dat ouder worden?

L: Ja, wel dat ik denk dat ze dingen redelijk jong meegemaakt hebben, dingen die een enorme impact hebben. Eerst opa die overleed, en daarna gescheiden, ja, dat is wel meer dan een gemiddeld kind... dus daarin zie ik wel een grotere invloed dan de rest van leeftijdsgenootjes. Aan de andere kant, weet ik niet...het is altijd wel lastig om dat terug te leiden naar de scheiding. Het meest lastig wat zij vinden is denk ik dat ze een stempel hebben. Het stempel kind van gescheiden ouders. Er zijn natuurlijk veel onderzoeken in de media gepubliceerd over kinderen van gescheiden ouders; o.a. dat kinderen een lager niveau hebben, kinderen hebben dit, dat. Dat je daartegen moet vechten is voor hen denk ik wel wat lastiger. Toch een soort van vooroordelen, maar dat klinkt een beetje negatief.

S: Ja, maar het is wel een soort stigma wat je draagt.

L: Ja, ja.

S: Heeft ze dat ook zo in de klas ervaren?

L: Ja, deels wel. Vooral ook dat er toch vooroordelen van mensen zijn dat doe je niet, of...

S: Ook van kinderen?

L: Ja, ook.

S: Goh, dan kan ik me wel voorstellen hoe je je voelt als kind.

L: Je voelt je een beetje het buitenbeetje, maar dat wil je niet zijn natuurlijk. En dat is het. Er is iets met je maar dat wil je eigenlijk niet zijn.

M: Je kunt er eigenlijk niks aan doen.

L: Nee, precies. Je kunt er niets aan doen.

S: Hebben de kinderen hulp gehad in die periode?

L: Nee. Pas recenter heeft mijn zoontje het KIES-programma doorgenomen. Dus KIES ken ik. En dat is voor hem heel goed geweest. We hebben een intake gehad en daar was mijn dochter ook bij. En die had getekend dat ze aan haar haren daar naar toe werd gesleept, want die wilde niet. En nog steeds, want het puberprogramma is net begonnen. Maar ze zegt nog steeds: ik hoef niet, ik heb er geen problemen mee. Ik probeer wel te achterhalen wat haar argumentatie is. En haar focus ligt nu op het opbouwen van haar eigen leven, dus ze zit in een stepgroep.

M: Daar gaat ook veel energie inzitten.

L: Ja, dat zegt ze ook: ik heb helemaal geen tijd om daarheen te gaan! Ik zit op school en heb de stepgroep, en dat is ook zo, ze heeft natuurlijk ook de weekenden heeft ze al haar eigen dingen.

S: Ja, dat is natuurlijk ook zo.

L: En ze ziet de noodzaak niet zo. Ik moet zeggen: in haar gedrag merk ik ook wat minder noodzaak om daaraan mee te doen. Bij mijn zoontje, die had enorm boze buien, en die had echt, die zat in een loyaliteitsconflict. Daar hoor je veel over, rondom scheiden. Dat is wel het punt wat ik meeneem, ik was laatst op een dag en daar kwam het begrip deloyale vragen naar voren. En dat vind ik heel belangrijk. Ik merk dat ik het soms zelf ook doe. Dat ik een vraag stel, en dat ze dat opvatten als deloyaal. Als ouder, is het gewoon heel lastig om je eigen stuk, de ex-partner te zijn, maar je blijft ouders. En dat onderscheid maken, emotioneel gezien, want verstandelijk kunnen we dat allemaal

redelijk beredeneren, maar emotioneel gezien is dat de grootst mogelijke opgave en ook bijna niet haalbaar. Dus dat hele KIES-programma is daar ook opgericht natuurlijk: geen conflicten, zo weinig mogelijk conflicten. Maak daar onderscheid in. Maar het lastige is dat je veel ouders geen ander kanaal hebben om de emoties ergens toe te richten. Want met die ex, ja daar hoef je je niet meer op te richten, want dat heeft toch geen zin. Wat is er dan nog over? Ja, dan kom je snel bij je kinderen uit. Wat natuurlijk absoluut niet gewenst is, en wat nog erger is dan...nou ja goed. Maar dat is wel heel erg moeilijk. Ook al stel je een neutrale vraag, kinderen zijn zo gevoelig voor of dat het deloyaal of...

M: Kun je een voorbeeld noemen van zo'n vraag?

L: Ja, ze willen met de hele familie naar D. Dus ik vroeg: hoe vind je dat? En met hoe vind je dat vonden ze al dat ik het niet goed vond. Dus nu probeer ik van: wat heerlijk dat je daar naar toe gaat, wat lekker dat daar de zon schijnt, wat vind ik dat fijn voor jou.

M: Duidelijk goedkeuren.

L: Eerst goedkeuren, dan een vraag stellen. Dat merk je pas na verloop...

S: Dat zijn hele kleine dingetjes.

L: Want op zich zei ik niet: wat vreselijk, wat ga je daar nou doen? Maar stelde ik een open vraag, maar dan nog hadden ze zoiets van... dus ik benoem heel vaak...mijn zoontje heeft zoiets van ik houd niet van papa, ik houd minder van papa en meer van jou. In het begin rondom de scheiding zei hij het andersom, ik vind papa veel liever. En dan zei ik: dat mag schat, je mag papa veel liever vinden dan mama. Dan was de strijd eruit. Maar nu zegt hij: ik vind het helemaal niet zo fijn bij papa en in het begin denk je dan: wat is dit nu? Er is wel een stukje dat je denkt, nou dat is mooi, dus je vindt het bij mij fijner, een soort van erkenning voor alles wat je doet. Maar nu zeg ik: nee schat, dat is niet zo. Je houd heel veel van papa en hij heel veel van jou. En op het moment dat ik dat zeg komt hij niet meer in dat conflict. Dus heel erg, heel expliciet benoemen, ik vind het goed en fijn, ik hoop dat je een fijne vakantie hebt, dat soort dingen. Daar zijn ze heel erg gevoelig voor.

M: Ja, kinderen kunnen dat nog wel eens zeggen om dingen voor zichzelf in balans te brengen.

L: Ja, en hij is dan degene die dat heel scherp gaat zeggen. En dan de reactie ook gaat peilen. Ik heb ook situaties gehad, zeker rondom, de regeling treffen, dat het soms heel erg moeilijk was. Dan zei ik dat er wel bij: ik ben niet boos op jullie, ik ben boos op papa, dat hebben jullie nu wel gemerkt. Ik dacht, ja dat kan nu niet anders meer, dat hebben ze gemerkt, maar dat is tussen papa en mij en heeft niks met jullie te maken, en straks is dat weer minder. We moeten een paar dingen afspreken, en dat gaat een beetje lastig. Dus ook zo'n KIES-programma, hoe ontzettend bijzonder en goed ik dat ook vind, je verwacht heel veel van gescheiden ouders. Los van je eigen stuk moet je een soort van de wijste zijn en je kind centraal zetten, en dat is hartstikke fijn, maar niemand vertelt concreet hoe je dat dan moet doen. Hoe doe je dat dan? Ja, leuk die conflicten niet meer, maar hoe doe je dat dan? Hoe ga je er dan wel mee om? En ja, maar dat is natuurlijk mijn kant als verzorgende ouder, vind ik het sowieso wel zwaar. Om altijd verantwoordelijk te zijn, dat vind ik best een belasting. En dan moet je er dit ook nog bij doen, dat je denkt van ja... Dat er wat meer oog daarvoor komt. Ik had ook al heel snel in het begin, dat heb ik nog niet vertelt, een fotoboekje voor ze gemaakt, met foto's van papa en van mij, van vakanties, en die had ik ze allebei gegeven, want dan kunnen jullie altijd naar papa kijken, als je papa mist dan hoef je dat niet aan mij te vragen, en ook als je het boekje meeneemt naar papa en je mist mij, dan kun je altijd naar mama kijken. En dat werkte wel heel goed als instrument. En we hadden een boekje "Ik woon in twee huizen" van Martine Delfos en dat heb ik uit den treuren voor gelezen. Dat het steeds heel helder was van dat daar en dit daar. Ook met hen dingen uit gezocht die ze dan daar zouden hebben, knuffels en zo die dan belangrijk waren.

S: Hoe kwam je op het idee van dat fotoboekje?

L: Ja... oh ja, dat was op het kinderdagverblijf van de kinderen, hadden de leidsters, als de kinderen nog niet echt konden praten, wel eens als tip meegegeven om zo'n boekje mee te geven met foto's van het huis, het konijn, dat soort dingen. En toen dacht dat is wel een goede manier om het wat inzichtelijk te maken.

S: Heb je het idee dat het heeft geholpen?

L: Ja, ze hebben het nog steeds, af en toe kijken ze er nog wel in, ja. Vooral dat ze geen toestemming aan mij hoefden te vragen. Dat stuk. Dat het echt van henzelf is.

S: Dat kan ook weer een loyaliteitsconflict in zich hebben.

L: Ja, precies. En daarom ben ik nu, ze is nu twaalf, ben ik dat meer met haar aan het bespreken. Als ik zie dat als ik iets zeg dat ze zich wat terugtrekt, vraag ik vind je het lastig dat ik dat zo zeg? Wat is er nu? En dan komt ze wel met dingen.

S: Ze komt dus niet zomaar uit zichzelf met dingen, daar moet je eerst naar vragen.

L: Ja, ja. Bijvoorbeeld tijdens het autorijden...

S: Dat is dan niet zo direct.

L: Dan hoef je elkaar niet zo aan te kijken. Dan is het meer bespreekbaar.

S: Als je iets zou kunnen zeggen over de verwerking van de scheiding, hoe zou dat dan bij de oudste zijn op dit moment?

L: Ik denk dat ze op dit moment echt in die tussenfase zit. Eerst dat hele stuk verdriet en anders zijn dan anderen, en nu haar eigen leven opbouwen. Dan verwacht ik dat daarna weer een nieuwe fase gaat komen, waarin ze terug gaat kijken, en ziet van dat en dat heeft wel veel impact gehad. Ik denk voor nu heeft ze dat wat ze als kind te verwerken kreeg, wel verwerkt. En ik denk dat er nu echt zo'n tussenfase is, dat het wat meer op de achtergrond is. Als zij een opleiding gaat doen waar heel veel vragen worden gesteld, dan zal ze met haar levensverhaal moeten komen.

S: Ja, zoals bij sociale studies wat wij doen.

L: Ja, dan mag je lekker graven. Precies, maar ga je een andere opleiding doen dan komt dat misschien minder aan de orde. Maar dan zeker, als ze zelf een gezin zou willen, dan komen dit soort thema's weer naar boven. Ik heb het idee dat het nu wat rustiger is. Ik merk wel, dat is trouwens ook nog iets wat ik heb gedaan, toen zij wat ouder was, ze vond het soms moeilijk om te vragen of ze mij mocht bellen, toen heb ik haar een mobiel gegeven, zodat ze mij in ieder geval kon smsen. En nu merk ik dat ze me wat meer 'appt'. Dus dan is ze bij haar vader en dan stuurt ze me een 'appje', en dat vindt zij wel heel fijn om dat contact te hebben.

S: Op het moment dat ze het zelf wil.

L: Ja, en dat ze er niet om hoeft te vragen. Niet dat dat niet zou mogen, want dat mag best wel, maar het is een soort van drempel. Dus ik denk dat ze nu, ik denk dat dat signaal over KIES wel een terecht signaal is, dat het nu wel even goed is zo.

S: Wel grappig dat ze dat kenbaar maakte door zo'n tekening.

L: Ja, dat is ook echt de pubermanier. We moesten allemaal daar tekenen, dat was de opdracht.

S: Jij ook?

L: Ja, ik ook. We waren daar met z'n vieren. We moesten allemaal tekenen wat we wensten, wat we graag zouden willen of wat je van de scheiding vond. Maar dat ze dan tekent dat ze aan haar haren wordt meegesleept...

S: Dat is wel duidelijk dan.

L: Ja, dat is wel grappig, zo van ik hoef dit niet. En dat is wel weer leeftijdsadequaat. Want daar heb ik me wel zorgen over gemaakt, omdat ze m'n oudste is, omdat ze gevoelig is, dacht ik dat ze voor

mij ging zorgen. Dan krijg je dat, want ze uit dat niet zo heel erg, zou dat dan iets zijn wat bij haar meer van binnen...maar met zo'n uiting denk ik, dat is stevig genoeg en dat past ook bij de leeftijd, dat ze dat soort dingen vindt, dat ze het stom vindt. Dus dat is mooi. Het zijn van die meetmomenten. En zoals deze vakantie is het grappig dat zij daar wat meer over denkt. Deze vakantie hadden we het ook en keer daarover. We gingen op een groepsreis, ik ben ook een keer alleen met een alleenstaande ouder reis geweest, alleen daar staat op de bus: alleenstaande ouders.

M, S: Haha, echt waar?

L: Dus daarvan zeiden we allemaal, haha nou lekker dan, dan staat het zo op die bus, alleenstaande ouder.

S: Niet heel discreet.

L: Ja, dat was wel heel bizar. Maar goed, we zijn dus ook een keer op een groepsreis mee geweest met mijn broer, zijn vrouw en de kinderen. En toen vroeg ik hoe is dat nu voor jullie? Want wij zijn dan het gezin met één ouder. Toen zeiden ze zoiets van: ja, ja weet je het is wel weer leuk want we doen nu ook dingen die we anders niet hadden gedaan. Want dat was ook zo, het was een hele sportieve familie, en die hadden we anders niet zo gemaakt. Zij begint dus ook wat meer die andere kant te zien. Het heeft ook, ik wil niet zeggen voordelen, dat is een beetje een te groot woord, maar het heeft ook zulke effecten. Ik denk wel dat het vele praten en het vragen naar haar emotie, dat dat voor haar wel helpt om het te uiten.

S: Knap hoe je, nou ja we hebben een beetje mogen proeven aan wat je allemaal hebt meegemaakt. Ik vind het knap hoe je je zelf staande hebt gehouden.

L: Nou, dankjewel.

M: en dat je zoveel aandacht voor je kinderen hebt kunnen houden.

L: Ja. Dat merkte ik heel erg, dat was mijn grote drive. Ik wil dit voor hen, de schade die er is, zoveel mogelijk beperken. Dus vooral die verliessituaties proberen te beperken. Het is wel zo dat er altijd een andere kant aan is. Dat je ook denkt, ik moet niet teveel compenseren want, weet je wel, het helpt ook heel erg om naar jezelf te kijken, wat doe ik dan wel en wat doe ik dan niet. En ook mijn kinderen niet als zielig te zien. Het is naar, echt naar, maar dat heb ik ze altijd wel voorgehouden, het is niet wat je wilde, het is niet wat je gedacht had, maar we gaan wel verder. Ik blijf vasthouden dat mijn kinderen dat op jonge leeftijd hebben meegemaakt, maar dat iedereen dingen meemaakt, dat is de gebrokenheid van deze wereld. Je had ze wat ouder gewenst. Het is zoals het is. Even over het stukje, in mijn organisatie merk ik ook wel dat gescheiden zijn een bepaalde lading heeft van mensen... Dat sommigen zoiets hebben van dat doe je niet. Dat is dus wat ik ervaar als probleem van gescheiden zijn. dat mensen er gedachten bij hebben of een oordeel over hebben. Terwijl je weet het gewoon niet. Je kijkt naar de buitenkant en mensen denken 'je was het zeker zat, dan stopt ze er gewoon mee', maar het verhaal is soms heel anders.

Respondent:	Dennis Kinderen Willem en Lisa, ex-vrouw Paula (gefingerde namen)
Functie:	Consultant
Leeftijd:	43 jaar
Datum en tijd interview:	24 april 2013, 20.30-21.30
Code:	DEN2404

S = Stijn
M = Marije
D = Dennis

S: nou we beginnen eerst met een algemeen stuk. Leeftijd, opleiding, werk, werkervaring bijvoorbeeld. Misschien dat je daar iets over kunt vertellen?

D: ja hoor. Ik ben Dennis, ik ben 43 jaar. Ik woon in B., ben sinds een aantal jaren gescheiden. Ik ben consultant voor lokale overheden, ik adviseer op het gebied van basisregistraties, processen en dat soort dingetjes. Werk bij een bedrijf in H., dus ik werk in heel Nederland. Mijn opleiding is 12 ambachten, 13 ongelukken. Onder andere de universiteit gedaan. Op de sociale academie heb ik toen nog personeelswerk gedaan. En een beetje hier in gerold. En ja, dat is het in een notendop.

S: hoeveel jaar doe je dan dit werk al?

D: dit werk doe ik nu 5 jaar. Daarvoor en daarna gewerkt bij een ander bedrijf wat meldkamersystemen maakt, een heel fijne sector. Toen was ik GIS specialist. Dingen met kaarten en computers, laat ik maar zeggen. Twee kinderen, Willem en Lisa.

M: hoe oud zijn zij?

D: Lisa is nu 13. Ik moet altijd nadenken. En Willem is 16.

S: en je zei enkele jaren geleden gescheiden. Hoeveel jaar is dat?

D: ja, 5 jaar geleden. Zal wel 4½ jaar geleden zijn geweest. Ja 4, 5 jaar. De beslissing was er eerst en toen heeft het een tijdje geduurd voordat we gingen scheiden vanwege de kinderen. Dat kwam toen beter uit. De definitieve scheiding met verkoop van het huis. Het moment dat we echt 100% gescheiden waren was toen al met al... Tenminste we hebben het met elkaar besproken in februari, en in december was het huis verkocht en woonde ik elders en zij ook.

S: is dat dan 2007 of 2008?

D: onze oudste die zit nu in de 4^e... toen we verhuisden toen zat hij in de 1^e... toen we het de kinderen vertelden was ten tijde van de basisschool. Dus 4,5 jaar geleden, zoiets.

S: dus dat was dan februari 2008, en in december 2008 was het huis verkocht.

D: even kijken, 2008 toen zat hij in de 1^e, 2009, ... ja ik denk het wel. Hij was toen 12. Lisa was 9.

S: nou, nu we toch bij die scheiding zitten: we vragen meestal naar de woonsituatie ten tijde van de scheiding, hoe die eruit zag...

D: ja we woonden in B., huisje boompje beestje. Een leuk huis. Leuke hoekwoning. Auto voor de deur, boom in de voortuin.

S: ja. En toen?

D: en toen ja, dat is een proces van jaren natuurlijk wat eraan vooraf gaat, maar het was gewoon op. De koek was op. Het was er niet meer zeg maar, waarom je bij elkaar zou willen zijn. Mijn ex die

kwam daar als eerste mee. We hebben wat dipjes gehad en we waren ook een keer in therapie geweest een paar jaar daarvoor. Maar daarna nooit meer echt helemaal uit dat dal terug omhoog gekomen, dus toen was het op. Dat bespraken wij. Dat was dan in februari, toen heeft zij de knoop doorgehakt. De maand dat Willem, onze oudste, die zat toen net voor de Cito's. "Dat gaan we nu niet vertellen, we houden het gewoon nog even stil. We vertellen het ook verder niet om ons heen totdat de Cito's en schoolkeuze en dat soort dingen allemaal geregeld zijn". Dus een tijdje voor de zomervakantie hebben we het de kinderen verteld.

M: dus het is een gezamenlijke beslissing dan geweest?

D: nou de initiële beslissing was van mijn ex. Het duurde eventjes voordat ik daarachter stond. Maar het is geen gevecht geweest verder, het was wel duidelijk dat het gewoon op was. Uiteindelijk hebben we het als een gezamenlijk iets verteld aan de kinderen.

M: best een lange periode om het stil te houden eigenlijk.

D: ja dat is het ook wel. Maar we hebben het hier en daar met wat goeie vrienden erover gehad, maar het was sowieso een hele rare periode. En het was ook allemaal nieuw natuurlijk. Dat gebeurt gewoon. Vooral omdat het een keuze was van ja, een hele logische goede reden om het nog niet te vertellen, aan de klok te hangen. Het was niet zo dat we ruzie hadden of dat soort dingen. Het was op en dat is uitgesproken, nou ja prima. Tenminste, prima... maar dan is er alleen iets uitgesproken maar de feitelijke situatie verandert niet met de week daarvoor. Alleen er is iets uitgesproken. Dus het eindigt, weet je dan heel duidelijk. Dat ging eigenlijk zonder problemen verder.

M: en hoe ging het toen jullie het de kinderen vertelden?

D: dat was op zich wel heel heftig. Dat heb ik nog niet verteld, een paar jaar daarvoor ging het al slecht en een paar jaar ervoor hadden we ook al zoiets van dit gaat niet lukken, we gaan ermee stoppen. Toen hebben we het ongeveer anderhalf jaar voor de scheiding er ook over gehad en toen hebben we het de kinderen verteld. En toen gebeurden er allemaal dingen achter elkaar, mijn ex die raakte haar baan kwijt, raakte in een depressie, dus het was allemaal heel heftig. En toen hebben we die scheiding op *hold* gezet en niet meer doorgevoerd. Nou prima, we gaan gewoon weer verder. Dus de kinderen hadden al een keer dat gevoel gehad, dus de eerste reactie van mijn zoon was ook "nee niet weer". Dat was ook extra heftig, want hij heeft het al een keer meegemaakt dat je het verteld hebt en dan nog een keer...

M: waar zaten jullie toen jullie het vertelden...

D: ik denk gewoon in de kamer. Ik zou je eerlijk niet meer kunnen vertellen of dat voor het weekend was of in het weekend.

S: dat was de eerste keer wat je nu zegt.

D: ja beide keren eigenlijk. Beide keren was het wel gewoon in de schoolperiode. Ik denk dat dit tegen het eind van het weekend was... maar in ieder geval, we hebben het verteld en ze moesten daarna wel weer naar school. Toen ben ik gewoon meegegaan en heb ik het op school uitgelegd aan de juffen en meesters, dat ze wisten wat er aan de hand was. Maar ook gewoon wel bewust in het schooljaar gedaan. Dan is er routine. Als je dat in de vakantie doet, was ons idee, en dan? Dan doe je het in de zomervakantie en dan zit hij 6 weken...

S: dan is de hele structuur weg.

D: alle structuur, precies, niks is dat wat hij dacht dat het was. Het is in ieder geval in de periode dat hij naar school gaat, dan kan het rustiger een plek gaan krijgen. Dan heb je ook nog een structuur waarop je af en toe kan terugvallen. Zo werkte het voor ons ook in die periode. Als je gewoon werk hebt, die molen draait wel door. Dus dat geeft ook wel rust en het hoefde ook niet de hele tijd daarover te gaan. Als je niks te doen hebt, als je vakantie hebt, ben je ook alleen maar daarmee bezig en dat schiet niet op.

S: en was dat dan die tweede keer? Want toen maakten jullie het bekend vlak voor de vakantie.

D: ja het zat na de schoolkeuze en na die beslissingen op de basisschool, cito's waren dan in februari, en er waren nog wat dingen over schoolkeuzes dus. Volgens mij weet ik niet eens precies meer wanneer we het hebben gezegd. Volgens mij een maand voordat de vakantie daadwerkelijk begon.

S: en je vertelde het net al, het was een beetje dezelfde situatie als de eerste keer. Hoe hebben jullie het precies gebracht?

D: gezamenlijk verteld. En ik moet zeggen, ik heb het niet heel helder meer, in mijn beleving zijn we gewoon met ze gaan praten in de woonkamer. Midden op de dag was het, dus het zal wel in het weekend geweest zijn.

M: en je zei het was wel heftig, wat was er heftig aan?

D: als ouder, wat je het meest aan het hart gaat, die ga je iets aandoen waarbij je zeker weet dat het pijn doet. En dat is voor elke ouder... Dus dat van tevoren, dat gevoel van je moet het gaan vertellen, en dan zien dat het inderdaad zoveel pijn doet en dat het kind in verwarring is, en emotionele pijn heeft en overstuur raakt. Dat je dan weet dat jij dat gedaan hebt. Die combinatie is..

M: voor jullie allemaal heftig.

D: ja.

S: de reactie van je kinderen, weet je die nog?

D: ja overstuur, onwerkkelijk, ontkennend, alles eigenlijk wat je in de boekjes zou verwachten. Maar ook gewoon heel rustig. En omdat er natuurlijk geen ruziesituatie was, was het ook niet iets wat ze echt heel erg hadden zien aankomen. Het leven wat we leidden was niet een leven van hatelijkheden of wat dan ook, we waren gewoon vrienden die bij wijze van spreken samenwoonden, dus het ging gewoon prima thuis. Dus dat kwam best wel als donderslag bij heldere hemel voor hen. Dus dan heb je verdriet en overstuur, niet snappen... dat type dingetjes. En dan is het een kwestie van wat wij ook hebben gedaan, heel veel rust en heel veel praten. Ruimte geven om verdrietig te zijn.

S: en hielp dat?

D: nou ze leven nog steeds. *lacht* Toen hielp het ja, het is niet zo dat we er hulp bij gezocht hebben of advies hadden ingewonnen van tevoren. Het is iets wat je op je gevoel doet. Tuurlijk het is verkeerd, het is nooit leuk. Hun leven gaat drastisch veranderen. Dat weten zij dan ook. Dat is dan lastig. Maar ze zijn er goed uitgekomen heb ik het idee.

M: hoe lang daarna bleven jullie nog bij elkaar wonen, was dat gewoon tot de verhuizing in december of...?

D: ja. In december moest ons huis leeg zijn als ik het goed heb onthouden. En iets daarvoor, een paar weken daarvoor, had ik een nieuwe woning. En mijn ex die ging toen samenwonen. En op het moment dat we zouden gaan verhuizen, is een gezamenlijk moment geweest. Niet eerst de helft met de een mee en de ander met de ander mee. Wel gewoon het leven zoals het was, tot het moment dat we zouden verhuizen. Het zou kunnen zijn dat ze op het moment van verhuizen, dat we ze toen een paar dagen hebben laten logeren. Ze hebben niet meegeholpen met verhuizen. Toen zijn ze bij mijn vader gaan logeren. En toen in het nieuwe huis. Ze zijn nog wel gewoon op hun oude school gebleven en ik woon hier niet vlakbij maar we woonden hier vlakbij, dus hun context veranderde voor een groot gedeelte niet. Mijn ex ging in B. Noord wonen, dat was iets minder handig. Maar goed, dat is ook even je nieuwe ritme zoeken, dat is altijd even lastig.

M: bij wie kwamen de kinderen te wonen?

D: fifty-fifty.

M: co-ouderschap ook?

D: ja letterlijk fifty-fifty. Dus de ene helft van de week... dat is een beetje de situatie die we nu nog steeds hebben. In het begin van de week zijn ze bij mijn ex. Dan komen ze woensdag, dus vandaag zijn ze ook bij mij gekomen. En dan zijn ze woensdagavond, donderdag en vrijdag bij mij, en zoals dit weekend zijn ze bij mij tot maandagochtend. En andersom dan gaan ze op vrijdag naar hun moeder toe en dan zijn ze daar. Dus het is echt, de weekenden om en om en de week doormidden gedeeld. En dat is ook wel belangrijk hoor, dat merk ik aan de kinderen, die duidelijkheid en dat ritme. We zijn nu een beetje aan het schuiven omdat het de nieuwe relatie van mijn ex beter uitkomt. Dan zijn we aan het kijken of we de week andersom gaan doen, ja er komt wat meer weerstand bij de kinderen, van "nee zo is het en zo houden we het liefst".

S: dat geven ze ook terug?

D: dat geven ze terug. Dus ik zei gelijk, "ik vraag niet om je mening, ik zeg gewoon wat er moet gebeuren."

S: daar zijn kinderen altijd wel gevoelig voor, als dingen veranderen.

D: ja, ook volwassenen natuurlijk, we houden allemaal van structuur. En teveel chaos is, zeker bij kinderen...

M: is onrustig.

D: ja.

S: hebben de kinderen ook soort van inspraak gehad in de omgangsregeling?

D: nee.

S: gewoon met je ex ben je dat overeen gekomen?

D: ja we hebben dat soort dingen behoorlijk vastgelegd. Jaren ervoor was een goeie vriendin van ons gescheiden, die heeft het er eens over gehad. Die heeft vanuit haar scheiding een keer uitgelegd van "leg nou dingen vast en maak het helder, maak het duidelijk, ook voor je kinderen maar ook voor jezelf. Geen gedoe met feestdagen of zo, gewoon twee kerstdagen: een kerstdag bij de een, andere kerstdag bij de ander. Hoeft niet de eerste of de tweede te zijn, dat hangt er vanaf wie wat heeft. Maar in ieder geval dat je dat soort dingen gewoon benoemt." Voor verjaardagen zijn de kinderen gewoon bij degene die jarig is. En met kerst zijn ze gewoon eerst bij de een dan bij de ander. Gewoon expliciet benoemd en dat is voor onszelf heel makkelijk want dat maakt het duidelijk, dan heb je ook geen ruzies van "ja, jij hebt ze met kerst gehad en bij oud en nieuw gehad". Oud en nieuw is ook hartstikke handig. Heel fijn om je handen vrij te hebben. Dus dat gaat allemaal in samenspraak en gewoon op fifty-fifty basis, en dat werkt.

M: fijn dat dat goed gaat zo.

D: ja, dat zie je ook wel eens anders. Ja dat gaat gewoon heel goed. Maar dat komt ook omdat ik met haar verder geen ruzie heb. Nooit gehad ook. Als je er met wrok in gaat dan gaat het over gunnen, dan gaat het veel fout.

M: dus vanuit je kinderen gezien, die horen op een gegeven moment van "papa en mama gaan scheiden", en een paar maanden later gaan ze verhuizen. Zijn er nog andere veranderingen geweest in die tijd?

D: ja die periode was voor de oudste, voor Willem sowieso, toen ging hij na de zomervakantie naar de middelbare school. Dus dat was ook best een grote verandering. En ja dan is het gewoon een nieuwe situatie. Dan heb je een nieuw huis, en nog een ander nieuw huis, en mijn ex had toen een partner, dan is dat er ook nog weer bij. En hij heeft natuurlijk ook familie, dus ze komen in een heel nieuw sociaal netwerk terecht. Tenminste, bij hun moeder toen. Bij mij viel het allemaal wel mee. Dus ja alles is nieuw dan. Ze hebben wel hun eigen bed, maar het oude bed ging dan weer naar mij en bij

mijn ex kregen ze weer een ander bed. Een andere slaapkamer, en dan moeten ze daar hun slaapkamer delen. Al dat soort dingetjes ja, alles is anders.

S: heb je in die tijd iets gemerkt aan Willem?

D: geen expliciete dingen. Wel dat ik altijd zoveel mogelijk structuur probeer te bieden en zo duidelijk mogelijk probeer te zijn. Hij is ook een kind wat daar, ook buiten de scheiding om gewoon om vraagt, dat hij het prettig vindt om dingen duidelijk te hebben van “wanneer gaan we nou wat doen” enzovoorts.

M: ja dus die vraag daar uit zichzelf om.

D: ja dat was een gewoonte die we met hem hadden omdat hij daar veel eerder ook al uit zichzelf om vroeg. Zo’n periode ook met naar de middelbare school gaan en zoveel veranderingen, dan geef je een kind sowieso meer aandacht en praat je over wat daar gebeurt en dan vindt hij zijn houvast ook wel weer bij je en dat betekent dat het goed is. Het is niet zozeer dat we uitgebreid hebben gesproken over die scheiding en wat hij daar nou bij voelde, want die scheiding wordt ook niet anders. Je kunt er wel over praten, maar datgene wat hij het liefste wil, wat hij zou willen, dat is niet zo. Dat gaat niet meer gebeuren. Dus is het ook best lastig om daar heel erg over te praten, want ja “wat wil je dan?”, ja “door weer bij elkaar te zijn”, “dat gaat niet gebeuren vriend”. Ik denk dat we dat soort gesprekken wel eens gehad hebben, maar als je daar tegenaan loopt dan snijdt het alweer de weg af voor je. Dan kun je zo’n gesprek maar deels voeren. Dus in ieder geval duidelijk gemaakt dat hij verdriet mag hebben, en dat hij er boos over mag zijn en dan is dat oké. Maar die suggestie dat hij inspraak heeft daarin, dat gaat niet gebeuren. En dat weet hij. Daar moet een kind ook aan wennen.

M: heeft hij ook boosheid of verdriet laten zien?

D: ja hij heeft er wel eens om gehuild, dat heeft hij wel eens verteld. Boosheid niet zozeer, wel verdriet.

S: hij heeft het wel geuit. Hij heeft er wel over gepraat.

D: ja daar heeft hij wel over gepraat. Niet over overdreven veel, maar niet alleen met ons hoor, maar ook met zijn tante. Het zusje van mijn ex, die woont hier vlakbij. Maar ja dat is dus via via gegaan. Maar met haar heb ik er ook over gepraat en zeker Willem ook, en ik denk dat die bij zijn vriendjes ook wel... niet dat ik daar heel concreet dingen van hoor, maar.. dat hij daar ook wel over gepraat heeft. En je merkt ook kinderen onderling die praten ook over dingen, die zoeken toch lotgenoten op. Dus die praten ook onderling erover. Zijn beste vriendje komt ook uit een gescheiden familie, zijn ouders zijn ook jaren geleden al gescheiden, dan kun je dat ook relateren. En dat heeft denk ik ook wel voordelen als je in je sociale omgeving ziet dat er meerdere scheidingen zijn.

M: ja ik denk wel dat dat scheelt ja.

D: ja, dan ben je niet meer abnormaal in ieder geval. En dat is toch tegenwoordig schering en inslag.

M: en Lisa?

D: Die was toen een stuk jonger dus die kon toen ook minder benoemen. Maar die heeft ook wel haar verdriet laten zien. Ook niet echt boosheid daarin, maar gewoon van het verdriet. Die eerste reactie van dat ze het niet wilde en dat soort dingetjes, dat komt dan een paar keer wel weer terug. Maar dat verdriet heeft ze wel gehad en ik denk ook wel bij vriendjes, vriendinnetjes. Maar het is niet zo dat we daar... we hebben de ruimte ervoor gegeven, maar het is niet zo dat we heel bewust – tenminste, ik voor mezelf niet... gewoon natuurlijk laten ontstaan en als je gewoon oren hebt voor je kinderen dan begint dat gesprek wel.

S: en veranderden er voor haar nog meer dingen naast de verhuizing?

D: nou zij zat dan in dezelfde klas want ze zat nog gewoon op de basisschool. De verhuizing is wat ik net al aangaf, de sociale omgeving die dan deels ook veranderde. En dat ze natuurlijk ook weggaat

uit haar oude wijk, dus het bekende stukje fietsen naar huis en dat je vriendinnetjes wel of niet meefietsen, die veranderen natuurlijk. Maar verder was er niets en dat is ook genoeg hoor.

S: ja natuurlijk, het is al heel wat.

M: hoe zou je het contact met je kinderen omschrijven?

D: goed. Ja. Volgens mij vinden ze het leuk om bij me te zijn net als dat ze het leuk vinden om bij hun moeder te zijn. En ben ik een vervelende vader... ze zijn nu beiden wel in de puberteit, dan kunnen ze af en toe ook een hekel aan je hebben en dat ze je stom vinden en onredelijk. Maar volgens mij zijn ze al met al stabiele en best gelukkige kinderen.

S: zou je iets kunnen zeggen over de invloed van de scheiding, zie je dat terug bij je kinderen?

D: ja kijk, er is geen andere werkelijkheid, er is geen vergelijkingsmateriaal. Ze zijn wie ze zijn en dat zal ze ongetwijfeld meegevormd hebben. En ik heb een andere partner en mijn ex die heeft sinds kort ook weer een vriend, en natuurlijk zie je dat daar dingen anders in werken. Ja er is iemand, zoals mijn vriendin, een aantal jaren al, maar dat is niet je moeder. Maar het is wel iemand die is er zo vaak, die heeft ook wel wat te zeggen in huis. Die kan ook wel dingen vinden. Dat soort dingen merk je natuurlijk wel, maar dat is niet meer dan te verwachten. Het is niet zo dat er een nieuwe moeder gekomen is, en hetzelfde geldt eigenlijk voor mijn ex. Die is toch gaan samenwonen, dat is mislukt, daar hebben ze wel last van gehad. Maar vooral ook omdat zij daarna een tijdje depressief is geweest en het slecht met haar gegaan is, maar het gaat nu weer hartstikke goed. Ze heeft een nieuwe vriend sinds een tijdje maar dan zie je wel dat de kinderen daar geen ruimte voor geven. Prima dat je dat doet, ik ben blij voor je, maar dat hoeven wij verder nu niet mee te maken. Dat ga je eerst maar zelf regelen, maar daar hoeven we niet mee geconfronteerd te worden en die hoeven we niet te zien, totdat het een wat stevigere basis heeft. Het is nu nog maar een paar maanden. Dus dat zie je dan wel daarin, maar ja dat is ook niet meer dan normaal.

S: ja en wat je ook zegt, je hebt geen vergelijkingsmateriaal om ergens van uit te gaan. Wat ik me nog afvroeg, kun je iets zeggen over dat Willem en Lisa het met elkaar over de scheiding hebben gehad, of dat ze steun hebben gehad aan elkaar?

D: ja ze trokken wel in die periode meer naar elkaar toe. Je zag wel dat ze wat onzekerder waren. Een hele hoop dingen zijn veranderd maar wat ze wel altijd hadden was, ze waren altijd broertje en zusje, waren altijd tegelijkertijd ergens. Of in het ene huis of in het andere huis, dat is niet gesplitst, dus ik denk wel dat ze daar... ondanks dat ze gewoon broer en zus zijn... ik weet niet of jullie broers en zussen hebben maar dan heb je ook een hekel aan elkaar. Dat hoort er ook bij. Maar dat ze wel, ja ik denk wel een stabiele basis bij elkaar hebben gevonden. Niet dat ze super goed bevriend zijn, want nu ook doen ze wel eens dingetjes samen maar meestal gewoon niet. Een jongen van 16 en een meisje van 13 ja, die doen toch andere dingetjes. Maar ze letten wel op elkaar, dat zie je wel. Maar of dat anders is dan bij andere broers en zussen...

M: en je zei iets over dat ze toen onzeker waren, waar zag je dat aan af?

D: het is meer een idee. Het is gewoon een gevoel, omdat het een hele onzekere tijd is. Toen hebben wij allebei geprobeerd om ze zoveel mogelijk zekerheid te geven. Die regelmaat is gewoon een zekerheid, en bepaalde dingen doen, en dat je er voor ze bent. Natuurlijk geef je ze, ik denk zeker in het begin, meer aandacht dan dat je normaal zou doen in een normale situatie. Dat zijn wel dingen die je extra doet, die extra tijd met je kinderen. Maar dat is ook omdat je ze maar half zo vaak ziet. Dus de tijd die je hebt die maak je dan ook net even iets meer dan dat het voorheen was.

S: ja. Die benut je extra eigenlijk..

D: ja. Nu niet meer hoor *lacht*. Nee, het grote voordeel van scheiden is ook dat je geen kinderen af en toe hebt, dat mag je best benoemen *lacht*.

S: dat is inderdaad niet alleen maar negatief.

D: ja uiteindelijk, iemand zei dat eens een keer, als iemand tegen je zegt “jammer dat je gescheiden bent”, dat is echt onzin, het is nooit jammer dat je gescheiden bent. Het is dat de relatie mislukt is, maar dat je gescheiden bent is het allerbeste. Ook al sta je er niet achter. Het is altijd het allerbeste voor iedereen. En als je dat op een gegeven moment beseft dan maakt dat het ook een stuk duidelijker. En achteraf is het ook het beste wat mij overkomen is. En voor haar denk ik uiteindelijk ook. Als iets niet werkt dan moet je het ook niet blijven volhouden.

M: wat heeft het voor jou opgeleverd?

D: een veel betere relatie nu. Je zit vast in iets, in een kringetje, in iets wat ontstaan is in de jaren en dat loopt niet lekker. En pas achteraf, pas later kom je daarachter, waarom dat niet lekker liep. Dat je in een relatie zit die gegroeid is, die ontstaan is vanuit je studententijd elkaar leren kennen. Dingen zijn allemaal gewoon logischerwijs gebeurd en dat is het verschil van nu maar dat is ook omdat ik een stuk ouder ben en meer bagage heb als toen ik die relatie in ging. Dingen zijn nu bewuster en je bent veel meer, je hebt geen twijfels over wie ik ben en hoe ik ben en dat heeft mijn vriendin nu ook niet. Zij is ook gescheiden, ze is iets ouder dan ik, en dan ben je al ‘af’ zullen we maar zeggen. En als je elkaar vanuit je studententijd leert kennen en dan een relatie, hoe erg je ook denkt dat het wel zo is, maar je wordt nog heel erg gevormd. Dat geldt voor mij ook wel, ik ben alleen. Dus ontdekken wie je zelf bent en al dat soort dingetjes, is nu heel anders. Ik ontdek wel de relatie nu, en je ontdekt wat je leuk vindt, maar je doet het vanuit een heel andere basis nu. Soms voelt het wel als iets wat veel meer is recht vanuit jezelf.

S: vanuit wat je zelf wil.

D: ja, en als je nog heel erg in ontwikkeling bent, je bent wel in een relatie en goed dat kan geweldig goed gaan, dat kan geweldig zijn en gelukkig is dat ook heel vaak, alleen het kan ook zo zijn dat je dan een klein beetje scheef aan het groeien gaat. Dat je dan weer uit elkaar gaat, en dan kan het weer recht gaan. En dat is een beetje het gevoel. Je bent even weer helemaal jezelf en teruggeworpen op jezelf. En ik heb wel een moment gehad dat ik echt dacht van ‘nou prima, je moet door een scheiding en je moet door heel veel verdriet en ook twijfel van ja ben ik wel de moeite waard’, enzovoorts, al dat soort dingen. Echt een moment gehad van ‘nee, ik ben het wel’. Ik ben in de zomer van de scheiding, toen de scheiding was uitgesproken, ben ik gaan klimmen in de Alpen. In de zomer. Met een groep vrienden, kennissen. En dan zit je daar in de middle of nowhere bovenop een berg met niks. Het was midden in juni en we gingen naar boven, de zon scheen en we werden de volgende dag wakker en er lag een meter sneeuw. We waren volledig ingesneeuwd. En dan voel je je helemaal van God verlaten. In dat natuurgeweld helemaal teruggeworpen op jezelf, niet fysieke ontberingen, maar wel door de omgeving daar een soort besef van ja, het is niet allemaal gaaf in mijn leven, ik ben prima en ik ben de moeite waard, al dat soort dingetjes al die tijd, die vielen van me af en je staat bijna rechtop weer. Je komt weer sterker terug.

M: dus dat is wel een waardevolle ervaring geweest.

D: ja dat was ook echt een moment. Gewoon een soort aha-erlebnis of hoe je dat ook noemen kan. En ik ben gelukkiger dan ooit tevoren dus wat dat betreft...

M: is er in de periode dat jullie over de scheiding vertelden en dat jullie verhuisden of misschien vlak daarna, is er iets in jouw gedrag veranderd wat de kinderen aan je af konden zien? Ben je je anders gaan gedragen door de scheiding eigenlijk?

D: nee... ik ben een tijdje weer gaan roken. Ik kan wel dingen verzinnen maar niet iets waarvan ik zeg “oh ik merk dat ik me anders ben gaan gedragen”. Kijk, omdat je een tijdlang droevig bent en dan ben je ongetwijfeld wat meer kortaf, maar ja, en je hebt schuldgevoel dus al dat soort dingen zullen ongetwijfeld tot ander gedrag leiden, maar niet dat ik kan zeggen van “ja toen deed ik zo maar dat doe ik nu niet meer”. Dat zou ik nu niet kunnen duiden.

S: en bij de kinderen, waren daar wat veranderingen?

D: ja ik denk wel dat ze wat onzekerder zullen zijn geweest en aanhankelijker zullen zijn geweest achteraf. Het is niet zo dat ik toen een moment had dat ik dacht van “oh nu moet ik oppassen”, of “nu gaan ze dit doen of nu wordt dat anders”. Dat komt ook, wat ik zeg, het is ook je werkelijkheid,

het is een proces waar je met z'n allen in zit en met z'n allen die dingen voelt en door dingen heen gaat. Als je dat meemaakt van buitenaf, misschien dat mensen van buitenaf wel zeggen van "hey toen deed je andere dingen". Maar ik kan niet zo zeggen van "ja toen was het zo en toen was het zo en dat was omdat ik toen zo ben gaan doen". Dat kun je beter aan m'n ex-schoonzusje vragen, verderop. Die weet dat waarschijnlijk.

M: heb je een idee over hoe je kinderen de scheiding hebben beleefd? Heb je daar een beeld van?

D: nee, ik denk niet... zij hebben die scheiding beleefd zoals ze hem beleefd hebben. Het is niet de leukste periode geweest, het is niet iets wat ze nog een keer mee zouden maken. Dat zie ik nu ook bijvoorbeeld, omdat de relatie van m'n ex, waar ze mee ging samenwonen, die is mislukt. Daar hebben we achteraf ook wel last van gehad, van hallo, dan heb je een nieuwe situatie... de kinderen hebben al wat gehad met scheiding, mensen die uit elkaar gaan, een nieuwe situatie bij in ieder geval hun moeder die weer uit elkaar ging. In die periode kreeg ik net een vriendin en begon dat een beetje te lopen en zie ik wel van, "ik ga me niet aan nog iemand hechten want straks gaat dat ook weer over". Maar dat heeft meer met volgende relaties te maken. In die periode zelf, ik denk wel dat hechten aan mensen een beetje een besmet woord, een bijzonder gevoel wordt voor hen, maar uiteindelijk zijn ze daar wel gewoon als normale kinderen uit gekomen zullen we maar zeggen. Het is niet iets om een hobby van te maken, maar op zich hebben ze het ook allemaal overleefd.

S: hebben ze verder nog hulp gehad in de tijd van de scheiding? Het kan ook breder zijn, het hoeft niet professionele hulp...

D: nee, wat ik zeg, ik denk ongetwijfeld ook wel dat hun momenten hebben gezocht, dus ook met vriendjes hebben gepraat en misschien met die ouders of met hun tante dan hier. Ik weet dat ze het erover gehad hebben maar niet in de zin van een hulpvraag. Zeker in het contact met hun vriendjes, mijn idee daarbij is dat het vooral spiegelend is, van "hoe gaat dat dan bij jou?" En zoals ik net al zei, wel een voordeel dat het zoveel gebeurt tegenwoordig.

S: ja, ze zullen in de klas niet alleen zijn geweest.

D: nee absoluut niet.

M: je zei ook van, je praat niet heel veel met de kinderen nog over de scheiding. Is er een moment dat zij er nog wel eens over beginnen?

D: nee. Onze kinderen hebben ook... Ze hebben soort twee in één. M'n ex die komt nog steeds af en toe wel langs als er een keer wat besproken moet worden of weet ik veel wat. We komen ook normaal op elkaars verjaardag en gezellig. De verjaardag van de kinderen worden gemeenschappelijk gedaan. Dus onze relatie is verder prima maar wel tweeledig. Ze hebben van beide kanten wat loyaliteit. Zij vertellen grappige dingetjes natuurlijk wel, maar als er iets is gaan ze niet zomaar klagen over hun moeder bij mij, of klagen over mij bij hun moeder dat doen ze niet. We geven elkaar wel signaaltjes van "goh, als je denkt dat er wat is" en "ja ik hou het in de gaten", en dan houden we elkaar op de hoogte en dan vraag je er ook wel eens naar. Maar je merkt wel een soort loyaliteit bij ze. Het is niet zo dat ze lopen te klagen over de één bij de ander en vice versa.

M: vertellen ze wel leuke dingen over de één bij de ander?

D: ja wat ze gedaan hebben en dat soort dingetjes, hadden ze wel gewoon verteld. Maar als ze ruzie hebben gehad of weet ik veel wat of ruzie met mij, dan komen ze niet bij mij van "kutmoeder" en *maakt mopperende geluiden*. Daar komen ze niet mee. We houden elkaar ook wel op de hoogte en dan vraag ik er gewoon zijdelings naar: "ging even niet zo lekker?" *maakt mopperende geluiden*. Dan komt er wel wat uit, maar dan weten ze in ieder geval... het is ook meer voor mij en mijn ex om aan te geven dat die ruimte er is om dat gewoon te benoemen. Dat ze dat gevoel hebben. En dan moeten ze zelf weten of ze het willen benoemen. Maar het hoort ook bij de puberteit.

M: ja, het is een beetje de leeftijd.

D: hoe je met gevoelens moet omgaan, wat gevoelens nu zijn en hoe je dat benoemt. Dat zijn allemaal hele complexe dingen. Dat blijft het ook. Zeker op die leeftijd.

S: ja ze gaan een beetje hun eigen leven leiden en vormgeven. Dat komt er allemaal bij ja.

M: waar ik nog wel nieuwsgierig naar ben, je zei van er is thuis eigenlijk nooit ruzie geweest. Hoe zijn jullie dan omgegaan met meningsverschillen?

D: ja kijk, dat soort ruzietjes, meningsverschillen zijn er altijd wel.

M: meer kabbelen ofzo.

D: ja meer kabbelend. En het is ook met mij heel slecht ruziemaken hoor. Ik word namelijk ijsig kalm.

M: wat doe je dan?

D: ik word heel rustig. Tot grote ergernis van mijn ex die wat expressiever is. Dan kan ik heel rustig en heel rationeel worden, en dan ga ik gewoon de discussie met je aan. En die ga je niet winnen. Maar dat is heel vervelend als je heel emotioneel bent.

M: op die manier escaleert het ook niet lijkt me.

D: er is nooit een bom die barst ofzo. En we hebben ook nooit heftige... we staan redelijk hetzelfde in het leven, dus als je meningsverschillen hebt dan gaat het over trivialiteiten. Maar er zijn nooit ruzies geweest vanwege enorme persoonlijkheidsverschillen of weet ik veel wat, of een situatie zoals vreemdgaan. Allerlei drama is er niet geweest. Dus je hebt ruzietjes die we hadden, die waren de standaard strubbelingetjes, kibbelingetjes die je in elke relatie hebt. Maar er zijn geen escalerende dingen geweest.

M: vanaf het moment dat je ex-vrouw besloot van we gaan scheiden, tot het moment dat alle papierwerk en dergelijke was afgerond, hoe lang heeft dat geduurd?

D: ja we waren niet getrouwd. Dus het papier hoefde niet gedaan te worden. We waren wel zeg maar normaal samenwonend en al dat soort dingetjes, maar hoefden verder geen dingetjes te regelen anders dan de verkoop van het huis.

M: dat heeft misschien gescheeld dan, of niet?

D: ja dat scheelt een hele hoop. Als ik het vergelijk met mijn vriendin die een klassieke scheiding had waarbij haar ex vele malen meer verdiende dan zij, waarbij er dus wel echt gedoe met advocaten en alimentatie en al dat soort dingetjes, spaargeld en... al dat soort geneuzel dat heb je dan allemaal wel. Dat hadden wij niet, alles was gewoon doormidden en het beetje spaargeld wat we hadden nou prima, dat was ook alles doormidden knippen. Dat scheelt denk ik ook wel hoor, dan heb je iets minder om over te vechten. Ik kan me heel goed voorstellen dat er situaties zijn dat je over geld ruzie moet maken, over de alimentatie of verzekering. Wat je dan wel eens om je heen ziet van situaties waarbij het klassiek was. We hadden gewoon allebei een gelijkwaardige baan, dus dan heb je daar ook geen verschillen in en dat zie je wel eens bij situaties zoals bij mijn huidige vriendin. Er was daar geen balans in en dan zie je dan is de man kostwinner, om het maar zo te noemen, en daar zit veel meer een traditioneel gevoel bij. En op het moment dat je dat hebt als man, wat je natuurlijk vaak genoeg hoort, de positie van de man in een scheiding is niet heel sterk, maar dat is ook logisch. Dat heeft ook redenen. En dan worden dat soort dingen strijd en dan kan het heel lelijk worden en daar kunnen kinderen wel last van hebben denk ik. Dat soort gedoe ja. Het enige wat wij moeten doen is de verkoop van het huis ondertekenen en voor de rest...

S: kon je het gewoon met elkaar eens worden.

D: ja dat was gewoon verkopen en dan ieder de helft. En dan is er een notaris die gewoon de ene helft bij die en de andere helft bij die. Het is niet zo heel complex dan. Wat dat betreft ging het ook heel relaxt.

M: is er nog iets wat je zelf zou willen zeggen erover of wat je belangrijk vindt?

D: nee ik denk dat het bij ons soepeltjes ging. Gedeeltelijk ook misschien wel onze eigen verdienste. Maar ook gewoon wat ik al aangaf, de scheiding is niet vanuit een conflict ontstaan en ik denk dat dat heel veel verschilt, ook voor de kinderen en voor hun beleving. Als het een dramatische scheiding is, echt zo'n vechtscheiding wordt, dan denk ik dat de impact op kinderen anders is.

M: ook wel wat je zelf zei, dat ze het dan juist niet zien aankomen.

D: ja dat klopt. Elk voordeel heeft z'n nadeel.

M: ja en wij weten ook vanuit heel veel onderzoeken die we intussen hebben gelezen, dat wel of geen conflicten tussen ouders, dat dat echt de grootste invloed heeft op hoe kinderen een scheiding verwerken en dat soort dingen. Hoe ze zich voelen.

D: ja en zeker denk ik ook hoe zij later zelf om kunnen gaan met relaties. Wat zij een relatie vinden. en als dat in principe gewoon harmonieus is geweest dan lijkt mij dat 't logisch zou zijn om zelf ook een harmonieuze relatie te hebben.

Respondent:	Lianne Kinderen Bram en Sander, ex-man Henk (gefingerde namen)
Functie:	Tandartsassistente/mondhygiëniste
Leeftijd:	46
Datum en tijd interview:	25 april 2013, 20:00-21:00
Code:	LIA2504

S = Stijn

M = Marije

L = Lianne

S: nou we willen beginnen met een algemeen stukje. Wat heb je gedaan qua opleiding, qua werk, leeftijd, dat soort dingetjes. Dus misschien dat je daar iets over kan vertellen?

L: nou ik ben in maart 46 geworden en ik heb dan twee jongens. Eén van bijna 15 en één van bijna 10, ze zijn binnenkort in de eerste week van juni allebei jarig. Ik werk als tandartsassistente en mondhygiëniste op een Centrum Bijzondere Tandheelkunde in een revalidatiecentrum. Daar werk ik twee keer 6 uur, op maandag en dinsdag. En tegenwoordig doe ik vanaf november één dag in de week als vrijwilligster op een kantoor bij een christelijke stichting. En daar doe ik gewoon wat administratie, heel mooi om dat te doen. En voor de rest ben ik thuis voor de jongens. Ik werk nog niet zo heel veel en bewust ook niet om er voor die jongens te zijn, en financieel is dat ook haalbaar.

S: wat voor opleiding heb je gedaan?

L: ik heb eerst bij de middelbare school de havo gedaan en daarna de opleiding tandartsassistente. En daarna de opleiding intern voor mondhygiëniste, omdat ik al een diploma had voor tandartsassistente.

S: Nou tot zover dan het algemene gedeelte. Dan willen we nu wat verder inzoomen op de scheiding zelf. Kun je wat vertellen over de situatie voor de scheiding? Dus de woonsituatie hoe die was.

L: ja. Ik heb Henk leren kennen in 1995 en na er gebeurde toen elk jaar wat, we waren zelf al wat ouder. Ik was 28. Ja rond die leeftijd. We hebben vrij snel een huis gekocht en toen waren we na een jaar samen gaan wonen. Dat was dus in '96. Toen zijn we in '97 gaan trouwen en een jaar daarna, in '98 – want we zijn getrouwd op 23 mei '97 – en op 5 juni 1998 werd Bram geboren, dus iets meer dan een jaar daarna. Dus eigenlijk in een jaar tijd... nou ja '95 leer je elkaar kennen, '96 hadden we ons eerste huis gekocht, '97 waren we gaan trouwen, '98 weet je wel geboorte... Elk jaar iets, maar dat komt ook, ik was 31 toen Bram werd geboren. We leerden elkaar gewoon wat later kennen. Op zich is dat natuurlijk ook niet heel erg, maar daardoor gaat het wel – tenminste als je elkaar leert kennen als je misschien 18, 19, 20 bent dan doe je die stappen allemaal niet zo heel snel. En op zich gewoon allemaal goed, gelukkig en leuk allemaal, en toen wilden wij eigenlijk wel heel graag een tweede kindje. Nou ja dat ging op zich ook niet zo heel erg, we dachten zo van nou ja we hebben er eentje en daar zijn we ook blij mee. Henk die is beroepsmilitair en die werd uitgezonden in 2002. Oktober 2002 zou hij in Bosnië, Kosovo of Servië, daar ergens – ik zou niet meer weten wat... en toen zou hij in oktober dus weggaan en eigenlijk voordat hij wegging kwamen we erachter dat ik 8 weken zwanger was. Op zich waren we daar natuurlijk heel blij mee en niet zo heel erg dat hij weg moest, maar je bent 6 maanden op uitzending. Dus hij kwam terug, toen was ik 35 weken zwanger, dus hij heeft eigenlijk van de hele zwangerschap niks meegemaakt. Hij ging weg, toen was ik nog slank, en toen hij terugkwam nou dan heb je zo'n toeter. En ja, op zich ook allemaal niet zoveel problemen gaf dat. En toen hij terugkwam was ik dus 35 of 36 weken zwanger. Sander is een week eerder geboren dan gepland was, die lag in een stuit en nou was het ook allemaal, achteraf zeg je dat is ook niet zo erg. Na een dag weeën te hebben gehad en ploeteren, is hij uiteindelijk met een keizersnee geboren, terwijl Bram gewoon thuis is geboren binnen 6 uur, allemaal heel lekker en heel vertrouwd. En op zich Sander, een keizersnee is niet heel erg, maar je hebt toch een operatie gehad dus ik lig wat langer in het ziekenhuis. Sander werd geboren een paar dagen voordat Bram 5 werd, dus toen lag ik in het ziekenhuis terwijl hij jarig was. Voor Bram was er best wel een hoop veranderd want hij werd 5 jaar, hij kreeg na 5 jaar alleen te zijn geweest een broertje in één keer, waar natuurlijk alle aandacht naar

ging. Ik lag in het ziekenhuis, en na 6 maanden was in één keer zijn vader thuis. En ik had natuurlijk, na 6 maanden heb je best wel je eigen dingetjes. En het zijn maar hele kleine dingen, van hoe je bij wijze van spreken aan tafel zit, ik noem maar even wat. Wat toen best wel wat wrijving ging geven, ook voor Bram, dat ik ook wel zei tegen Henk van ik heb het hem zo geleerd, ga het hem nu niet anders leren want... ja op zich allemaal niet zo heel erg. Maar ik ben toen thuisgekomen na een week in het ziekenhuis te hebben gelegen, en Henk had toen ook een paar weken vrij en toen zijn we op vakantie geweest. Maar ik ben toen heel ziek geworden, heb een ontsteking gehad aan mijn buik dus ik ben daarna nog 3 keer geopereerd in het ziekenhuis, en hoge koorts. Dus voor Henk was het zo van: hij kwam na 35 weken thuis, na 3 weken had hij in één keer een kind erbij, een vrouw die heel ziek was, en een zoon van 5 die ook zoiets had van nou ja, stom, vervelend, en die ook aandacht wilde. Toen in augustus moest Henk weer gaan werken en eigenlijk na 2, 3 weken is hij gewoon... een burn-out, overspannen, hoe je het maar mag noemen, en is hij thuis komen te zitten. Echt in de ziektewet. Ja en toen is hij gewoon heel erg veranderd. Heel erg zijn werk mee naar huis genomen en dan praat ik over 2003.

M: hoe is die burn-out dan zo gekomen?

L: ja toch door de uitzending, wat ze daar meegemaakt hebben. En ik zeg nu burn-out maar wat ik denk, ik ben geen psycholoog of maatschappelijk werkster of hoe je het ook maar noemt, ik denk dat hij posttraumatische stressstoornis heeft opgelopen. Maar dat zeg ik, en als je het tegen hem zegt, zegt hij nee dat is niet zo. En bij een psychologe is hij een keer geweest maar ja, als jij je mond niet open doet – want het is ook geen prater – ja, natuurlijk kan ik zeggen dat hij dat is, maar dat zal hij zelf niet zeggen. Absoluut niet.

M: ja. En wat bedoel je dan met zijn werk mee naar huis genomen, hoe ziet dat eruit?

L: nou ik zei wel eens tegen hem van 'hallo ik ben geen soldaat van je'. En dan was het bijvoorbeeld... dat is dan even een klein voorbeeld... *pakt een stuk papier* dit papier, nou zo ligt dat goed. Dan hadden wij borden met bloemen erop. Nou en dan had ik de tafel gedekt, dan lopen de kinderen om je heen en dan legde ik bijvoorbeeld de borden op tafel zo neer. En dan kwam hij thuis en dan ging hij alle borden zo recht neerzetten. Ik vind dat toch een beetje autistisch, militairachtig. Ja alles vind ik, omdat hij dat natuurlijk doet, militairachtig. Hij kon op een gegeven moment ook kwaad worden als ik thuis kwam en dan liep ik hier door de gang heen, en dan hing ik even mijn jas hier op *wijst op keukenstoel*. En hij snapte gewoon niet dat ik die jas niet op de kapstok hing. En dit zijn allemaal hele kleine dingen en zo zijn er natuurlijk tig dingen gebeurd en ook vele ergere dingen. Ja en in het begin denk je ach, en hij was ook naar de kinderen gewoon... als Bram bijvoorbeeld niet uit bad wilde komen nou, daar kon hij echt een drama van maken. Dat ik echt dacht boven van oh, werkelijk waar, wat een geschreeuw en een gedoe allemaal.

S: dat was dus anders dan voor die uitzending.

L: ja, dat vind ik echt door die uitzending gekomen. En hij had ook wel wat uitzendingen gehad, maar toen kende ik hem nog niet. Dit was echt een uitzending die, en het is natuurlijk ook best wel, als je 6 maanden van huis bent... je ziet je vrouw en je kinderen niet. Dat is natuurlijk ook best wel heel lang.

M: hoe was dat voor jou?

L: dat hij 6 maanden weg was?

M: nee dat hij terugkwam en opeens heel anders was.

L: nou ook wennen. Want nu als ik wegging, ja ik hoefde met niemand te overleggen van ik ga even weg of ik ga dit doen of dat doen. Dus ik moest ook weer heel erg wennen dat hij er was en ik was ook wel... hij had natuurlijk ook wel eens een oefening gehad van 2, 3 weken. En dan had ik ook vaak dat ik dacht 'ohh het weekend hij is weer thuis, oh gezellig'. Nou en dan sprak ik af van 'kom je hier eten, gezellig', of dan zei ik tegen Henk van 'nou het weekend gaan we daar en daarheen' en dan had hij echt zoiets van néé. En weet je achteraf snap ik dat ook wel, dan is hij natuurlijk veel weg geweest en ik dacht 'oh gezellig we kunnen weer dingen gaan ondernemen', en hij dacht 'hè hè lekker, ik ben weer thuis'. Dus dat waren ook wel wrijvingen die op den duur gingen spelen. En hij was ook zo, dat is ook een voorbeeld dat ik weet, dan waren we in de tuin en hadden we gezegd van – nou ik zeg

maar dat 't in de vakantie was op woensdag – 'oh we gaan morgen de hele dag in de tuin werken'. Ik weet dat we toen een keer samen in de tuin bezig waren, het was hartstikke mooi weer en er belden vrienden op: 'gaan jullie mee een paar dagen naar Zeeland in een huisje?' Nou ik meteen 'ja, leuk!' En hij zegt van: 'nee, we hebben gezegd we zouden de tuin gaan doen'. En dan kon hij niet de omschakeling maken om dan weg te gaan. En dat vind ik toch ook een beetje, ja militairachtig van je gaat gewoon rechtdoor en dan kun je niet links- of rechtsaf. Want dat kan natuurlijk in de militaire dienst ook niet. En toen begon hij ook, vond ik wel heel erg, naar de kinderen toe met het eten. Dan zei ik heel vaak – oh, dat heb ik zo vaak... - 'Henk, het zijn kinderen. Je kan kinderen niet rechtop aan het eten zetten en de handjes aan het bestek. Dat kan gewoon niet. Daar zijn het geen kinderen voor.'

M: want hoe reageerden de kinderen daar dan op, toen hij zo terugkwam?

L: nou Sander was natuurlijk nog vrij jong, want Sander was in 2003 geboren en we zijn in 2008 gescheiden. Dus toen was Sander, wat zeg ik, 7 jaar? Zeg ik dat goed? Nee, 5.

S: ja 5 en een half.

L: ja 5 en een half ja.

S: dat begreep ik uit het mailtje wat je me hebt gestuurd. En Bram was 9 en een half.

L: ja inderdaad. Wat wel bij ons is, tenminste je hoorde natuurlijk wel eens verhalen van andere gescheiden ouders. Ik heb het met de kinderen er eigenlijk niet heel veel over, maar het contact tussen mij en Henk is eigenlijk heel goed. We wonen ook dicht bij elkaar, hij woont hier in een zijstraat. Dus eigenlijk ook heel vlakbij. Wij zijn niet met ruzie uit elkaar gegaan. Dus ik denk dat dat misschien ook wel heel erg scheelt. In het begin hebben we ook nog wel dingen met elkaar gedaan, we zijn zelfs nog met elkaar op vakantie geweest met de jongens, naar Frankrijk 3 weken, toen we al wisten dat we uit elkaar gingen.

S: kun je daar misschien wat meer over vertellen, over de periode dat jullie besloten om uit elkaar te gaan?

L: ja wij liepen wel bij een psycholoog samen en eigenlijk is daar een beetje de doorslag gekomen, want ik ging daar ook al alleen naartoe en Henk ging daar ook alleen naartoe. En die had ons ook geadviseerd om een periode, dat is denk ik al in 2007 begonnen, om ook even gewoon echt tijdelijk uit elkaar te gaan. En dan heb je weer het voordeel dat Henk natuurlijk bij Defensie werkt, die kan zo op de kazerne een kamer krijgen. Dus die was gewoon veel doordeweeks daar, en dan was het zo dat als hij dan de weekenden wel eens naar huis kwam, dat ik dan naar mijn ouders ging en dat hij dan bij de jongens was. Voor mij om een beetje bij te komen wat ik wilde, ook voor hem om te kijken of we meer naar elkaar konden groeien, want we hebben toen ook nog wel gehad dat we echt een dagje weggingen. Wat de psycholoog ook had gezegd, van 'ga nu zorgen dat je de kinderen ergens onderbrengt en ga samen een dag weg dat je ook voor elkaar er bent'. En dat zijn dingen die hebben we dan toch wel geprobeerd en ik weet dat wij ergens begin april op een vrijdagavond weer het gesprek hadden bij een psycholoog, en dat ik daarvoor al met hem gesproken had dat ik zei 'ik kan gewoon echt niet meer'. Ik zag het gewoon echt niet meer zitten. Ik merkte als ik bij wijze van spreken in de keuken aan de voorkant stond, dan zag ik hem aan komen rijden en dan keek ik al door de hele kamer van 'oh staan de borden recht, is m'n jas weg, is dit weg is dat weg...' Ik leefde eigenlijk gewoon, als ik alles maar goed had voor hem en zorgde dat als hij thuis kwam dat ik kon zeggen van 'ik heb de ramen gedaan, ik heb dit gedaan en dat gedaan'. Dat ik het moeilijk vond om te zeggen van 'nou ik heb een dag op de bank gezeten, ik heb niks gedaan', noem maar op. Ik leefde gewoon zo gespannen, ik ging er gewoon zelf aan onderdoor dat ik ook dacht van nou dat wil ik gewoon niet meer. Ik had er heel veel moeite mee, want ja ik wilde dit gewoon echt niet... ik heb wel eens gedacht ik wou maar dat hij een ander had, dan kon ik de beslissing nemen van en nu ga ik bij je weg. Dat heb ik echt wel eens gedacht zo van nou ja, dan is de beslissing heel makkelijk. En nu... we hadden niet echt ruzie, hij had geen ander, ik had geen ander, er was niet echt een aantoonbaar bewijs van nú kan ik zeggen ik ga scheiden. En wij waren voor de buitenwereld gewoon een heel leuk gezinnetje, we hadden een prachtig huis, we hadden twee auto's, we gingen op wintersport en op zomervakantie, de kinderen liepen in merkkleding, noem maar op. Het voordeel was, als wij die

periode dat we dan even uit elkaar waren, als mensen dan zeiden 'goh is Henk er niet', 'nee die is op oefening'.

S: ja dat kon je dan zeggen.

L: dus niemand heeft ook eigenlijk ooit wat in de gaten gehad, dat er wat aan de hand was. Dus toen ik zei dat we gingen scheiden hadden heel veel mensen zoiets van 'huh, jullie?' Dat konden ze zich gewoon helemaal niet voorstellen.

M: hoe lang heeft dat geduurd, het moment van besluiten dat je gaat scheiden tot alles ondertekend was?

L: bij ons vrij kort, maar dat moet ik ook zeggen, omdat wij toch wel redelijk in harmonie uit elkaar gegaan zijn. En dat is dan ook wel weer Henk en militairachtig, hij had álles in een Excel-bestand gezet en dan spreek ik echt over alles, van Tupperware schaalpjes tot de deksels aan toe. En een tabelletje van Henk en van Lianne waarbij ik alleen maar bij wijze van spreken een kruisje hoefde te zetten van dit neem ik mee, dit neem ik mee. Op zich hartstikke fijn hoor. Maar ik ken Henk daar wel in, want die had alles gewoon perfect voor elkaar. Ook de financiën en alles was gewoon heel goed geregeld. Dus we hebben besloten in april 2008 uit elkaar te gaan, en 23 december 2008 lag de brief in de brievenbus dat het officieel bij de rechtbank bekend was. En wij zijn ook niet naar een advocaat gegaan, we hebben het via een scheidingsbemiddelingsbureau gedaan. Wij hadden wat dat betreft wel wat voordelen, we hadden een huis die we te koop moesten zetten, maar we hebben één kijker gehad en binnen 3 weken stond het bord 'verkocht' in de tuin. Dus we verkochten het huis vrij snel, het was nog net een beetje voor de goede periode, we hebben ons huis heel goed kunnen verkopen. En ik heb dit huis gekocht en Henk heeft ook een nieuw huis terug kunnen kopen, dus we konden allebei een huis terugkopen. En dat zijn denk ik ook allemaal wel voordelen, want je hoort soms scheidingen... financiële problemen... ik ken dat gelukkig niet. Ik ken dat echt niet. Dus bij ons was de periode ook niet zo heel lang omdat wij het eigenlijk allemaal goed op papier hadden staan. Ook financieel gewoon, dat het eigenlijk goed ging.

M: en wanneer hebben jullie het de kinderen verteld?

L: nou ik heb al een keer gehad in oktober 2007 dat ik al eigenlijk besloten had van, nou we gaan uit elkaar. Toen heb ik een brief geschreven, een algemene brief, om het aan de mensen ook te vertellen. Bijvoorbeeld aan de juffrouw van school. En ik heb volgens mij de brief nog boven in de computer staan, waar gewoon in stond van we willen vertellen dat wij uit elkaar gaan, en dat we willen gaan scheiden. Ik weet niet precies meer hoe ik het geformuleerd had... en waar ook precies in stond van ik wil er best over praten, maar als jullie ernaar vragen en ik wil er niet over praten, accepteer dat dan ook. En ik wil er ook niet over praten waar de kinderen bij zijn. Zo van nou dat wilde ik gewoon niet. En wij hebben het – wat ik me nu kan herinneren want ik zag die vragen, dat ik dacht van... hoe hebben wij het verteld. Volgens mij zaten we aan tafel te eten, en ik weet nog de reactie van Sander dat wij het verteld hebben. En Bram begon te huilen, dat weet ik nog wel, en Sander rende naar buiten en die klom op de schutting en die schreeuwde naar het buurjongetje wat een paar maanden jonger was dan hem: 'wij gaan verhuizen!' Dat is het eerst wat hij riep. En toen hadden de burens zoiets van: verhuizen? En toen riep hij 'ja, want mijn vader en moeder gaan uit elkaar en dan krijg ik twee kamers!' Dat weet ik nog dat hij dat riep.

S: dat is een hele snelle reactie.

L: ja, hij had meteen al een invulling erbij gemaakt. En ik moet zeggen ik heb er nooit geheimzinnig over gedaan, ook niet naar die jongens, want net... Bram zei nog 'nou dat is lekker om daarover te praten'. 'Maar het is alleen maar goed om het erover te hebben' zei ik. Ja leuk is het niet, maar ik zei erover praten is alleen maar goed. En als ze ernaar vragen naar dingen of zo, dan zeg ik dat ook gewoon. Zoals nu komt Bram er ook wel achter hoe zijn vader is, en dan zeg ik toch wel heel gauw 'ja Bram, ik weet het, ik ken het echt', en dat zeg ik ook. Maar het is en blijft zijn vader natuurlijk en ze moeten het er toch mee doen. Dus van aan tafel wat ik me kan herinneren, en dat Sander heel snel naar buiten rende en riep naar het buurjongetje over de schutting 'we gaan verhuizen'. Dat was zijn eerste reactie.

S: en daarna?

L: eigenlijk wel heel goed ook. Maar dat komt ook wel, wij zijn wel altijd heel open naar hen geweest, en we hadden ook eigenlijk geen ruzie. En de verdeling ging eigenlijk ook heel goed. Ik kocht dus dit huis maar dat moest nog gebouwd worden, dus ik moest tijdelijk een ander huis gaan zoeken. En ik ben nog wel naar die staande huizen wezen kijken, en ik weet als ik naar een staand huis ging kijken wat te koop stond, heb ik Bram altijd meegenomen. Die was toch op een leeftijd dat ik wilde dat hij het ook een leuk huis zou vinden of ook hier wel zou willen wonen. En natuurlijk heb ik wel het meeste daarover te zeggen, maar ik heb echt wel bij een huis waarvan ik dacht nou, hier wil Bram volgens mij echt niet wonen... en misschien zit er dan zelf ook wel iets bij je van nou dat zie ik ook eigenlijk niet zitten... totdat ik dan een nieuw huis kon kopen en toen kon ik de tekeningen laten zien. Maar we hebben nog tijdelijk een jaar op een boerderij in Z gewoond. Toen heb ik ze ook meteen, toen ik wist dat ik daar misschien in kon, meegenomen. Dat was een hele grote boerderij met heel veel kamers, nou daar wilden ze wel wonen. Dat vonden ze geweldig. Dus daar hebben we nog een jaartje gezeten. Dus ik heb ze overal wel altijd bij betrokken en dat heeft Henk wat minder gedaan, maar we hebben ook altijd wel eens dingen samen gedaan... ik weet ook nog dat we een dag, toen waren we volgens mij allang gescheiden, dat we een dag naar een pretpark gingen met z'n vieren. We hebben in november, toen was Henk jarig, toen zijn we met z'n vieren uit eten gegaan. Een paar weken geleden nog, moesten we even met elkaar overleggen van Bram die moet nu een vakkenpakket kiezen, van welke gaat hij doen. Henk zei 'kom anders zaterdag met hem hier langs', en toen zei hij 'kom dan wat eerder en blijf hier eten', dus dat hebben we ook gedaan. Ik denk wat misschien ook scheelt is dat ik geen ander heb en Henk ook niet. Ik weet niet hoe het dan gaat. Want stel dat hij een vriendin zou hebben, ik weet niet of ik er dan nog zou gaan eten.

M: ja dan heb je misschien minder contact.

L: ja dat weet ik niet. Maar ik merk wel, zeker ook nu met Bram, hij wordt toch 15 en is een beetje aan het puberen. En daar heb ik soms best wel moeite mee en dan bel ik toch Henk op van nou wil jij eens even met hem praten. Dan merk je toch dat ze het gezag van de man af en toe wel nodig hebben hoor.

S: dan zouden we graag wat verder over de kinderen willen hebben. Je vertelde net al iets over de reactie van hen toen ze het nieuws hoorden van de scheiding. Heb je na de scheiding nog iets anders gemerkt bij de kinderen, qua verandering, gedrag of...?

L: ik vind dat heel moeilijk om te zeggen wat. Het enige is alleen dat ze niet heel graag naar hun vader gaan. En ja, daar kan ik allerlei oorzaken voor verzinnen... ze zijn natuurlijk in principe altijd bij mij en om de twee weken een weekend bij Henk en dan gaan ze of vrijdagmiddag of avond daar naar toe tot zondagavond. Doordat Henk nu een functie in G dus die gaat op zondagavond weg en komt vrijdagavond weer thuis. Ze hebben bij hem, niet zoals bij mij, een eigen kamer, daar staat alleen een bed, bij mij hebben ze echt hun kamer waar ze hun dingen hebben, en als ze naar Henk gaan neemt Sander toch vaak de playstation mee of een laptop. En hier hebben ze dat gewoon. Hier hebben ze ook vrienden in de buurt en dat hebben ze daar ook niet. Nu wonen we wel vrij dicht bij elkaar. Dus ja, wat ik heb gemerkt: ze gaan gewoon niet echt graag naar hun vader toe. Ze gaan wel maar... ze komen toch wel vaak zondagavond thuis... en zeker Sander nu die toch wat ouder is en nou ja en hoe vaak ik wel niet thuis kom en denk hij is er weer... dan zegt hij tegen Henk ik even naar een vriendje en dan zit hij toch vaak hier of met een vriendje hier omdat dit toch meer hun huis is.

S: Terwijl die eigenlijk bij zijn vader 'hoort' te zijn.

L: Ja, ja. Bram zei in het begin vaak: ik heb geen zin om bij papa te gaan logeren. Dan dacht ik wel: eigenlijk is het niet logeren. Eigenlijk is het daar ook gewoon wonen. Ik denk dat dat op den duur wel komt. Henk wil de zolder gaan verbouwen zodat ze een grotere kamer krijgen. Over een jaar of twee, drie gaat Sander helemaal niet meer naar zijn vader, alleen even langs om gedag te zeggen. Ik verwacht ook wel dat Sander snel op kamers gaat als hij een vervolgopleiding gaat doen. Dan zal hij ook minder hier zijn. Hij wordt toch al 15 en over 3 jaar 18 jaar. En misschien woont hij nog wel hier. Het enige wat ze wel allebei hebben, maar of dat met de scheiding te maken heeft weet ik niet, maar dat ze 's nachts niet zindelijk zijn, Bram draait 's nachts nog een luier en Sander die draagt geen luier, maar die heeft ook nog wel eens dat hij nat is. En dan hoor je mensen wel eens zeggen als ze het er over hebben, oh ja dat hoor je wel meer bij kinderen waarvan de ouders gescheiden zijn. Ik weet niet of dat één van de redenen is. Ik zie het bij Bram ook. Bij Bram kun je een bom neergooien en hij

wordt gewoon niet wakker. Daar kun je echt alles mee doen. En hij heeft twee jaar geleden iets meer dan een week in het ziekenhuis gelegen, een soort bedplas-training was dat, voor dag en nacht. Toen was hij bijna 13 of was hij net 13 geworden. En zelfs in het ziekenhuis zeiden ze 'nou we hebben een hoop kinderen meegemaakt maar zoals hem'... hij werd gewoon nergens wakker van. En of dat dan door de scheiding... en bij Sander moet ik wel zeggen, dat is ook een beetje laksheid van mij, daar moet ik gewoon mee aan de slag. Want die is wel eerder wakker. Die werd 's nachts wel eens wakker van die wekker van Bram.

S: maar dat was dus anders dan voor de scheiding? Zie je daar een verschil tussen?

L: ze zijn nooit 's nachts zindelijk geweest.

S: al vanaf het begin niet.

L: nee. Dus ik verwacht ook niet dat dat de reden is. Bij Bram is het gewoon echt, dat blijf ik zeggen, dat 'ie gewoon zo vast slaapt. Sander ook. Nu ook nog hoor, want Sander kan ik echt om half 8 naar bed doen en Bram om half 10. En dan zeggen mensen wel eens van nou dat is best wel vroeg, en dan denk ik ja maar ja ze hebben het wel nodig. En of dat een oorzaak is van de scheiding... dat weet ik niet. En ze zijn wel een keer bij zo'n scheidingsbemiddelingsbureau, heb je ook de mogelijkheid dat ze naar een soort kindervertherapeut... daar zijn ze één keer geweest. En Bram die was 10 toen al en die had echt iets van 'nou ik vond er niks aan en ik moest tekenen dit en tekenen dat'. Dus nee, ik kan eigenlijk niks bedenken.

M: en je zegt van na de scheiding zijn jullie verhuisd bijvoorbeeld. Is er voor uw kinderen nog iets anders veranderd?

L: nou dat was wel, wij woonden best wel in een leuke buurt en ik weet niet of Bram dat heel erg vond om daar weg te gaan. We woonden op de N, dat is bij de tennisbanen. En toen zijn we naar die boerderij verhuisd. Nou op zich ging dat nog, want dat was nog best dichtbij. En ik moet wel zeggen de boerderij heb ik ook echt wel gemaakt voor die jongens dat ze ook echt wel een leuk jaar zouden hebben. We hadden een heel groot deel, ik heb een tafeltennistafel toen gekocht. Ik heb de klas van Sander eens een keer een dag gehad, Bram heeft voor de klas toen een slaapfeestje gehouden. Ik had de ruimte en het was toch een oude zooi daar. En ze mochten van mij daar hutten achter in die schuur bouwen en vriendjes mee. Eigenlijk was het een heel leuk jaar, want we vonden het eigenlijk jammer om hier naartoe te gaan, ondanks dat het daar wel een oude troep was hoor. En de verhuizing.. Ik was op de boerderij bezig geweest op een vrijdag en zaterdag. En ik zou dan zondag de jongens in ons oude huis ophalen bij Henk. En dan zou Henk de laatste spullen meenemen ook naar zijn huis, en dan was ons huis ook leeg want we moesten denk ik maandag de sleutels geven. Dus ze leefden natuurlijk al wel in een huis waar ik alle spullen uit had gehaald. En ik weet wel dat ik ze op ging halen met de auto, en dat ik zei van 'nou ja het is nu inderdaad echt de laatste keer dat jullie hier in dit huis zijn'. Toen zei ik 'zeg papa maar gedag', toen stapten we in de auto en ik weet dat Bram heel erg huilde en dat Sander ook heel erg begon te huilen. En doordat zij natuurlijk heel emotioneel waren begon ik ook. En Bram die was zo intens verdrietig en Sander ook en ik natuurlijk ook. En ik dacht van 'nou ik kan nu helemaal niet rijden'. Ik was ook helemaal van slag. En ik weet ook dat ik tegen Bram zei van, 'maar wat wil je en Sander wat willen jullie? Willen jullie echt al naar de boerderij of zullen we nog even naar iemand toe gaan?' En ik heb veel contact met Karin, en toen zei Bram even van 'ik wil wel naar Karin toe'. En Karin is een vriendin van mij maar die was toen ook weer juf van Sander. Dus toen had ik Karin gebeld al huilend, zo van 'nou het is nu echt even, mogen we even langskomen?' Die jongens willen ook graag. En dat was prima. En ik weet dat Karin even naar de auto toe liep en dat ze even Bram knuffelde en Sander. En toen zei Sander tegen Karin: 'en wanneer ga jij dan scheiden?' En toen zei Karin van 'nee Sander, niet iedereen gaat scheiden.' En toen begon ze dat helemaal uit te leggen, en dat ik in één keer dacht van ja, eigenlijk een hele begrijpelijke vraag voor een kind. Ik weet dat Karin toen ook best emotioneel werd, ja een kind die dan aan jou vraagt en wanneer ga jij dan scheiden. Dat zijn dan dingen waar je zelf helemaal niet mee bezig bent maar wat een kind dan in één keer zomaar zegt. En daarna ging het ook weer en ik had toen ook bewust maandag vrij gevraagd op school, zo van nou ik wil gewoon dat ze even bijkomen. Want hun slaapkamer was ingericht en ik had in dat huis ook wel dingen aan de muur gehangen, ze hadden een eigen slaapkamer. Echt wel een beetje leuk gemaakt. Je wil ze toch graag een dagje thuis houden, dat ze even gewoon lekker in hun pyjama kunnen blijven.

S: even kunnen wennen.

L: ja. Het zijn maar hele kleine dingen maar voor mezelf, als ik dit nu ook weer vertel denk ik oh daar heb ik toen heel goed aan gedaan. Even gewoon met elkaar zijn. Bij Henk zijn ze toen, ik denk of drie weken daarna, of twee weken daarna, ook weer een weekend naartoe gegaan en ze hebben allebei een nieuw bed bij hem gekregen.

M: is er tijdens de scheiding in jouw gedrag iets veranderd wat de kinderen aan jou zouden kunnen merken?

L: nou ik heb mijn emotie niet weggedrukt, ook voor hen niet. Soms was ik heel verdrietig en dat liet ik ook wel aan hen zien, dat ik er niet voor wegliep. En ik denk wel dat ze gemerkt hebben dat ik wel veranderd ben en meer ook van je moet het toch alleen doen.

M: op wat voor manier veranderd?

L: Nou ik ben soms echt wel dat ik op de boerderij ook zei van je zoekt het maar even uit, ik ben effe weg. Zo van even de fiets pakken en even een paar blokjes om te fietsen om even alleen te zijn. Dat ik ook wel eens boos op ze was. Maar ik ben niet iemand geweest als ze moest huilen of zo, dat ik dacht oh dat mogen ze niet zien. Karin kwam ook regelmatig en dat ik ook echt zei tegen Bram van 'mama wil heel graag ook met Karin over allerlei dingen praten en wil je naar je kamer gaan?' Nee ik ben wat dat betreft wel open hoor naar ze. Vanavond ook als ik tegen Bram had gezegd van 'wil je erbij zitten', daar had ik geen moeite mee gehad hoor.

S: heb je het er nog wel eens met Bram over, over de scheiding?

L: nee eigenlijk nooit.

S: ook niet gehad?

L: nee.

M: begint Bram zelf wel eens over de scheiding?

L: nee daar hoor ik hem eigenlijk nooit over. En ik weet wel dat Sander een keer heeft gezegd, toen hij in de nieuwe klas kwam, was hij toch wel weer een beetje bang van ja ik ben misschien de enige met... en dat hij thuiskomt en zegt: 'en die papa en mama zijn gescheiden, en die papa en mama, en die...' ze zien dan ook in één keer in van goh, ik ben niet de enige. En Bram heeft ook zoals dat jongetje wat nu mee is, zijn ouders zijn ook gescheiden. Maar dat is dan allemaal weer gecompliceerder, die heeft amper contact geloof ik met zijn vader. Z'n vader woont ver weg, zijn moeder heeft geloof ik een vriend, en die heeft ook weer een broer en een pleegbroer, en weet ik het allemaal. Dat hebben wij niet. Bij ons is het allemaal niet zo gecompliceerd als je wel eens hoort met scheidingen hoor. En weet je, dan wil ik helemaal niet decadent doen, maar als ik dan zie, ja ik ben toch gescheiden, als ik dan zie wat voor huis ik heb en hoe ik erbij zit... daar ben ik alleen maar dankbaar voor natuurlijk. Maar dat heb ik ook aan Henk te danken, die is financieel gewoon heel goed voor mij en ook voor de jongens. En nu is ook wel het voordeel, hij kan het ook, hij heeft ook gewoon een goeie baan. Dus ik krijg gewoon heel veel partneralimentatie en kinderalimentatie. Want ik werk maar 12 uur. En ik heb toch een eigen huis en auto en noem maar op. En weet je, of dat ook allemaal meespeelt... voor mijn gevoel loopt het best wel lekker met de kinderen. En natuurlijk, Bram is echt wel een puber en daar heb ik echt wel m'n handen aan vol. Maar ik vraag me wel eens af van, zou dat anders geweest zijn als we toch bij elkaar geweest waren? Dat weet ik niet.

S: heb je een idee of Bram in dit geval de scheiding heeft verwerkt?

L: ik durf het niet te zeggen. Nee dat zou ik niet weten. Dat idee heb ik wel. Soms denk ik wel eens dat de kinderen het ook heel verwarrend vinden dat we eigenlijk nog wel redelijk goed met elkaar kunnen.

M: waar zie je dat dan aan?

L: dat hebben ze nu niet meer gevraagd, maar ik weet wel dat ze dat wel eens gevraagd hebben van waarom we dan echt uit elkaar zijn. En ik merk dat ik het nu aan Bram heel goed duidelijk kan maken, want die komt met heel veel dingen over Henk en dat ik dan tegen hem kan zeggen van 'ja, ik weet het Bram, ik herken het'. Dat Bram echt wel moppert over waar Henk zich druk over maakt of moeilijk over doet. En dan weet ik ook hoe Henk kan zijn. En zondagavond kwamen ze ook allebei thuis, ze hadden het gewoon niet naar hun zin gehad. En dan komt Bram met verhalen en dan zeg ik 'ja Bram, ik weet het, daar herken ik papa in'. En ik zei tegen Sander pas van 'nou, ik denk dat je het maar hier in dit oor moet doen maar daar er weer uit moet laten gaan, want papa bedoelt het ook weer niet zo'. Maar ja voor de kinderen is dat toch wel heel moeilijk. Dus het is soms ook heel verwarrend voor ze denk ik, dat ze ook wel het gevoel hebben van waarom kan het dan niet als we wel uit eten kunnen of een dagje weg. En Bram begrijpt het denk ik meer nog dan Sander. Er zit toch 5 jaar verschil tussen. Ik denk ja, als je 15 bent of 10, op zo'n leeftijd is het misschien nog wel heel anders als dat de één 10 is en de ander 5 of zo. Bram is toch eigenlijk meer aan de volwassen kant, Sander is gewoon eigenlijk nog een kind.

S: ja want je hoort ook nog wel eens dat kinderen na een scheiding iets volwassener zijn geworden. Zie je daar iets van terug bij de kinderen?

L: nou bij Bram zeker niet. Weet je er zit 5 jaar tussen maar soms denk ik wel eens nou als het 2 jaar was geweest... Bram is wat kleiner en nog niet echt ontwikkeld gewoon met alles. En Sander daarentegen, die is groot en fors. Want als je ze naast elkaar zet, ja qua lengte schelen ze niet eens zo heel veel. Dat er toch 5 jaar tussen zit. En ik denk dat eerder Sander volwassener qua leeftijd is dan Bram zeg maar op die leeftijd was. En of dat dan misschien ook komt doordat hij de tweede is... toen Bram 10 was fietste ik nog elke dag mee naar school. Sander die gaat al heel lang alleen.

S: want zijn ze beiden op dezelfde school gebleven?

L: ja.

S: en zijn er nog andere dingen, bijvoorbeeld sportclub, wat ze dan anders hebben?

L: nee. En dat is ook dan weer het voordeel dat Henk natuurlijk ook in N woont, in het weekend gaat alles gewoon door. En het is bij ons zo van, als ze naar Henk gaan, ze hebben allebei een sleutel. En dat heb ik ook wel eens tegen Henk gezegd, die heeft ook wel eens dat hij belt van we willen eigenlijk gaan zwemmen, en dat ik zeg de zwembroeken liggen daar en daar, pak ze maar. Omdat je natuurlijk ook dichtbij woont. Want als op vrijdag breng ik ze meestal weg om 7 uur. We gaan gewoon op de fiets en ik heb een tas mee, en Henk komt ze ook op de fiets terugbrengen. Dus alles gaat gewoon door, de voetbal, de tennis waar ze bij zitten.

S: dat is wel fijn.

L: ja, dat is ook weer het voordeel dat je bij elkaar woont. En Henk zegt ook wel, die heeft daar bewust voor gekozen om in N te blijven.

M: heeft Bram nog tijdens de scheiding of daarna nog, enige hulp gehad? Hij heeft bijvoorbeeld één keer met een kindertherapeut gepraat. Is er nog een andere vorm van hulp geweest, bijvoorbeeld van familie of iets?

L: nee. Ik kan me dat niet herinneren. Het enige wat ik wel weet, maar dat is ook zo gelopen met J (*voorganger*) dat die toen een keer zei van 'goh Bram, leuke jongen' enzo. Dat ik ook zei van 'ja hij is ook hartstikke gek op jou'. En toen is J een keer op een woensdagmiddag geloof ik met Bram wezen tafeltennissen bij ons op de boerderij. En ik had ze wat drinken gegeven en wat lekkers, en ik weet wel dat J ook een beetje gepraat heeft met hem van 'oh hoe is het nou met je'. Maar voor de rest, nee. Niet dat ik me kan herinneren.

S: er is dan misschien ook geen aanleiding toe geweest. Zou je dat misschien kunnen zeggen?

L: nee ik heb wel eens gedacht van, moet ik hulp zoeken voor ze? Maar ik heb altijd wel het gevoel dat het ook wel ging. Natuurlijk je hebt ook wel je momenten dat je ze achter het behang kan plakken. Maar zoals nu is hij toch wel aan het puberen. Vorige week ook, een brandje stichten. Dan

denk ik ja, als het daarbij blijft en het allemaal niet erger wordt. En zoals nu ook, dan ben ik blij dat ik ze zie en dat ze hierboven zitten. Dat heb ik liever dan dat ze op straat lopen. Dus nee ik heb ook niet het gevoel gehad of aanleiding waarvan ik dacht van nou ik moet hulp voor ze zoeken. Want ze zijn toen wel een keer bij die kindertherapeut geweest via dat bemiddelingsbureau, maar daar kwam eigenlijk gewoon niks uit dat ik dacht van nou, daar hoeven ze ook niet heen hoor.

Weet je ze kunnen heel goed, zeker Bram, met mijn ouders. Die wonen hier ook vlakbij. En ik denk dat Bram zeker ook met mijn moeder wel over dit soort dingen gepraat heeft. En ik ben er dus wel open in, zo van gewoon zeggen als er iets is, vertel het me gewoon. Als ik dit nu zeg, heb ik het idee dat ze er best goed doorheen zijn gekomen. En ik hoop dat dat zo blijft. En of het zo is, of mijn gevoel goed is, ik weet het niet. Geen idee. Misschien dat je later zegt van oh ik had toch dit of dat moeten doen, of ik heb dit wel goed gedaan of niet goed gedaan.

Respondent:	Renate Zoon Jesse
Functie:	Maatschappelijk werker
Leeftijd:	46
Datum en tijd interview:	Woensdag 1 mei 2013 13:00 -14:00u
Interesse onderzoeksverslag?	Ja

S = Stijn
M = Marije
R = Renate

S: We beginnen meestal met een algemeen gedeelte: opleiding, werkervaring, leeftijd. Misschien dat je daar iets over kunt vertellen?

R: Ik had al over m'n werk verteld natuurlijk. Maatschappelijk werk, toen was dat nog in O, in P heette dat toen anders. En ik ben 46 jaar. Ik weet niet wat je nog meer wilt weten?

S: Aantal kinderen?

R: Eentje.

S: Je zoon. Dat noemde je ook al. Goed, dan is dat klaar.

M: Heb je, sinds je klaar was met de opleiding hier gewerkt?

R: Nee, hoor. Ik werk voor L ongeveer 5 jaar nou.

M: En daarvoor?

R: Daarvoor heb ik voor het daklozenloket gewerkt bij de gemeente O. Ik heb best wel lang bij de gemeente gewerkt, blijven hangen.

S: Bij gemeente O altijd?

R: Ja, het daklozenloket, een soort uitgebreid pakket. En daarna naar L gegaan.

M: En hoe ziet je woonsituatie er nu uit?

R: Ik heb co-ouderschap met m'n zoon, de vader van mijn zoon. De ene week is hij bij mij en de andere week bij z'n vader. Zijn vader woont in D en ik in O. Dus hij kan zelf met de fiets gezien zijn leeftijd. Dat gaat goed. Het is een koophuis.

M: Heb je nog meer kinderen naast je zoon?

R: Nee.

M: En hoe oud is hij?

R: Hij is nu ruim 11, wordt in september 12.

S: Kun je misschien iets vertellen over leef/woonsituatie voor de scheiding? Hoe zag die eruit?

R: Toen woonden zijn vader en ik nog in één huis, en onze zoon. En die (vader) werkte ook. Twee werkende ouders en dat was een vrij langdurige relatie, bijna 20 jaar.

S: Oké, zo lang. En toen was de scheiding daar. Hoe lang heeft dat proces geduurd van scheiden?

R: Je bedoelt echt het proces echtscheiding?

S: Ja, vanaf het moment dat jullie, misschien samen, besloten om te gaan scheiden, totdat daadwerkelijk ondertekenen van de papieren.

R: Echt het formele gedeelte, in juli werd de knoop doorgehakt en in november was alles rond. Het ging vrij snel. Dat had wel te maken met dat we een vakantie moesten annuleren. En dan moet je aantonen dat je in een echtscheidingsprocedure zat dus toen hadden we zoiets van we gaan maar door. Dat was niet zo prettig. We hadden alle twee dat we het uit wilden stellen, het administratieve gebeuren zeg maar. Maar toen hadden we zoiets van, we wilden ook niet samen op vakantie. Dus toen hadden we zoiets van bats boem door.

S: In welk jaar was dat?

R: In 2008.

S: Je vertelde al dat ging heel snel. Heb je in die periode iets gemerkt aan je zoon dat hij zich anders is gaan gedragen na de scheiding?

R: Ja.

S: Hoe merkte je dat? Of wat merkte je?

R: Dat...nou ja, op zich hebben wij een keurige echtscheiding gehad of het verbreken van de relatie. Maar we merkten wel toen we eenmaal, we hebben eerst gezegd dat mijn ex ergens anders ging wonen, dat het niet goed ging, nou dat was wel duidelijk dat het een tijdje niet goed ging, en eigenlijk was die spanning weg toen wij de knoop doorhakten. Toen konden we weer normaal met elkaar praten en hadden we weer lol. Maar hij ging vrij snel ergens anders wonen toen. Ik vind dat we het, na omstandigheden, heel goed hebben aangepakt. We hebben wel, we zijn gelijk heel duidelijk geweest naar hem dat we nooit meer bij elkaar zouden komen, dat we nog wel van elkaar hielden, we zaten nog net niet op het randje van haat, we zijn net op tijd gestopt. Maar dat het niet meer ging en daar was hij het wel mee eens want ik denk niet, of je nou getrouwd bent of samenwoont dat maakt geen zak uit, het komt soms voor dat één van beide niets ziet aankomen, en dat het zogenaamd heel gezellig is in huis, ik kan me er niets bij voorstellen, maar dat was bij ons niet zo. Het laatste jaar was al echt niet meer, dan probeer je eerst nog bij elkaar te blijven voor je zoon, want dit is niet wat je wilt, maar dat werkt dan uiteindelijk niet. Maar daarna hebben we nog wel een goede periode gehad. Het was gezellig. Maar ook wel verdrietig, maar daar hielden we hem buiten. We merkte aan hem dat op het moment dat hij ergens anders ging wonen, dat hij op z'n tenen begon te lopen, hij probeerde het heel goed, nooit lastig doen naar mij, het is ook geen lastig kind, maar dan nog minder lastig doen. Bij hem was het een dubbele periode want een half jaar daarvoor is mijn moeder overleden. Dus ik zat sowieso al in een rouw en daarna kom je in de rouw omdat je niet meer oude besjes wordt samen. En dat was wel heel verdrietig, dat vonden we alle twee ook heel erg, dus ja dat was wel een extra dimensie. Hij zat ook in de rouw, want hij kon heel goed met zijn oma opschieten. En dat was ook een proces wat heel snel ging, in 3, 4 maanden was ze weg. Het was kanker en bij de ene kankervorm heeft iemand nog vlees om zijn botten en gaat het allemaal nog wel. Bij haar kon je letterlijk de botten door het lijf heen zien, en toen was Jesse 6, dat heeft natuurlijk zijn impact. Daarna kwam dat onze relatie mislukte, dus dat uitte zich naar ons toe dat hij heel lief was, in het begin dan, maar op school met een enorm concentratieprobleem, hij werd echt de lolbroek van de klas.

S: En dat was daarvoor niet?

R: Nee, hij kon wel een beetje lachers op zijn hand hebben maar niet dat hij een stoorfactor werd. Hij werd echt een stoorzender. En hij kon zich nog geen halve minuut concentreren. Toen is hij ook blijven zitten het jaar daarop, hij kon het niet meer inhalen. Of hij moest heel erg op zijn tenen gaan lopen, we hadden zoiets dat heeft hij het afgelopen jaar al genoeg gedaan. Daarna ging het eigenlijk wel weer, zo na een jaar, toen hadden we zoiets van, we zijn er wel doorheen gekomen. In het begin trokken ik en mijn ex-partner wat meer naar elkaar toe, je bent wel blij dat je van elkaar af bent, hoe verdrietig het ook is, dat was op zich wel een goede beslissing, maar je raakt ook je kind kwijt voor een deel en dat is niet de bedoeling, zeker niet bij een kind van 7, dat is echt niet de bedoeling. We gingen nog wel eens bij elkaar op de koffie. Als je het dan niet uithield, dat was heel erg wennen.

S: Dat zal best ja.

R: Ja, dat was niet leuk. En dan losten we het zo met elkaar op. Dan at hij een keer mee. Op zich hadden we een vrij relaxte scheiding, achteraf gezien, vind ik dat we dat goed hebben gedaan.

S: En hoe ziet de bezoekenregeling eruit?

R: Nu is het co-ouderschap.

S: En wat betekent dat concreet?

R: Ene week bij mij, andere week bij hem. En dat is sinds een jaar nu. En dat had te maken met mijn ex, we hadden net een huis gekocht in O, hij wilde daar niet blijven wonen, ik juist wel. Hij kon het helemaal niet betalen, ik ook niet trouwens, maar toen hebben we een constructie gevonden dat ik daar wel kon blijven, maar hij had geen meettijd. En in Nederland is het zo dat ze geen rekening houden met gescheiden vaders. Dat vind ik echt een groot onrecht, maar dat is dan zo. Geen meettijd en geen urgentie. Want het kind heeft toch een dak boven het hoofd? Toen heeft hij 4 jaar anti-kraak gewoond. Hij was ondertussen ook van baan gewisseld en zonder vaste aanstelling krijg je geen hypotheek dus hij kon geen flatje kopen of zo. En geen meettijd en geen urgentie dus toen werd het anti-kraak. Met weet ik hoeveel andere gescheiden vaders. Dat is wel een leuke manier van wonen maar toen op dat moment niet zijn keus. En vrij ver weg. Dus toen kon het co-ouderschap nog niet. Dat was anders te ver weg van school. Toen is hij nog een keer van baan gewisseld en krijg toen een vast aanstelling, dat was niet afgelopen oktober maar die daarvoor. Toen heeft hij iets gekocht in D en dat is nog wel redelijk in de buurt. Er zit 3 km tussen. Dus nu heeft hij vastigheid, en dat is wel belangrijk voor een kind.

S: Die in die tussenjaren....

R: ...was het een heen-en-weer gereis. Dan zat hij een jaar hier en dan een half jaar daar, gekke plekken ook. In U bijvoorbeeld. Dat is de zwarte kousen kern van Nederland. Dus dat was een gekke plek voor hem om te wonen, want hij had altijd in N en D gewoond. En dan kom je daar in het centrum, hij snapte er niks van, en dan ook nog anti-kraak, hij blijkt nog een kind te hebben, en een nieuwe vriendin, die heeft hij nog steeds. En ik kwam ook nog op bezoek en ik was duidelijk de moeder. Dus ja allemaal vraagtekens zag je boven zijn hoofd. Een groot vraagteken van hoe zit dit? Dat was wel bijzonder.

S: Had hij daar dan wel een eigen kamer?

R: Ja, hij had een eigen schooltje en daar zat hij dus dan. Het enige anti-kraak in U. Dus wij hadden ondertussen een redelijke band, als we elkaar niet te lang zagen. Maar Jesse, daar gaat het om natuurlijk, die, je merkte wel dat hij heel erg oplette op ons, wanneer het bij ons weer te veel werd, en de irritatie weer kwam, dat ik dacht van: ik ga maar weer weg, of andersom.

S: Daar was hij wel gevoelig voor.

R: Ja, kinderen voelen dat haarfijn aan, wanneer er iets niet lekker loopt.

S: En was dat dan na de scheiding erger?

R: Dat kwam pas na de scheiding. Daarvoor was dat niet. Geen hele grote ernstige ruzies, dat is misschien één keer geweest. We konden dat goed buiten hem om houden. Maar de sfeer was er niet minder ijskoud onder. En dat heeft hij natuurlijk wel gevoeld.

S: Wij kijken ook naar de veranderingen die kinderen hebben meegemaakt. Je noemde al verhuizing, zijn er nog andere dingen die veranderd zijn voor Jesse?

R: Ja eerst kwam een nieuwe partner in het spel, bij hem (vader), daar heeft hij nog steeds een relatie mee. En dat leek in het begin allemaal geweldig, want ik kon goed met haar, en dat is natuurlijk belangrijk, dat je het gevoel hebt dat je kind goed zit bij iemand. Toen hij dat huis ging kopen in D zijn zij ook samen gaan wonen. Dat huis is van hem, maar ze zijn wel officieel gaan samenwonen. En zij

kwam oorspronkelijk uit Parijs, maar kon hier niet goed aarden. Ze is hier door omstandigheden. Ze heeft ook een kindje van een eerdere partner uit Nederland dus dat kindje blijft hier. Maar zij had nooit de intentie gehad om in Nederland te blijven, dus die heeft heimwee. En dan wordt het moeilijk om te aarden in een ander land. Er zijn natuurlijk hele kleine cultuurverschillen waar hij mee te maken kreeg en dat vond hij moeilijk naarmate zij meer in zicht kwam. Zij had best wel een pittige echtscheiding achter de rug en daar was ze behoorlijk depressief van. Dus dat was ook niet het zonnetje in huis. Dus hij (Jesse) moest eigenlijk wennen aan de nieuwe partner van zijn vader en aan haar zoontje, die is 3 jaar jonger maar zijn twee handen op één buik, die zien elkaar als broers, dus dat gaat heel goed. Maar met haar begon hij een steeds groter probleem te krijgen. Dat werd dus wel lastig. En toen gingen zij samenwonen en kon Jesse er dus niet meer omheen, en daar heeft hij wel problemen mee gehad.

S: Wat voor problemen zijn dat dan?

R: In de communicatie met name. Haar niet accepteren, maar dat niet rechtstreeks zeggen want dat durfde hij niet. Hij klapte steeds meer dicht, in gezelschap van hen. Zijn vader is ook niet altijd de makkelijkste. Die stelt hele hoge eisen aan de mensen om zich heen, dus ook aan zijn kind. Bovendien als je uit elkaar gaat, kijk eerst als je een relatie hebt heb je een soort evenwicht aan elkaar. Je weet wat je aan elkaar hebt, er groeit een bepaald evenwicht in hoe je met de dingen van het leven omgaat. Maar hij ging zijn eigen leven leiden zonder mij en ik ook. Ik ben in een aantal dingen ook veranderd, dat ga ik anders doen, of dit en dat. Ik word daar ook niet meer op gecorrigeerd. Ik heb namelijk geen vaste partner. Dus ik heb niet iemand die bij mij...ja daarvoor heb ik hem eigenlijk nog nodig hè? Om je eigen scherpe kantjes eraf te halen van wat je misschien niet helemaal goed doet, en hij ook. Maar zij vindt alles geweldig wat mijn ex-man doet. De dingen waar ik tegenaan liep bij hem, loopt zij helemaal niet tegenaan, juist niet. Dat vindt ze juist heel goed. En ik vind een aantal dingen minder oké, maar ja toe maar. Dus mijn zoon kwam tussen twee verschillende huishoudens te zitten en manieren van met elkaar omgaan. Dat zijn allemaal kleine subtiele dingetjes, maar daar heeft hij last van gehad. En dat is ook de reden...en dat hij ook zijn vriendin niet accepteerde, niet op kon tegen de hoge verwachtingen van mijn ex... en dat ligt echt niet aan de vaderschapsliefde, want dat zit helemaal oké, maar hij had niet door dat hij te hoge eisen aan hem stelde en dat mijn zoon emotioneel nog in een heel andere fase zat, die was nog bezig met de verwerking dat het echt nooit meer goed kwam tussen ons. Verstandelijk wist hij dat wel, maar emotioneel was dat een ander verhaal. Dus Jesse klapte steeds meer dicht bij hen en hij begon zich af te zetten bij zijn nieuwe vriendin in de vorm van afstand houden. Heel beleefd te doen, kinderen horen thuis niet beleefd te doen, vind ik. Hij ging haar op een gegeven moment met u aanspreken, dan denk je, hallo waar gebeurt dat nog? Hij ging steeds meer afstand nemen.

M: Wat voor eisen werden er dan aan hem gesteld? Waar moet ik dan aan denken?

R: Dat hij zich open moest stellen naar hen, maar dat was precies wat hij niet kon. Verantwoordelijkheid dragen. Mijn ex-man had zoiets van hij moet een vent worden. Dat vond ik ook wel. Ik kom uit E en ik moest ook 10 km tegen de wind en regen fietsen. Dan had je wat minder, in die tijd, de mentaliteit van ga maar op de fiets, zie maar wanneer je thuis komt. Tegenwoordig worden veel meer kinderen gebracht en gehaald met de auto. Dat heeft allemaal redenen, maar dat is wel veranderd. En mijn ex-man had zoiets van hij mag wel een beetje bikkelen. Ik vond dat hij daar soms een beetje ver mee ging. Want ondertussen was het nog wel een kind van 10 jaar. Hij wilde dan in gesprek gaan op een te volwassen manier. Ik vond dat hij geen kindertaal gebruikte. Toen dat zich begon te ontwikkelen was hij een jaar of 9, dat het langzamerhand slechter werd, het contact tussen hem en zijn vader en die vriendin. Het bleek dat zij niet uit het zicht raakte, want daar had mijn zoon natuurlijk nog op gehoopt, misschien gaat het wel uit, dat soort dingen. Mijn ex-man is veel strenger, heeft een strengere aanpak. Die heeft bijvoorbeeld zoiets van, bij mij het is je huis dus kom maar binnen. Ik moet weten, nu is hij wat ouder, maar ik wil weten waar je bent, naar wie je toegaat, maar je hoeft niet, als ik thuis ben, aan te bellen of aan te kloppen om te melden dat je thuis komt. En dat heeft mijn ex-man wel, die is een stuk strenger. Die verwacht veel meer... niet alleen van zijn zoon, van iedereen. Dat is echt zijn beperking. Hij heeft hele hoge eisen aan vriendschappen, relaties in het algemeen. En daar liep mijn zoon op stuk. Dus die begon zich terug te trekken en ik begon me daar wel zorgen over te maken. Ik dacht: daar zit iets niet goed, als ze er maar uitkomen met z'n tweeën. En toen dacht mijn ex-man hij is autistisch. Ik zei: nee, want dan moet hij dat ook bij mij zijn. Dus dat kan niet. En toen heeft mijn ex-man voorgesteld misschien is het goed als hij in therapie gaat en dat we hem helemaal laten onderzoeken. Ik had zoiets van prima, laat hem maar in therapie gaan en dan

zoeken we wel een goede kindertherapeut, want hij is gewoon emotioneel geblokkeerd, bij hem, want bij mij heeft hij dat helemaal niet. Ik had zoiets van daar komt mijn ex-man dan van zelf wel achter. Dus zo is het eigenlijk gekomen dat we hem hebben aangemeld voor therapie.

M: En zit hij daar nu nog in?

R: Nee. Die therapie heeft een klein half jaartje geduurd, 4 maanden. Daar zijn we gewoon heel tevreden over. Zijn vader eerst niet. Die wilde IQ testen en weet ik allemaal. Ik zei: hij is gewoon een keer blijven zitten want hij had nogal veel op zijn bordje gekregen. En hij was het ook niet eens met de therapeute want hij wilde een complete diagnostiek, DSM, weet ik allemaal. Ik zei: dat is allemaal.... het ligt tussen jullie, het is emotioneel. De therapie is nu 3, 4 maanden afgelopen en nu pas is het lampje gaan branden. Met weerzin hebben ze de tips van de therapeute opgevolgd. En dat begint nu zijn vruchten af te werpen. Mijn zoon gaat nu met veel meer plezier naar zijn vader toe. In het begin had hij ook heimwee, dat was voor mij heel moeilijk. Hij wilde zijn vader wel graag zien en de zoon van zijn nieuwe vriendin, hij wilde daar wel zijn, maar als je de hele tijd op je tenen moet lopen is dat heel erg moeilijk. Dat begon dan donderdagavond al, huilend, ik ga je missen. Wil je dan niet naar papa? Jawel dat wil ik wel. Hij is natuurlijk ook loyaal. Af en toe sms'jes, ik mis je, i love you, dat soort dingen. Hij zei ook sms maar niet terug want dan wordt het erger, en als ik het van me af sms dan ben ik het wel kwijt daarna. En bij mij in bed slapen, de nacht voordat hij naar zijn vader ging en de nacht dat hij weer terug kwam. Hij kroop ook graag bij zijn vader in bed maar dat ging niet meer. Dus dat dan wel weer bij mij. Dus twee dagen per week had ik hem weer bij me in bed. Dat is wel gezellig maar op een gegeven moment had ik zoiets van, ga maar langzaamaan naar je eigen bed. Dus ja, dat soort dingetjes. Nu gaat het goed moet ik zeggen. Ik krijg bijna geen sms'jes meer, of heel kort ja, oké en dat is het dan. Hij draagt haar op handen. Hij heeft echt zijn ei kwijt gekund bij een neutraal iemand, waarmee hij niet emotioneel beladen is. Ik loop soms ook te schipperen naar mijn ex, ik kan niet alles verbloemen voor hem. Ik heb ook wel eens gezegd: ik snap dat je je vader moeilijk vindt, ik had ook wel dingen waar ik het moeilijk mee had. Dat was dan ook een tip van de therapeute, waar ik zelf niet op gekomen was. Dus voor mezelf kan ik wel meer adem halen. Hij gaat met plezier die kant op en dat is de bedoeling. Zij moeten hun eigen gezinnetje vormen. Ik ben een mini-gezin met hem en er moet gewoon een soort evenwicht in komen en dat is gelukt. Dankzij haar.

S: Fijn om te horen dat die therapie zo'n ommekeer heeft gebracht.

R: Ja, met een paar simpele tips... ik ben helemaal niet van de kinder- en jeugd, ik werk alleen met verslaafden en dakloze mensen, dus ja, ik ben niet helemaal achterlijk, ik weet wel iets van kinderen, maar niet op die manier. Dat is wel leuk om mee te maken hoe zij daar dan mee omgaat.

S: Praat je nu nog wel eens met je zoon over de scheiding?

R: Nee, eigenlijk niet meer. Dat is nu toch al zo lang geleden. Wel over afspraken die we maken, hoe hij daarin benaderd wil worden door mij. Hij begint langzaamaan wat ouder te worden, dus hij wil niet meer dat alles voor hem beslist wordt. Hij begint een beetje te pre-puberen. Flink aan het onderhandelen en dat vind ik wel leuk.

S: Ja, leuk?

R: Ja, natuurlijk. Het is nog niet echt de puberteit dus, nu is het nog leuk. Ik weet ook niet wat er gaat gebeuren. Dus ja, hij heeft duidelijk zijn keuze gemaakt dat hij het niet prettig vindt wat ik naar mijn ex-man doe: als hij ergens tegenaan liep vertelde ik dat tegen mijn ex-man. En dat wil hij niet meer. Dus dan doe ik dat niet meer. Tenzij ikzelf denk: dit kan niet, dit moet ik vertellen, dan zeg ik het hem wel.

S: En praatte je toen de scheiding wat minder lang geleden was met je zoon over de scheiding?

R: Ja, ja.

S: En waar hadden jullie het dan zoal over?

R: Dat we er wel erg verdrietig over waren dat het niet gelukt was, en hem uitleggen dat het zo beter was. Ik vertelde hem wat er zou gebeuren als we bij elkaar zouden blijven, dat het dan nog erger zou

worden als een half jaar voor scheiding, dat was echt vrieskistniveau. Dat dat dan zo zou blijven, dat je beter twee gelukkige ouders kunt hebben die niet bij elkaar wonen. We zijn toen dat jaar erop nog wel twee dagen wezen kamperen, in de overdracht van de zomervakantie. Want wij konden altijd heel goed met elkaar op vakantie. Dan was het leuk. Maar ja, je kunt niet 12 maanden per jaar op vakantie, dat gaat gewoon niet. Dus toen hebben we dat nog een keer gedaan voor hem, even kijken hoe dat ging, het is een beetje raar, want je bent geen stel meer. Toch was het hartstikke gezellig, dat wel. Dat heeft hem ook wel heel goed gedaan. Dat heeft mijn zoon goed gedaan. Even had hij die *quality time* nodig, even met z'n drieën. In het begin kwamen we nog wel met verjaardagen bij elkaar over de vloer. Dat is ook minder geworden, eigenlijk helemaal niet meer, dat is weg. Daar hebben we alle twee geen behoefte meer aan.

S: En het moment dat jullie Jesse vertelden over de scheiding? Weet je nog hoe dat ging?

R: Ja, dat wij het hem vertelden. Ja, dat was een paar dagen later. Twee dagen voor de zomervakantie, en we zouden naar Frankrijk gaan om te kamperen. Ik wist het al 4 dagen want als je alle twee werkt, kinderen hebben best wel veel schoolvakanties, wij hadden niet de mogelijkheid dat we hem bij weet ik veel wie konden laten logeren. Dus mijn ex-man zou eerst een weekje met hem naar S gaan, daarna twee weken gezamenlijk en daarna zou ik nog een weekje met hem hebben en zouden we ergens anders naar toe gaan. De rest was dan wel logeren bij familie. Want het zijn natuurlijk zes weken. De avond voordat zij naar S gingen heeft mij ex de knoop doorgehakt, nu is het klaar, ik ga het nu zeggen. Dat was natuurlijk een heel lullig moment, daarna was hij weg.

M: Dus dat was niet gezamenlijk, dat jullie dat besloten hadden.

R: Nee, nee. Ik zat nog helemaal met het verlies van mijn moeder. Ik begon juist een beetje er bovenop te krabbelen want ik had ook zorgverlof gedaan. Reken maar dat als je iemand zo ziet sterven... het is een natuurlijk proces dat je ouders eerder doodgaan dan jou, maar dat is echt geen pretje, ik was ook alweer aan het werk. Dus ik was nog aan het bijkomen van die periode. En ik was er in mijn hoofd wel mee bezig, dit kan toch niet langer zo. Ik vond het nog steeds een lullig moment maar aan de andere kant dacht ik er bestaan ook geen goede momenten. Hij heeft er blijkbaar voor gekozen om het op dat moment te doen. Dus toen ging hij weg, en daar was ik achteraf gezien ook wel blij om.

M: Was jij er toen ook bij? Toen hij het aan Jesse vertelde.

R: Ja, dat hebben we met z'n tweeën gedaan (later). We hebben toen wel heel veel gebeld, want er bestaan tegenwoordig mobieltjes, dus we hebben heel wat af lopen bellen. Toen hebben we besloten om wel naar Frankrijk te gaan en om maar te zien hoe we dat dan zouden doen. Want we vonden het ook wel een raar idee nog. Achteraf denk je ja, je kent elkaar ook al 20 jaar, je kent elkaar door en door, dat gaan we gewoon wel doen en dan zien we wel. We hebben dan tijd om het erover te hebben. Dus uiteindelijk heeft dat 5 dagen geduurd, toen hadden we wel heel veel tijd om met elkaar te praten. Het schijnt dat als de knoop is doorgehakt dat je ineens met elkaar, wij in ieder geval, met elkaar praat. En toen op dag 3 hebben we het Jesse verteld. We vertelden hem dat zijn vader na de vakantie ergens anders ging wonen, en dat de sfeer zo slecht was dat we besloten hadden dat we dit elkaar niet meer aan wilden doen. Maar een kind van 7 hoort dat aan maar kan zich nog niet voorstellen hoe dat dan eruit gaat zien. En ondertussen waren we gewoon op vakantie. Op dag 5 werden we 's ochtends wakker en hadden we zoiets van: pfff...ja. We hebben gezegd wat er gezegd moest worden en toen hadden we zoiets van shit wat moeten we nu. Moeten we nog een hele week met elkaar doorbrengen? We hebben elkaar nu niks meer te zeggen. Dus toen zijn we teruggereken. En toen ben ik weggegaan met mijn zoon. Ik ben naar een vriendin gegaan die toen op dat moment in Nederland op vakantie was en daar heb ik de rest van die twee weken die we eigenlijk met z'n drieën op vakantie gingen, heb ik bij haar doorgebracht. En daarna weet ik het eigenlijk niet eens meer. En toen is mijn ex-man ook niet meer teruggekomen in het huis. Hij heeft er 's nachts nog wel geslapen. Het was toen hartstikke mooi weer, hij is toen op de camping in O gaan staan, met de tent. En ondertussen op zoek naar huisvesting, dat lukte niet, en toen 5 weken later sloeg het weer om en stond hij al ingeschreven bij de anti-kraak. En toen kwam hij in U terecht.

M: En hoe reageerde Jesse toen, op het nieuws van de scheiding?

R: Dat wist hij al. Dus we hebben gewoon verteld, nu heeft hij huisvesting gevonden, of nu gaat hij naar de camping want we zijn uit elkaar en dan woon je niet meer bij elkaar in huis. Anders komen er weer ruzies dus we doen het gewoon zo. Dus dat was allemaal goed. Het was nog steeds vakantie weet je wel. Het een soort vakantiesfeertje. We gingen wel vaker niet met z'n drieën weg. Ik ben dat soort dingen ook blijven doen, met vriendinnen stedentripjes. Hij was sowieso niet gewend dat we als gezin altijd en alles samen deden en niet je eigen leven nog daarnaast had. Ik denk dat hij in die periode niet zo goed door heeft gehad. Het is vakantie, camping, leuk, papa en mama zagen elkaar nog. Pas toen mijn ex-man in U zat drong het tot hem door.

S: En weet je hoe dat kwam? Dat het toen pas doordrong?

R: En tent en een camping had iets vakantie-achtigs en bij mij werden spullen weggehaald. Niet zo heel veel, want ik dacht het is toch anti-kraak, misschien moet je wel vaak weg, dus laat maar wat dingen staan. Maar hij moest natuurlijk ook een eigen plekje krijgen. Dus er moesten dingen gekocht worden, een bed, dat soort dingen. Dus dat betekent wel veel actie. Dan kwam ik weer met een volle auto aanzetten in U. Dat ging allemaal heen vriendschappelijk maar ondertussen was er wel een breuk, die mijn zoon moest handelen. Ik weet ook niet hoe je daar anders mee om moet gaan, geen idee.

S: Dat is natuurlijk ook lastig.

R: Het kan niet alleen maar mooi zijn. Dus hij was in die periode heel lief en meegaand, was deed nooit ergens moeilijk over. Hij vond alles best. En ik weet niet waarom. Misschien heeft hij gehoopt misschien komen ze wel weer bij elkaar.

M: In de vakantie lijkt het net alsof alles....

R: alsof alles doorgaat. En ondertussen maakte we geen ruzie meer, dus misschien had hij nog wel hoop. Mijn ex-man heeft het nog een keer heel duidelijk tegen hem gezegd, toen moest hij heel hard huilen. We komen echt nooit meer bij elkaar, wat er ook gebeurd. Daar was ik het ook wel mee eens. Geen achterdeurtjes openhouden. Als die er niet zijn, en die zijn er niet. Dat was voor ons alle twee heel duidelijk.

S: Dan kun je maar beter duidelijk zijn tegen je kind. Dat hij geen valse hoop meer koestert.

R: En ik was natuurlijk heel lief voor hem, altijd de vrolijke moeder. Alhoewel ik ook mijn momenten had van *maakt een vies geluid*. Maar dat spaar je dan op totdat hij naar zijn vader is en dan kun je even in een sombere bui komen, afleiding zoeken, of geen afleiding, hoe mijn ex-man dat deed weet ik eigenlijk niet, geen idee. Ik weet wel dat hij dat wat minder goed kan afschermen. Dan kun je het van zijn gezicht aflezen. Dat moet Jesse wel door gehad hebben. Ik kan redelijk goed toneelspelen.

M: En zijn jullie in die tijd veranderd? Dat Jesse aan jullie kon zien dat je je toch anders gedraagt als er een scheiding is?

R: Nee. Daarvoor waren we denk ik al te oud. Om nog heel erg te gaan veranderen. We kwamen ook niet in een heel erg rare midlifecrisis terecht. En dingen waarin ik wel veranderde hield ik dan weer buiten Jesse. Ik was helemaal niet op zoek naar een vaste relatie, ik kan me nog geen 5 minuten binden aan iemand. Dus bij mij waren het losse vriendjes. Daar heeft Jesse nooit iets van mee gekregen. Dat soort dingen was ik wel in veranderd, inderdaad.

S: Toen Jesse is blijven zitten dat jaar, is het daarna weer goed gegaan op school?

R: Ja, pas later kreeg hij die klachten. Ja, hij pakte de draad gewoon weer op. Hij was ook een vroege leerling en de combinatie van die twee dingen in één jaar, was gewoon teveel. Daar na is het een tijdje wel rustig geweest, totdat we merkten dat hij een blokkade kreeg naar mijn ex-man. Die alleen maar erger werd en dan maakt je je wel zorgen. Dat is niet normaal. Ja, tenzij het een vader is die zelf ook enorm op afstand is, en liever niets met z'n kinderen wil, maar dat was hij niet. Hij ging er alleen op een verkeerde manier mee om waardoor het alleen maar erger werd en dan de combinatie dat zijn vader ging samenwonen met iemand waarvan het nog niet helemaal duidelijk was of die zou blijven, dus dat was best ingewikkeld.

S: Maar dat concentratieprobleem op school...

R: ...dat was over.

S: Ja, precies. En dat speelde ten tijde dat hij die blokkade had.

R: Dat concentratieprobleem? Nee dat speelde zich af daarvoor. Toen was het een tijdje rustig en daarna kwam er in de band met zijn vader, niet eens in de band naar anderen toe, dat niet.

S: Zijn er nog andere dingen die veranderden voor Jesse? We hebben de verhuizing gehad en de nieuwe partner...

R: Die twee stijlen van opvoeden. Daar zaten nogal wat verschillen in. De basis hebben we wel met elkaar gemeen maar een heleboel kleine dingetjes waarin je ieder je eigen weg gaat. En in het begin probeer je op elkaar aan te sluiten maar dat lukte gewoon niet meer. Op een gegeven moment ging ik daar dan wel de strijd over aan. En hij ook met mij en daar heeft Jesse wel last van gehad, dat hij dat dan toch meemaakte toen wij over de telefoon aan het bekvechten waren. Daar heeft hij last van gehad. Wij gingen op een gegeven moment, en daar hebben we alle twee gedaan moet ik eerlijk toegeven, ik ook. Gingen we elkaar eigen huisregels opleggen, ja maar ik vind dat jij...dat soort dingen. Bij mijn ex-man eten ze altijd aan tafel. En in Frankrijk is het de cultuur dat je lang tafelt, ik ben dat ook wel gewend van thuis uit, maar dan mochten de kinderen op een gegeven moment van tafel gaan spelen, de grotere blijven dan zitten en wel natafelen. In Frankrijk is het *not done* om van tafel te gaan, dus dan liggen de kinderen gewoon aan tafel te maffen of hangen daar maar een beetje, dodelijk saai. Dat vind ik dan dodelijk saai dus ik ging klagen: waarom mogen ze dan niet van tafel af? Jesse kwam ook bij mij klagen: dan zit ik tot 12 uur aan tafel, en al dat grote mensen gepraat. Dan ga je toch gewoon van tafel, zei ik dan. Ja, maar dat mag niet. Dus ik weer mijn ex-man opbellen, waarom mag dat niet? En hij had dat bij mij. Ik eet ook aan tafel want dat vind ik iets sociaal hebben. Ik eet ook wel eens op de bank als ik de hele dag gewerkt hebt. Daar kon hij dan niet tegen. Dan zei hij: jullie hebben al twee keer op de bank gegeten deze week, dat had hij dan gehoord van Jesse. Dus hij werd enorm uitgespeeld tussen ons waardoor hij op een gegeven moment niets meer zei, want dan hing de een weer aan de telefoon en de ander dit kan zo niet.

S: Dus dat veranderde wel bij Jesse? Dat hij opeens niet meer ging....

R: Ja, met dat soort dingetjes wel. Ook iets minder naar mij toe. Toen hebben we ook de afspraak gemaakt, oké dit soort kinderachtig geouwehoer, moeten we mee stoppen. En nu vertelt hij juist wel weer dingen. Hij weet wat de afspraak is: we bemoeien ons niet met elkaar. We zijn wel van plan dat als de puberteit komt en hij begint een beetje met uitgaan of dat soort dingen, of hangen, of over hoe laat hij thuis moet zijn, dat we dan wel een beetje op één lijn komen. Maar ja, dat komt nog. Zo ver zijn we nog niet.

M: Heb je een beeld van hoe Jesse de scheiding heeft verwerkt? Hoe hij daar in stond? Wat is jouw beeld daarvan?

R: Ik denk dat hij dat nu, dat het nu goed is voor hem. Dat hij niet meer de wens heeft dat we bij elkaar komen. Dat heeft hij wel lang gehad. Hij wist dat de realiteit anders was, maar toch was het balen. En nu heeft hij dat een plekje gegeven. Dat dat niet meer hoeft. Dat hij nu ook in ziet dat het anders wel eens heel vervelend had kunnen worden. Dat hij zou snakken naar de tijd dat we uit elkaar waren gegaan. Dat is nu bij hem gezakt dat het nu echt beter is.

S: En hij had natuurlijk ook nog de verwerking van het verlies van zijn oma.

R: Ja, ja. Kinderen lijken daar flexibel mee om te gaan maar dat komt gewoon wat later naar buiten om allerlei rare momenten.

S: Kun je zeggen dat hij dat heeft verwerkt?

R: Ja. Ja. Hij heeft het goed verwerkt.

S: Heeft hij, met de verwerking van de scheiding, het er met andere mensen over gehad? Los van de therapeut?

R: Ja. Met kinderen die in hetzelfde schuitje zaten. In iedere klas zit wel een kind waarvan de ouders gescheiden zijn. Heel af en toe kon je er iets van volgen. Dat gaat op een heel andere manier dan volwassenen. Maar daar hebben ze het wel over gehad.

S: Hebben ze er dan expliciet aandacht aan besteed in de klas?

R: Nee, niet in de klas. Wel door de leerkracht, dat wel. Alleen... het hielp niet. Dat die leerkracht dan een gesprekje aanging waar dat gedrag van Jesse vandaan kwam. Ik had uitgelegd dat je concentratieproblemen kunt krijgen als je nare dingen hebt meegemaakt dus dat snapte hij wel. Dan ging ze samen met haar op zoek naar oplossingen, als we nou eens zus en zo met jou omgaan, kijken of dat beter gaat. Zo zijn er wel 8 dingen geprobeerd maar niets hielp. Dus die leerkracht had ook zoiets van misschien heb ik wel iets niet goed gedaan. Die heeft nog een videotraining gedaan met een camera in de klas, maar dat was het ook niet. Er was gewoon geen houden aan bij hem. Als je in je top van je verdriet zit, want dat is het, dat is een uiting van verdriet, dan helpen dat soort dingen niet, dat is een fase waar je doorheen moet.

S: dus vriendjes waren wel een belangrijke steun om het erover te hebben....

R: Nou steun weet ik niet maar wel een uitlaatklep af en toe. Dat kan al in de vorm van twee zinnen gaan en daarna spelen ze weer door want het zijn kinderen. Dat sommige dingen herkenbaar zijn dat ze er niet op aangekeken worden, dat je bij de een en dan weer de andere ouder verblijft. En hij had het voordeel toen zat hij nog op een school waar het Jenaplan onderwijs was. Daar heb je dus 3 leeftijdsgroepen in één klas. Dus hij bleef zitten, de groep waarin hij zat zou nog niet overgaan naar de volgende groep. Hij bleef zitten, maar zijn vriendjes van zijn eigen leeftijd waren nog gewoon in de klas, voor hem veranderde in dat opzicht vrij weinig.

S: En naast die vriendjes? Nog andere steunbronnen?

R: Nee, niet in het bijzonder met de echtscheiding.

M: Is er nog iets wat je belangrijk vindt om over dit onderwerp te zeggen?

R: Nou ja, ik denk dat als er kinderen bij jullie komen of ouders...het signaal is er al. Je bent nog niet in die voorfase dat je gaat zitten wachten dat alles goed komt. Niet met je relatie maar met je kind. Het is wel heel goed, en dat heb ik gemerkt met die therapeut, dat als er een blokkade is, dat je een gespecialiseerd iemand, vooral als het om emotionele problemen gaat, dat vond ik bij mijn zoon, hier ben ik gewoon niet vaardig in, los van het feit dat ik niet neutraal ben, iemand die daar echt in gespecialiseerd is, ik denk dat dat ons heel veel tijd heeft bespaard.....

S: Hoe lang na de scheiding ging Jesse in therapie?

R: 4 jaar. Het probleem was ook nog niet zo. Eerst koppelden we de concentratiestoornis op school aan de echtscheiding en het verlies van oma. Toen dat overging leek het ook allemaal goed te gaan. Dat is ook een langzaam proces geweest. Er gaat iets niet goed daar. En dan probeer je het zelf op te lossen en wij waren dan ouders die wel...en anders was ik wel aan de bel gaan trekken met iets van therapie denk ik, maar omdat we allebei...mijn ex werkt voor het R, dat wij iets makkelijker zijn om over die drempel van hulpverlening heen te stappen. Ik denk dat een heleboel ouders daar meer moeite mee hebben. En zeker als je in de eerstelijns zit, zoals jullie hebben, dat je mensen het vertrouwen probeert te geven dat het heel ondersteunend kan zijn als je kind naar therapie gaat, zonder dat hij of zij het stigma krijgt van een of andere diagnose. Therapeuten halen dat er zo uit, er is hier meer aan de hand dan alleen een verwerkingsprobleem. En bij hem was het dan alleen een verwerkingsprobleem en was hij helemaal niet autistisch. Ik kan me wel voorstellen dat als een kind geen reactie teruggeeft je denkt er is iets aan de hand. Dan kan iedereen zeggen er is niets aan de hand maar... Maar dat wil ik jullie meegeven: verwijs als je merkt er gaat hier iets niet goed. Probeer te motiveren tot doorverwijzen.

S: Wat heeft jou uiteindelijk over de streep gehaald?

R: Dat ik wilde dat hij het goed kreeg met zijn vader. Hij voelde zich daar niet thuis. En dat wens je een kind niet toe. Je wilt dat je kind het leuk heeft.

Respondent:	Isabel, Kind Daan, ex-man Peter (gefingerde namen)
Functie:	Werkt bij woningcorporatie
Leeftijd:	43
Datum en tijd interview:	03 mei 2013, 10.30-11.15
Code:	ISA0305

S = Stijn
M = Marije
I = Isabel

S: We hebben eerst een algemeen stukje over wat voor opleiding heb je gedaan, werkervaring, leeftijd, dat soort dingen. Misschien kun je daar wat over vertellen?

I: ja daar begon ik net al over. Ik ben naar de mavo geweest 4 jaar, toen wist ik niet wat ik wilde, toen ben ik naar de MDS, Middelbare Detailhandel School gegaan. En daar heb ik niet 3 jaar maar 4 jaar over gedaan, toen was ik 20 toen ik daarmee klaar was. Nu ben ik trouwens 43 jaar. Mijn moeder is Indisch en mijn vader is Nederlander. Maar doordat ik veel op de luchthaven was, veel familie op ging halen, was ik veel op de luchthaven en wilde ik ook altijd graag daar werken. Maar toen ik 20 was, was ik te jong om grondstewardess te worden bijvoorbeeld. Een brief geschreven naar de KLM, maar ik kon wel als seizoensmedewerker in de taxfree winkels werken. Maar ik wilde naar de HEAO eigenlijk. Maar toen heb ik zo geproefd aan de sfeer van de vrijheid, op die luchthaven werken en leuke dingen doen zeg maar, en toen ben ik er blijven plakken. En ik heb elk jaar bij de KLM gewerkt, ben dus niet naar de HEAO gegaan en heb tot mijn 30ste gewerkt.

M: wat is de HEAO?

I: hoger economisch en administratief onderwijs. Dat was de HEAO, na de MEAO deed je de HEAO. Maar ik heb dan niet de MEAO gedaan maar de MDS, dat is meer op de taal gericht in plaats van administratief, economisch. Ik wilde iets met talen doen, ik wist het allemaal niet. Mijn ouders zeiden "je moet op kantoor gaan werken". Die hadden nooit zelf een leuke baan gehad dus, ga lekker iets doen op kantoor. Maar dat was helemaal niet mijn ding, maar goed, toe maar. KLM was wel mijn ding. Heel veel vrijheid, heel veel gereisd, 11 jaar genoten. En het laatste jaar gevlogen ook, maar met name op de grond gewerkt als supervisor. Hartstikke leuk. Toen op mijn 30ste heb ik ontslag genomen omdat ik me niet prettig voelde. Ik wist niet wat het was, maar het was een ongelukkig gevoel. Ik dacht 'ik ben overspannen'. Toen ben ik gestopt, heb ik ontslag genomen en ben ik op zoek gegaan. In 5, 6 jaar tijd ieder jaar wel een maand, want als ik ergens kwam met mijn cv was ik wel gelijk aan het werk, maar was het dan wel wat ik wilde dat wist ik niet. Dus ik heb wel veel commerciële dingen gedaan, want ik schijn dat toch uit te stralen, lekker makkelijk verkopen.

S: ja je praat makkelijk.

I: ja precies, dus dat was goed. Dus ik ben van alles geweest: intercedent, cliëntadviseur bij een bank, bij een makelaar heb ik gewerkt. Maar ik was nooit ergens echt gelukkig. Dus ik deed het wel. Ik had inmiddels Peter vanaf m'n 20ste ontmoet, en dan moet je ook een baan vinden. En we wilden uiteindelijk ook wel, dachten we, een kind. Maar die vraag werd me toen gesteld door de kindertherapeut, van "hebben jullie bewust voor Daan gekozen?" En toen zijn we allebei gaan nadenken, hebben we dat nou bewust gedaan? Nee, je krijgt dan gewoon een kindje als je zoveel jaar samen bent en je bent 32, 33 dan wordt het ook van de omgeving verwacht dat je dan gezinsuitbreiding hebt. Dus zo hebben wij volgens mij die keuze gemaakt. Het was wel meer iets van mij uit, dat ik dacht van 'ja moeten we dan niet vader en moeder worden?' En toen was ik 30. Toen was Daan geboren toen ik 34 was. Ja want die is nu 10, ik ben nu bijna 44. En toen ben ik bij K, een woningbouwcorporatie, terechtgekomen.

S: daar werk je nu nog steeds.

I: daar werk ik sinds 2005. Oh, dat is alweer 8 jaar. Dus dat is even mijn werk.

S: ja nou een redelijke geschiedenis wat dat betreft. Dan willen we nu wat inzoomen op de echtscheiding. Zou je misschien wat kunnen vertellen over de leefsituatie of woonsituatie, voorafgaand aan de scheiding? Hoe die was?

I: in onze begintijd woonden we in P. We leefden samen zeg maar, we woonden samen, en we hebben heel veel leuke dingen gedaan in het begin. Tussen onze 20ste en 30ste heel veel gereisd, in die KLM tijd, hebben we allemaal samen gedaan. Echt goed samen. Misschien wat té goed. We zijn goede vrienden zeg maar. Als je terugkijkt dan denk je 'oké, dat was onze relatie'. Niet dat ik echt verliefd of... als je niet beter weet dan leef je gewoon zo. Dus we leefden zo en toen kwam Daan, dan wordt je afgeleid, ga je voor een kind zorgen op je allerbest. En ik denk dat een jaar of 4 geleden bij mij het besef van kwam: ik voel me niet helemaal happy in m'n relatie. Maar niet dat kunnen uiten naar Peter toe. Niet weten, wat is het nou eigenlijk. Ik focuste me op mezelf, van ik zit zelf niet lekker in m'n vel. Ieder jaar had ik wel therapie, dat ik niet lekker in m'n vel zat en ik heb nooit gedacht van: 'het zit hem in de relatie met Peter'. Want het is een hartstikke leuke man en ik heb alles wat m'n hartje begeert en daar zit het hem niet in. Totdat ik weer een burn-out kreeg. En toen ben ik in het traject gekomen, 2011, via mijn werkgever om toch te kijken van waar zit het hem nou eigenlijk, dat je iedere keer zo vastloopt? Dus zo is eigenlijk een beetje de breuk, de afstand tussen Peter en mij gekomen. We woonden samen in een huis, dat was jouw vraag, wat was de situatie. En gewoon allebei een baan. Een happy family zeg maar, met z'n drietjes.

S: hoe lang is de scheiding geleden?

I: nou pas hoor, januari 2012 was hij officieel. Dus een jaar en een paar maanden. Heel pril nog.

S: en hoe is het daarna gegaan?

I: heel vlot. We hebben eigenlijk, toen we erachter kwamen van nou we willen niet meer samen verder... nou ja, ik wilde niet meer samen verder, Peter wel, die wilde helemaal niet scheiden eigenlijk. Even samenvattend, we hadden zoiets van "als we dan gaan scheiden dan moeten we het maar goed regelen en zo goedkoop mogelijk". Want we hebben ook therapie geprobeerd maar dat zat er niet meer in bij mij, het was al klaar. Dat werkte niet meer. We hebben het wel geprobeerd bij een haptotherapeut maar... die merkte al aan mij van, "jij vindt Peter een hartstikke fijne man maar je wil niet meer met hem samenleven". Want we belemmerden elkaar. Ik belemmerde hem en hij blokkeerde mij ook in m'n vrijheid om te doen en te zijn wie ik wilde zijn. Dus toen zijn we naar een mediator gegaan. Hadden we wel eens gehoord, dus we dachten 'nou dan gaan we daar eens langs'. En die had allerlei concepten en we hebben zelf heel veel samen ingevuld waardoor het heel snel is verlopen. We waren binnen 8 weken gescheiden.

S: zo, dat is snel ja.

I: ja. November en januari... Ja dat klinkt heel klinisch allemaal, maar er komt veel meer emotie bij natuurlijk, maar als je kijkt naar de scheiding dan hebben we het zo gedaan. En alles is in harmonie.

S: dat is fijn. Hebben jullie het Daan verteld?

I: we hebben gewoon Daan aan tafel, ja hij merkte natuurlijk al wel dat er iets was. Daan is een heel gevoelig kind dus die hoeft je niets wijs te maken. En die zei af en toe al tegen mij vooral: "je hoeft niet vrolijk te doen hoor mama want ik zie toch wel dat het niet zo is". Dat soort dingen gaf hij al af. Maar Peter en ik waren aan het zoeken, hoe gaan we met Daan om? En toen hebben we volgens mij, dan moet ik even terug in de tijd... ik merk ook dat dat zo heftig was dat je heel veel dingen niet meer goed weet. En als Peter er nou bij was zou hij het ook niet weten. Maar volgens mij was het zo dat we hebben gezegd, "mama wil graag alleen wonen. Niet meer met z'n drieën. Die heeft rust nodig". Zo hebben we het gezegd, die heeft rust nodig. Want hij wist dat ik overspannen was en in een traject zat.

S: want hoe oud was Daan toen?

I: twee jaar geleden... 8, 8½.

S: en hoe reageerde hij op dat nieuws?

I: heel koel. "Oke". Maar dat hoor je vaak hè. Nee helemaal niet drama, dat kwam later.

M: hoeveel later?

I: wel een week later denk ik, toch wel heel snel daarna hoor. Want we hadden allebei zoiets van nou de reactie was vrij koel, maar hij is niet koel.

S: je zei al het is een gevoelig kind.

I: heel gevoelig. Hij kreeg allerlei kwaaltjes, hij kreeg overal last van om op die manier de aandacht te rekken zeg maar. "Pijn in mijn hoofd, pijn in m'n buik", en eigenlijk is hij heel verdrietig dan. Maar daar kwamen we wel later pas achter, toen we hier waren geweest met hem. Wij zijn daar overheen gewalst. We hadden zoiets van "kom op, niet zeuren". We hebben net het verkeerde gedaan dan wat je moet doen.

S: hoe lang was dat dan, dat Daan bij therapie kwam? Na de scheiding?

I: van de zomer. Ja we moesten wachten, er was een wachtlijst. Ja dat was net voor de zomervakantie 2012 dus dan ben je toch al snel een half jaar later pas. Dus in dat half jaar hebben we Daan eigenlijk een beetje verwaarloosd. Vóór de scheiding namelijk, hadden we hem ook niet zo goed in de gaten. We wisten wel van oh hij heeft wel snel conflictjes buiten, dat hij in een groep altijd een beetje een buitenstaander was. Dat zagen we wel, maar dan hadden we zoiets van, "je moet ook niet overal op letten. Als ze je plagen, hier erin en hier eruit" *wijst naar haar oren*. Zo oppeppen. Maar we hebben hier geleerd, je moet in zijn gevoel gaan zitten. Hij heeft het nodig. Maar dat hebben we geleerd. Maar dat half jaar heeft hij zich er in zijn eentje een beetje doorheen moeten... heeft zich alleen gevoeld ook. Peter en ik wisten ook niet goed wat we ermee moesten. Vandaar dat we ook zijn gaan zoeken naar therapie.

S: je zei, dat zag je al na een week, dat hij er eigenlijk moeite mee had? Als ik dat zo kan zeggen?

I: ja.

S: hoe zag je dat bijvoorbeeld in zijn gedrag?

I: een beetje agressief, een beetje gefrustreerd. Niet weten hoe hij ermee om moest gaan. Boos. Daan liep rond als een boos jongetje.

S: was die boosheid op iets of iemand gericht?

I: ja op zichzelf vooral, dat merkte je wel. Dat heeft hij nu nog wel een beetje hoor. Maar dat zit ook in zijn karakter. Hij is heel onzeker, super onzeker. Dat is ook gebleken uit wat de kindervertherapeut vertelt. Je kunt dat verbloemen maar vanbinnen is er altijd een onzekerheid. En ik herken heel veel in hem gelukkig dus ik kan daar nu beter mee omgaan. Op school ook, dan merk je dat een kind niet lekker in zijn vel zit. Bozig. Boos tegen iedereen. Ja sneu, heel naar om te zien. "Ben je nou boos op mij of je vader?" Nee. Hij betrok het heel erg op zichzelf. Vreselijk. Hij liep rond als een ongelukkig kind. En als hij tekeningen maakte gebruikte hij zwart, en dat hij dood wilde. Ja het was eigenlijk wel heftig hoor.

S: was dat dan vanaf het begin al zo heftig?

I: voordat wij gingen scheiden was Daan altijd al een jongetje die super gevoelig was voor spanning om zich heen. Wij hadden in huis nooit spanning. We maakten nooit ruzie. Was ook al niet goed, maar wij maakten nooit ruzie want ik ben heel meegaand, en Peter die bepaalde. Dus het was helemaal niet in balans maar zo werkte het toen wel voor ons. Peter bepaalde, dat gaan we doen, en ik sjokte er achteraan waardoor er nooit ruzie was. En Daan was dus heel erg gewend dat er nooit stemverheffing was of wat dan ook. Maar met zo'n scheiding heb je toch wel vaker dat zo'n kind het voelt, dat er spanning is. En toen merkten we wel dat Daan aandacht ging trekken op een niet zo prettige manier. Dat we hem vaak moesten corrigeren, dat hij niet luisterde, veel op de gang, werkte ook allemaal niet. Het ging bergafwaarts met hem. Ja sneu.

S: hoe was dat voor jullie om te zien?

I: vreselijk. De scheiding vonden we veel minder erg om te zien dan dat Daan zo naar beneden ging. En dat was niet door de scheiding alleen. Dat zit in zijn karakter en dat is versterkt. Hij zal er altijd mee blijven worstelen. Hij moet blij zijn met zichzelf... hij moet niks, maar dat is ons doel. Hij moet vooral het gevoel hebben van 'het is oké zoals ik ben'. Maar dat is makkelijk gezegd als je... nu weet ik het. Maar toen zaten we er middenin, toen wisten we het niet. Er is toch wel wat beschadigd bij hem.

S: wat heeft jullie zover gebracht om toen hulp te gaan zoeken?

I: eigenlijk dat we er geen raad mee wisten, met hem. We konden hem niet meer helpen. Hij vertelde niets meer aan Peter en niets meer aan mij. En later bleek ook, hij vertrouwde ons niet. Want wij zeiden, als hij heel erg gepest en geplaagd werd op school, "niet zeuren" eigenlijk. "Zo werkt dat. Je wordt gepest op school en leer er maar mee omgaan, daar wordt je hard van". Daar stapten we overheen.

M: hebben jullie het toen wel eens met hem over de scheiding gehad? Dat het niet alleen over zijn gedrag ging maar ook over de scheiding zelf?

I: nou niet zoveel hoor. Nee niet zoveel over de scheiding. Wel als hij dan zei van "maar ik wil heel graag bij papa zijn"; "ja dat snappen we maar dat is niet zo, want we hebben co-ouderschap dus je gaat om de week naar mama, en papa moet ook werken doordeweeks". Dus dat vroeg hij wel heel vaak en dan legden we dat uit. Meer zakelijk zeg maar. Want dat is ook Peter zijn manier van uitleggen, dus ook de mijne. Ik ben nu pas eigenlijk de laatste 2 jaar gaan ontdekken: wat is mijn eigen mening? Ik ben zelf meer tot ontwikkeling gekomen pas op late leeftijd. Dus nam ik die manier van zakelijk uitleggen ook over. Nu ga ik daar heel anders mee om. Ga ik veel meer naar zijn gevoel luisteren en ben ik meer in mijn eigen gevoel ook.

S: en praat je dan nu nog wel eens vanuit dat gevoel over de scheiding?

I: ja. Nu het ook beter gaat met hem is dat de manier gewoon. Als hij ergens mee zit, "nou kom gaan we even zitten. Hoe voelt dat dan?" Dus meer natuurlijk voor mij. Peter heeft heel veel moeite om in dat gevoel te gaan zitten, want hij heeft ook z'n opvoeding en hoe hij ermee omgaat. "Gewoon doorstappen. Huilen, daar doen we niet aan."

M: dat is niet zijn sterke kant.

I: nee. Terwijl Daan gewoon.. gisteren waren we met K'nex aan het spelen, met de achtbaan. En dan moet dat af en dan zie ik gewoon dat hij moet huilen. Ik zeg "dat is niet erg als je moet huilen, je bent gewoon boos dat het niet lukt of wat is er met je?" "Ja ik wil dat af hebben". En dan praten we erover en dan, pfff *laat schouders zakken* dan zie ik hem ontdooien. Ik zeg "kom, we gaan gewoon even wat drinken. Ik kan me helemaal voorstellen dat je dat niet leuk vindt". Dan ga ik echt... nou en dan 10 minuten later zit hij in elkaar, zoiets. En dan zijn we zo trots, dan hebben we echt zoiets van oh dat hebben we samen gedaan. Echt een geluuksmoment, die we nu samen beleven. Zover was ik nooit gekomen als ik bij Peter was blijven wonen.

S: heb je dan nu nog wel eens met Daan teruggekeken op de scheiding?

I: ja, dat doet hij zelf heel veel. Nu hij ook lekkerder in z'n vel zit. Daan is heel erg van momentjes terugpakken. Vakantie: "weet je nog dat we toen samen daar en daar waren? Toen waren jullie nog niet gescheiden he mama?" "Nee toen waren we nog samen". En dan vraag ik gelijk, "wat is het verschil eigenlijk?" "Ja jij was niet zo blij". Hij heeft allang aangevoeld dat ik niet happy was, maar als kind moet je daar helemaal niet mee bezig zijn. Snap je? Ik kan het niet veranderen, hij is zo gevoelig. En hij ziet aan mij wat er met me is. En ik wil als volwassene en kind, wil ik dat niet bij hem leggen. Maar sommige dingen pakt hij toch op.

S: ja, natuurlijk.

I: maar ons geluk is gewoon nu dat hij met Peter een goede band heeft, met mij ook. En dat we met z'n drieën ook heel veel leuke dingen doen en samen eten ook doordeweeks, en dat hij nu ook wel merkt van oké, het is wel goed zo.

S: want zijn relatie is nu met zijn vader ook beter?

I: zijn vader is eigenlijk zijn ouders. Want die woont ook in het huis waar zijn vriendjes wonen, en daar zit ook de school, de dorpsschool. Dus dat is zijn thuisbasis. En dan gaat hij soms tegen me zeggen van "mama sorry, maar thuis is wel bij Peter en bij jou kom ik logeren". Dat zei hij een maand of wat geleden. Nou dat voel je dan hè. "Oké, dat kan ik me voorstellen Daan. Wat kunnen we eraan doen om jou ook bij mama dan op de flat een lekker gevoel te geven?" Nou op een gegeven moment kwam eruit, pas na een paar weken: "ik wil een huisdier want dan kan ik knuffelen". Ik zeg "nou dat kan". Een hond kan niet, een kat kan niet, alles op een rij. Een hamster! Dus we hebben een hamster gekocht samen en dat is nu zijn ding zeg maar. Ik denk dat ik dingen niet moet forceren. Het is wat het is, en hij voelt zich nu eenmaal bij Peter heel vertrouwd. Ik ben een ander mens, ik ben meer spontaan, en ik zie wel hoe de dag verloopt. Dus dat is voor Daan iedere keer een beetje aanpassen.

M: wat is er eigenlijk na de scheiding allemaal veranderd? Je zei van je woonde eerst in een huis, nu woon je in een flat.

I: ja de flat, dat is inderdaad veranderd.

M: is Peter ook verhuisd?

I: nee, Peter is in onze woning blijven wonen. Dus dat is wel heel erg fijn, dat is zijn basis en daar is hij opgegroeid. Dus daar was ik heel blij om. En ik wilde weg dus ik ben vertrokken, zeg maar. En wat is er echt veranderd concreet? Ja dat als hij bij mij is, heeft hij geen vriendjes waar hij zo even naartoe kan. Het voordeel is dat ik gewoon bij Peter in huis kan zijn en iedere dinsdag en woensdag haal ik hem uit school. En als Daan dan wil spelen in zijn buurtje bij Peter, dan gaan we daar gewoon spelen. Dan zeg ik niet van "nee, we zijn deze week bij mama dus we gaan op de flat". We zijn daar heel flexibel in, dat is de afspraak die Peter en ik hebben: Daans' belang staat bovenaan. In het begin vond Peter dat moeilijk, die dacht van als jij weg wil dan ga je lekker weg. Maar al heel snel had Peter zoiets van 'nee Daan moet het goed gaan', dus hij is daar heel flexibel in geweest en nu werkt het gewoon goed. Maar wat is er nu echt veranderd? Ja de plek is veranderd, van woonhuis naar flat. Maar Daan past zich wat dat betreft snel aan. Zo'n flat heeft ook weer z'n voordelen. Wat is er nog meer veranderd? Niet zo heel veel. Want de oppas is hetzelfde, omi, dat is de moeder van Peter, die past iedere vrijdag op. De school is hetzelfde gebleven, de bso is hetzelfde gebleven. Ik haal hem gewoon uit school en Peter haalt hem uit school. Dus dat soort dingetjes zijn niet veranderd. Nee er is niet zo heel veel behalve de plek veranderd.

S: en op school? Misschien blijven zitten of iets dergelijks?

I: nee. Hij is naar een meester gegaan waar hij ontzettend veel moeite mee had en boos op was. En op een gegeven moment ontdekten we ook wat het was. Want ik ben natuurlijk ook vaker op school geweest om met dingetjes mee te helpen en ik kan ook voelen wat hij nou bedoelt. Als er dan vrijwillig iets werd gevraagd, dan hoor ik wat de meester zegt en ik wist direct wat hij bedoelde. Want dat is een meester die voor Daan onbetrouwbaar is. Die maakt overal een grap van. Dus als Daan iets serieus wilde bespreken met hem...

M: daar kun je niks gevoelig bij kwijt.

I: nee. Toen was ik zo blij. Ik ben op schoolreisje mee geweest, dat was aan het begin van het schooljaar gelukkig op de dorpsschool. Nou toen had ik het al heel snel in de gaten, die man praat heel graag over dingen die hij beleeft. En dat is hartstikke leuk, maar Daan sluit zich dan af voor hem want die denkt daar kan ik m'n ei niet bij kwijt. Dus we hebben een gesprek aangevraagd bij meester Bob en gezegd hoe Daan in elkaar steekt en dat hij zich niet veilig voelde bij hem. Nou hij reageerde daar heel goed op en heeft sindsdien op iedere woensdag, dan mogen de andere kinderen iets doen een bepaald uurtje, en hij gaat op de bank zitten met Daan om even te praten. Of hij nog wat te vertellen heeft. En de ene keer is het wel goed, dan komt Daan wel met een verhaal, maar we houden het een beetje in de gaten en we hebben ook gezegd als het goed gaat, gaat het goed. En Daan

komt dan thuis en zegt hij “nou meester Bart vergat met mij op de bank te gaan zitten”. Ik zei “oh nou dan moet je meester Bart maar even aan z’n jasje trekken”. En het is leuk dat hij dat dan ook doet. Want hij merkt ook dat heb ik nodig. Voor Daan is het helemaal leuk dat hij dan even aandacht heeft van de meester. Daan is een één-op-één kind, dan komt hij pas tot bloei. Dat regelt hij dan ook zelf. Dan is hij opeens wel heel zeker en een spreekbeurt bijvoorbeeld, dat is ook helemaal geen probleem, dan gaat hij daar staan en vertelt hij. Het is geen verlegen kind maar als hij merkt het is niet vertrouwd, dan laat hij niets los. Dan zal hij een stoere houding aannemen, dan lijkt hij net een stoer jongetje, terwijl het helemaal niet zo is.

M: een stukje zelfbescherming.

I: ja dat herken ik ook heel sterk. Dat is gewoon zo.

S: en was dat dan anders voor de scheiding?

I: nee. En dat vond ik ook fijn, dat kwam uit het verslag van de kindertherapeut, dat hij niet extreem veel meer last van de scheiding heeft gehad dan een ander kind. Het is meer het karakter van Daan wat zo is en hoe wij daarmee omgingen. Dat we misschien ook door de scheiding minder oog voor hem hadden en we wisten niet zo goed hoe we met hem om moesten gaan. Maar het is niet extreem slechter gegaan door de scheiding. Daar waren we wel blij om. Ik denk zelfs dat hij ermee geholpen is uiteindelijk, om een leukere moeder te hebben aan mij, door de scheiding. Want als we een jaar verder zijn dan weet hij niet beter.

M: is jouw gedrag tijdens de scheiding nog anders geweest?

I: ja, heel anders. Ik heb mezelf ontdekt zeg maar. Ik ben meer op eigen benen gaan staan. Ik hing echt aan Peter. Dat was zoals we met elkaar omgingen, en door die therapie, ik ben 4 maanden in H bij O geweest, dat is een revalidatiecentrum. Dan zit je 3 keer in de week met een psycholoog te praten en je wandelt veel en je bent veel aan het praten over jezelf. Dan ontdek je heel veel. En ik ontdekte, tenminste de therapeut zei op een gegeven moment tegen me van “ja dat vind Peter, maar wat vind jij nou zelf?” Ik denk ‘oh, nu moet ik zelf gaan nadenken’. Het klinkt heel gek maar zo was het wel, eventjes uitvergroot. En toen dacht ik ‘maar dat wil ik niet, ik wil meer ontdekken van wie ben ik’.

Toen ben ik gaan mediteren, yoga gaan doen, een stukje zingeving zat ook in dat traject dus ik ben ook naar een klooster geweest. Dat was heel mooi, bij de Tibetaanse lama’s. En ik voelde me helemaal zo van, oh maar dat is mijn ding. Ik ben heel zacht eigenlijk en ik ging me heel erg verharden naar de buitenwereld toe, van stoer blijven doen, op m’n poten blijven staan, tot je gewoon in elkaar zakt met zo’n burn-out en dan denkt van ja maar hoe ga ik dan wel zorgen dat ik wel dichtbij mezelf kan blijven maar ook de kop boven water houd? En dat is jezelf ontdekken, en daar heb je stilte en rust voor nodig en daar is die scheiding heel goed voor geweest. Dus mijn gedrag, en dat kon Peter heel goed vergelijken, hoe het was voor de scheiding en na. Ik heb me totaal afgesloten voor hem omdat ik me niet meer veilig voelde of zo. En nu zegt hij ook soms, ik voel nu echt dat je je geeft aan mij. Dat als je een knuffel geeft, dan voel ik ook warmte. En dat is voor mij heel fijn om dat te kunnen uiten naar hem toe want hij is wel degene waar ik van houd en ik heb niks tegen hem. Maar ik wil hem niet als partner. Dus dat is voor mij ook een ontdekking en ik ben eigenlijk mezelf nog aan het ontdekken. Maar ik geniet van de weken dat Daan er is, dan is het compleet. En als hij er niet is, geniet ik ook want dan ben ik met mezelf. Ik kan heel moeilijk mezelf delen met anderen. Je merkt wel aan mij ik ben heel erg naar buiten toe, maar ik heb ook de momenten nodig dat ik lekker naar binnen toe kan kijken. Mijn gedrag is wel heel erg veranderd, ja. Voor mijzelf maar ook voor anderen in de omgeving.

S: ja, ook voor Daan.

I: ja, ik was heel erg aan het geven altijd. Vragen stellen aan mensen, “hoe is het nou met je”, omdat je aardig gevonden wil worden. En nu heb ik zoiets van oké, ik heb nu meer rust. Dat is een heel fijn gevoel.

S: wat voor effect heeft dat gehad op Daan?

I: dat hij ook ontdooit, dat hij mij meer vertrouwt. En als ik moet huilen dan huil ik. En bij Peter, die vond dat niet fijn. Hij zei "Isa, als je moet huilen doe je dat even boven. Laat het maar niet zien." Terwijl ik van mening was van "nee, dat hoort er ook bij". Je wil niet dat een kind het meekrijgt, maar beter zo en dat hij zich zelf ook durft te laten zien. Niet dat ik mijn sores bij Daan neerleg, helemaal niet. Maar bijvoorbeeld met het koningschap van Alexander. Ik ging koninginnenacht vieren in L, en Peter was zo lief dat Daan, want het was eigenlijk mijn week, dat Daan daar mocht logeren. En toen zei hij wel: maar mama, ik wil dat zo graag samen zien, als er een nieuwe koning komt, samen met papa en jou. Ik zei dat is goed, kom ik naar je toe. Ik denk 10 uur is wel een beetje vroeg, maar dat geeft niet. 5.00 was ik thuis, gauw naar boven, 10.00 was ik daar.

M: en dan duurt het nog uren voor het zover is.

I: precies. Maar ik was er. En we zaten daar met z'n drieën en dan ben je al een beetje labiel, je hebt een slaapttekort. Op een gegeven moment was dat moment daar en ik vind dat zo mooi, dus ik kreeg tranen maar ik genoot ook meer van het moment om dat samen met Peter en Daan... ik vind het zo fijn dat Peter zo open staat. Want die is helemaal niet blij met mij eigenlijk, want dit is helemaal niet wat hij wilde. Nu eigenlijk is hij ook wel blij. Er is ook bij hem een last van zijn schouder af want hij moest voor mij zorgen. Ik liep daar achteraan altijd, zo moet je het zien. En dan moet ik huilen weet je wel, dan is de koning, oh dat vind ik een mooi moment. "Mama, je moet huilen!" Want dan zie ik aan hem dat hij zelf al rooie wangetjes krijgt dat hij het eigenlijk ook aan het verkroppen is. Ik zei "kom lekker bij me zitten, mama vindt dat mooi en ik vind het ook fijn om hier bij jou en papa te zijn. Ik geniet daarvan, dan ben ik heel gelukkig". En dan zie ik dat hij ook durft te huilen. Als hij dat maar leert, dat hij gewoon lekker z'n gevoel mag uiten, ook al ben je een jongen want jongens mogen niet huilen zeg maar. En Peter die zei ook "Daan... papa vind het ook mooi". Die moet ook een traantje wegpinken. Ik zei "ja Peter". Want hij is eigenlijk ook gevoelig maar hij heeft geleerd dat hij dat niet mag laten zien. Maar hij heeft dat bij mij er ook in gezet, van je moet niet huilen als Daan erbij is. Terwijl ik nu gewoon lekker huil als ik moet huilen. Nu leg ik uit aan Daan waarom. Dat hij niet denkt dat ik verdrietig ben ergens om, maar dat het ook van geluk kan zijn. Meer in het gevoel gaan zitten. Ik merk aan Daan dat dat hem goed doet.

S: mooi om te horen.

I: ja dat is fijn, dat is in positieve zin heel erg veranderd. En voor mij heel fijn dat Peter ook zegt dat het voor hem ook prettig voelt, dat hij ziet dat het met Daan goed gaat. Ondanks dat het zondag, dat is onze wisseldag, altijd moeilijk voor hem is als hij naar mij toe komt. Dat is standaard, maar dat is ook een beetje een gewoonte dingetje nu hoor, Daan is ook wel van de gewoonte dingetjes. Van "oh ik vind het zo moeilijk om dan naar jou toe te gaan". En dan ga ik altijd in het gevoel van "oké, papa blijft eten bij ons dan is het minder moeilijk voor je. Misschien legt hij je ook wel in bed. Maar je bent nu bij mij". En dan is het die zondagavond moeilijk, maar maandag pakt hij de draad op. En maandagavond belt Peter dan: "ging het goed?" "Helemaal niks aan de hand". We hebben de afspraak, je mag altijd papa of mama bellen als je er behoefte aan hebt of Face Time of wat dan ook. Of je belt op en papa komt een kusje geven. Maar dat is helemaal niet. Dus dan is het goed. Dan voelt het goed.

S: fijn zeg, dat dat zo werkt. Zeker als je dat vergelijkt met de situatie voor de scheiding, zie ik wel echt een wereld van verschil.

I: een wereld van verschil, ja. Het is een lang verhaal maar je moet dat eigenlijk... we gingen dan wel op vakantie als gezin, maar ik hing erbij. Ik was daar wel, ik ben op de mooiste plekken geweest. We waren in Maleisië, Thailand, overal. Maar ik was niet happy. En dan gingen Peter en Daan met een motortje, gingen een leuke dag beleven. Laat mij maar met rust. En als het jaren zo gaat is het ook niet leuk voor een kind. Een moeder die zich altijd maar terugtrekt en wil lezen. Ik wilde me afschermen weet je wel. Ik zat niet lekker in m'n vel. Ik denk ja dat is ook niet de manier. Nu kunnen we zelfs, ik sluit niet uit dat we zelfs een keer samen op vakantie kunnen gaan. Dat was dit jaar dan nog niet, maar het kan maar zo zijn dat we volgend jaar zeggen van nou we doen een vakantie ergens in Italië op een camping. Jij bent daar twee weken Peter, en een weekje samen. Peter gaat naar huis en ik blijf daar nog twee weken met Daan. Zoiets, zo goed gaat het eigenlijk.

M: ja en dan stap je er ook heel anders in.

I: ja, er is veel spanning weg bij ons. Er is heel veel spanning bij Peter weg, bij Daan vooral weg en bij mij ook. Door de scheiding.

S: dan zie je ook wel dat scheiden niet altijd negatief hoeft te zijn. Ook niet voor kinderen.

I: nee, precies. Het is nooit leuk als je ouders niet bij elkaar zijn, maar ik denk dat het helemaal niet leuk voor hem was als we bij elkaar waren gebleven en niet happy waren, dan was er wel spanning gekomen op een gegeven moment.

M: heb je een beeld over hoe Daan de hele scheiding heeft verwerkt? Denk je dat hij het al heeft verwerkt?

I: ik denk dat hij daar nog wel mee bezig is. Ja dat denk ik wel. We praten in die zin niet van we gaan eens even over de scheiding praten, maar zo tussendoor noemt hij soms dingetjes op en dan hebben we het erover.

M: dus hij neemt dan ook steeds initiatief om daar wat over te zeggen?

I: ja, ik merk dan aan hem, oh jij wil het erover hebben dat papa en mama niet bij elkaar zijn. En hij spreekt zich ook uit: "dit zou ik nou zo graag doen met papa ook erbij". Zoiets. "Nou, dan gaan we dat misschien de volgende keer regelen". Maar ik heb niet het idee dat hij heel veel last van de scheiding heeft. Meer last van hoe zit ik in m'n vel en hoe ga ik met andere kinderen om. En meer dat hij zich lekker voelt.

M: heb je zelf nog iets wat je belangrijk vindt om nog te zeggen?

I: nee, nou ik wilde hier graag aan meewerken omdat ik zoiets had van nou, bij ons is het zo goed geweest, de scheiding. En meestal, 9 van de 10 keer hoor ik dat het niet voor kinderen heel goed uitpakt. En dat ontdek je nu, dat er ook veel mensen bij elkaar zijn omdat ze of niet alleen durven zijn, of uit gewoonte. Dan denk ik 'ja wat is nou beter?' Ik zie natuurlijk vrienden om me heen, in mijn omgeving. Dan denk ik nou, als ik zo oud moet worden. Ik weet niet of dat goed voor het kindje is. En dan niet om je eigen voordeel eruit te halen hoor. Niet om te denken van 'oh wat doe ik het toch goed'. Maar om aan te geven dat een scheiding ook positief kan zijn.

S: ja. Ik vroeg me nog af, heeft Daan in die tijd van de scheiding nog steun gehad aan andere mensen dan bijvoorbeeld de kindtherapeut? Zijn er nog meer mensen geweest?

I: ja, de moeder van Peter. Omi is een hele betrouwbare factor voor hem. Daar heeft hij denk ik wel heel veel aan gehad. Ik heb een vriendin daar heeft hij een hele goede match mee, Elisa. Daar vraagt hij ook om, "mag zij weer een keer oppassen op mij, of komen logeren" of wat dan ook. Maar dat is een gevoel, dat weet ik precies waarom hij dat heeft. Zij gaat helemaal *into* zijn... ik ben dat nog een beetje aan het ontdekken bij mezelf, ik ga me soms ook afsluiten, maar Elisa is lekker puur en voor een kind is dat prettig. Die voelt dat. Daan voelt dat, dat het oké is met haar. Maar er zijn niet veel mensen die hij vertrouwt. Helaas niet een meester of een juf, op school niemand. Als ik even nadenk, wie heeft er nu echt een rol gespeeld met de scheiding. Ik denk omi, een grote rol. Het feit dat de zus van Peter, die heeft 2 kinderen, dat hij daar een goed contact mee heeft, dat hij daar ook lekker kon spelen. Dat is het eigenlijk wel hoor. Hij vertrouwt niet veel mensen, en ik ook niet. Dus dat snap ik ook.

Respondent:	Joris Kinderen Bart, Roos, Inge en Laura, ex-vrouw Merel (gefingeerde namen)
Functie:	Directeur/eigenaar bij S
Leeftijd:	50
Datum en tijd interview:	03 mei 2013, 14.00-14.45
Code:	JOR0305

S = Stijn

M = Marije

J = Joris

S: eerst eens een algemeen stukje. Opleiding, werk, leeftijd, dat soort dingen. Misschien kun je daarmee beginnen?

J: ik ben nu 50. Vwo gedaan, daarna ben ik gaan werken, aan de NIFA gaan studeren en tegelijk gaan werken. NIFA is voor Jurist Accountant. Maar al snel kreeg ik het te druk met werken en de studie leed daar redelijk onder. Eerst bij een accountant begonnen, daar heb ik een jaartje of 2 gewerkt, daarna ben ik bij een auto concern terechtgekomen. Daar deed ik wat meer, daar deed ik automatiseringen, toerisme, van alles in onroerend goed. Dan van machines en opruimen archief opgeklommen tot concern controle. Dat heb ik een jaar of 17 gedaan. En daarna heb ik een jaartje bij H. gewerkt, als formule manager, althans op het financiële aspect daarvan ben ik als formule manager werkzaam geweest. Maar dat was het niet helemaal en toen ben ik hier bij S. terechtgekomen en daar ben ik nu directeur en eigenaar, we zijn met z'n drieën eigenaren. Dus vooral in het financiële vlak heb ik alles een beetje zelf geleerd.

M: kun je iets over je kinderen vertellen?

J: ja, er is Bart van 14, Roos van 11, Inge 10, en Laura 8. Vier dus. En ja, wat zal ik ervan vertellen? De twee middelste meiden, Roos en Inge, die beginnen een beetje te puberen nu. Dus dan zie je ze heel erg veranderen in eigen personen, beginnen eigen dingen leuk te vinden, eigen humor en eigen muziek en alles. Ook wat ze wel en niet accepteren, grenzen opzoeken. Dus dat spel is vol op de wagen nu. Bart is de oudste, die is min of meer geobsedeerd door tractors. Die werkt heel veel met tractors en op tractors en op het land. Sociaal wat minder sterk denk ik, hij heeft er geen last van heb ik het idee, maar hij vindt het heel leuk om de hele dag alleen op de tractor te zitten en met vrienden communiceert hij via de pc en een aantal via school. En Laura is het tegenovergestelde, dat is een enorm spring ding en die is overal mee bezig tegelijkertijd, laat zich overal door afleiden. Zowel spring ding in fysieke zin als in het mentale zin zeg maar. Voor zover ik het weet zitten ze allemaal lekker in hun vel.

S: en hoe oud waren ze ten tijde van de scheiding?

J: de scheiding is een redelijk proces geweest, dat ik 3 jaar geleden het huis uit ben gegaan. Misschien is dat wel het moment om te zeggen er is een scheiding. Maar ook wel anderhalf jaar in K. doordeweeks deels op kamers gezeten en thuis gewoond. En op een gegeven was dat zogenaamd een hotelsituatie, ik moest in V. werken. Maar op een gegeven moment wisten de kinderen wel dat ik hier zat en dat dat de voorbode was van... En dat heeft anderhalf jaartje geduurd dus in die zin heeft het incubatietijd gehad voor hen.

S: kun je daar misschien wat meer over vertellen, over de situatie rondom de scheiding?

J: we woonden toen, daar wonen mijn kinderen nog steeds, in een oude boerderij die verbouwd moest worden. En op een gegeven moment na een poos was het steeds minder, en hadden we steeds meer woorden zeg maar. Daar hebben de kinderen me op aangesproken, van "hé jullie maken steeds ruzie". Toen zijn we om de tafel gaan zitten van "oké"... het is niet zo simpel als ik nu zeg... "wat is er allemaal aan de hand?" En daar kwam eigenlijk uit dat we als ouders en meer als broer en zus bij elkaar leefden dan als partners. Daar schrokken we allebei wel van. Ik naar oorzaken kijken en dergelijke, dat hebben we allemaal benoemd. En toen zijn we terechtgekomen bij kijken of we verder

kunnen samen of niet, en bespreken van “hoe komt het dan en wat kunnen we er wel en niet aan doen”, ik denk dat dat toen anderhalf jaar heeft geduurd. Dat begint met dat het rauw op m’n dak valt, bij ons allebei, dus dan krijg je eerst een stukje verliesverwerking inderdaad, en dan krijg je ruimte om iets meer van een afstand erover na te denken en dan ga je in gesprek met elkaar, komt wel goed.

We hebben ook doordat die ruzies afnamen, hebben we vrij snel afspraken gemaakt van “oké als we dan constant ruziemaken dan moeten we zorgen dat we afspraken maken dat als de één aan het woord is dat je die laat uitpraten”. Dan krijg je ook even aanspraak op het moment dat je in een woordenwisseling terecht komt, dat gaat ook gemengd soms. Want soms vindt de één dat je in een woordenwisseling zit en vindt de ander dat helemaal niet. Dat zijn ook verschillende belevingen, zo van “je hoeft niet meteen boos te worden”, “huh ik ben helemaal niet boos”. Alles is dan op een gegeven moment gevoelig. Dus ja dat ging langzaam steeds beter, de kinderen hadden toen... ik denk dat we het toen al wel tegen de kinderen gezegd hadden dat het speelde. De jongste had het nog niet in de gaten hoor, de oudste drie wel. Ook toen we het tegen de jongste vertelden, die zei “oh ja oké, mag ik een ijsje?” Die had het echt niet in de gaten. Die vroeg een jaar geleden, ik woonde in een huis wat te koop stond, die had ik gehoord in de tussentijd. En toen vroeg ze aan mij, “wanneer verkoop je het huis nu eens een keertje zodat je weer bij ons komt wonen?” En toen was ze 7. Toen had ik wel gemerkt dat ze toen pas doorhad, dat was wel heel duidelijk dat ze daar moeite mee had. Ze was heel knuffelig en nu nog wel, altijd al, maar toen extreem. Ze liet heel duidelijk merken dat ze wat aan het verwerken was, terwijl ik toch al 2 jaar het huis uit was en daarvoor anderhalf jaar... maar toen was ze 5 toen ik het huis uit ging en die anderhalf jaar ervoor van 3 tot 5...

M: dat is wel een lange tijd ja.

J: ja. En op een gegeven moment werd wel duidelijk, het beviel ook wel prima zo, het deels gescheiden leven en deels samen zorgen maar dan was het vooral praktisch.

M: zoals? Wat is praktisch dan?

J: praktisch in de zin van wat er thuis moet gebeuren, wie doet de kinderen, en dat je de taken samen wel echt verdeelt en dat ging goed. Dus je leeft dan in die periode dat je thuis bent, nog steeds samen in een huis en dat gaat gewoon door zoals het de laatste tijd ging zal ik maar zeggen. En op een gegeven moment hebben we er dan een punt achter gezet, maar dat was op het moment, toen waren we goeie vrienden zeg maar.

S: en was dat na die anderhalf jaar?

J: ja een beetje na die anderhalf jaar, een maand dat ik hier zat en dat ik echt helemaal apart ging wonen. Het gaat heel langzaam zo’n proces, althans bij ons. En op een gegeven moment als het ware gewoon goeie vrienden en we zijn de ouders van. Dat is een prima basis om verder te gaan, maar niet samen. Die geleidelijkheid heeft er ook wel voor de kinderen in gezeten, dus het wennen aan veranderende omstandigheden, dat hebben ze wel ruimschoots gehad. De kinderen gaven ook wel terug, wat ik volgens mij net al zei, we waren steeds minder ruzies aan het maken en steeds meer kregen zij op een gegeven moment wel de hoop van het gaat goed. Dus dat hebben ze wel lang gehad, van ‘nou misschien’... zeker toen ik nog geen andere vriendin had en Merel nog geen andere vriend, van ‘misschien komen ze wel weer een keer bij elkaar.’

S: ja dat hoor je vaak.

J: ja dat is ook logisch. En ik denk dat pas toen wij allebei een serieuze relatie hadden, dat ze die deur echt een beetje dichtgedaan hebben.

S: hoe hebben jullie het nieuws van de scheiding verteld?

J: dat was een keer, toen zaten we te buiten barbecueën in de zomer. En dat is denk ik dan een half jaar geleden voor het laatst geweest... ik ben in februari het huis uit gegaan, het zal wel in juli ervoor zijn geweest dat we de kinderen hebben verteld van we gaan uit elkaar. En de oudste twee hadden zoiets van ja, hadden we wel verwacht. Inge dat weet ik niet zo goed, die was toen wat stil. Die was altijd al wel wat stiller, althans nu niet meer, maar toen nog wel. En de jongste die heeft het helemaal niet geregistreerd.

S: zijn er wel eens specifieke dingen die opvallen bij de reactie van de oudste twee?

J: nou, wel dat ze er heel veel verdriet van hebben gehad. Maar dat viel niet direct op moet ik zeggen, dat hielden ze wel een beetje bij ons weg. Maar mijn zoon heeft een maand geleden voor school een levensvisieboek moeten maken. Nou daar staat in wanneer hij voor het eerst op een tractor zat, wanneer wij voor het eerst een tractor kochten, wanneer hij de eerste keer zelf tractor mocht rijden, al dat soort dingen. En dat toen papa en mama uit elkaar gingen, dat hij daar wel heel veel verdriet van heeft gehad. In één zin.

M: dat staat er zomaar tussen.

J: ja dat staat er zomaar tussen, dat is eigenlijk de enige emotie die erin staat zal ik maar zeggen, die niet met tractoren te maken heeft. En bij Roos, ja die is vrij sociaal in de zin van, ze is begaan met iedereen, ze helpt iedereen, maar ik denk dat ze haar eigen gevoelens een beetje vlak houdt. In ieder geval niet heel veel uit. Ze benoemde het wel, zo van "ik vind het kut dat jullie uit elkaar gaan. Maar goed, dat is zo". En dan gaat ze vervolgens de voordelen opnoemen van gescheiden ouders hebben. Dus die praat daar niet echt over. En de oudste ook niet, wel over allerlei andere dingen want hij had in die tijd veel behoefte om 's avonds een rondje te rijden, een half uurtje. En dan vertelt hij alles wat hij voelt en waar hij mee zit en met schulden en werken en vriendjes en zo, en zijn zussen. Maar weinig over het feit dat wij gescheiden zijn. Dat kwam wel eens ter sprake maar nooit in de zin van dat hij er moeite mee had. Dat viel me eigenlijk wel mee. Nou het viel niet mee, wat eruit kwam viel wel mee.

Wat hij wel heel erg heeft en dat is nu veel minder, hij heeft last van veranderingen. Bijvoorbeeld de eerste keer naar de middelbare school. Daar heeft hij verschrikkelijk veel last van, huilen en niet kunnen leren, niet kunnen concentreren, niet kunnen slapen, buikpijn. Schoolkamp in groep 8 toen hebben we hem eigenlijk een nacht op moeten halen en weer terug moeten brengen. Maar dat heeft zijn moeder ook. Mijn ouders woonden in Frankrijk en ter illustratie ben ik een keer met haar naar mijn ouders toe gereden en ze heeft gehuild tot op Parijs. Ja draaien we nou weer om of niet? Maar toen waren we al ver en reden we toch maar door. Ja verschrikkelijk last van heimwee, als we de straat uit zijn bij wijze van spreken... en dat kwam er wel allemaal uit en dat had hij denk ik wat steviger dan voorheen. Dat lijkt er wel mee te maken te hebben maar ik kan dat niet echt zeggen. Maar nu alles een beetje gesetteld is valt het allemaal mee en nu kan hij wel op vakantie en op kamp en zo. En hij zit nu in klas 2, is hij naar een ander schooltype gegaan en dat vond hij wel heel vervelend dat hij niet bij zijn klas bleef. Maar daar heeft hij eigenlijk nauwelijks last van gehad. Hij zat vandaag op school en het was prima.

S: dus eigenlijk ten tijde van de scheiding is dat een soort piekmoment geweest?

J: ja, hij had het al van jongs af aan, en ten tijde van de scheiding is dat wel een piekmoment geweest. Dus in die zin denk ik dat daar een link ligt. En Roos echt heel weinig van gemerkt. Die is bijna altijd vrolijk gewoon, toen en nu.

S: daar zie je geen verschil in van voor of na de scheiding.

J: nee. Die accepteert de situatie zoals die is en daarin is ze gewoon zichzelf. En dat is knap, denk ik. Maar misschien gaat het ook wel een beetje ten koste van, dat weet ik niet. Ik weet niet of ze wel de behoefte had gehad om zich te uiten. Wel eens gevraagd, maar dan zei ze "nee het is goed zo". Nou als je het een paar keer hebt gevraagd op een gegeven moment doe je dat niet meer. Nou Inge, de derde, die wel. Die heeft wel in een mate gezegd van "ik vind het niet leuk toen je een vriendin kreeg, ik vind haar eigenlijk wel leuk maar dat betekent dat jij en mama niet meer bij elkaar komen en dat vind ik niet leuk". En dan kun je wel zien dat ze daar verdriet om had. En dat was vooral toen. Daarvoor, tijdens het echte scheidingsproces voor ons, veel minder. Omdat het allemaal ook een beetje stapje voor stapje ging had ik het idee dat het voor haar ook niet 'echt' werd. Het werd pas echt toen we echt gescheiden huishoudens gingen voeren. Gescheiden huishoudens met een ander. Dan veranderen er ook regels. In het begin zijn de regels precies hetzelfde, dat stem ik gewoon met mijn ex af, "mogen ze dat bij jou wel, oké dan mag dat bij mij ook". En nu wordt het anders want nu ben je met z'n vieren en je partner die heeft ook een eigen inbreng, dus de set van regels verandert in de huizen. Dat heeft wel even aanpassing gevergd, zowel van haar als van ons. En dat wordt nu ook wel goed.

S: want is er een omgangsregeling of iets dergelijks?

J: ze zijn eigenlijk van de zondagochtend tot maandagavond bij mij, en donderdagavond tot en met vrijdagochtend. En om de andere week ook de zaterdag nog. En voor de rest zijn ze bij hun moeder. Dat is wel een redelijk vast ritme. In het begin wisselden we daar nog wel veel mee, maar toen hebben de kinderen gezegd van “dat vinden wij niet zo handig, want we hebben ook ons eigen ritme”. En ze zijn ook wat groter nu. Dus houdt gewoon dat ritme vast en als jullie iets inplannen prima.

S: en moeten ze dan ver reizen?

J: nee een kilometertje of 3, 4. En eerst woonden ze met hun moeder hier, hier hebben ze school en dan woonden ze hier. Dus dat was een kilometer naar school. En die zijn nu verhuisd dus nu zit ik er een kilometer of 3 vandaan. Maar goed er zitten er 2 hier op school en 2 gaan naar een hele andere school, middelbare school. Dus ja en dat werd ook allemaal weer anders. Dus ze zitten redelijk dichtbij en dat is ook wel eens een nadeel want er wordt nog wel eens wat vergeten en dan moeten we eventjes heen en weer van oh ja, ben even heen en weer.

S: dan heb je daar geen trek in.

J: nee.

M: wat was er tijdens en na de scheiding allemaal veranderd, als je kijkt naar bijvoorbeeld verhuizing en dat soort dingen, voor de kinderen?

J: toen ik apart ging wonen, dus zeg maar aan deze kant *tekent uit op de tafel* Toen kreeg ik dus fysiek een huis en kregen zij fysiek slaapkamers bij mij. En toen is die regeling ook zo ingegaan. Ja dat was eerst op een andere dag geloof ik, maar toen is die regeling ingegaan en konden ze dus heen en weer. Daarvoor reisde ik heen en weer en toen moesten zij heen en weer reizen. Dus dat was wel een fysieke verandering. Bart vindt dat niet zo leuk, wij woonden in een oude boerderij, buiten en hij is alleen maar buiten, op het land. En de meiden vonden het wel heel leuk want die hadden dan ook een aantal dagen met vriendinnetjes in het dorp. Vroeger moesten ze altijd afspreken en wij halen, brengen. En nu waren ze er gewoon een paar dagen en konden ze ook gewoon vrij rondlopen en naar speeltuintjes dus ze vonden dat op zich wel, dat was een voordeel. En in het begin, ja grenzen stellen. Ik was wat gemakkelijker dan hun moeder. Dat betekent niet dat dat beter is. Maar als hun moeder zei van “jongens daar ligt de grens”, dan zei ik “ja daar ligt de grens” maar vervolgens lette ik daar veel minder op. En als ze er overheen gingen van ja het zal ook wel, toe maar. Toen hebben ze zelf op een gegeven moment aangegeven van “ja dat is wel lastig pap, jij bent super makkelijk en bij jou mag alles, en misschien is dat niet helemaal goed”. Dat was inderdaad niet helemaal goed.

M: dat hebben ze zelf gezegd?

J: dat hebben ze zelf gezegd ja. Zo van, ja “we gaan eigenlijk een beetje te laat naar bed” bijvoorbeeld. Dat was op een gegeven moment ook zo. Ja eigenlijk hou je maar een ritme. Toen was het de eerste om half 9, de tweede om 9 uur, half 10 en 10 uur. Bij de eerste lette ik al niet op van oh, is het zo een half uur later. De rest wil eigenlijk ook niet achterblijven en dan schoof alles op. En de volgende dag waren ze niet fit. Dus “pap als jij nou zorgt dat we beter”... dus waar ik denk van toe maar, vragen ze zelf wel om bijsturing.

M: heel wijs vind ik dat.

J: ja daar stond ik ook even van te kijken, van ja ze hebben gelijk, het klopt wel. En zo nog meer dingetjes, bij mij is het allemaal iets losser dus ik heb dat ook weer iets aangehaald. En nu loopt het ongeveer op één lijn. Het kan ook wel eens andersom voorkomen.

M: wanneer kwamen dan de nieuwe partners in beeld? Hoe lang na de scheiding was dat?

J: dat was bij mij 2,5... nee even denken... we zitten nu... 1,5 jaar na de scheiding kwam bij mij een partner in beeld en een half jaar later bij Merel. En bij mij heeft eerst nog... we zijn pas na driekwart jaar een beetje bij elkaar gaan wonen, dat ze er af en toe was en af en toe wel. En af en toe als de kinderen er waren, af en toe als de kinderen er niet waren. Dat het langzaam een beetje wende. Dat heeft wel wat aanpassings... nou problemen is het verkeerde woord, maar wat aanpassing gevergd van iedereen. Zij heeft ook hele eigen ideeën over de opvoeding met kinderen. Ze is juffrouw, hoe heet dat, onderwijzeres. Dus ze heeft niet voor niks het vak gekozen, ze heeft er wel specifieke ideeën over. Dat vergt ook het een en ander aan afstemming. Maar toen wij een beetje bij elkaar gingen wonen toen heeft Merel een vriend gekregen, die woonde daar niet maar was er wel vrij snel vrij veel. En toen was de situatie op een gegeven moment... die kwam uit G, bij K.

J: Die kwam vaak vanuit z'n werk, dit en dat. En ja dat ging volgens mij heel goed, ik heb het natuurlijk van twee kanten meegekregen. Maar die is erg bezig met de kinderen, besteedt er veel tijd aan, en ze wil dus meer werken. En mijn vriendin dus ook. Maar daar zit ook wel meer aanpassing, omdat zij vindt... als ik bijvoorbeeld de kinderen te laat op liet dan vindt zij dat meteen van "hallo"... Dan sprak ze mij al snel ergens op aan van hé... en met de kinderen als ze bijvoorbeeld iets niet opruimen. Dat is van zowel mijn ex en ik niet onze sterkste kant om de kinderen daarop aan te sturen. Meestal ruimen wij dan achter hen op, dat is sneller en minder energievretend dan ze daarop aansturen. *lacht* Helemaal verkeerd maar in de praktijk werkt het wel zo. En zij is daar vrij strikt in, zo van "nee, daar moet je energie in stoppen om ze daarin op te voeden". En we zijn nu een inhaalslag aan het maken. Maar dat vinden ze prima.

S: heb je een beeld van de verwerking van de scheiding bij de kinderen?

J: ja wat ik al zei, het is allemaal heel geleidelijk gegaan, ze hebben stapjes kunnen zetten, en ze hebben denk ik wel lang gehad van... omdat het geleidelijk ging... heb je ook nog wel de hoop dat wij bij elkaar blijven of weer komen. Dus dat heeft wel lang geduurd zeg maar. Dus ze zijn weer een beetje bijgekomen op den duur. En op het moment dat het hen duidelijk werd dat dat niet meer aan de orde was, merkte je dat wel maar was het een vrij korte periode. Dus je merkte wel van oké, dat ze echt even moesten slikken en het moesten verwerken. Maar dat heeft, zeker bij de oudste toen, echt merkbaar is dat misschien een weekje of twee geweest. En verder heb ik er niet heel veel van gemerkt. Ik weet niet of Merel dat anders beleefd heeft. Want de kinderen uiten zich iets makkelijker naar haar dan naar mij. Maar goed we hebben het er wel veel over gehad en ik heb niet echt aanwijzingen dat het anders is dan ik denk, zullen we maar zeggen.

S: en is er ook nog hulp geweest in die tijd voor de kinderen?

J: ja Bart heeft bij de psycholoog gelopen, maar dat was vooral omdat hij zoveel moeite had met op vakantie gaan, een andere school, en daar zal de scheiding best wel bij gekomen zijn. Maar die zei al vrij snel vrij resoluut van "nou ik weet nu hoe ik met die dingen om moet gaan, om kan gaan, en vanaf hier doe ik het zelf wel". En toen heb ik het toch nog een paar keer geprobeerd en op een gegeven moment zei de psycholoog ook wel "ja hij..."

S: het is klaar.

J: ja het is klaar. En de rest niet.

M: is er nog meer, zeg maar, informele hulp geweest bijvoorbeeld familieleden waar ze wat bij kwijt konden, of leerkrachten?

J: opa en oma. En dat hebben ze hier en daar ook wel gedaan en ik merkte wel dat... het leren heeft denk ik wel wat geleden. Dus als je kijkt van, waar zou die buitenwereld in kunnen assisteren... ik denk wel dat ze op school alerter kunnen zijn, maar dat zal wel nu het geval zijn hoor. Van he, er is thuis nu even minder aandacht voor begeleiding in die zin. En houdt in ieder geval een vinger aan de pols van gaan ze geen achterstand oplopen. Dat lijkt me wel een nuttige. Maar goed, ik praat vanuit de situatie dat het proces eigenlijk allemaal vrij goed liep, en ik ken ook wel andere dus.. Dan is het wat anders denk ik.

S: want op school hebben ze geen achterstand of iets dergelijks opgelopen?

J: ja wel wat maar die is ook weer ingelopen. Ik weet eigenlijk niet eens of het perse daarmee te maken heeft maar dat denk ik dan een beetje.

S: wat was die achterstand dan?

J: nou Bart is dyslectisch en dat is een beetje verwaarloosd zal ik maar zeggen, en Roos heeft dyscalculie. Eigenlijk hetzelfde verhaal een beetje. Ik denk dat wij daarvoor hen veel beter hielpen met huiswerk, want in die periode dat we zo met elkaar bezig waren dan was het natuurlijk vaak van “nou, ga maar televisie kijken”. En dan laat je ze ook naar een serie kijken waarvan ik een half jaar geleden zou zeggen van “uit dat ding want dat is helemaal niks”. Ja grenzen verschuiven dan. En dan blijven ze ook minder goed met huiswerk. En hoe moet dat nou hersteld worden. Ik denk iedereen, alle kinderen die een scheiding hebben meegemaakt die hebben even minder goede begeleiding van hun ouders gehad. Dus daar oog voor hebben vanuit de hulpverleners gedurende het scheidingsproces, maar dat weet je misschien niet altijd, maar zeker op het moment dat het helder is dan zou het niet verkeerd zijn om dat aandacht te geven. Ouders hebben het vaak niet door, ik bedoel ik had het eigenlijk ook pas later door, ook door onze wederzijdse nieuwe vriend en vriendin, die ons daar wel op wijzen. En ja, een beetje weet je het wel, maar het is toch wel meer dan je zelf had gedacht. Denk je toch even van ‘oh, daar heb ik toch een paar steekjes laten vallen.’

S: ja, dat is ook niet meer dan logisch als je...

J: ja deels ook wel, maar als je er dan naar probeert te kijken achteraf, dan hebben we meer steekjes laten vallen dan we op dat moment in de gaten hadden.

M: ja dan ben je zo bezig met allemaal dingen van de scheiding.

J: ja. En het is ook niet fataal, het trekt allemaal wel weer bij. Maar dan denk ik wel van ja, dan hadden wij nog een ‘goede scheiding’. Dus ja daar zit wel een risico in. Want ja, dan ben je toch iets aan het uitpraten en dan zijn ze al snel iets later op bed, zitten ze al snel iets op televisie te kijken waarvan je eigenlijk vindt dat ze het niet moeten kijken.

M: en heb je het nog wel eens met de kinderen over de scheiding?

J: ja, soms.

M: wie begint het gesprek dan, dat jij of je kinderen iets zeggen?

J: nee het komt wel eens ter sprake, meestal naar aanleiding van iets anders, als we aan tafel zitten te eten of zo. Maar ik weet niet of er iemand is die dat opzoekt.

M: maar het gebeurt nog wel eens?

J: ja het gebeurt nog wel eens ja. Of van ja, “toen jij er nog woonde toen deden we dat”.

Respondent:	Eva Kinderen Maartje en Thom, ex-man Lars (gefingerde namen)
Functie:	Scheidingsbemiddelaar
Leeftijd:	42
Datum en tijd interview:	03 mei 2013, 16.00-16.45
Code:	EVA0305

S = Stijn
M = Marije
E = Eva

S: nou we beginnen meestal met een algemeen gedeelte. Opleiding, werk, leeftijd, aantal kinderen. Misschien zou je daar iets over kunnen vertellen?

E: nou ik ben Eva, ik ben 42. Ik heb twee kinderen, nu in de leeftijd van 18 en 16. Ik ben werkzaam als scheidingsmakelaar, bemiddelaar, mediator. Ik begeleidt ook kinderen in echtscheiding. Ik ben KIES gecertificeerd. Ik ben ook weer hertrouwd en heb mijn eigen praktijk thuis. Mijn scheiding is 7 jaar geleden.

M: dus beide kinderen zaten eigenlijk in onze doelgroep van 8 tot 12.

E: ja. En mijn achtergrond, ik kom eigenlijk uit het financiële, daar ben ik ooit eens mee begonnen. Bedrijfskunde heb ik gestudeerd. Daarnaast een Mediation opleiding gedaan en ook een opleiding Fiscale Adviseur. En toen ben ik eigenlijk verder gegaan in het KIES gebeuren en verder in de bemiddeling.

S: dat is een hele andere kant op ineens.

E: een hele andere kant op, ja. Ik kon toch niet standaard in de cijfertjes bezig zijn. Ik wist wel dat ik goed kon analyseren, maar ik wil dat niet iedere dag doen. Gewoon in gesprek kunnen zijn en daarbij die kennis gebruiken. En toen heb ik ook een jaar of 7 in de verzekering gezeten, leef en pensioen. Dus alles bij elkaar gebundeld denk ik dat ik mensen nu wel een eind op weg kan helpen.

S: en waarom dan de keuze voor scheidingsbemiddeling?

E: weet ik eigenlijk niet. Ik denk dat dat ook een beetje is voortgekomen uit de eigen scheiding. Daarvoor zat ik in een bedrijf en daar was ik bezig met een bedrijfsovername, een familiebedrijf. Dus dan ben je ook wel met mensen bezig om dat door te laten stromen. En op de een of andere manier trek ik mensen altijd aan, als ze problemen hebben en dat ze graag bij me terecht komen. Dus misschien dat dat een beetje zo is samengevoegd. Toen ben ik gaan nadenken over mediation, maar dan eigenlijk conflicten in z'n algemeen. En toen ben ik hier eigenlijk in gerold. Toen dacht ik 'oh, dat vind ik eigenlijk wel heel erg leuk'. En om ook eens te kijken hoe het op een normale manier kan. Ik denk dat dat het vooral was.

M: en kun je nog iets over je kinderen vertellen?

E: mijn zoon die is 16 die doet 3 havo, die heeft een jaar overgedaan, die komt van het tweetalig onderwijs af. En hij woont nu helemaal bij mij. We zijn ooit begonnen met co-ouderschap, de één werkt ook nog, de ander niet. De oudste is 18 die zit nu in 5 vwo dus we hopen dat ze dit jaar gaat halen en door kan. Dat is het. Ze hebben allebei een vriendje en vriendinnetje.

S: nou dan willen we nu iets inzoomen op de echtscheiding zelf. Zou je misschien iets kunnen vertellen over de thuissituatie voorafgaand aan de scheiding?

E: ja. Ik was getrouwd met de vader van de kinderen, hij was iemand die borderline had, manisch-depressiviteit. We waren 22 jaar samen, ik kende hem al vanaf m'n 15^e dus we waren heel erg lang bij elkaar. Maar uiteindelijk was er teveel strijd en mijn gevoel was gewoon over min of meer. Dus dat is

als eerste het uitgangspunt geweest voor de scheiding. Maar ook wel heel veel spanning, in dit geval echt een beetje een kat en muisspel.

S: en dat is nu 7 jaar geleden?

E: ja, 7 jaar geleden.

S: hoe ging dat proces in zijn werk? Hoe lang heeft dat scheidingsproces geduurd?

E: voordat we gescheiden waren, want dat is volgens mij in hetzelfde jaar geweest. We zijn volgens mij in juli echt uit elkaar gegaan en in december waren we officieel gescheiden. Maar we zijn uiteindelijk 3 jaar bezig geweest met alle afwikkelingen. Dus we hadden een vechtscheiding, hij wilde niet scheiden, hij zei 'jij wil scheiden dus je regelt het maar'. Dus ik heb toen een advocaat in de arm moeten nemen om het te regelen.

S: zo dat is een lange periode dan.

E: ja dat was een heel proces. En hij moest uiteindelijk mee, maar bij alles eigenlijk waren de hakken in het zand. Dus daardoor duurde het allemaal heel lang.

S: en wat is dan het moment van de echte scheiding geweest?

E: dat is in hetzelfde jaar wel geweest dat we nog bij elkaar geweest zijn. Maar de financiële afwikkeling, om het maar zo te noemen...

M: ja tot alles helemaal klaar was.

E: ja. We hadden ook samen een huis, die is dan daarna nog verkocht. Uiteindelijk heeft dat het langst doorspeeld vanwege alimentatie die hij wilde hebben van mij. En goed, dat heeft even geduurd voordat we daaruit waren.

S: en wat voor regeling is er op dit moment?

E: er is op het moment geen regeling. We hebben in eerste instantie een volledige co-ouderschap gehad, dus toen waren de kinderen om de week bij één van ons. We hadden destijds de afspraak gemaakt om allebei de kosten voor één kind te dragen. Er waren dan verder geen afspraken over alimentatie uiteindelijk. Hij wilde in eerste instantie alimentatie voor zichzelf, los van de kinderen want die droegen we al samen. En daarna heeft hij nog een bedrag aan kinderalimentatie van mij ontvangen voor het kind wat bij hem ingeschreven stond. En die woont daar dus niet meer, die woont inmiddels bij mij. En dat is gestopt.

M: wonen nu je beide kinderen bij jou?

E: nee, mijn dochter gaat nog steeds heen en weer, die wisselt nog wekelijks. En mijn zoon die functioneerde daar niet onder. En die had ook wel last van de spanning in huis daar. Het botste nogal. Dus hebben we daar uiteindelijk samen voor gekozen dat hij bij mij zou wonen.

S: oké dat is wel samen gebeurd.

E: ja. Uiteindelijk wel.

S: dat is wel fijn. En ziet hij z'n vader dan helemaal niet meer?

E: nou hij ziet daar heel erg tegenop. Dus hoe harder zijn vader z'n best deed, hoe meer hij zoiets had van 'joh ik wil dit niet'. Dan weet je zelf ook niet zo heel goed wat je daarmee aan moet. Ik heb hem ook wel eens gedwongen en dat werkte ook niet heel positief. Toen dacht ik 'ja wat moet ik daar nou mee'. Toen heb ik samen met zijn vader afgesproken, ook waar hij bij was, "ja hoe doen we dit nou". Zijn vader zei ook "ik ga je niet dwingen om te komen, dus ik leg het initiatief bij jou neer". Maar goed, om dat initiatief bij een puber neer te leggen, vond ik weer niet zo handig. Want dan doen ze

gewoon niks, dan komen ze niet meer in beweging. Maar goed dat was een keuze die toch gemaakt werd. Dus toen was er bijna geen contact meer. En nu is dat wel zo nu en dan, gelukkig.

S: en hoe hebben jullie samen of apart de kinderen geïnformeerd over de scheiding?

E: nou het is wat anders gegaan. Er is vooral geschreeuwd dat ik wilde scheiden. Dus zo wisten de kinderen het eigenlijk. Er was ook niet gecommuniceerd verder. Dat was ook niet mogelijk.

S: en dat geschreeuw dat was dan door je ex-man?

E: ja. Die schreeuwde dan echt van “wooooohhh”, dus zo ging dat eigenlijk min of meer.

S: dus dat was heel erg abrupt.

E: nou het was niet eens abrupt. Er ging wel een periode aan vooraf.

S: en heb je het daar wel eens over gehad met je kinderen?

E: ja daar hebben ze ook wel naar gevraagd. Wat ze vertelden is dat ze opgelucht waren dat die spanning uit huis weg was, dat die ruzie er niet meer was. En dat ze zich ook niet meer kunnen voorstellen dat wij bij elkaar in één huis wonen. Maar goed ze hebben er wel de hele tijd last van gehad. Ze zijn ook wel angstig geweest door dingen die mogelijk zouden kunnen gebeuren.

M: zoals?

E: toch wel een beetje agressie, er zijn wel heel veel dingen gebeurd, vooral verbaal. Maar de kinderen zijn niet geslagen en ik ook niet, dat niet. Maar er zijn wel heel veel agressieve uitingen geweest.

M: ja, een beetje de dreiging van.

E: ja. Dus daar zijn ze wel heel angstig voor geweest.

S: dat was ook iets wat die spanningen veroorzaakte?

E: ja dat denk ik wel.

S: is er naast angst nog andere dingen waar de kinderen last van hebben gehad?

E: waar ze heel veel last van hebben gehad, denk ik toch wel dat dat ook te maken heeft met dat hij heel erg aan het afgeven was op de hele situatie en op mij. En dat ze daar geen weg mee wisten. En dat zag je voornamelijk dat ze tegen hem het ene zeiden en tegen mij het andere. En dan ga je daar contact over opnemen van “goh hoe zit dat nou”, en dan was het een heel ander verhaal. Dus dat heb ik heel extreem gemerkt. En dat merk je vooral bij de oudste nog steeds. Dat ze dat nog steeds moeilijk vindt om dingen tegen haar vader te zeggen. Omdat ze dan bang is voor een bepaalde reactie.

M: en wat had je toen gedaan, toen je merkte van hé dit zijn heel verschillende verhalen?

E: toen heb ik daar met de kinderen over gesproken, omdat het niet mogelijk was om dat met hem te bespreken dat wij daar wat meer overleg over moesten hebben, want op het moment dat ik dat deed was het natuurlijk van “ja dat is allemaal jouw schuld want jij wilde scheiden”. Dan kom je daarin niet verder. Dus met de kinderen heb ik daar wel pittige gesprekken over gehad. Ik ben er niet in meegegaan maar ik ben wel echt boos erom geworden, zo van “niet om het een of het ander, maar zeg dan gewoon hoe het is. Want nu creëer je eigenlijk nog meer dat er strijd onderling komt”. Dat vonden ze wel erg lastig. Ja en dan ben je zelf ook veel verder, kom je dat veel meer tegen dus snap je dat ook iets beter. Maar ik weet niet of ik daar goed of fout heb gehandeld, dat weet ik eigenlijk niet.

M: en zag je nog verandering in gedrag bij je kinderen, tijdens of na de scheiding?

E: ja best wel. Ze waren heel erg teruggetrokken. Sowieso heel bang voor allerlei conflicten, die gingen ze echt uit de weg op alle mogelijke manieren. En ze waren toch een beetje, ze durfden bij allebei niet heel blij te zijn. Tenminste, vooral op het moment dat ze bij mij kwamen vertelden ze wel heel veel, maar andersom durfden ze dat daar niet echt te zeggen. Dus ze durfden op geen enkele manier te laten blijken dat ze iets leuk hadden gehad. Dat heb ik wel heel erg gemerkt.

S: en was dat dan vice versa of was dat alleen als de kinderen bij je ex-man waren?

E: nou ze hadden er ook wel moeite mee op het moment dat ze kwamen, dan merkte je echt dat ze 2 dagen gewoon moesten acclimatiseren, dat ik dacht van 'oké daar gaan we weer'. Dat gevoel heb ik dan wel. En dan daarna ging het eigenlijk wel weer goed.

M: en nog bepaald gedrag op school, heb je misschien wat gehoord van de leerkrachten?

E: nou ik denk dat dat bij de jongste, bij mijn zoon, die was vooral heel erg teruggetrokken. Die kon zich niet goed uiten, die had heel veel moeite om emoties te laten zien. En ook concentratieproblemen, toch gewoon niet zo goed weten hoe hij verder moest. Daar komt het eigenlijk op neer. En bij mijn dochter was dat eigenlijk in het begin niet zo merkbaar, die had ook wel een hele groep in haar sociale omgeving met vriendinnen maar ook met leerkrachten op de basisschool, daar zat ze toen nog. Waardoor ze zich daar eigenlijk wel fijn voelde, dat merkte je wel. En die heeft dat eigenlijk pas, ik denk dat dat de afgelopen paar jaar dat zij dat veel extremer heeft. Dat je dat ook wel merkt op het moment dat ze een relatie heeft, dat ze daar ook heel erg aan vasthoudt en dat ze dat moeilijk vindt om los te laten. Dat merk je nu.

S: dus dat is die verwerking, zou je het kunnen noemen, dat komt nu een poosje later of zo?

E: ja klopt. Terwijl bij mijn zoon zie ik dat eigenlijk, die praat er ook veel makkelijker over. Als zijn vader belt van "goh wil je dit of dat", dan zegt hij ook wel van "nee, daar heb ik eigenlijk niet zo'n zin in". Of "nou dat vind ik goed". Dat doet hij wel. Dat heeft hij wel geleerd.

S: zijn er verder nog steunbronnen geweest bijvoorbeeld voor je zoon?

E: ja want het is op een gegeven moment ook wel lastig om daar zelf continu in te zitten, vind ik. Want je hebt toch altijd zoiets van ja, willen ze je alles wel vertellen? Dat mag je niet verwachten denk ik, ondanks dat je daar wel voor open staat. Maar dat vind ik dan toch een lastige, dus Thom die heeft eerst heel wat gesprekken gehad met de broer van zijn vader. Die is wel heel erg betrokken geweest al die tijd. Die hebben ook wel veel voor de kinderen gedaan, voor allebei. Vooral op momenten dat ze bij hun vader waren. En die heeft ook psychologische hulp gehad uiteindelijk, op de basisschool. En die is ook nog bij een alternatief genezer geweest waar hij gewoon, nou ja, alleen maar aan het praten was en die ook meer in de hypnotherapie zat. Om hem uit die isolatie te trekken.

S: heeft dat het gewenste effect gehad?

E: ja dat heeft wel geholpen. Hij is eerst bij die alternatief genezer geweest, maar dat had ermee te maken dat zijn vader geen toestemming wilde geven voor psychologische hulp. En daar had ik destijds, hij was toen nog niet aangesloten als officieel erkend therapeut, dus daar is hij in ieder geval naartoe gegaan voor de hulpvraag op dat moment. En later moest hij alsnog dat traject in bij de psycholoog en daar had hij niet zoveel zin meer in. Hij zei "ja jeetje, moet ik nou ook nog daar naartoe". Ik zeg "ja wat moeten we dan". Dus dat is eigenlijk een beetje om die reden geweest.

S: en daar is hij wel goed van teruggekomen, van die psycholoog?

E: ja. Ja en hij had daarvoor eigenlijk al dat hij zich wel uitte en dat hij zich wel weer happy voelde. Er waren wel meer dingen aan de hand hoor, het was echt niet alleen de scheiding. Mijn vader was ook vlak daarvoor overleden en daar had hij best een hele nauwe band mee, dus dat viel weg. Nou ouders uit elkaar, en vlak daarna is er een vriendje van hem overleden. Dus hij had drie dingen achter elkaar die allemaal met verlies te maken hadden. En dat kon hij niet meer *handelen*. Dat kan ik me ook heel goed voorstellen, als volwassene zou je er al last van hebben. En toen had hij wel wat ondersteuning nodig.

M: en je dochter, heeft die een vorm van hulp gehad?

E: nee die wilde dat niet. Die heeft nu inmiddels wel een verwijzing gekregen om naar een psycholoog te gaan. Dus nu wilde ze dat wel, maar die heeft dat al die jaren niet gewild. Die wilde daar verder niet over praten.

M: maar nu wil ze dat wel zei je?

E: ja nu wel, want nu ervaart ze dat ze er teveel last van heeft. Echt wisselende stemmingen. Ze heeft denk ik niet zo heel veel keus. Ze zal wel iets moeten.

S: en dat heeft ze zelf aangegeven.

E: ja, dat ze zelf ook niet meer weet wat ze eraan moet doen en dat ze ook genoeg alternatieven heeft geprobeerd. Ze danst heel veel en ze doet van alles. Dus ja dat ze zoiets heeft van, "en toch blijf ik daar iedere keer, dat ik gewoon wisselend ben". Dus toen dachten ze eerst dat het iets met haar schildklier te maken had, om dat maar uit te sluiten allemaal. Nou dat was het gelukkig allemaal niet. Had gekund natuurlijk dat dat die schommelingen veroorzaakte. Dus nu wil ze ook wel in gesprek met iemand.

S: en je vertelde, ze heeft best wel een grote vriendengroep gehad ten tijde van de scheiding. Heb je zicht op of ze dan ook de scheiding met hen heeft gedeeld of dat ze daar steun aan heeft gehad?

E: wel met een aantal maar niet met heel veel. Dan hou je dat toch een beetje voor je. Maar als je kijkt, in die vriendengroep zijn er ook wel steeds meer gekomen waar ouders uit elkaar gingen, dus die hebben wel steun aan elkaar gehad. En dan begrijpen ze het ook wat beter.

M: wat is eigenlijk voor de kinderen allemaal veranderd na de scheiding? Je had het al over verkoop van het huis...

E: ja. In het begin is er voor de kinderen niet zo heel veel veranderd, toen woonden ze ook nog steeds in dat huis. Ik ben destijds weggegaan omdat dat niet handig was om in dat huis te blijven samen. Dat ging een paar dagen goed, maar toen dacht ik dit is niet... dit moet ik niet doen. Toen heb ik bij mijn moeder een maand of 7 gezeten en zij dus ook. Dus achteraf hebben we daar wel heel erg om gelachen, op die momenten was het niet altijd even prettig om weer bij je moeder te zitten en ook met de kinderen en alle bemoeienis en zorg. Dus ja, dat was aan de ene kant fijn. Maar aan de andere kant ook niet. En ik heb in dezelfde wijk toen een huis gekocht waar ik later naar verhuisd ben.

M: en je ex is zeg maar in hun eigen huis blijven wonen?

E: ja, die heeft daar in eerste instantie nog anderhalf jaar gewoond. En pas toen het verkocht werd is hij verhuisd. Maar hij woont ook in de buurt. We hebben wel geprobeerd om in de veilige omgeving te blijven allebei.

S: ja dat is voor de kinderen ook makkelijker. Dus dan heb je een verhuizing als verandering, verder nog...?

E: ja, en dat heen en weer dat vinden ze het meest storend. Gewoon dat continu heen en weer, maar ze willen eigenlijk ook niet anders. Tenminste de oudste vooral. Dat vindt zij heel lastig, niet om heen en weer te gaan maar wel iedere keer dat gesleep.

S: je zoon heeft er misschien wat minder last van omdat hij niet zo vaak...

E: ja die heeft daar minder last van want die fietst er naartoe als hij er naartoe wil, maar die heeft maar één huis eigenlijk. En hij vindt dat fijner.

S: heb je een idee of ze ook steun aan elkaar hebben gehad?

E: nee. Nou in het begin wel maar later niet meer, en dat heeft er vooral mee te maken dat Thom, mijn zoon, dat die op dat moment eigenlijk niet meer naar zijn vader wilde. En Maartje die merkte natuurlijk dat haar vader dat heel vervelend vond, dus dat kwam er een beetje tussen te staan. En dat veroorzaakte tussen hen weer heel veel spanning. Dus dat was iedere week, als ze weer kwam, of om de week, dan begon dat eerst met een paar dagen spanningsvelden tussen hen, maar daarna ging het wel weer beter. Maar dat merk je nog steeds wel een beetje, dat daar nog steeds een spanningsveld tussen zit, dat ze hem dat eigenlijk kwalijk neemt. En daar kun je niet zo heel veel mee. Maar goed ik denk dat als het erop aankomt, dat ze wel steun aan elkaar hebben.

S: even terug naar die veranderingen. Zijn er naast die verhuizing nog andere dingen die voor de kinderen veranderd zijn?

E: na een aantal maanden heb ik een nieuwe relatie gekregen, dus dat is er uiteindelijk veranderd. Een half jaar daarna zijn we ook samen gaan wonen. Dat is eigenlijk een verandering.

S: ja. En hoe hebben de kinderen daarop gereageerd?

E: eigenlijk heel goed. Dat was eigenlijk geen probleem. Gelukkig niet. Ik denk dat het anders ook niet zo had gewerkt, dan had hij er niet voor gekozen om na een half jaar te zeggen "laten we maar in één huis gaan wonen". Ik denk niet dat dat was gebeurd dan.

S: heb je het nog wel eens met de kinderen over de scheiding?

E: ja een enkele keer, maar dan als ze erom vragen. Ik zeg altijd "als jullie iets willen weten dan kunnen jullie ernaar vragen". Maar om daar nog steeds met hun over te beginnen, vind ik zelf niet fijn. En soms zijn er gewoon nog spanningsvelden, maar dan is het een discussie die wij hebben. Maar verder gaat het eigenlijk heel goed en is er geen spanning tussen ons. Dus we zijn gewoon normaal met elkaar in gesprek, altijd wel hoor. Dus dat is het niet.

M: en beginnen zij dan wel af en toe over de scheiding?

E: nee ik geloof het eigenlijk niet. Dat probeerde ik altijd wel te mijden maar dat heb ik later wel voor m'n voeten gekregen van ze, dat ze aan mij niks merkten, dat ze van mij niks hoorden. En omdat ik juist zoiets had van ik wil dat niet naar hen toe laten zien. Dus ja dat was dan eigenlijk ook weer niet handig maar dan denk je dat je daar goed aan doet door ze er helemaal buiten te houden, omdat in mijn beleving het toch meer iets was tussen mijn ex-man en mij. Maar zij zagen dat toch iets anders. Ik liep naar buiten of naar boven als ik een telefoontje daarover had, zodat ze dat niet mee zouden krijgen. Maar dat hebben zij vervelend gevonden, maar ik denk dat het er ook wel mee te maken had, zoals ze dat zeiden, dat ze bij hem wel heel veel hoorden en dat dat in veel gevallen een andere versie was dan die ze later van mij hoorden als ze ernaar vroegen. Ze zeiden "ja op dat moment hoor je het maar van één kant en dan ga je dat ook als waarheid zien". En toen dacht ik 'ja, dat is natuurlijk ook wel zo', maar ik vind eigenlijk dat je het allebei niet moet doen maar daar heb ik geen invloed op. Dan was het misschien toch handiger geweest om iets daarover te zeggen, maar dan vind ik dat nog moeilijk, want dan zijn het twee verhalen en welke versie is dan voor hen... wil je dat dan weten, wie van je ouders dat niet eerlijk zegt? Dat vraag ik me af. Want dat stuk hebben we ook gehad tussen Maartje en Thom, dat Thom die had dan gesprekken gehad en die vertelde daarover en Maartje zat daar een beetje tussenin dat zij weer een hele andere versie hoorde van haar vader. Of dat hij zei "ik heb Thom al heel vaak gebeld", en dan zei Thom van "nou ik ben helemaal niet gebeld, ik ben voor het laatst drie maanden geleden gebeld", bij wijze van. En toen heb ik uiteindelijk ook gezegd van "wil je weten dat één van de twee liegt tegen je?" Nee dat wilde ze eigenlijk ook niet weten. Ik zei "blijf er dan buiten want je kunt hier helemaal niks mee. Dit moeten zij oplossen". Maar datzelfde heeft zij toen ook wel ervaren. Hebben ze allebei ervaren, doordat ik daar eigenlijk te weinig over heb gezegd.

S: ja dat is heel lastig als je ergens tussenin zit.

E: ja dan denk je van ja, wil je horen dat je vader liegt of wil je horen dat je moeder liegt, dat wil je toch niet horen?

S: die loyaliteit komt dan echt naar boven.

E: ja klopt, dat is wel extreem ja.

S: en dat is na verloop van tijd wat beter gegaan?

E: met de één wel, met de ander niet. Tenminste, dat is mijn gevoel natuurlijk, dat Maartje dat nog steeds heel extreem heeft. Want als ze het inderdaad gewoon fijn vindt om een paar dagen langer te blijven, dat ze het moeilijk vindt om dat tegen hem te zeggen omdat ze dan toch bang is dat hij daarop reageert. Dan denk ik van volgens mij moet je dat gewoon kunnen zeggen. Maar dat vindt zij lastig. Ik weet ook niet of hij erop reageert, maar dat is haar gevoel. Dus zij zit daar nog steeds wel aardig in.

S: ja ik kan me ook wel voorstellen dat dat lastig is met een vader die borderline heeft.

E: ja die is wisselend. Het is maar net in welke modus hij zit. En als het allemaal om hem heen stabiel blijft zeg maar, dan blijft hij ook wel redelijk stabiel. Maar op het moment dat daar in de omgeving ook onrust is of wat er ook gebeurt, hij gaat dan echt heen en weer *gebaart hoog en laag*. Dat is wel lastig.

S: en de kinderen weten dat wel?

E: ja. En Maartje die weet dan niet goed hoe ze daarmee om moet gaan. Dus ik zei ook van "eigenlijk moet je ook zien dat je ergens in die middenlijn blijft bewegen en het niet op jezelf betreft". Maar ja ik heb dat ook pas ontdekt toen ik volwassen was en je probeert ze wel een beetje daarin te helpen. Ik heb haar gezegd "lees er eens wat over om daar wat meer over te begrijpen".

M: dat kan ook helpen.

E: ja. En dat had ik eigenlijk weer van een collega, toevallig dat die ook gescheiden is en dat haar ex-man eigenlijk meer een narcistische persoonlijkheid heeft. En die had op een gegeven moment ook tegen haar dochter gezegd van "ik denk dat het goed is om eens wat informatie te lezen over die persoonlijkheden en stoornissen, om ermee om te kunnen gaan". Dus toen dacht ik 'oh dat vind ik eigenlijk een hele goede', dus dat heb ik haar ook meegegeven.

S: heb je een idee dat ze daar iets mee heeft gedaan?

E: jawel ze begrijpt het wel beter, het is niet dat ze het heel erg op zichzelf betreft. Dat merkte ik bij Thom ook, hij zegt "je kunt helemaal niets goed doen". Dan betrekken ze alles wat gezegd wordt heel erg op zichzelf, alsof zij als persoon niet deugen. Terwijl dat natuurlijk niet het geval is. Dus het lijkt alsof ze daar iets beter mee omgaat. Maar goed, ik ben daar niet bij.

S: als je iets zou kunnen zeggen over de verwerking van de scheiding, wat zou je dan...?

E: nou ik denk dat in heel veel gevallen je daar wel een bepaalde hulp bij nodig hebt. En met name als de scheiding toch best wel pittig is, of jij dan degene bent die het besluit neemt of niet. Ik weet van mezelf dat ik heel veel kwaadheid in me had, dat ik heel boos was om de manier waarop het allemaal ging. Met name ook voor de kinderen, anders zouden we er nog veel harder ingegaan zijn en dan had het me helemaal niet uitgemaakt. Maar nu, dat leek een machtsmiddel bijna, waar je continu omheen moest. En dat maakte me natuurlijk heel boos. Dus ik heb daar wel hulp voor gezocht om die boosheid kwijt te raken.

M: dat lijkt me wel logisch dat je daar kwaad om wordt.

E: ja je werd steeds bozer en dan had je echt zoiets van jeetje. Nu kan ik me wel voorstellen, als ik die verhalen wel eens lees, van ik kan hem wel wat. Nou dat heb ik ook absoluut gehad. Zo van jee, wordt eens wakker en schei eens uit. Je kunt er niks aan doen, je kunt het gewoon niet veranderen. En dan heb je allebei een eigen advocaat en wordt het toch een beetje zo'n vechtspeel, wie is de winnaar, en dan worden dingen ook wel aangehaald dat je echt denkt van 'waar gaat dit nou weer over?' En dat maakt je dan wel boos. Dus ik had vooral zoiets van ik moet daar iets aan doen, want ik heb er alleen maar last van. Dat kost me vreselijk veel energie, daar heb ik helemaal geen zin in. Ik wil er ook gewoon klaar mee zijn. Je wil gewoon met je leven verder gaan. Dus dat is uiteindelijk... het is

mij gelukt, laat ik het zo zeggen. Ik heb er geen last van, al een aantal jaren niet meer. Het maakt me ook niks. En dat wil niet zeggen dat ik niet eens een keer een discussie met hem kan hebben, maar goed dat lijkt me ook heel normaal dat je dat wel eens hebt. We hoeven het niet altijd eens te zijn. Maar voor de rest heb ik er eigenlijk geen last van.

S: en voor de kinderen? Heb je daar zicht op?

E: ja ik denk toch wel dat ze, Thom niet zozeer. Tenminste, zoals ik er nu tegenaan kijk merk ik bij hem niks, zit hij lekker in z'n vel. En vindt hij het ook wel prima. En als hij iets wil weten vraagt hij het. Hij heeft ook geen moeite om met zijn vader op die manier te communiceren. En bij Maartje merk ik dat dus wel. Bij haar heb ik het gevoel dat het meer impact heeft gehad.

S: en Thom heeft natuurlijk al hulp gehad in die zin.

E: ja die heeft al hulp gehad en die zit ook niet meer in huis daar, dus die heeft dat ook meer van een afstand kunnen bekijken en ik denk dat hem dat uiteindelijk wel geholpen heeft. Door daar niet in te blijven hangen.

M: goed dat hij dat zelf heeft aangegeven. Dat is wel belangrijk.

E: ja. Die stond 's morgens om half 7 voor de deur want dan was hij weg voordat z'n vader op was, dat ik echt dacht van 'waar gaat dit over?'

M: extreem ja.

E: ja extreem. Dan ging hij bij ons douchen en dan naar school, en uit school kwam hij weer en dan zat ik al van "oh jee hij is weer te laat". Dat is driekwart jaar zo gegaan, en toen zei hij "ik ga er niet meer naartoe. Ik ga er niet meer naartoe". Ik denk 'ja, en nu?' Maar goed uiteindelijk heeft hij dat ook wel zelf met zijn vader over gesproken. Dat vond ik wel heel knap van hem.

M: ja zeker, het is toch wel spannend om dat te kunnen zeggen.

E: ja dat vind ik ook. En daar is hij wel heel erg in gegroeid.

S: en bij Maartje lijkt het of ze nu pas...

E: ja of ze nu pas dingen aan het verwerken is of zo. Het gekke is ook, Thom is pas jarig geweest en toen is zijn vader ook gekomen. Dat was wel voor de eerste keer. Dat ik zei van "ja kom ook", maar dat komt natuurlijk ook omdat Thom daar eigenlijk niet komt. Dus Thom zei "wat wil je", en dat vond zijn vader eigenlijk wel leuk. Ik denk 'nou oké dat is toch weer een pluspuntje'. Dus toen is hij geweest. Maar Maartje werd 18 vorig jaar en daarvoor zijn we wel gaan lunchen met haar verjaardag, maar niet dat ze dat echt thuis deed. Dus ik zei van "wat wil je dan?" En ze wilde het eerst wel thuis maar later ook weer niet want dan was ze weer bang dat dat spanningsvelden ging opleveren. Dus zij maakte zich al druk dat er spanning zou ontstaan, ook als er andere mensen bij zijn. Ik denk ja, dat kan. Toen wilde ze uit eten en toen was ze weer bang dat er een spanningsveld zou zijn tussen haar vader en Thom. Dus die maakt zich daar bij voorbaat al druk over. En toen zei ik ook "ja weet je, moet je het dan wel willen? Waarom wil je dit dan? Dat wij daar allebei zijn terwijl het zoveel spanning geeft?" "Ja ik geloof dat ik het eigenlijk niet wil", zei ze. Maar nu moet ik zeggen dat ze heeft ervaren dat dat normaal kan, misschien is dat voor haar ook wel weer goed. Dat weet ik niet. Daar moet ze ook een beetje zelf aan doen denk ik.

M: en als je nog kijkt naar jouw eigen gedrag in de scheiding en daarna, is er iets veranderd wat de kinderen aan jou hebben kunnen zien?

E: ja dat denk ik wel, ik denk wel dat ik wat rustiger uiteindelijk ben geworden. Ik denk dat dat het is. Ik weet het niet. Nee.

S: en je had het over die boosheid natuurlijk.

E: ja die boosheid, maar verder... nee. Je hebt af en toe natuurlijk nog wel irritaties die daaruit voortvloeien maar dat heeft wel meer met bepaald overleg, niet zozeer met hem maar wel met Maartje voornamelijk. Dat ze er altijd omheen draait. Maar dan zeg ik ook wel van "joh dat irriteert me gewoon, dat je het niet op die manier doet". Maar dat is toch wel iets tussen haar en mij. Maar dat zou ik daarvoor ook gedaan hebben. Dat is niet echt anders of zo. Maar goed je hebt er wel een heleboel van geleerd. Dat wel.

M: is er nog iets wat je zelf belangrijk vindt om te zeggen?

E: nee. Nou, maar dat is niet zozeer vanuit mijn eigen situatie of misschien ook wel... wij zijn uiteindelijk ook bij een mediator terechtgekomen. Daar zijn wel wat dingen uitgesproken en excuses gemaakt, ook zelfs door hem. En ik moet zeggen, ik denk dat dat wel een keerpunt is geweest uiteindelijk. Dat daardoor die cirkel doorbroken is zo van 'oké, wat zegt hij nu?' Bij wijze van. Dat je dan toch wel weer wat anders naar elkaar kunt kijken. En ik merk zelf dat ik dat, als ik mensen aan tafel heb en daar toch wel bepaalde spanningen zijn, nou ja die zijn er eigenlijk altijd wel... omdat één van de twee een besluit heeft genomen en er zijn jonge kinderen... dat je daar ook wel wat dieper op ingaat om de relatie af te sluiten zeg maar. En dat dat vaak niet gebeurt, en dat het dan zo lang duurt voordat ze eindelijk wat losser van elkaar zijn.

M: ja. Hoe sneller denk ik die relatie tussen ouders zelf is uitgepraat, hoe sneller ze zich kunnen richten op de kinderen.

E: ja, hoe sneller ze ook normaal op het ouderschap... ja.

S: gewoon ouder kunnen zijn.

E: ja. En soms merk je dan, ze slaan dan door. Dan is alles "in het belang van de kinderen", dat vind ik soms zo'n... je krijgt er bijna een nare nasmaak van. Dat ze daar dan wel heel extreem op ingaan. Als je de vraag stelt, "hoe had je dat dan gedaan als je gewoon bij elkaar was?" Ja dan weten ze het eigenlijk ook niet, en op het moment dat ze gaan scheiden willen ze dat eigenlijk al heel helder hebben totdat de kinderen 25 zijn. Dan zijn ze altijd verschillend geweest, en dan ga je uit elkaar, en dan moet je ineens hetzelfde zijn. En dat ze dan afgerekend worden op de manier waarop er met de kinderen omgegaan wordt. En daar hebben kinderen last van. Want die komen dan thuis van "oh we hebben dit of zus..." "Hm", dan krijg je die reactie. En dat vinden ze niet leuk. En dat gebeurt ook echt.

Respondent:	Karin Kinderen Tim en Lotte, ex-man Henk (gefingerde namen)
Functie:	Coördinator jeugdveiligheid
Leeftijd:	36
Datum en tijd interview:	08 mei 2013, 15:00–16:00
Code:	KAR0805

S = Stijn

M = Marije

K= Karin

S: We hebben eerst een algemeen stukje over opleiding, werkervaring en leeftijd. Misschien kun je daar iets over vertellen?

K: Ik ben 36 inmiddels. Ik heb pedagogiek gestudeerd in B. Jongerendivisie en jeugdbeleid en ik ben via een omweg terecht gekomen in de gemeente R en daar ben ik coördinator jeugdveiligheid en daar houd ik me bezig met jeugdoverlast en criminaliteit.

K: Ja, maar wel heel leuk. Je werkt veel samen met politie en justitie, hulpverleners en zo. Dat maakt het wel heel erg divers. Het blijft gewoon leuk zeg maar.

S: En het is iets in je vakgebied.

K: Ja, want ik heb me echt gefocust op jongeren van 12 tot 25, dat was het toen nog. Dus zo. Hoe lang werkt ik daar? 10 jaar. Ik werkte bij de W en toen werd ik zwanger van Tim en Lotte. Ik dacht misschien moet ik me even gaan toeleggen op het moederschap. Naar 3 weken dacht ik, ik moet weer aan het werk. En toen zijn we hier naar toe verhuisd, want we woonde in J centrum. En toen ben ik via een collega aan deze werkplek gekomen en daar werk ik nu nog steeds.

M: Misschien kun je nog iets vertellen over je kinderen?

K: Over mijn kinderen? Hoeveel ik er heb en *lacht* Ik heb er twee, een tweeling van inmiddels 10 worden bijna 11. Jongen en een meisje. Ze zijn allebei heel anders qua karakter. Het zijn gewoon normale kinderen, prima zeg maar.

S: Dan willen we nu wat inzoomen op de echtscheiding. Zou je iets kunnen vertellen over de situatie vóór de echtscheiding?

K: Ja, het inmiddels 1,5 jaar geleden dat we zijn gescheiden en we zijn 14 jaar getrouwd. En na 4 jaar kwamen Tim en Lotte. Dus we zijn ook een aantal jaren samen geweest.

M: Dan zijn jullie vroeg getrouwd of niet?

K: Ik was 21. En Henk was 24. En met mijn 25ste hebben we Tim en Lotte gekregen. En toen zijn we van J centrum naar C verhuisd. Vanuit het idee dat een flatje niet heel handig is in het centrum van J met twee kinderen. Het was dus opeens vanuit het studentenleven naar een burgerlijk leven, zo ineens. En nou ook niet echt in een dorp waar, sorry dat ik het zeg, niet al te veel te beleven valt *iedereen lacht*. Ik ben niet de enige. We zijn in dit huis waar ik nu woon terecht gekomen. Toen we gingen gescheiden hebben we er bewust voor gekozen dat ik hier bleef wonen. De kinderen zijn overdag het meest bij mij. Qua slapen verschilt het niet zo veel. We hadden zoiets van, dan hebben zij in ieder geval hun eigen plekje. Vandaar dat ik hier nog zit. Eigenlijk zijn wij altijd samen geweest tot het moment dat we besloten om te scheiden en het de kinderen en de familie vertelde. Toen was Henk binnen twee weken weg. Die is toen vlakbij gaan wonen.

M: In C?

K: Ja, zodat de kinderen makkelijk heen en weer kunnen.

S: Hoe lang heeft het geduurd voordat de scheiding echt rond was op papier?

K: Heel kort. Eind januari hebben we het uitgesproken samen en in juni was het definitief. In april zaten we bij de notaris. Dat is eigenlijk heel snel gegaan. Henk had ook zoiets dat als we het gaan doen, doen we het zo snel en goed mogelijk voor de kinderen. Achteraf heb je dan wel zoiets van heb je dingen wel goed gedaan of was het niet te snel? Maar op dat moment was het goed en ook voor de kinderen duidelijk. Ik heb met Henk nooit toestanden gehad. Discussies enzovoort. Dat hebben wij niet gehad.

M: Dat geeft wel rust denk ik.

K: Ja. In die zin was het geen totaal drama.

S: Hoe ziet de regeling eruit?

K: We hebben in principe, hoe noem je dat? We hebben geen co-ouderschap maar een omgangsregeling. De kinderen zijn van zondagavond tot dinsdagavond bij mij, na het eten gaan ze naar Henk, daar slapen ze. De woensdag zijn ze de hele dag bij Henk en donderdagochtend brengt hij ze weer naar school en vanaf donderdagavond tot vrijdag zijn ze weer bij mij en dan het weekend om en om.

S: Dan is het fijn dat de vader hier in de buurt woont.

K: Ja, precies. Dat was ook wel één van de voorwaarden die we samen hadden gesteld. De kinderen moeten zelf kunnen zeggen als ze bij mij zijn, ik wil naar papa, dan moeten ze dat zelf kunnen doen.

S: En hoe loopt dat?

K: Dat gaat goed, ja. Ik merk soms wel dat de kinderen het lastig vinden. Als ze bij mij zijn en ze liever even naar Henk willen dat ze dat een beetje moeilijk vinden om te zeggen. Dat is even wennen. Gelooft u dan nog wel dat ik van je houd? Maar goed, dat lukt wel.

M: Kun je misschien iets zeggen over hoe de situatie hier toen was?

K: Eigenlijk was die vrij normaal. Voor de buitenwereld was het niet duidelijk dat het niet goed ging. Zeven jaar voor de scheiding zijn we 3 maanden uit elkaar geweest en hebben we relatietherapie gehad. Het was duidelijk dat het niet lekker liep, maar we hadden geen slaande ruzies of elkaar totaal negeren. We hadden allebei heel erg ons eigen leven. Toen wij de kinderen vertelde over de scheiding toen reageerde Lotte: "oh, maar wat verandert er dan eigenlijk? Of jij bent hier of papa is hier. Zoveel doen we toch niet samen." Voor de kinderen was het toch al meer duidelijk. Meer dan ik verwacht had. Terwijl vakanties en zo prima gingen met elkaar. Het was meer onderling dat het niet lukte.

S: Kun je wat meer vertellen over hoe jullie het de kinderen hebben verteld?

K: Ja, volgens mij hebben we het daarover ook niet moeilijk gedaan. Zaterdag hadden we zelf besloten om te gaan scheiden. Die maandag daarvoor was het uitgesproken. En toen hebben een week genomen om het te laten bezinken. Henk heeft er een week over nagedacht. En toen heeft hij gezegd dan stoppen we ermee, maar dan wil ik alles zo snel en goed mogelijk geregeld hebben. Die zondag daarna hebben we het aan de kinderen verteld. Niet alleen maar dat we uit elkaar gingen en apart gingen wonen. We weten nog niet hoe en wat, maar dat moet snel duidelijk worden. Ook niet heel ingewikkeld.

M: Weet je nog hoe ze daarop reageerde?

K: Lotte was heel erg laconiek, zo van ik had niet anders verwacht. En Tim was niet zo heel verdrietig ofzo. Ik ben daarna naar mijn ouders gegaan. En daar was mijn zus met haar gezin. Ik had Tim meegenomen en Lotte lag ziek op de bank. Waar ik niet helemaal over na had gedacht: hij was in de woonkamer en het is voor iedereen enorm ingrijpend en dat vond hij wel heel erg. Iedereen was aan het huilen en volgens mij had hij daar meer last van dan toen Henk en ik het hem vertelde. Maar allebei niet van, huh, dit hadden we niet gedacht.

M: Ze zagen het wel aankomen.

K: Ja, kennelijk toch wel op een bepaalde manier.

S: Kinderen voelen dat vaak. Die hebben heel goed door wat er speelt. Op gevoelsniveau. Dat ze op die manier oppikken dat het niet helemaal goed ging tussen papa en mama.

K: Ja, ja. Ik denk dat dat onbewust bij hun is gegaan. We hadden namelijk geen slaande ruzies of zo. Meestal zien kinderen dat daar aan.

S: En wat hebben jullie precies verteld aan de kinderen?

K: Dat weet ik eigenlijk niet meer. Ik denk: we zullen iets gezegd hebben dat het niet meer ging en dat we daarom besloten hadden dat we allebei apart gingen wonen.

M: Wij onderzoeken ook, we maken onderscheid tussen wat er is veranderd in een scheiding en wat het kind als verlies ervaart, dat verschilt namelijk nog wel eens. Wat zou je als verandering kunnen noemen die door de scheiding hebben plaats gevonden? Zijn er veranderingen?

K: De grootste verandering voor hun is natuurlijk dat ze twee onderkomens hebben. Dus dat ze een paar keer per week moeten omschakelen van het ene huis naar het ander. En daar heeft met name Tim echt veel last van gehad. Omdat hij sowieso niet van de verandering is.

M: En hoe heeft hij dat laten merken dan?

K: Als hij dan van Henk naar mij kwam was hij gewoon heel boos. Er hoefde maar wat te gebeuren of hij rende boos naar boven en in het begin deed ik mijn best om het gesprek aan te gaan. Op een gegeven moment had ik zoiets van hij moet gewoon even uitrazen en dan komt hij wel weer beneden. En dat werkte uiteindelijk beter. Dat ging zo de eerst paar maanden. En toen ging het ook wel goed. Ik vond het eigenlijk ook wel lekker. Je uit het tenminste wel. En Lotte was alleen maar: dat vind ik niet erg hoor, dat vind ik niet erg hoor. Dat kan eigenlijk ook niet zo zijn. Die kreeg afgelopen zomer, dat ze slecht sliep en dat ze last had van allerlei andere dingen, maar niet van de scheiding. Toen dacht ik, maar ondertussen komt er wel een stukje verandering door dit alles. Maar goed, met Lotte gaat het nu ook goed.

M: Behalve die twee woningen, is er nog iets anders veranderd?

K: Wat niet veranderd is dat mama is mama en papa is papa. Dat is duidelijk. Ik denk wel dat ze het bij allebei meer relaxt hebben. Tussen Henk en mij was het heel erg van...als we bij elkaar waren dan veranderde we allebei. Dat was een beetje hoe dat werkte tussen ons. En dat is nu niet meer zo dus heb je een meer relaxte mama of papa. In die zin is het positief veranderd.

M: Zijn zij nog zelf in bepaald gedrag veranderd in die tijd?

K: Dat vind ik een beetje lastig. Kijk, ze zijn allebei een stukje ouder geworden. Ze zijn 10 dus...

S,M: dat heeft met de ontwikkeling te maken.

K: Wat is dan puberteit of iets van de scheiding?

M: Of iets dat ze hebben uitgesproken of...?

K: Nee, niet dat ik me kan herinneren of zo.

S: Hoe oud waren ze ook alweer?

N: Ze waren 9 tijdens de scheiding.

M: Je vertelde wel dat Lotte slecht sliep een tijdje. Hoe ging dat?

K: Dat weet ik eigenlijk niet zo goed. Die viel gewoon niet in slaap, dan ligt ze wakker van dat ze niet slaapt dus de volgende dag chagrijnig is. Ook wel heel verdrietig, maar dan meer als ze iets met vriendinnetjes had gedaan waar ze zich voor schaamde. En dan kwam dat verhaal na 3 maanden weer. Daar hebben we het toch over gehad? Wat is er nu? Toen heb ik ook wel aan haar gevraagd wil je er met iemand over praten? Ik dacht, ik doe het in kindertaal: wil je naar de praatdokter? Lotte: bedoel je de psycholoog? *lacht* Maar dat wilde ze niet.

S: Je vertelde dat het nu wel beter gaat. Is er dan andere hulp gekomen, anders dan een psycholoog?

K: Nee, helemaal niet. Ik heb nog wel rond gekeken naar groepen voor kinderen met gescheiden ouders. Maar dat was uiteindelijk niet in de buurt. Toen heb ik het gewoon aankeken en ook wel aangegeven bij de leerkracht. Als jullie denken dat er veel verandert aan Lotte, laat het dan weten. Eigenlijk valt dat allemaal reuze mee.

S: Want ze zijn op dezelfde school gebleven?

K: Ja, hier tegenover. Dat is heel fijn en handig.

M: Na de scheiding is er dus niet heel veel veranderd. Zou je kunnen zeggen dat er in jouw gedrag iets is veranderd wat de kinderen aan jou hebben kunnen merken? Je had het er over dat jij en Henk allebei wat rustiger zijn...

K: Aan de ene kant ben ik meer mezelf als ik thuis ben, dus als de kinderen hier zijn. Aan de andere kant moet je wel door een heel rouwproces heen en krijg je alle fasen over je heen. Gaat het met alleen lukken en had ik dit zo gewild? Dat krijgen de kinderen natuurlijk ook mee. En in het begin was ik heel erg verdrietig en dat vonden de kinderen ook heel lastig. Het leuke was dat Tim en Lotte een vriendje hadden waarvan de ouders een jaar daarvoor waren gescheiden, en die was juist heel erg van: oh, dat deden mijn vader en moeder ook toen ze net gescheiden waren. En dan hadden Tim en Lotte zo iets van: oh, onze moeder is toch normaal. *lacht* Dat was gewoon heel handig dat zij wat leeftijdsgenoten hadden die dat dan ook hadden meegemaakt. Als ik dat zeg is dat toch anders dan dat een vriendje dat zegt. Maar verder, weet ik niet of ik heel erg veranderd ben. Ja, nu pas eigenlijk. Je bent een jaar verder. Het eerste jaar vond ik heel erg overleven, zorgen dat je al het geregeld rond krijgt. Op een gegeven moment vindt iedereen het normaal dat je alleen bent en is alles geregeld. En dan moet je je eigen leven op gaan bouwen. Ik praat vrij veel met hen. Als ze het snappen dan snappen ze het en zo niet dan draaien ze zich na 5 minuten om en zeggen: daaag, ik ga nu verder met de Lego.

S: En met praten bedoel je over de scheiding of in het algemeen?

K: Ja, in het algemeen, maar ook over de scheiding.

S: En waar heb je het dan over?

K: Over hoe ik mezelf voel of ik vraag regelmatig door de loop van de tijd heen hoe kijk je er nu tegenaan? Hoe gaat het? Dat probeer ik wel een beetje bespreekbaar te houden. Ik blijf dat wel lastig vinden want je eigen ouders is toch iets anders... ik kan het heel bespreekbaar houden maar ik weet van mezelf toen ik kind was dat je sommige dingen liever niet met je ouders bespreekt en juist met anderen. Of ik alles te horen krijg weet ik niet. En of zij alles willen horen ook niet.

M: Hebben ze tijdens de scheiding iemand gehad, bv vriendjes, familie, met wie ze het over de scheiding hadden? Waar ze steun aan hadden?

K: Ik weet dat Tim heel veel met een vriendje heeft gepraat, die ook gescheiden ouders heeft. Lotte heeft dat wat minder, maar die heeft zelf ook niet zoveel behoefte aan. Ik ga vrij goed om met mijn ouders en mijn zussen en heb aan hun gevraagd hou het in de gaten, klets eens met ze. Dat is toch net een stapje verder weg. Ik geloof niet dat Lotte er zo heel veel over heeft gepraat. Dat doet ze dan toch het liefst met mij, maar wel over haar dingen. Zij bepaalt waar het over gaat. Zij is meer een

binnenvetter. Verder niet. Ik weet ook niet of ze daar behoefte aan hebben. Voor hun was het toch het is zo en *life goes on*. Met alle rotte dingen, die hebben ze heus ook wel.

S: Als je iets zou kunnen zeggen over de verwerking van de scheiding, hebben zij het verwerkt?

K: Ik denk dat er bij Tim een heleboel is uitgekomen in die eerste paar maanden met die boosheid. En als hij nu ergens mee zit dan praat hij daarover. Soms duurt dat even. Dan merk je aan zijn gedrag dat het niet lekker gaat. Dat duurt dan een paar weken voordat het eruit komt. Bijvoorbeeld laatst merkte ik het gaat niet heel erg lekker. En toen kwam hij 's nachts om 12 uur bij mij in bed liggen en begon hele verhalen te vertellen over van alles. Hij vroeg denk je dat papa nog van mij houdt? Want die heeft het zo druk. Dan noemt hij dat soort dingen ook wel. En daarna merk je dat het weer goed gaat.

En bij Lotte weet ik het gewoon nog steeds niet. Ik hoop het. Ze lijkt nu heel erg relaxt, maar ik weet niet... dat is wel altijd mijn angst bij Lotte geweest, omdat ze zo'n binnenvetter is en omdat ze altijd heeft geroepen dat het geen probleem was, straks ben je 14 of 15 en dan komt alles er alsnog uit. Maar goed, wat dat betreft heb ik mijn opleiding ook niet mee. Je kent alle theorieën en wat er kan gebeuren. Maar dan denk ik, het is mijn kind en niet mijn cliënt. Maar als ik er nu naar kijk denk ik dat het gewoon goed gaat.

S: Hebben ze misschien ook steun aan elkaar gehad? Zoals je soms wel eens hoort bij tweelingen?

K: Nu gaat het juist heel erg uit elkaar. Dan doet de één heel erg jongensachtig en de ander juist heel erg meisjesachtig. Dan is Tim toch een beetje de kleuter in Lotte's ogen. Ik denk dat het voor hen heel prettig is dat ze samen zijn. Samen naar Henk, samen wennen. Dat dat wel fijn is. Niet dat ze met elkaar enorme gesprekken hebben, dat niet. Dat merkte ik wel de eerste paar weken, net na de scheiding. Toen waren ze heel lief voor elkaar, en zochten ze elkaar op. Oh ja, nu je het erover hebt, dat was wel met Tim: we hadden het zondag verteld van de scheiding en maandagochtend stond hij na een half uur alweer huilend voor de deur. Toen had hij het wel even zwaar.

S: Hoe is daar in de klas aandacht aan besteed? Zitten ze trouwens in dezelfde klas?

K: Ja, want er is maar één groep zeven. En toevallig zitten ze ook in een klas met 3 anderen kinderen waarvan de ouders gescheiden zijn en dat is best zeldzaam op een gereformeerde school. Daardoor was het al iets normaler. Daar is niet rot op gereageerd.

M: Eens even kijken. We zijn eigenlijk al heel ver.

S: Als je iets zou kunnen zeggen over steun- of hulpbronnen in de omgeving dan zijn er dus vriendjes, waar ze dan niet hele gesprekken hebben, en jouw kant van de familie die het een beetje in de gaten houden, maar meer eigenlijk niet?

K: Nou, Henk en mijzelf denk ik ook. Ik merk wel dat ik met de kinderen een drie-eenheid ben geworden door alles heen. Ik denk dat Henk dat ook heeft. Dat is voor mij wat lastiger in te schatten. Ik heb heel weinig contact met Henk. Wat ik hoor, hoor ik via de kinderen. Maar volgens mij hebben ze dat daar ook. Dat is denk ik ook wel gewoon dat je er normaal over kunt praten met je ouders. Maar meer niet, geen hulpverlening of op school een speciaal iets.

Respondent:	Paula Kinderen Willem en Lisa, ex-man Dennis (gefingerde namen)
Functie:	Senior marketeer
Leeftijd:	44
Datum en tijd interview:	13 mei 2013, 19.45-20.30
Code:	PAU1305

S = Stijn
M = Marije
P = Paula

S: nou we hebben eerst een algemeen gedeelte: opleiding, werk, aantal kinderen, dat soort dingen. Misschien zou je daarmee kunnen beginnen?

P: ja. Opleiding MBO plus, kunstacademie, NIMA, het equivalent van HEAO. Postacademische opleiding bedrijfskundige. Ik ben 44, twee kinderen, nu 16 en 13. De oudste is een jongen, 16, de jongste is een meisje van 13. Gescheiden, of zeg je officieel uit elkaar, 4 jaar nu. Dus toen 12 en 9. In jullie doelgroep. In de tussentijd nog een keer samengewoond, relatie van anderhalf jaar, en op dit moment sinds 4 maanden niet meer vrijgezel. Dus weer een nieuwe relatie. Willen jullie nog meer weten?

S: werk?

P: ik werk als senior marketeer, een redelijk pittige job bij V. Dat betekent dat ik sinds een jaar 36 uur werk. Daarvoor altijd 32. Zowel binnen mijn relatie als nadat we uit elkaar zijn gegaan, hebben wij altijd de verzorging gedeeld. En dat is eigenlijk naadloos overgegaan in een co-ouderschap, dus toen was het allebei 32/32. En nu zie je dat we allebei wat meer werken, dat is ook vanuit financieel oogpunt, want je gaat er financieel op achteruit. En dat heeft wel wat haken en ogen. Maar ik denk dat we daar later in de vragen op terugkomen.

S: dan willen we nu wat meer inzoomen op de echtscheiding. Zou je de woon- of leefsituatie net voor de scheiding, zou je kunnen vertellen hoe dat was?

P: leefsituatie in een hele goede wijk. Jaren '30 woningen in M, een hoekwoning in een goede wijk in T Noord. Twee ouders werkende, met hun gedeelde zorg en hun gedeelde werk. Situatie gelijkwaardig qua werkniveau, qua inkomen en qua verdeling in zorg voor de kinderen. Zonder in allerlei details te treden, eigenlijk gewoon uit elkaar gegroeid. Je mist iets in een relatie. Dus meer maatjes dan wat anders. Wel een heftige periode, een periode dat mijn moeder ziek werd. Die uiteindelijk ook overleden aan kanker. We hebben in de laatste 6 jaar van onze relatie 3 keer op het punt gestaan om uit elkaar te gaan. De tweede keer ook daadwerkelijk besloten, en toch weer geprobeerd, en uiteindelijk de derde keer definitief. Waarvan het laatste half jaar wij al wisten dat we uit elkaar zaten, maar omdat de kinderen in groep 8 zaten voor het overgaan naar de middelbare school en andere eind van het jaar, hebben we besloten om pas in de zomervakantie te vertellen dat we uit elkaar zouden gaan. De reden, eigenlijk vrij simpel. Er ontstaat spanning omdat je niet meer bij elkaar vindt wat je zoekt. Dat is overigens mijn keuze, niet van de vader van mijn kinderen. Mijn keuze ook om weg te gaan, hij wilde oud met mij worden. En een hele negatieve spiraal in sfeer. Dus heel veel buiten de deur, in het weekend altijd weg, en ook kortaf naar de kinderen. Veel spanning. En dat is zo ongeveer de situatie.

M: hoe deden jullie het dan met de verzorging van de kinderen?

P: ik werkte rondom schooltijden en ik was de woensdag vrij, Dennis was vrijdag vrij. De kinderen die hebben een sleutel, dat ze zelf naar huis kunnen. Toen ze klein waren hebben ze ook op de crèche gezeten. Ons uitgangspunt is altijd geweest dat ze meer bij de ouders moesten zijn dan ergens anders. Toen ze naar de basisschool gingen, toen konden wij in F geen buitenschoolse opvang krijgen. Dus toen hebben we eigenlijk gekozen dat wij bieden halen en brengen. Dus ik werkte rond schooltijden. En dat eigenlijk in de vakanties, wij hebben met de opa's en oma's het logeren geformaliseerd, dus in de zomers en in de vakanties gingen ze altijd een week naar opa en oma, of

naar de andere opa en oma. En in de zomer natuurlijk 3 weken met papa en mama, en met de kerst ook. Dus dat is redelijk goed geregeld. Wij hebben eigenlijk nooit naschoolse opvang gehad, ook altijd wel actief geweest ook in dingen op school doen. En bij nood is er altijd wel een vriendin of een tante die kan helpen. Mijn zusje woont vlakbij, die is thuismoeder. Dus die deed bij ziekte opvangen, en altijd duidelijke afspraken met de bazen. Dat als een van de kinderen ziek was, om en om gingen we thuiswerken. Dus we hadden sowieso allebei een thuiswerkdag. Dus je ziet de kinderen wel.

S: je vertelde dat jullie een half jaar nadat jullie samen hadden besloten om te scheiden, het pas de kinderen vertelden? Hoe lang daarna duurde het voordat de scheiding helemaal rond was?

P: 3 maanden. We hebben het in juni verteld... nee dat is niet helemaal waar moet ik zeggen. We hadden vrij snel allebei een andere relatie. In september hadden we het huis verkocht en 1 december zijn we verhuisd allebei. Ik ben gaan samenwonen meteen, en Dennis die heeft een huis hier vlakbij gekocht.

S: en hoe zijn jullie toen tot een regeling of een bepaalde omgangsregeling gekomen?

P: dat was wel makkelijk. Toen we de tweede keer besloten uit elkaar te gaan, toen hoorden we al snel dat mijn moeder ziek was. Toen hebben wij in één weekend alles zelf op papier gezet, een Excel gemaakt, en vooral gekeken wat erin moest. Afspraken over financiën, vakantiedagen. Volgens mij zaten er 4 sheets in. Nou alles wat bij een ouderschapsplan hoort. Dat kun je vrij makkelijk zelf downloaden, maar voor ons was het een hele automatische doorgang van hoe wij altijd al met z'n tweeën voor de kinderen zorgden. Dus voor ons was het doorgaan naar co-ouderschap heel logisch. We hebben alleen gekeken welke dagen bij wie. En die Excel hadden we dus al, dus toen was het ook vrij snel geformuleerd. En we hebben een gezamenlijke rekening, die hebben we behouden, waar de kinderbijslag op binnenkomt en waar we allebei een bedrag naar overmaken, waar wij alle kosten van de kinderen van betalen.

S: wat handig. Dat hoor je niet vaak.

P: ja. Eens per half jaar houd ik de kosten bij, dan maak ik een opzetje. En we hebben een verdeelsleutel ook in bijdragen op basis van aantal uren. Dus wij hadden 47/53%, dus hij betaalt 53% en ik 47%, dus de kosten werden ook naar die hoeveelheid gedragen, en op basis van inkomen. Nu hebben we ook altijd de afspraak gemaakt, mocht er iets wijzigen dan stellen we dat bij. En het is nu 50/50, dat betekent dat we allebei, we hebben hetzelfde inkomen dus we hebben een eigen aandeel. En nou ja, we zitten nu in de fase dat de kinderen gewoon kleedgeld krijgen en dat soort dingen. En ook de kosten bijvoorbeeld voor zorgverzekering waar de kinderen in meegaan, ze hebben allebei orthodontie. Ik zit nu bij V dus ik heb een goede regeling. Dan kijken we wie de kosten op zich neemt en dan moeten we dat verrekenen. Dus dat jaarlijkse interpretatie van kosten en werken. En ook altijd overleg, wat is het kleedgeld, wat is het zakgeld. Dus dat zijn wel, wij gaan ongeveer eens in de 3 maanden, eens in de 6 maanden uit eten. Om even een aantal dingen te bespreken.

S: gewoon met z'n tweeën?

P: ja. Daar hebben we eigenlijk als uitgangspunt, maar het blijft hard werken hoor, dat we zeggen: kijk, wij zijn niet meer bij elkaar maar we hebben nog wel een gezin, want we hebben nog steeds samen kinderen. En ik ben ook nog heel blij dat hij de vader is van mijn kinderen. Ik heb het ook eigenlijk nooit over mijn ex-man, maar over de vader van mijn kinderen. Dat klinkt allemaal ideaal, maar een scheiding betekent ook dat je elkaar weer tegenkomt om de reden dat je gescheiden bent. Als je een plus hebt, bij ons is het redelijk goed geregeld. Zonder dat wij ruzie hebben, we zijn ook heel makkelijk uit elkaar gegaan. Maar een scheiding heeft altijd impact op de kinderen. Behoorlijk.

S: ja, want zou je daar iets meer over kunnen vertellen? Wat heb je gemerkt aan je kinderen ten tijde van de scheiding?

P: nou daar moet je denk ik twee, of drie elementen in meenemen. Ten eerste dat je uit elkaar gaat, zij hebben natuurlijk twee keer te horen gekregen dat we uit elkaar gingen. Dat is nooit leuk voor kinderen. Ze verliezen hun zekerheid, namelijk het huis waarvan ze dachten dat ze daar op zouden groeien, de omgeving waar ze wonen, een hele prettige rustige wijk. Het gezin, de gezinseenheid. En ik denk dat dat een paar jaar heeft geduurd voordat ze een beetje besef hadden van wat ze ook aan

winst bijboekten. Daar staat tegenover dat ik meteen ben gaan samenwonen, wat een hele impact op die kinderen heeft gehad.

M: op wat voor manier?

P: ze gaan van de ene situatie naar de andere, er kwamen ook meteen stiefbroertjes bij. Iemand die je eigenlijk niet zo goed kent waar je mee in huis woont, waarbij je het gevoel hebt dat je eigenlijk aan het logeren bent, hoeveel ze ook van die persoon houden. En mijn moeder overleed en ik raakte in een depressie. Dus ik heb een hele burn-out gehad. En dat is voor hen heel zwaar geweest maar dat heeft weinig met de scheiding te maken in die zin, behalve dat je keuzes maakt waarbij je zoveel slagen krijgt dat dat bijna niet meer te doen is.

M: ja en de kinderen die hebben ook het een na het ander meegemaakt.

P: ja, behoorlijk. Ja mijn dochter die draagt me het nog na hoor.

M: ja? Hoe dan?

P: nou zij zegt ook wel van 'je bent een beetje dom', want die heeft aangegeven 'ik wil niet dat je gaat samenwonen'. En die heeft heel duidelijk aangegeven van 'nou, ik was daar niet blij mee'. Ze heeft overigens, haar toenmalige stiefvader, heeft ze veel verdriet gehad dat die relatie is uitgegaan. Dus dat is jammer, maar als je een burn-out hebt dat redt niemand. Dan moet je eerst jezelf opbouwen. Dus ik weet niet, een deel is aan de scheiding te wijten en een deel is aan de burn-out te wijten en alles wat er omheen... zij verloren teveel in één keer want ze verloren ook hun oma, door familieomstandigheden en mijn moeder was hertrouwd, verloren ze daardoor ook degene die ze altijd als hun opa hadden gekend, want dat werd een erfeniskwestie. Dus de nasleep in die periode is heel heftig geweest. Als ik het alleen tot de scheiding terugbreng dan is dat voor hun behoorlijk goed verlopen, omdat hun ouders in ieder geval een goede band met elkaar hebben. Ik heb met mijn ex-schoonouders, schoonouders, nog steeds een goede band. Ik heb na een half jaar toch een eigen huis gekocht, toen ben ik op 500 meter afstand van hun vader gaan wonen. En toen was er rust. Als ik dan het plaatje opmaak, dan zeg ik van nou, los van die periode... ja een kind verliest zijn veiligheid, wordt heel jong geconfronteerd met dat niet alles zo mooi is als dat je hoopt voor het leven. Toch best een jonge leeftijd, met de realiteit van het leven, dat dat hard is. Na anderhalf jaar met mijn twee kinderen, dus met z'n drieën een gezin te hebben gevormd, was het voor het eerst dat m'n kinderen zeiden mam, ik ben gelukkig. En dan zie je ook terugkomen dat ze hebben gemerkt dat wij los van elkaar meer rust brengen dan toen we samen waren. Dus dat de negatieve spiraal eruit was. Dat ze helaas moesten constateren dat we nog steeds op één lijn zaten, of ze nu bij vader of moeder zijn, dat ze nog steeds gecontroleerd worden of ze online zitten *lacht*. Dus ze gaan er niet op vooruit. En ze proberen je tegen elkaar uit te spelen maar dat lukt niet. Ze hebben nooit de illusie gehad dat we weer bij elkaar zouden komen, maar je merkt wel waar ze ook op verliezen is er komen nieuwe partners bij, en ze hebben met meer elementen te dealen in hun leven, wat hun leven ingewikkeld maakt. En dat speelt nu ook. Vader heeft plannen om te gaan samenwonen, en dat kwam van het weekend, dat vinden ze toch niet zo prettig. Want je krijgt met nieuwe partners te maken, bij mij zit er ook een nieuwe partner in, dat zal ook nog eens spelen. En dat betekent dat je maar te dealen hebt met mensen waar je waarschijnlijk niks mee hebt. Dat is negatief. Daar kunnen situaties bij zitten met stiefbroers waar je ook niks mee hebt, waar je dan maar mee op vakantie te gaan hebt...

S: en dat hebben ze natuurlijk al een keer meegemaakt.

P: ja, alleen bij die hadden ze het verdriet dat ze die kwijt waren. Dus je hebt ook met verlies te maken, dus iedere nieuwe relatie brengt de angst met zich mee dat het ook weer uit elkaar kan gaan. En eigenlijk willen ze gewoon rust. Het gaat nu lekker... dus een scheiding brengt ook mee dat er een nieuwe relatie kan komen, maar een nieuwe relatie kan ook uitgaan. En dat brengt onrust met zich mee. En een hoop gemor over dat ze moeten bijspringen in het huishouden. Nou *so be it*, dat moesten wij vroeger ook en mijn ouders waren nog bij elkaar. En ze zijn er in woonomgeving op achteruit gegaan. Dus in die zin, ze wonen allebei in beide huizen leuk. Alleen de buurt is J en ik woon in B, ze wonen bij mij in een volksbuurt. Ze hebben een tijdje de oude buurt gemist maar nu kijken ze daar ook wel anders tegenaan. Dus er zit ook wel een winst in wat meer multiculturele, er gebeurt wat meer op straat. Dus ik zeg niet dat elk verliespunt ook een minpunt is. Je krijgt ook weer

een andere kijk op het leven, het heeft ze iets meer met beide benen op de grond gezet. Ze zijn er in leefomstandigheden niet op achteruit gegaan, dus ze gaan nog steeds op vakantie, zelfs dubbelop. Gemopper 'mama waarom moet ik 2 keer op vakantie'. Nou dat is dus ook een luxe. Maar zo'n kind heeft een sociaal leven, maar die wil niet 6 weken per jaar in de zomer op vakantie, die wil z'n vriendjes zien en die wil werken. Dus daarin ook wel een punt. Ja en gesleep met spullen. Daar hoor ik eigenlijk wel het meeste over, *imiteert een zucht*. Ze vinden het wel prettig zoals het geregeld is, het zou ook niet week op, week af moeten zijn. Maar ja 'dan moet ik m'n spullen weer mee sjouwen'.

S: want hoe ziet die omgangsregeling er ook alweer uit?

P: ik heb ze maandag, dinsdag, woensdag. En de ene woensdag gaan ze na school naar hun vader en de andere woensdag 's avonds. Woensdagavond, donderdag en vrijdag zijn ze bij hun vader, en dan om het weekend.

M: en je vertelde van de scheiding en alles wat er ook daarna gebeurde, die heftige nasleep. Wat zag je toen in het gedrag van je kinderen?

P: dat ze voor je gaan zorgen. Dat ze zich zorgen maken, dat ze een stuk volwassener worden. Wat niet goed is.

M: waar merkte je dat aan?

P: onzekerheid. En ze gaan fysiek voor je zorgen. Dus 'moet ik dan pannenkoeken bakken?' Ze gaan meer voor elkaar zorgen: 'dat doen wij wel samen'. Dus je ziet ook wel dat de band die ze samen opbouwen sterker is. Mijn zoon begon een beetje te betuttelen, de vaderrol op zich te nemen, de man in huis te spelen. Nou daar grijp je op in. Maar ze horen hun ouders huilen. Met een scheiding is dat gewoon zo. Nou, dan maken ze zich zorgen. Dus je ziet ook kinderen die toch onrustig zijn, zich zorgen maken. En niet meer ongeremd door het leven gaan. Aan de andere kant, nu is er rust. Al een tijd. En dat merk je ook. Maar ook de angst dat je terugvalt in je burn-out. En dat maakt dat het niet helemaal aan de scheiding te wijten is, dat is in het hele proces. Alleen de reden waarom je scheidt is ook niet zomaar. Het is ook een beetje dualistisch. Als je aan kinderen begint heb je niet de intentie om uit elkaar te gaan en het is ook een lange strijd voordat je besluit dat je opgeeft zeg maar. Dat doe je niet zomaar. Dus ik denk sowieso als ik om me heen kijk met alle mensen die ik ken die gescheiden zijn, dat mensen sowieso een moeilijke rouwperiode hebben en dat kinderen die rouwperiode ook meekrijgen. Want die houd je niet bij elkaar weg. Waar ik trots op ben, hoe het bij ons is gegaan, is dat we onze kinderen niet belast hebben met dat wij zelf met elkaar in strijd kwamen. En natuurlijk zijn er wel momenten waarop je elkaar wel even door de kamer kan vloeken. Maar dat gebeurde niet, we hebben altijd onze eigen gesprekken gehad. En omdat we het met de kinderen altijd samen goed hebben gedaan, en ook in alle rust afrondde, is er nooit ruzie geweest. Dat maakt dat er rust is. Aan de andere kant zie je wel waar zij ook last van hebben, en wat moeilijk is, ook als ex-partner, is dat er een nieuw iemand in hun leven komt, die ook ineens iets te zeggen heeft over je kinderen. En daar heeft mijn ex-partner mee te maken gehad, de vader van mijn kinderen, en daar heb ik ook mee te maken gehad. Dat je een situatie krijgt dat ineens iemand zich met de opvoeding van je kinderen gaat bemoeien, waar de kinderen moeite mee hebben. En dat ze dat verhaal wel bij de ene ouder doen, maar dat doen ze altijd bij de ouder waar niet het probleem ligt. Dus de problemen die ze met mij hebben bespreken ze met hun vader, en andersom. Maar dat maakt het ook wel eens lastig, want dat betekent dat je ze moet coachen, ja maar dat kan je echt wel met papa bespreken. En dat je situaties krijgt op een gegeven moment, meestal is de regel dat als het mijn huis echt binnenkomt, die situatie heb ik nu aan de hand, dan grijp ik zelf in. Dan ga ik ook het gesprek met mijn ex aan, 'ik weet niet wat er aan de hand is maar dit en dit krijg ik. Het komt nu mijn huis binnen. En de kinderen hebben er echt moeite mee'. En dan kan het wel eens zijn dat je een ruzie krijgt omdat je, je probeert je kind te beschermen. En je kent elkaar en je weet ook waar de plussen en minnen liggen, maar dat maakt het voor kinderen ook wel lastig. Dus aan de ene kant proberen ze je wel eens uit te spelen maar aan de andere kant hebben ze ook moeilijke situaties waar ze niet altijd met de ene ouder over kunnen spreken. En dat is ook heel moeilijk.

S: wat heb je qua emoties gezien?

P: verdriet. En rouw.

S: hoe zag dat eruit?

P: afsluiten. Mijn zoon werd heel rationeel. Die heeft echt weer zijn weg moeten vinden naar zijn eigen gevoel. En dan zit hij ook een beetje in de puberteit dus dat... en het is een jongen. Afzetten. Boos, heel erg boos. Extreem pubergedrag. Maar ook opluchting, langzamerhand. Meer rust. En veel praten.

S: dat is wel een opvallend voor jongens.

P: nee voor allebei eigenlijk. Maar dat is ook de openheid die je creëert. Wij zijn altijd wel, als we ons zorgen maken over de kinderen dan hebben we contact. En dan gaan we ook wel het gesprek aan. En soms gaan we wel eens het gesprek aan dat we weten dat de één wat gehoord heeft of wat ziet, en de ander zegt van 'nou praat jij er eens met ze over'. Of 'ik maak me zorgen om...' ik kreeg op een gegeven moment een nieuwe relatie. Maar ik zag mijn zoon niet zo goed reageren, maar die zei tegen mij niks. Dan bel ik hun vader, ik zeg 'dit is de situatie, ik denk dat je even in gesprek moet'. En dan zegt hij 'ik zal in ieder geval aangeven dat ik het weet', en als hij erover wil praten dan werkt dat ook wel. Ja, ook wel opluchting in de zin van dat er rust is, dat de negatieve sfeer eruit is, dat ze meer hun eigen ding kunnen doen. Wat ik al vertelde, wij waren heel veel weg, nou die kinderen hebben niet altijd behoefte, die willen ook thuis zijn. Maar ook vluchtgedrag, veel op de eigen kamer zitten. Afsluiten. Heel breed spectrum en naarmate de tijd vordert, wordt het steeds anders. Naarmate de rouw en de verwerking verder gaat normaliseert het ook, maar zo gauw er dan iets is wat hun stabiliteit aantast, dan komt er wel verweer. Dat zie je dus nu. Ik krijg nu ook gewoon letterlijk 'ja, moet dat nou? Het gaat nu allemaal lekker, ik vind het allemaal goed zo'. Ook mijn dochter van 'ja kun je niet even wachten met verliefd worden tot ik uit huis ben?' Al die onzin... het brengt veel onrust met zich mee voor je kinderen, maar op een gegeven moment hebben ze er wel tabak van. Rust, reinheid en regelmaat, dat is toch wat ze willen. En dat is zo van 'nou hebben we het allemaal, beginnen jullie weer over samenwonen en weet ik veel wat.'

S: dus dat is ook wel wat je bedoelde met dat ze ook wensen hebben.

P: ja.

S: kun je een voorbeeld noemen?

P: nou, dat is wel leuk, we daten nu en ik merk dat de één is nieuwsgierig en de ander wil er niks van weten. En dat dat een proces is waar ze doorheen gaan. En dat ik zelf het gesprek met hen ben aangegaan, ik zeg 'joh ik ben één keer gaan samenwonen zonder jullie wat te vragen, dat gaat nu niet gebeuren. Je hebt nu je eigen regie, jullie zijn oud genoeg om te bepalen in hoeverre iemand in je leven komt'. En dat je wel merkt dat ze daar zelf aangeven hoe ze daarmee omgaan. Dus waar mijn dochter heel erg behoefte had aan een gezicht, die wilde even een handje geven, had mijn zoon echt iets van no way. Het was zelfs zo, afspraak zo laat, hoe laat ga je weg? Oké, dan komt 10 minuten later mijn vriend. Hij was te laat, mijn zoon was te laat weg, hij liep letterlijk via de voordeur naar buiten, om het huis heen met zijn rug naar de muur toe, naar het raam toe, om hem niet te zien. Dus je ziet ook dat ze daar heel specifiek een eigen keuze in maken.

M: bijzonder.

P: nou ja, wel leuk om te zien, dat ze hun eigen ding gaan doen, want vlak daarna heeft hij hem ook een handje gegeven. Op een gegeven moment zei ik ook 'ik kan niet om je heen blijven...' maar ze hebben tijd nodig, en je ziet gewoon, als je ze de ruimte geeft komt het allemaal wel, maar ze hebben wel tijd nodig om te wennen. Ze accepteren niet zomaar iedere verandering meer. En dat zie je nu ook bij hun vader. Dus dat is ook wel... er komt meer weerstand, ze komen wat meer voor zichzelf op. Ik denk ook dat ze zelfstandiger zijn geworden, weerbaarder, zelfverzekerder uiteindelijk. Dat ze veel meer hun grenzen aangeven, 'dit wil ik niet'. Maar ze worden ook sneller volwassen, en soms op punten waarvan je denkt nou dat hoeft van mij even niet. En nu zijn ze gewoon weer kind, dus die beweging heb ik ook gezien. De beweging van veel ouder zijn dan hun leeftijd eigenlijk vraagt, en nu weer als er rust is, teruggaan naar het stukje kind zijn wat gemist is. En heel erg aparte dingen. Dat is wel grappig. Onderling met andere kinderen die ook gescheiden ouders hebben, ervaringen uitwisselen. Heel erg grappig. Mijn vriend heeft dat nu ook met zijn kinderen, ze vormen gewoon gescheiden kinderen clubjes. En dan gaan ze met elkaar praten over hoe het is als je ouders

gescheiden zijn. En die van mij, die doet dat weer op een andere manier. Die gaat gewoon met haar vriendinnen van 'nou mam, ik heb eens even gepraat met ze hoe zij dat doen als hun moeder aan het daten is.' Dan komt zo'n man hun moeder ophalen en dan doet ze de deur open, geeft ze een handje, dan gaat haar moeder weg en dan geeft zij aan of het goed is of niet *steekt haar duim op*. Dus dat is ook... *lacht* er zitten hele grappige dingen in ook. 'Ja maar ik ben er ondertussen wel achter, alle gescheiden kinderen moeten wel een beetje helpen in huis.'

S: dus dat is weer positief.

P: ja en ook een besef van de financiën, niet alles kan. Want je gaat er wel op inkomen achteruit. Ik ben er uiteindelijk op inkomen fors op vooruit gegaan omdat ik ander werk ben gaan doen. Maar je moet wel inleveren. Maar aan de andere kant, twee kamers, die ze allebei op hun eigen manier konden inrichten... dus er zitten hele grappige elementen in. En ook op school, met andere kinderen. Je bent ook niet meer apart of zo. En ga maar vragen, wie is gescheiden, en hoe gaat dat. En dan komt er ook vanzelf de vraag, heeft jouw vader of heeft jouw moeder al een nieuw iemand? Heb je broertjes en zusjes? Is dat dan echt of niet? Dus dat is ook wel...

M: die hebben dan wel veel aan elkaar lijkt me.

P: ja. En ik vind ook wel, als je sommige scholen tegenwoordig hoort, die stimuleren dat ook goed.

M: dat gescheiden kinderen met elkaar in contact komen?

P: ja, als ik die nieuwe processen bij mijn vriend meemaak, hoe ze dat bijvoorbeeld doen met in de klas vertellen en de geluiden daarvan, ze hebben daar gewoon redelijk goeie ervaring in. En dat maakt, het ene kind heeft daar meer moeite mee dan de ander. Het ene kind schaamt zich. Ik heb gelukkig niet gehad dat mijn kinderen zich schuldig voelden, dat ze zich afvroegen of het om hun was, want dat hebben we heel erg vanaf het begin duidelijk gemaakt. Maar het is wel iets wat ze moeten vertellen. Timing is ook heel belangrijk.

S: als je het hebt over steunbronnen, mensen waar ze steun aan hebben gehad, wie zou je dan allemaal kunnen noemen?

P: ze hebben beiden wel iemand gehad waar ze mee gepraat hebben, vooral mijn dochter. Een aantal gevoelens die ze had wilde ze niet delen. Dus toen hebben we haar met iemand laten praten waarmee zij goed contact had.

M: is dat dan een professional of meer iemand uit de familie- of kennissenkring?

P: nee een semiprofessional, dat was iemand die, een fysiotherapeute, die doet ook craniosacrale en mensendieck. Een beetje haptonomieachtig. Daar is ze behandeld, fysiek maar ook pratend. En daar heeft ze een aantal dingen neergelegd die ze niet wilde delen, en later wel wilde delen. Mijn zoon sowieso bij ons wel. Ik denk ook zijn tante wel. En leerkrachten op school, hij zat op een gegeven moment op de middelbare school. En zijn beste vriend. De vriendjes, vriendinnetjes.

S: die ook gescheiden ouders hebben?

P: ja. Maar soms ook moeilijk. Het is niet altijd leuk en soms kun je het ook niet duiden. Wat je wel ziet is dat kinderen niet altijd duidelijk hebben waar gevoelens vandaan komen, wat logisch is, en dat weet je zelf ook heel vaak niet. En waar richt je je boosheid op? Op deuren. *lacht*

S: en hebben ze aan elkaar steun gehad, als broer en zus?

P: ja. Zij waren natuurlijk ook altijd gewend om samen te logeren. Dus ze waren best wel op elkaar aangewezen. En ook wel gesprek, dat af en toe eentje bij mij kwam of bij hun vader, omdat de ander het ergens moeilijk mee had. Dus wel troost. Maar ze kunnen elkaar net zo goed de hersens inslaan hoor. *lacht* Het zijn gewoon broer en zus.

S: ja dat blijft wel.

P: ja natuurlijk. Het zijn kinderen. Als ik het nu specifiek moet terughalen... en natuurlijk, ze hebben een tijd stiefbroers gehad, die hebben ook al een scheiding achter de rug. Dus dat had ook wel weer positieve dingen, samen leuke dingen doen, komt er ineens een hele leuke set bij.

M: kun je nog iets vertellen over hoe jullie het nieuws van de scheiding aan de kinderen hebben verteld? Hoe ging dat?

P: moet je de tweede of derde keer horen? *lacht* ik denk dat de tweede keer interessanter is. Toen hebben we echt gezeten van 'we moeten jullie wat vertellen'. En dan is het ook wel zo'n zwaar weer gesprek. We hebben wel samen voorbesproken wat we dan gingen vertellen, van papa en mama gaan uit elkaar, en dan moet je dat uitleggen van het ligt niet aan jullie, en waarom dan? 'Ik wil niet dat jullie uit elkaar gaan'. Ik denk dat dat een standaard gesprek is bijna, maar het is wel zwaar. En dan is het ook nog op school de volgende dag, dus het is huilen. En daarna volgden nog een aantal gesprekken om het nog eens uit te leggen. En toen waren we weer bij elkaar. En de derde keer was vrij simpel, toen we riepen van.... Ja, mijn zoon had het er laatst nog over: 'ja en toen riepen jullie, we moeten jullie wat vertellen.' 'Jullie gaan toch niet weer scheiden hè??' En toen was het dus zo. *lacht*

M: dus dat ging eigenlijk de derde keer veel sneller?

P: ja en dat voelden ze zelf ook wel aankomen, dat het niet goed zat. En wat me wel opvalt is dat kinderen echt wel weten wat er aan de hand is. Al die spanning, ze voelen het echt wel.

S: en hoe lang zat er dan tussen die tweede en derde keer? Toch een half jaar nog?

P: ja. Voor ons een half jaar, voor hen een jaar. En anderhalf jaar voordat we het echt doorverkocht hadden en dat soort dingen.

M: ja, dus de derde keer, reageerden ze dan ook minder emotioneel dan de tweede keer?

P: mijn zoon niet, mijn dochter wel. Die was wel... maar die is ook een stuk jonger natuurlijk.

M: want hoe reageerden ze dan de derde keer allebei?

P: ja mijn zoon, ja, het was goed zo. En mijn dochter echt huilen. Tranen. Maar dat ging al vrij snel over, maar dat heeft denk ik ook wel te maken met dat we nog steeds in hetzelfde huis woonden, voor hen veranderde er niet zoveel. Ze kregen de mededeling, en er veranderde langzamerhand wat. Ik ging niet meer mee op vakantie, toen kwam er iemand nieuw bij mij, er kwam iemand nieuw bij hun vader. Maar dat gaat zo in de loop der tijd.

S: ja, het was niet gelijk boem, allemaal verhuizen en...

P: nee, en het was veel heftiger omdat het veel meer zat in het feit dat, er ging veel meer aandacht uit naar dat hun oma stervende was, dan dat er naar de scheiding uit ging. Ik denk dat het moment van de verhuizing, dat dat nog wel het heftigst is geweest. Dat dat echt het moment is dat ze zoiets hadden van 'oké, wow, dit is het'. Maar ook daarin hebben ze een half jaar gehad om er naartoe te leven. En dat is veel praten. Ik ben wel blij dat wij dat in alle rust hebben kunnen doen. Maar dat was nog steeds een heftige periode.

M: en praat je dan nu nog wel eens met je kinderen over de scheiding? Of zij met jou?

P: ja, ze komen er wel eens op terug. Niet zozeer over de scheiding zelf, maar dat we uit elkaar zijn en dat ze gescheiden ouders hebben. Ja, tuurlijk. Nog een paar maanden terug: 'ja ik vind dat helemaal niks, dat heen en weer gesjouw'. Maar dat soort praktische dingen, dan ligt dat weer bij papa, en waar moet je dan op letten, moet je dat meenemen? En nieuwe partners betekent ook iets. Dus dat is wel waar het dan meer op terugkomt. Af en toe komt mijn dochter er absoluut op terug, op die periode dat ik heb samengewoond. Het is niet zozeer dat we uit elkaar zijn gegaan, maar de keuzes die je maakt waar zij last van heeft, maar geen instemming in heeft. Dus dat is ook een lastige. Want je maakt een hele impactvolle beslissing voor je kinderen.

S: je dochter praat nog meer over de dingen die na de scheiding zijn gebeurd, dan over de scheiding *an sich*.

P: over de waarom van de beslissingen. 'Vond je dat niet stom? Dat was een stomme beslissing van je. Heb je daar geen spijt van?' En dan gaan ze de discussie aan, dat mag. Nee ze zijn daar heel open over. Nu zie je wel, maar dan zie je wel de impact op het moment dat iemand besluit te gaan samenwonen of er komt weer een nieuw iemand voorbij, dan is het wel even de kont tegen de klip. Ho even, hier gaat een heleboel niet gebeuren. Dus daar zit ook wel een grens.

S: ja, een stukje zelfbescherming.

P: ja absoluut. Ook heel verstandig. Dat moeten ze zelf doen, want er is niemand die dat voor hen doet.

S: dat is ook wat je vertelde, dat ze wat weerbaarder zijn geworden.

P: ja maar ook kwetsbaarder. Want ze worden weerbaarder, omdat er iets staat te gebeuren waar ze minder flexibel in zijn. Want ze weten ondertussen wat voor impact het heeft als er een nieuw iemand in je leven komt, en die gaat ook nog heel wat in je leven bestieren. Dus dat is ook een kwetsbaar stuk waardoor ze weerbaarder worden. Dus een beetje plus en min.

M: en heb je dan misschien een beeld van of je kinderen de scheiding nu hebben verwerkt?

P: ja. Het blijft altijd een aandachtspunt, in de zin van wat ik ook zeg, ze hebben iets meegemaakt wat hen tekent en wat een impact daar is. Het tekent hen positief: weerbaarder, zelfstandiger, een kijk op hoe het leven in elkaar zit. Maar aan de andere kant ook een gevoel van verlies. En ze weten dat het leven kan veranderen, en dat die verandering ook niet altijd leuk hoeft te zijn. En dat een verandering impact heeft, en dat ze nu veel duidelijker beseffen dat een verandering impact heeft en dat ze daar niet altijd in mee hoeven te gaan. Dus dat is die kwetsbaarheid versus die weerbaarheid. Dat is een lastige. Zij komen daarom meer voor zichzelf op, wat in externe situaties goed is, maar soms zou je willen dat ze dat nu nog niet hadden meegemaakt. Omdat ik er ook altijd van overtuigd ben dat kinderen niet op hele jonge leeftijd alles hoeven mee te maken.

S: nee zeker niet het overlijden van je moeder, dat zijn dingen die je kinderen echt niet toe wil schrijven.

P: nee.

M: is er nog iets wat je zelf belangrijk vindt om nog te vertellen?

P: nou ik merk, maar dat is dan vanuit mezelf, dat is over het algemeen... dat ik altijd zelf bijzonder allergisch ben voor mensen die de scheiding over de rug van hun kinderen uitvechten. Ja wat ik al zei, waar ik heel erg trots op ben met hun vader, is dat wij het in alle rust hebben kunnen doen en altijd beseft hebben dat we die kinderen hebben gemaakt uit liefde, en dus ook verder samen in liefde opvoeden die kinderen. Dat ik ook geen andere vader had willen wensen. Ik weet wel dat de realiteit is, dat de reden waarom ik gescheiden ben, dat ik dat ook altijd in de co-ouderschap tegenkom. Dat is niet makkelijk. Dus dat is altijd wel een discussiepunt. Waar ik moeite mee heb, waar denk ik de meeste kinderen in een scheiding ook lijden, is op het moment dat de ouders niet in staat zijn om zich boven hun eigen verdriet... en het bij een ander leggen. Ik moet het anders zeggen, op het moment dat de ouders niet in de spiegel durven te kijken om te kijken wat hun eigen aandeel is, de schuld bij een ander leggen, en het gevecht over de rug van hun kinderen. Dat kan heel erg moeilijk zijn, je kan ook een partner hebben die niet meewerkt. Ik zie allerlei soorten situaties in onze omgeving. Wat voor ons een meerwaarde is geweest, en dat merk ik ook in andere situaties die we op die manier hebben opgelost... op momenten dat je je scheiding zo regelt dat het in het verlengde ligt waarop je ook je leven hebt geleid, gaat het makkelijker als dat je allerlei andere veranderingen doorvoert. Dus dat is het makkelijkste, om dat geleidelijk te doen. En wij hebben altijd 50/50 voor de kinderen gezorgd, dus we hebben ook heel makkelijk heel logisch dat kunnen voortzetten. Dus dat had weinig impact voor mij, voor de kinderen is het belangrijkste dat ze zoveel mogelijk stabiele factoren houden. En dat als je veranderingen doorvoert, dat je er de tijd voor neemt. Of het snel en pijnloos doet.

En hulp zoeken als een kind niet praat. Beseffen dat een kind ook af en toe een vertrouwenspersoon nodig heeft, omdat die het verhaal niet aan jou kwijt wil. En een kind mag geheimen hebben op dat gebied. Dat vind ik een hele belangrijke.

M: ja ook wel fijn dat jullie dat zelf hebben gezien bij je kinderen.

P: ja maar dat duurt even hoor. We hebben dat ook door schade en schande geleerd. We waren ook weer een half jaar verder met die kleine voordat het... en toen waren er twee gesprekjes en dan is het leed ook wel weer geleden, maar het is wel... dat je in de opvoeding door blijft gaan met waar het om gaat. Dat kinderen goed terecht komen.

S: ja de belangen van het kind voorop.

P: ja, absoluut.

8.2 Interviews professionals

Respondent:	Annemieke Reesink
Functie:	Maatschappelijk werkster bij de IJsselkring (AMW) in Doetinchem, en leidster van spel- en praatgroep voor kinderen in echtscheiding, van groep 7/8.
Leeftijd:	37
Contactinformatie:	a.reesink@ijsselkring.nl
Achtergrondinformatie:	http://www.ijssekring.nl/89972-spel-en-praatgroep-over-echtscheiding-voor-kinderen-uit-de-bovenbouw.html
Datum en tijd interview:	28 maart 2013, 13.30-14.30
Code:	REE2803p

STI = Stijn

MAR = Marije

REE = Annemieke Reesink

STI: we wilden eerst beginnen met een soort algemeen stuk: wat je doet, wat je hebt gedaan qua opleiding bijvoorbeeld. Misschien dat je daar iets over kan vertellen?

REE: Ik zit nog niet heel lang in het werkveld, ik werk nu zes jaar als maatschappelijk werker en ook als specialisatie opvoedondersteuner. Dus ik ben aanspreekpunt bij het Centrum Jeugd en Gezin, dat over het hele land is uitgerold, daar hebben jullie vast wel eens van gehoord.

REE: ik ben maatschappelijk werkster en heb mijn opleiding in deeltijd gevolgd aan de CHE. Nu ben ik zes jaar aan het werk.

MAR: en heb je dan een soort post-hbo gedaan of de gewone hbo?

REE: de gewone hbo en nee, ik heb wat korte scholing gevolgd maar niet post-hbo. Kids' skills is een kortdurende oplossingsgerichte therapie gericht op kinderen en ik heb me gewoon ingelezen. Ik ben aanspreekpunt opvoedondersteuning op basisscholen dus ik heb niet de hele post-hbo video-hometraining gevolgd maar wel de verkorte versie. En zo heb ik een beetje informatie bij elkaar gezocht. Vooral ervaringsgericht. En omdat ik zelf moeder ben, merk ik dat ik daar ook heel veel info uit put. Ik merk dat dat heel prettig is voor mensen.

STI: waar ben je gaan werken nadat je je opleiding had afgerond?

REE: ik heb drieënhalf jaar algemeen maatschappelijk werk gedaan bij Sensire, dat zit hier ook in de regio, in de Achterhoek. En hier bij IJsselkring werk ik nu tweeënhalf jaar. Dus een aantal uren algemeen maatschappelijk werk en een aantal uren opvoedondersteuning, maar dat overlapt heel erg. Vluchtelingenwerk heb ik ook nog gedaan.

STI: en je ervaring met kinderen? Hoe ziet die eruit?

REE: Je wordt allemaal algemeen opgeleid maar je merkt toch, 'hier heb ik wat mee, dit ligt me'. En ik merk dat de doelgroep kinderen in de basisschoolleeftijd me ligt. Dus op het moment dat klussen uitrollen zorg ik dat ik goed vooraan sta. En ik merk dat als je iets leuk vindt, het je over het algemeen ook goed afgaat. Vandaar dat ik me daar iets meer in verdiep en een beetje die kant op ga. Vanaf het begin bij die sociale vaardigheidstrainingen dacht ik 'kom maar op, ik wil dat wel'. Dat vind ik heel erg leuk. En ik doe ook individuele hulpverlening en dan gaat het vaak over echtscheidingssituaties. Ik denk dat zeker een derde van de vragen rond kinderen is.

STI: vragen van de kinderen zelf of van ouders?

REE: vaak zijn het ouders. Heel vaak moeders. Die zeggen 'wil je eens met mijn kind gaan praten'. En dan zeggen we 'je kind moet het zelf willen'. Ik zeg ook altijd eerst: ik wil eerst met jou praten en het liefst ook met je ex. Want heel vaak, zeker bij jonge kinderen, is het zo dat als ouders bijvoorbeeld leren om niet te gaan ruziën waar het kind bij is, of hem niet als boodschapper te gebruiken van 'zeg jij maar eens tegen je moeder dat ze niet zo moet zeuren of tegen papa dat hij wel de alimentatie moet overmaken', dan worden kinderen zo belast. En dan kan ik wel met de kinderen gaan praten, maar de verandering moet bij de ouders gaan liggen. Dan doen we ook wat mediation. Als het te ingewikkeld wordt besteden we de mediation uit, dat gaat via een indicatie van Jeugdzorg. Maar als het niet echt een vechtscheiding is dan zijn we daar prima toe in staat. En als je dan merkt dat ouders ervoor openstaan en die doen hun best, laten zien dat ze hun kind willen ontlasten, dan kun je met het kind in gesprek. Het jongste kind dat ik heb gedaan, is 8. Jonger ga ik eigenlijk niet zitten. Dan denk ik 'je moet maar kijken of je een speltherapeut kan vinden', maar die moet je gewoon nog niet belasten.

MAR: wat is voor jou een reden om wel met een kind te gaan praten?

REE: als het kind het zelf wil, dat vind ik echt belangrijk. Want wat ik met name nog wel eens zie is dat er wat introverte kinderen of jongens daar minder behoefte aan hebben en moeder wil dat dan heel graag. Als ik al merk dat het een jongen is die niet zo wil, dan ga ik bijvoorbeeld een stuk lopen met hem. Dat is al iets laagdrempeliger dan in een kantoortje zitten. Maar soms hebben ze er helemaal geen zin in. En natuurlijk moeten ze een plek hebben om te praten en ook met een objectieve derde, niet alleen met papa of mama, dat is absoluut van belang. Maar dat hoeft niet perse ik te zijn. Dat kan ook een oma zijn of een juf of iemand die al in het netwerk aanwezig is, en dan ga ik dat niet forceren. Dan zeg ik 'joh laat je kind heerlijk voetballen, dan is hij tenminste gewoon kind, maar laat hem niet op zijn woensdagmiddag verplicht naar een mevrouw gaan'. Dus het kind moet er echt zelf behoefte aan hebben, anders ga ik er echt niet aan beginnen.

STI: en geldt dat ook voor de spel en praatgroep?

REE: ja, sowieso moeten ouders alle twee toestemming geven. Want als vader bijvoorbeeld niet wil en moeder wil het wel, dan komt het kind in een loyaliteit terecht. Sowieso als vader gezag heeft dan mogen wij niet eens hulpverleners als één van beide ouders geen toestemming geeft. Dus het is verplicht. Maar daarnaast is het ook zo dat de loyaliteit van het kind dan in het geding komt. Dan moet hij daar zijn mond over houden. En het kind moet het zelf willen, dus we doen eerst een intake van 'wat denk je ervan'. Soms heb je wel kinderen, die moeten het nog zien. We hebben nu zeven jongens – toevallig zijn er alleen jongens, dat is heel apart. Mijn collega heeft er wel een aantal meisjes bij. En sommigen waren wel onverschillig. Maar we merkten al de eerste keer, omdat we het ook wat speels aanbieden, dat ze stuk voor stuk zeiden 'ohh heb jij dat ook', 'het lucht me op om erover te praten' en 'ik voel me ineens niet meer raar'. Dus wij waren best wel enthousiast.

STI: begrijp ik goed dat je collega dus ook een groep heeft?

REE: ja we geven twee groepen op dit moment. Bertie, die geeft hem aan groep 5/6 en ik samen met de stagiair, Tim, aan groep 7/8. Omdat het allemaal jongens zijn vonden we gewoon dat daar een kerel bij moet zitten. Want hij gaat ook gewoon lekker met ze voetballen.

STI: Je hebt al verteld over je spel en praatgroep dat het de eerste groep is die je draait. Wat is jullie doelgroep?

REE: de bovenbouw van de basisschool. We maken steeds ook een terugkoppeling naar ouders. Ouders zijn net zo'n belangrijke partij als het kind. Want als ouders niet steeds weer bewust zijn van het belang van het kind, dat dat voorop staat, dan is het een beetje dweilen met de kraan open. Dus

we doen de intake met ouders een kwartiertje, en met het kind een kwartiertje, en dat doen we in de evaluatie ook. En na elke bijeenkomst, dat zijn zeven bijeenkomsten, dan koppelen we ook elke keer terug naar ouders en doen we er wat tips bij.

MAR: aan de telefoon of spreek je ze dan persoonlijk?

REE: we doen een algemene mail naar alle ouders, bijvoorbeeld: deze keer hebben we het gehad over de omgangsregeling, we hebben jullie kinderen deze tips meegegeven, en we willen jullie als ouders andere tips meegeven. En wat we ook merken is dat je je soms individueel zorgen maakt om een kind. We hebben wel afgesproken dat als het kind niet wil dat we het aan papa en mama vertellen, we dat niet doen. Het kind moet ook kunnen zeggen bv. 'ik vind die vriendin van papa maar hartstikke stom', zonder dat wij dat aan papa doorbrieven. Dus dat hebben we wel afgesproken, maar we proberen toch wel een terugkoppeling te maken. Er was bv een jongetje en die had gezien dat zijn vader zichzelf wat aan had gedaan, omdat hij zo van slag was door de echtscheiding. En we hebben hem wel gevraagd van 'vind je het goed als we daar met papa wel een gesprek over aangaan? Zodat papa en jij daar nog wel over kunnen praten van hoe was dat voor jou, en ook de angst van gaat het nog een keer gebeuren of niet?' Dus dan koppelen we ook wel individueel terug naar ouders, maar alleen met toestemming van het kind.

We kunnen die kinderen een steun in de rug geven maar het wortelt thuis, thuis moet het gebeuren. Ouders zijn daarin toch de belangrijkste factor. Dus je probeert ouders ook wat vaardiger te maken. Ik kan als jullie geïnteresseerd zijn, wij gebruiken het als basis, de cursus die ontwikkeld is door het NIM van Nijmegen. Zal ik die naar jullie toesturen? Die mag wel gebruikt worden want ik heb de cursus daar gevolgd om hem ook te kunnen geven.

MAR: en die heet ook cursus NIM, of heeft die een andere naam?

REE: "en wij dan?" geloof ik.. Dit is het draaiboek voor ons, en dit is het werkboekje dat we erbij gebruiken. En soms passen we hem wat aan hoor, als we dat prettig vinden. Ik ben er wel heel erg voor om het speels te houden. Dus we proberen zoveel mogelijk gebruik te maken van toneelstukjes, rollenspellen, verhaaltjes, sprookjes. Een boek wat ik heel leuk vind, die heb ik toevallig meegenomen voor mijn collega. Die is voor de wat jongere bovenbouw.

*legt boek *Kamil, de groene kameleon* op tafel*

En de Drie Huizen, kennen jullie dat? Wat Jeugdzorg gebruikt? Dat je kinderen laat tekenen. Wij hebben hem iets anders gedaan, we laten ze bijvoorbeeld ook wel eens het huis van papa en het huis van mama tekenen. Wat is er fijn bij papa en wat is er fijn bij mama. En we zitten in een groep jongens. Sommigen vinden het helemaal tof om te tekenen en anderen vinden het niet cool dus die laten we maar schrijven...

MAR: Wat zijn dingen die specifiek bij die leeftijd passen?

REE: we doen eigenlijk dezelfde werkvormen als die mijn collega geeft voor groep 5/6, maar wij passen hem iets aan. We proberen hem iets stoerder te maken. Zij wil bijvoorbeeld dit boekje gaan gebruiken (*Kamil, de groene kameleon*) die gebruik ik niet. En er staat in het werkboekje dat je het ook aan je knuffel kan vertellen als je ergens mee zit. Nou dat heb ik er even uit gehaald, dat is echt te suf *lacht*, dus we hebben gezegd misschien heb je een huisdier tegen wie je kan praten. Dus zo kijk je een beetje wat past. Die jongere groep zal je iets meer laten tekenen en de oudere groep iets meer laten schrijven. Dus zo kijk je een beetje wat passend is. Maar als je bv. ook Googlet 'drie huizen', dan kom je ook bij wat jeugdzorg gebruikt, zeker voor jongere kinderen, om wat gevoelens los te maken. Dan laat je ze het huis van de zorgen tekenen of schrijven, en het huis van de dromen, en het huis van de leuke dingen. Die drie. Dan kom je er eigenlijk achter van wat gaat goed wat gaat minder goed, en dat vind ik ook een leuke techniek.

STI: vooral dat tekenen is heel belangrijk toch? Met name bij de jongere kinderen.

REE: ja precies. En als ik individueel met kinderen praat dan ga ik regelmatig eens wandelen. Zeker bij jongens, die vinden het een beetje naar als ik zo... *gebaart hoe ze tegenover elkaar zitten*. En als je dan naast ze loopt dan komt er soms wat meer. We hebben ook een spel, het echtscheidingsspel van Gardner, heet die man. En dat zijn gewoon een stapeltje vragen, het is zo'n bordspel, een beetje mens-erger-je-niet-achtig, een dobbelsteen erbij en dan moet je steeds een vraag pakken over denken, doen of voelen. En op die manier krijg je ook weer wat informatie op een speelse manier over gevoelens over de echtscheiding.

Er zijn best wel veel werkvormen. En als ik individueel met kinderen werk dan doe ik ook nooit een vol uur hoor. Soms is zelfs 20 minuten genoeg bij kinderen, dat merk je wel. Of drie kwartier hooguit.

STI: Hoe komen kinderen bij deze groep?

REE: we hebben alle interne begeleiders van de basisscholen een folder gestuurd, en die gaat dan weer mee met de nieuwsbrief. Dus alle kinderen van de basisscholen hebben die met de nieuwsbrief gewoon meegekregen. Of dat de juffen en meesters nog even die ouders een tip geven van 'joh zou je je kind niet opgeven voor...' En verder bellen, mailen we de ouders zelf van joh, er meldt zich een kind aan.

Wij hebben nu een groep van 7 jongens. We hadden 9 aanmeldingen maar twee van de ouders hebben geen toestemming gegeven. Dus de moeders melden aan en de vaders wilden het eigenlijk niet. Ja, jammer.

STI: vragen jullie dan ook wat eventuele redenen zijn om het niet te doen?

REE: daar kun je alleen maar naar gissen. Maar soms is het ook wel gewoon om moeder een hak te zetten hoor. Om over de rug van de kinderen... ik zie het regelmatig. Dat ouders zich toch verliezen in hun boosheid en over de rug van de kinderen domme dingen doen naar elkaar. Bv. een vader die geen alimentatie betaalt, wie heeft daar nu eigenlijk last van? Dat is toch echt het kind. Moeder is dan boos, die zegt van 'ja ik kan geen nieuwe schoenen voor je kopen want papa betaalt de alimentatie niet'. Dat maakt het rouwproces toch gecompliceerd.

STI: We zoomen in op de verlieservaringen die kinderen hebben, en dat het lijkt op een rouwproces hebben we in veel literatuur gelezen. We hebben niet echt onderzoeken gevonden die 100% garanderen dat dat hetzelfde is, maar we lezen het wel heel veel.

REE: het is een verlieservaring toch?

STI: ja, precies. En in ons onderzoek maken we een beetje een onderscheid.

MAR: ja, onderscheid tussen dingen die veranderen na een scheiding, en of een kind dat ervaart als een verlies of niet. Want in verschillende boeken spreken ze ook over verlies als bv. een kind moet verhuizen, maar dat is soms maar net de vraag of het kind het ook zo erg vindt.

REE: ..of dat ook echt verlies is

MAR: ja.

REE: als je naar een groter huis gaat in een buurt die je leuk vindt, ja. Ik denk dat je toch wel moet kijken naar elke individuele situatie, dat is verschillend. Ik meen dat de literatuur ook zegt dat als er echt heel veel ruzie was, waar de kinderen bij waren of ook echt geweld, dat het dan eigenlijk beter is dat de ouders uit elkaar gaan. Maar dat is eigenlijk volgens mij maar een heel klein percentage he?

MAR: ja het is wel in heel veel onderzoek teruggekomen over het welzijn van kinderen binnen en buiten huwelijk en met veel en weinig conflict, dat werd allemaal vergeleken. En uiteindelijk waren inderdaad kinderen in een scheiding met weinig conflict beter af dan in een huwelijk met veel conflicten. Dus in sommige gevallen zou dat inderdaad beter zijn.

REE: precies, kijk als er echt klappen vallen of de sfeer is constant echt vreselijk, dan is kan dat voor een kind ook een opluchtend aspect hebben natuurlijk, als papa of mama ergens anders gaat wonen. Dat kan, of als er sprake is van psychiatrie of verslaving, dan wel. Maar ik meen dat het in verreweg de meeste gevallen voor kinderen toch een klap is en dat ze toch de droom hebben dat papa en mama bij elkaar komen.

STI: en die verlieservaringen, wat merk je daarvan in de groep? Of individueel?

REE: Als je gaat vragen van 'als je een toverstafje had en je mag zeggen wat je wil, wat wens je dan?' Ja toch wel dat papa en mama weer gaan trouwen en dat ze elkaar weer lief vinden. Dus daaraan zie je al, er is dus iets kapot. En dat kan niet meer gemaakt worden. En dat is rouw, toch? In de eerste instantie, als ze het eerst nog ontkennen en hopen dat ze weer terug kunnen naar de oude situatie.

MAR: wat doe jij dan in zo'n situatie, als kinderen zeggen van 'ik wil toch graag dat ze weer bij elkaar komen'?

REE: wel die erkenning geven, van 'dat kan ik me nu echt voorstellen, ik ken mensen van 30 en die hopen dat nog steeds'. Dus het is heel begrijpelijk, je geeft ze een stuk erkenning. En in het begin mag dat, maar als kinderen daar natuurlijk heel lang in blijven hangen, is het wel goed om ze daar voorzichtig van los te maken, en te kijken van denk je dat dat nog echt gaat gebeuren? 'Ja, ik denk echt dat dat nog gaat gebeuren'. Dan moet je ze misschien nog even laten, maar uiteindelijk kan je ze ook helpen en begeleiden om die nieuwe situatie te accepteren en daar de mooie dingen van te zien.

STI: In wat voor stadium is meestal de scheiding als kinderen zich aanmelden?

REE: ja dat is heel verschillend. Want we hebben 1 kind in de groep zitten en die ouders wonen zelfs nog bij elkaar. Dus het is nog heel pril. En ik merk dat hij wel een beetje wit om z'n neus wordt als die andere kinderen allemaal aan het vertellen zijn van 'papa en mama wonen uit elkaar en die heeft al een nieuwe vriendin', en oh dat hangt mij nog boven het hoofd. Dus ja dat is wel een beetje pittig. En bij 1 kind zijn de ouders al 2 jaar uit elkaar. Dus alles ertussenin. Meestal krijgen we aanmeldingen als ouders al echt elders wonen. Dat ze echt moeten wennen aan de nieuwe situatie.

STI: wat is de meest voorkomende aanleiding voor de aanmelding?

REE: dat ouders zich zorgen maken of dat het kind het uit, van 'ik heb daar last van'.

STI: is dat op basis van eigen inzicht van het kind of van de ouders? Dat het niet goed gaat?

REE: nu praat ik in algemene termen: ik zie dat meisjes iets sterker zijn om zich verbaal te uiten en zelf zeggen van ik wil met een mevrouw praten, en dat jongens vaak wat nukkig gedrag tonen en dan zeggen moeders van 'oh hij moet maar met jou (REE) gaan praten'. In eerste instantie willen ze dat misschien niet, en soms willen ze het ook echt niet en dan moet je dat niet forceren. Maar je hebt natuurlijk ook wat introverte meisjes en extraverte jongens, dus ik praat nu in heel algemene termen. Dat is heel verschillend. Sommige kinderen geven het zelf aan.

STI: heb je een idee of ouders dat kunnen zien in het gedrag?

REE: ja zeker. Een kind heeft twee basisbehoeften, een behoefte aan vrijheid/zelfstandigheid en veiligheid. En op het moment dat er een echtscheiding is, dan valt een kind toch weer terug in die behoefte aan veiligheid, want dat wordt hem ontnomen. En dat zie je wel in het gedrag: weer gaan duimen of weer gaan bedplassen, of heel erg hangen aan papa of mama, of schoolprestaties die kelderen. Het ene kind heeft driftbuien, het andere is juist weer heel erg gesloten, tegen het neerslachtige aan. Je kan het altijd wel merken.

STI: en zie je dat gedrag dan ook in de groep terug?

REE: wij zien ze natuurlijk maar anderhalf uur per week, dat is weinig. En we merken dat het ze toch allemaal wel oplucht, dat lotgenotencontact. Er waren twee jongens bij van wie we dachten, die zijn zo introvert, die hebben er niet zo'n zin in, we moeten het nog maar eens bekijken. Maar je merkt doordat er veiligheid in de groep is... We hebben ook echt basisregels neergelegd van wat er verteld wordt blijft hier. Daar zijn we heel secuur in, echt zorg voor mekaar. En ze vertellen eigenlijk allemaal. Wij hoeven bijna niks te zeggen. Dat is echt leuk. Van het een komt het ander. Dus het nodigt echt uit.

MAR: hoe ziet precies een traject eruit? Want je hebt in totaal dan 6 bijeenkomsten om te doen.

REE: ja we hebben er volgens mij 7. We hebben eerst de intake met ouders en apart met het kind, waarbij we ook zeggen 'wat zou jij willen leren, wat hoop je en waar loop je tegenaan'. Dus je probeert het ook iets maatwerk te maken natuurlijk. De eerste keer is kennismaken. En we merken eigenlijk dat als je ze gewoon laat praten, van het een komt het ander. 'oh is het bij jou thuis zo, nou bij mij gaat dat zo.' Dus het is ook heel associatief en dat is prima, laat het maar gebeuren. Maar we hebben wel een aantal onderwerpen bijvoorbeeld de omgangsregeling, van 'waar woon je, woon je steeds om en om bij pap en mam of zie je papa alleen maar een weekend in de 14 dagen of..?' Bij één jongetje is het *bird nesting* ik weet niet of je die term bent tegengekomen. Dat is dat het kind in het ouderlijk huis blijft wonen en dat ouders week om week... dat is toch een aparte vorm. Dat kan voor kinderen rustiger zijn, omdat ze niet steeds hun koffertje hoeven pakken. Dus dat is ook heel apart.

Je ziet dat dat interessant is om over te praten. We hebben het vorige keer gehad over de boodschappersrol. Dat ouders het kind gebruiken om te zeggen van 'zeg jij maar tegen mama dat ze niet zo moet zeiken, of dat papa nieuwe schoenen met jou moet kopen'. En dan proberen we ze iets vaardiger te maken om te zeggen van 'joh wil je dat zelf aan mama vertellen want ik word daar verdrietig van'. En ook als ze samen gaan ruziën waar je bij bent, dat je dan best op een beleefde manier maar wel duidelijk mag zeggen van 'willen jullie stoppen, ik vind dit niet fijn'. Dat proberen we. En vanmiddag hebben we weer groep, zometeen. Deze keer gaan we het hebben over nieuwe vormen. Dus eerst mogen ze hun eigen gezinnetje tekenen voordat de scheiding er was, en nu hoe de gezinnen er nu uit zien. Dus bv. 1 jongetje die krijgt een halfbroertje of -zusje. Vindt hij dat leuk? In het intakegesprek zei hij ja dat vind ik leuk, want mama zat ernaast. En hij heeft nu al een paar keer gezegd dat hij het niet zo leuk vindt. En papa vindt het ook helemaal niet leuk. Dus dan we willen even over die nieuwe vormen, die nieuwe partners praten, hoe ga je daarmee om. Of emoties, daarover hebben we het gehad natuurlijk. Hoe ga je om met je boosheid, met je verdriet, met je angst.

MAR: welke emoties kom je dan vooral tegen?

REE: boosheid, verdriet en angst. Het ligt ook een beetje aan het karakter natuurlijk, en de aard van de echtscheiding, welke overheerst.

STI: hoe uit zich dat in de groep? In welk gedrag kun je dat zien?

REE: ja we proberen ze dat in woorden te laten zetten. Er zijn twee jongens bij die laten merken dat ze heel erg juist van de woede zijn. Over het algemeen zijn dat kinderen die zich verbaal juist wat minder goed kunnen uiten, waardoor het verdriet verhardt en dan bouwt het zich op. Als een pan met kokend water waar je de deksel op houdt, op den duur komt het eruit. Dus je ziet dat dat vaak boosheid is, en als je het kind kan leren om die emoties eerder aan te geven of dat verdriet, dan kan je ook zorgen dat het niet zo'n driftbui wordt. Ja, verdriet kan zich op heel verschillende manieren uiten natuurlijk. Maar eigenlijk is verdriet soms wat gezonder nog als ze dat kunnen uiten tenminste, dat het niet naar binnen slaat. Ja en dat is een kwestie van vooral laten zien. Je mag huilen, ook al ben je een jongen, je mag huilen. En angst, je ziet toch dat veel kinderen de angst hebben van 'ja maar als papa niet meer van mama houdt, houdt hij dan nog wel van mij?' Dus je probeert dat ook

bespreekbaar te maken. Dat speelt niet altijd. En de basisveiligheid wordt natuurlijk toch een beetje weggenomen. Dus ze kunnen ook ineens heel bang worden voor spoken, dat soort dingen. Ja dat moet een uitweg vinden.

MAR: dat kan zich ook in zo'n angst vertalen?

REE: zeker wel, ja. Omdat het vaak zo ongrijpbaar is, waar ben ik nou zo boos om of zo verdrietig om? Dus het kan best dat ze dan iets anders pakken waar ze die emoties aan vasthaken. Dat zie je ook bij driftbuien heel vaak. Dat ze het buurjongetje ineens op z'n gezicht slaan. Ja, op wie ben je echt boos? Ik ben boos op papa dat hij weg is. En dat is ook zo met bedplassen bijvoorbeeld of met enge dromen hebben. Of héél erg verdrietig zijn als je konijn doodgaat, ben je daar echt zo verdrietig om of is het weer een verlieservaring die eventjes de emmer doet overlopen?

MAR: Dus als hulpverlener is het wel belangrijk om op dat soort signalen te letten? Dat je dat in de gaten houdt?

REE: ja. En als hulpverlener, je ziet zo'n kind toch maar kort. Je moet heel erg samenwerken met de ouders, dat is super belangrijk. En met school, als daar toestemming voor is.

MAR: de leerkracht die zal natuurlijk ook wel het een en ander zien, of niet?

REE: ja zeker. Dus daarmee proberen we ook altijd een koppeling te maken. En we stimuleren ook heel erg 'met wie kun jij praten? Want wij zijn zometeen weer uit beeld. Maar behalve papa en mama, heb je een lieve oma, een lieve buurvrouw, is er iemand op school?' En als dat er niet is, dan proberen we daar toch wel naar op zoek te gaan, dat dat netwerk wel wordt uitgebreid.

STI: hoe doen jullie dat?

REE: door het bespreekbaar te maken. In eerste instantie met de kinderen, en als je merkt van ik weet niet of dat wel zo goed zit, dan koppel je dat terug naar de ouders.

STI: jullie gaan niet actief op zoek...?

REE: ja ik heb dat ook wel eens bij een kind gedaan hoor, dat was iemand in de brugklas. Toen heb ik wel even gekeken op school of er een zorgcoördinator was die dat oppikte.

STI: wat ik in ieder geval heb gelezen is dat vooral kinderen in de wat oudere leeftijd, die kunnen het huis uit, en die zoeken daar vaak steun buiten het gezin. Dus dan zijn vriendjes en ook opa's en oma's zijn heel belangrijk.

REE: ja, absoluut. Maar jij zegt vriendjes, maar ik merk ook vaak dat kinderen niet zo open zijn. Want er komt ook een schaamte aspect bij. Als mijn papa doodgaat, daar kan ik niks aan doen, dus dat kan ik gewoon vertellen aan de klas. Maar als papa weggaat omdat hij met de buurvrouw naar bed is gegaan, dat is zo gênant, daar hou ik echt m'n mond over. Dus je ziet dat dat schaamte aspect eigenlijk dat rouwproces bemoeilijkt, omdat ze zoiets hebben van *gebaart terughoudend*. Papa en mama hebben iets stoms gedaan. En dat zegt ook iets over mij. Dus het valt me op dat als er een verlieservaring is qua ziekte of dood, dat kinderen veel opener in de klas erover praten, maar echtscheiding is een beetje beschamend. Ze zeggen ook wel eens – nu is natuurlijk een verlieservaring op het gebied van overlijden afschuwelijk, dus ik wil niet vergelijken – maar ze zeggen wel eens dat dat een wat schonere wond is, omdat niet die schaamte en schuld erbij komt kijken. Terwijl echtscheiding is gewoon altijd een geïnfecteerde wond.

STI: overlijden van iemand is ook heel definitief. Iemand is er niet meer. En bij scheiding zie je nog wel steeds papa of mama.

REE: ja, en dat gaat ook een beetje langzaam. Ze gaan scheiden maar dan woont papa eerst toch nog een tijd in huis en ja, het is allemaal wat vager. Dus ook dat aspect ja, van wanneer ga ik dat nu in de klas vertellen?

STI: die jongens die je in de groep hebt, kennen die elkaar al? Als je zegt van misschien is er wat schaamte inderdaad ten opzichte van vriendjes.

REE: we hebben dat dus gevraagd, van 'hebben jullie dat in de klas verteld', en sommigen wel, sommigen niet, maar je merkt toch dat ze allemaal wat gesloten waren. En dat helpt dus, dat ze hier in die groep kunnen zeggen van, 'ik mag gewoon zeggen wat er voor geks bij mij thuis aan de hand is want jullie weten allemaal hoe dat is'. Het ene verhaal is dan wel heftiger dan het andere, maar het is wel die schaamte voorbij in deze groep. Ik denk dat dat ook die opluchting is.

MAR: wat denk jij dat kinderen van de hulpverlener nodig hebben?

REE: In eerste instantie erkenning en een luisterend oor. Je bent gewoon die veilige plek waar ze mogen zeggen wat ze willen. Vind jij de vriendin van papa stom, dat mag jij gewoon zeggen, dat ga ik niet gelijk aan papa doorbriefen. Dus gewoon dat veilige, ik denk dat dat de basis is. Je neemt de tijd. En met kinderen vind ik wel dat je echt wel wat creatieve werkvormen moet gebruiken, als het tekenen of het wandelen of een spelletje. Je hebt met name heel sociaal vaardige meisjes, die hebben het niet nodig hoor, die kletsen echt een uur lang vol en klaar. Dus je moet daarin wel heel flexibel kunnen zijn en contact maken met wat voor kind heb ik hier tegenover me, wat werkt, wat niet. Dat vind ik ook wel belangrijk. Hun taal kunnen spreken. Ik weet dat ik een tienermeisje tegenover me had, en die kwam maar niet los. Ik vroeg hoe vind je dat nou, 'ja wel een beetje naar ofzo', zei ze, en toen zei ik van 'volgens mij vind je het gewoon zwaar kut.' Dat zeg ik echt nooit, maar ze ging zitten en ze praatte. Ik dacht ik moet even jouw taal spreken. *lacht*

MAR: als je denkt wat kinderen van de hulpverlener nodig hebben, wat zou dan de houding van de hulpverlener moeten zijn? Wat zou een goede houding zijn?

REE: ja veilig, dus wel die veiligheid, van 'ik ga dat niet allemaal doorvertellen'. Soms wil ik wel dingen doorvertellen maar dan vraag ik of je dat goed vindt. Spreek de taal van het kind alsjeblieft, dus wat ik net al aangaf, je past je aan op het niveau van het kind. Erkenning, luisteren. Je kan het niet oplossen, daar ben ik ook altijd heel duidelijk in. Dit is heel verdrietig en we kunnen het niet oplossen, maar ik kan wel een poosje met je meelopen, het kan wel minder pijn gaan doen.

STI: je schept een reëel beeld van wat kinderen kunnen verwachten?

REE: ja dat denk ik wel.

MAR: ik kan me wel voorstellen dat hulpverleners die minder ervaring hebben met kinderen, dat die wat betuttelend worden. Hoe zou dat zijn bij kinderen van 8-12?

REE: je moet niet teveel gaan adviseren. Het moet je wel een beetje liggen om met kinderen te werken, dat is niet voor iedereen denk ik. Dat kan je natuurlijk best een beetje aanleren, maar ik denk dat als je niks met kinderen hebt, doe het dan alsjeblieft niet. Ga er niet aan beginnen. Kinderen voelen dat nog veel beter aan dan wij volwassenen.

Jullie hebben allicht wel die rouwtaken van hoe heet ze ook alweer... Köbler Ross? Dat rouwproces van elk kind zit in een andere fase. De een is nog wat aan het ontkennen, de ander zit nog veel meer in de woede of in het verdriet. Dus je moet ook kijken waar het kind in zit. En je bent een coach dus je probeert ze die kant op te brengen door die rouwfases heen. Bijvoorbeeld vanuit die ontkenning, van 'nou dat snap ik, het zou wel heel leuk zijn als papa en mama weer samen zouden zijn', maar toch proberen die realiteit in te brengen. Maar je moet vooral kleine stapjes doen en dat proces ook een beetje accepteren. Als iemand nog heel erg in die ontkenning zit, dat is dan maar zo. Stel dat je iets

heel kostbaars in je hand hebt en ik wil dat van je af gaan nemen, ga je alleen maar meer dit doen *houdt haar handen dicht bij zich*. Dus ook een beetje accepteren waar het kind zit. Je loopt een klein poosje mee, maar *that's it*. Ik ga het niet oplossen.

STI: en na die 6 keer, hoe dan verder?

REE: Deze kinderen die krijgen stuk voor stuk wel ons e-mailadres en telefoonnummer en die mogen blijven bellen en mailen, mochten ze daar behoefte aan hebben. Er is 1 jongen bij van wie ik weet daar gaat Tim een paar individuele gesprekken ook nog mee aan. Prima. Dus dat is maatwerk, je moet kijken wat past. En we proberen dus echt te kijken van maar wie is er in jouw netwerk, die die vertrouwde derde ook kan zijn. Want dat hoeft niet perse wij te zijn natuurlijk, als die persoon er maar is. Je wil jezelf overbodig maken.

MAR: je hebt al eens wat gezegd over dat je die kinderen ook aanleert hoe ze zouden kunnen reageren als hun ouders bijvoorbeeld ruziën, dus eigenlijk een stukje weerbaarheid ook waarmee jullie oefenen. Wat doen jullie daar nog meer mee?

REE: deze les ging daar met name over, over die weerbaarheid, over op een beleefde manier maar wel je ouders duidelijk maken... Dat was eigenlijk 1 keer een thema. 'De boodschapper' heet die bijeenkomst, van als je ouders dus jou in dat gevecht inzetten, om het maar zo te zeggen, hoe geef je daarin je grenzen aan. En de tweede keer ging het over gevoelens. Dus dan stimuleer je wel heel erg van blijf dat uiten, blijf dat zeggen. Ook die jongen die zei van ik was erbij toen mijn vader zichzelf wat aandeed. Heb je dat tegen papa gezegd dat je dat ook lastig vond? Nee had hij nog niet gezegd. Dan ga je dat wel stimuleren van hoe kan je dat gesprek tussen vader en zoon op gang brengen. Wil je dat we daarbij zitten, of wil je dat we dat aan papa zelf vragen of hij dat bij jou aanklaart...

MAR: dus in termen van weerbaarheid zou ik dan misschien kunnen zeggen dat je kinderen wat mondiger maakt, dat ze meer dingen uitspreken en voor zichzelf opkomen misschien ook?

REE: ja, zeker als het over de rug van hun wordt uitgevochten, dan mogen ze best weerbaar zijn. En verder: uit je emoties. En of dat nou verdriet of angst of boosheid is, het mag er zijn. Als jij moet huilen is dat niet gek, als je bang bent, als je een keer in je bed plast, dat is allemaal helemaal niet gek. Dus als je ook wat meer kennis geeft, dan stappen ze ook wat meer over die schaamte heen misschien. Dat mag er allemaal zijn.

STI: onze opdrachtgever, die is ook heel erg bezig met die weerbaarheid van kinderen. Dat is een integratieve kindtherapeut. Die zoomde dus heel erg in op die weerbaarheid. Dus vandaar dat we benieuwd zijn of dat inderdaad aan bod komt.

REE: ja, nou in die ene les hebben we dat dus duidelijk... en dat koppel je ook terug naar ouders. Dat ze niet denken van wat doet mijn kind brutaal, want je probeert ze natuurlijk daarin assertief te maken, maar niet agressief. Je moet respect hebben voor je ouders.

MAR: dus je ondersteunt ze ook een beetje door die ouders te laten weten van, het kan zijn dat ze nu meer van zich laten horen.

REE: ja, dit is wat we jullie kinderen voor tips hebben meegegeven. Dat moeten ze wel weten.

MAR: we hebben het gehad over wat een goede houding zou zijn van de hulpverlener. Wat zijn nou absolute don'ts voor de hulpverlener?

REE: nou wat je al zegt, te snel in de oplossingsgerichte sfeer gaan zitten. Dit is niet een probleem wat op te lossen is. Dan bagatelliseer je ook heel erg vind ik. Dus laat het er ook zijn, het is ook klote inderdaad dat die ouders uit elkaar zijn. Ja, daar ben je verdrietig van. Ja, je zit in een dal. Dat mag er gewoon zijn, dat is er. Dus ik denk dat vooral niet eens eventjes lekker oplossen, niet al te positief.

We proberen wel altijd ook het positieve aspect wel, dat moet er steeds wel zijn. Wat is wel leuk aan je nieuwe kamer bij je papa? Is het daar alleen maar stom of zijn er ook leuke dingen? En we hebben het dus gehad over angst, boosheid en verdriet, maar we hebben het dan ook over blijheid. Dus waar word je blij van? Dus je moet die kinderen ook weer niet in de put laten zijn. En daarom gaan we ook elke keer even naar buiten, gewoon lekker spelen. Dus het positieve aspect moet er wel zijn, maar je moet niet wegwimpelen, niet bagatelliseren, ik denk dat dat belangrijk is.

En verder aansluiten bij het kind. Want ik vind zeker in de leeftijd van groep 8 bijvoorbeeld, wat een verschil. Er is 1 jongen bij die heeft al de baard in zijn keel en een beetje baardgroei, daar praat ik anders tegen dan bij een jongetje die zit op het speciaal onderwijs, die nam zijn knuffeltje nog mee. Daar doe ik echt anders tegen. Dus je moet wel aansluiten bij het kind. Dus steeds maatwerk. Dat maakt het ook wel boeiend.

En dit was voor ons ook de eerste keer dat we de groep gingen doen, dus ik was toch wel iets nerveus, en ik dacht oh is het werkboek wel voldoende en ik had er nog wat extra dingen bij gevonden. Het is eigenlijk al heel snel genoeg. Voel die rugleuning, ga achteruit zitten. Gewoon het feit dat je er bent en dat je luistert is eigenlijk al hartstikke leuk. Of je gaat dat rondje lopen of wat dan ook. Dus je hoeft ook niet heel hard te werken hoor. Ik ben dus erg van de creatieve werkvormen, maar ik had vorige keer een verhaal voorbereid. Gewoon laten gaan, want het hoefde niet. Nou, dan niet. Soms ben ik ook bijna té hoor, dan wil ik tekenen en een spelletje... als je merkt dat het loopt, dat ze gewoon kletsen, laat het dan lekker los.

STI: waar ik nog wel benieuwd naar ben, is hoe zo'n anderhalf uur eruit ziet in de groep.

REE: ze hebben al een hele dag school erop zitten, dus we beginnen gewoon met limonade en een koekje. We hebben een ruimte hier in de kelder en daar staat ook gewoon een voetbaltafel. Dus ik zet wat stiften op tafel, want we hebben een paar hele rustige kindjes die gaan lekker even stiften. En de anderen gaan bij de voetbaltafel. En even 'hoe was je dag', sommigen hadden de Cito-toets gehad weet je wel, dus je haakt even in op de dag. En dan doe je het onderwerp. Vanmiddag is dat dus de nieuwe gezinnen, dus hoe zag je oude gezin eruit. Nou dan geef je even een heel klein stukje theorie, daar gaan we het over hebben. Hoe is dat bij jou, maak je even een rondje. De groep moet ook niet groter zijn dan 7 of 8 bij dit, want ze moeten veel kunnen vertellen. Terwijl bij sociale vaardigheidstraining die ga ik binnenkort weer geven, daar hebben we 12 kinderen *no problem*. Want ze hoeven wat minder te vertellen. Dus maar dit is echt 7 of 8 vind ik voldoende, ze moeten goed kunnen vertellen. Dus dan laat je ze praten en daarna willen we ze ook eventjes laten tekenen. Dus teken je gezin van herkomst maar en vervolgens de nieuwe situatie. Daarna doen we eventjes een pauze, gaan we even buiten stand in de mand doen of voetballen kort. Dan weer naar binnen en dan hebben we nog een klein stukje theorie, en bijvoorbeeld een rollenspelletje of we doen nog even dat bordspel van Gardner, waar ik het net over had. Dus je doet steeds een klein beetje theorie en dan iets creatiefs. En laat ze maar vertellen. Als zij gewoon willen vertellen en het loopt, prima, dan doen we toch niet een rollenspelletje.

STI: die opzet hebben jullie gewoon uit het programma?

REE: ja, een makkie hoor.

STI: dus er zit een bepaalde theorie achter.

REE: ja ik denk dat jullie dat best wel leuk vinden hoor.

MAR: ik vroeg me nog wel even af of jullie specifiek iets doen met verlieservaringen?

REE: ik heb het niet in die termen zo genoemd. Naar ouders ben ik altijd wel heel duidelijk: je kind zit in een rouwproces, geef hem ook de tijd, geef hem ook die ruimte. En ik heb ook wel eens ouders aan de lijn van 'ja maar wij doen het zo goed', ze voelen zich heel snel schuldig, 'en de kinderen hebben er bijna geen last van'. Jawel, dat hebben ze gewoon wel. Maar als ouders kun je er wel voor

zorgen dat het zoveel zeer doet of zoveel zeer *gebaart groot en klein*. Dus als ouders ook heel erg bevestigen van wat doen jullie het goed, en wat fijn, dat wel. Maar het is wel een rouwproces en je kind is wel verwond, dat is gewoon een gegeven. Dus ik denk dat ik dat vooral bij de ouders wel steeds heel duidelijk wil maken. En bij het kind, het woord rouwproces of verlieservaring is misschien wel grote-mensen-achtig, dus impliciet hebben we het natuurlijk over die emoties.

MAR: ja maar niet heel concreet, over wat ze dan missen bijvoorbeeld...

REE: nou ja als ik denk van we laten ze nu die twee tekeningen maken bijvoorbeeld, van dit was je oude situatie, dit is de nieuwe situatie, wat was hier fijn aan en wat is hier fijn aan? En wat maakt je verdrietig en wat zou je willen? Dus in die zin grijpen we wel terug op die oude situatie en mag dat er ook zijn. Papa en mama wonen nooit meer samen in 1 huis, dat is gewoon heel verdrietig. Dus ik denk niet dat we echt praten in termen van verlieservaring of rouwproces, maar impliciet zijn we er steeds mee bezig...

MAR: we hebben ook bovenaan staan dat we even vragen naar de leeftijd van degene die we interviewen.

REE: 37 ben ik.

MAR: ik vroeg me af of je zelf nog opmerkingen had?

REE: Er zijn leuke websites ook, jongehelden.nl, kennen jullie die? Dat vind ik een leuke. En voor ouders... echtscheiding.nl volgens mij. Nou ja, in ieder geval haal ik daar regelmatig tips vandaan die ik weer door mail. En dit boekje vind ik dus heel leuk voor wat jongere kinderen *wijst naar boekje *Kamil**. Ik heb nog een boek waar sprookjes in staan, die heet *Een koning ging uit om een draak te verslaan*. Daar staan allemaal metaforen in. Ook heel erg leuk, over echtscheiding.

Respondent:	Cathelijne Wijnberg
Functie:	Integratieve kinder- en jeugdtherapeut en psycholoog bij Kiddock in Ede
Leeftijd:	42
Contactinformatie:	info@kiddock.nl
Achtergrondinformatie:	www.kiddock.nl , kiddock.wordpress.com
Datum en tijd interview:	04 april 2013, 10.30-11.30
Code:	WIJ0404p

STI = Stijn

MAR = Marije

WIJ = Cathelijne Wijnberg

WIJ: ja ik maak dat zelf niet vaak meer mee hoor, dat ouders gescheiden zijn, dat ze dan gewoon het contact verliezen, dat het bijna zo is dat één ouder het helemaal alleen doet. Behalve als er echt sprake is van hele ernstige psychische problemen bij één van de ouders.

MAR: want nu behouden ze na echtscheiding toch automatisch allebei het gezag? Gezamenlijk gezag nog?

WIJ: nou dat is voor mijn tijd. *lacht* Nee dat klopt, beide ouders houden gezag, tenzij dat anders geregeld gaat worden omdat beide ouders daarin toestemmen of omdat er een maatregel komt natuurlijk van bovenaf. Maar ik heb in de praktijk eigenlijk bijna altijd te maken met dat beide ouders betrokken zijn bij de opvoeding. Ik moet even nadenken, want jullie leggen inderdaad heel erg de nadruk op die verlieservaring.

MAR: ja, maar we zijn in ons interview vooral geïnteresseerd in uw eigen ervaring met scheidingskinderen en wat u daarin opvalt bijvoorbeeld.

WIJ: wat mij vooral, dat moet me toch even van het hart, je zei het net al... jullie hebben ook gesproken met iemand in een spel- en praatgroepje, en ook dat is wel uit onderzoek geloof ik gebleken van Spruijt o.a. dacht ik, dat kinderen dat nog wel vaak als ondersteunend ervaren, dat ze het met andere kinderen daarover hebben. Gewoon om het delen van ervaringen.

MAR: dat zei die maatschappelijk werkster ook ja, ze merkt wel in de groep die ze heeft, dat het kinderen heel erg oplucht om er met elkaar over te praten. En dat ze weten dat de ander ze niet gek vindt omdat er bij hun thuis hetzelfde gebeurt. Dat valt haar heel erg op.

WIJ: ja. En hoe gek kan het ook worden, er zijn natuurlijk heel uitlopende situaties van ouders die heel normaal uit elkaar gaan en daarna nog redelijk contact met elkaar hebben, tot heel vreselijke situaties...

MAR: en ontmoet u hier dan ook al die verschillende gevallen?

WIJ: nou... zeg maar de hele vreselijke situaties dat wordt op een gegeven moment natuurlijk echt, dat worden dan zulke situaties dat het soms ook gewoon echt bij Bureau Jeugdzorg terecht komt en dat er daar allerlei maatregelen genomen moeten worden. En dat is sowieso wel, ik vind kinderen van gescheiden ouders wel één van de lastigste dingen die er zijn hier.

MAR: waarom dat?

WIJ: omdat kinderen, die zitten gewoon ergens tussen. En dat is hier echt de bedoeling voor het kind zelf, maar hij neemt als het ware alle conflicten die er zijn, loyaliteitsconflicten en zo, die neemt hij ook hier mee naartoe. Het is niet zo, dat ouders denken soms van dan is diegene hier en dan kan mijn

kind alles wel aan u vertellen, maar zo makkelijk is dat helemaal niet. Dat zit in hun, en dat is niet zo dat dat hier dan niet meer zo is, dat blijft gewoon.

STI: en waar zie je dat dan aan, dat een kind dat zo meeneemt?

WIJ: dat ze er niet makkelijk over willen vertellen, want ze blijven loyaal aan hun ouders. Ook hier. Ik denk dat dat ook het verschil maakt, als ze er gewoon met andere kinderen over praten, dat wordt dan niet verder verwacht dat er iets verandert of dat er misschien iets opgelost wordt per sé. Maar het doel daarvan is gewoon, ja je bent gewoon met andere kinderen en je hebt het erover. Voor de rest niets in feite. Terwijl als ouders hier hun kinderen aanmelden, dan moet ik altijd heel goed kijken van wat is nu precies het doel? In z'n algemeenheid is dat wel zo. Ik kijk altijd wel heel goed van waar komt het kind zelf voor, en soms wil het heel duidelijk gewoon over andere dingen hebben. Dus helemaal niet over al die..

MAR: dan wat de ouders zeggen?

WIJ: ja, of helemaal niet over al die toestanden die er allemaal zo plaatsvinden, maar veel meer gewoon over het dagelijks leven van het kind zelf. Maar het kan ook wel heel fijn zijn om daar wel wat over te vertellen. Maar ik zie ook heel veel kinderen die er niet zo makkelijk over vertellen. En ik zie ook heel veel kinderen die niet aangemeld worden met het probleem van ja, wij zijn gescheiden. Bijvoorbeeld kinderen met een druk hoofd of concentratieproblemen, of laat lastig gedrag zien. En dan heeft dat soms te maken nog met de scheiding.

MAR: kom je daar dan pas later achter, of bijvoorbeeld in de intake?

WIJ: ja, gedurende de therapie.

STI: hoe komen ouders en kinderen bij jou?

WIJ: via eigen aanmelding, en ouders die bedenken dat zelf wel op de een of andere manier, en afhankelijk van hoe ze verzekerd zijn moeten ze soms eerst naar de huisarts, maar dat hoeft niet altijd. En hun huisarts die verwijst meestal wel door, als ouders er zelf mee komen, maar ik hoor niet zo snel dat huisartsen zelf op dat idee komen. Dat ze zeggen van... bedoelde je dat?

STI: ja, misschien heeft u een vast lijntje met een of andere huisarts die dan standaard doorverwijst als er problemen zijn met het kind of...

WIJ: nee, dat heeft allemaal met verzekeringen te maken. Ik heb een hele tijd gewerkt vanuit alleen de basisverzekering, dan zijn het altijd de huisartsen die doorverwijzen. En ik werk nu een groot stuk vanuit de aanvullende verzekering, en dan loopt het helemaal niet via verwijzing, dan zijn het gewoon ouders zelf die contact opnemen. En wat wel zo kan bijvoorbeeld is dat ze via scholen horen van nou, 'we merken dit of dat' of 'misschien zou u eens naar die en die kunnen gaan'. Of ze horen dat via via, of gewoon via Google website, dat soort dingen.

Ik moet eens even denken, gister... ik heb nu inderdaad een aantal cliënten waarin dat juist heel erg speelt, die scheiding. Dus dat is wel heel actueel zeg maar, dat wisselt een beetje.

STI: en was dat in het begin al duidelijk? Omdat je net vertelde, soms komt dat later in de therapie pas aan de orde...

WIJ: ja. Ik vraag me af hoeveel ik jullie hierover kan vertellen, want het is natuurlijk anoniem... ik ga ook zo geen namen noemen. Maar je hebt nog wel eens dat je als therapeut ergens tussen gaat zitten, dat is ook moeilijk van een echtscheidingssituatie, tenzij ouders heel goed met elkaar overweg kunnen. Dat is natuurlijk ook altijd in het voordeel van het kind.

MAR: maar waartussen dan precies?

WIJ: nou, als ouders een slechte communicatie met elkaar hebben.

MAR: dat je als therapeut ook de boodschapper wordt.

WIJ: ja precies, je kent dat begrip al. Ja, of de één doet de aanmelding en de ander die wil het niet, of je spreekt de één maar de ander eigenlijk niet. Nou dat kan allemaal gebeuren. Je moet wel heel goed kijken van, wat wordt er eigenlijk van jou verwacht? Waarvoor het kind hier eigenlijk gebracht wordt, met welke bedoeling. En in dit geval was het zo dat één van de ouders... het kind woonde eerst bij één van de ouders, en die kreeg vervolgens een nieuwe partner. Dat zullen jullie allemaal wel gelezen hebben, dat zijn allemaal van die dingen wat natuurlijk heel lastig is voor kinderen. Eerst heb je gewoon je eigen vader en moeder, dan gaan die uit elkaar, en dan krijg je die nieuwe partner. Voor het kind kan dat bijna al een onveilige situatie worden op zich, want opeens is moeder niet meer zo voor jou beschikbaar maar heeft opeens weer iemand anders. Zij zijn op een eigen manier opgevoed en grootgebracht, en dan ontstaat er een heel nieuw opvoedklimaat met nieuwe regels. Nee, die moeder luistert misschien opeens wel heel erg naar die nieuwe partner en helemaal niet meer zo naar het kind, of gaat zich heel anders gedragen.

MAR: soms komen er ook nog halfzusjes of –broertjes bij, nog ingewikkelder.

WIJ: ja. Van ja maar mijn papa die heeft wel tijd voor zijn nieuwe gezinnetje of speelt wel met de nieuwe broertjes en zusjes maar niet met ons, allemaal dat soort dingen. En het verhaal van vader/moeder is altijd ook weer heel anders dan van het kind, de beleving van het kind. En voor mij is het van groot belang dat ik de beleving van het kind vertaal naar de ouders. Dat is misschien wel één van mijn belangrijkste taken als kindtherapeut.

MAR: en hoe doe je dat dan?

WIJ: ik vertel gewoon aan ze wat het kind hier laat zien, en waar het last van heeft. En ouders die weten dat vaak helemaal niet, die zijn zich daar helemaal niet bewust van. En door het zo te brengen kan je al heel veel verandering brengen in... ja ervan uitgaand dat de meeste ouders die geven echt wel om hun kind.. maar in de dagelijkse routine en dan ook nog eens alle echtscheidingstoestanden erbij, verliezen ze vaak gewoon het kind uit het oog. Dat is trouwens sowieso wel vaak zo hoor. Dat is zeg maar mijn ding, daar ben ik voor als kindtherapeut, om het belang van hun kind... dat is een beetje een groot woord... meer gewoon hun kind, wat dat nou voelt en ervaart, om dat te vertalen naar ouders. En dat alleen al is vaak gewoon heel erg behulpzaam.

STI: voor zowel de ouders als het kind.

WIJ: mijn doel is voor het kind, maar omdat ouders dat dan zien en snappen, verandert daar iets in hoe zij het kind benaderen of hoe ze met de partner omgaan, of hoe ze met elkaar omgaan. En dan lukt het vaak wel.

STI: als je inderdaad kunt helpen om dan ouders hun kind beter te laten begrijpen...

WIJ: ja dat is in die beginsituatie heel lastig, sowieso. Maar wat ik dan kan doen is ze gewoon, dat is sowieso iets wat ik kan doen, er gewoon voor het kind te zijn, ook al kan ik verder niet zoveel veranderen. Maar het is gewoon soms heel fijn voor een kind om hier gewoon te zijn, te spelen of iemand die naar ze luistert. Dus dat is een ander... dat is niet waarom ouders hun kind hier meestal brengen, maar het is soms wel wat het wordt. En dat is aan de ene kant heel dankbaar en aan de andere kant, ja, je zou graag meer willen soms. Maar dat kan niet altijd.

MAR: hoe ziet een traject er zeg maar uit? Als een kind hier komt, hoe lang blijft hij hier? Hoe moeten we dat zien?

WIJ: ja, dat hangt ook weer af van de vergoeding *lacht*. Nee hoor, dat is niet helemaal zo. De normale gang van zaken is een intakegesprek met de ouders, daar begint het al vaak mee. In ieder geval van kinderen met gescheiden ouders. Ik zou trouwens heel graag op jullie boekenlijst nog... kennen jullie boekjes van Charlotte Visch ook? Dat is wel leuk, want de meeste boeken zijn natuurlijk toch vaak vanuit een soort theorie beschreven, vanuit ouders, vanuit volwassenen. Of vanuit onderzoekers, Ed Spruijt, dat is allemaal wel heel mooi. Maar om echt vanuit de ervaring van kinderen te lezen, is zij wel heel fijn. Zij is zelf dus ook kindtherapeut. En zij is daarin ook heel erg eigenwijs, het heeft best wel wat linken naar... natuurlijk staan er dezelfde dingen in als die jullie hebben gelezen, maar het is wel leuk om dat eens ook te lezen.

Dus ik heb een intakegesprek met ouders, in elk geval van gescheiden ouders heb ik soms de ouders wel samen op de bank. Dat is al heel fijn. Maar als er heel veel afstand is tussen ouders, als ze helemaal geen contact met elkaar hebben dan krijg je echt die gespletenheid in kinderen zelf ook. Want ze kunnen natuurlijk niet kiezen eigenlijk, ze houden van beide ouders, maar als ouders onderling zo de strijd met elkaar hebben dan moeten ze zelf wel iets doen bijna, dan moeten ze wel bijna gaan kiezen tussen de ouders. Loyaal blijven of...

STI: ja een gespleten loyaliteit krijg je dan. Als ze moeten kiezen, als ze worden gedwongen.

WIJ: ja, dus dan is het soms dat ze de ene ouder ook niet meer willen zien, omdat ze gewoon... Vaak speelt daar ook nog bij hoe er gescheiden is/wordt gescheiden, wat de aanleiding is. Dus daar vraag ik ook naar, dat is wel leuk want dat zijn de ouders niet altijd gewend. Zelfs als ze met een heel andere klacht komen en ze zijn uit elkaar, dan ga ik daar wel naar vragen. Niet altijd hoor, ik moet wel denken dat dat belang heeft...

MAR: het moet wel met elkaar te maken hebben...

WIJ: ja. En dat alleen al, door daarnaar te vragen, kan al heel veel doen in de relatie tussen ouders, en heeft ook effect op het kind. Ook al heb ik het kind dan nog niet gezien. Alleen al omdat het soms de afstand verkleint of de lucht wordt opgeklaard of.... Dat kan niet altijd natuurlijk. En bijvoorbeeld als één van de ouders een ander had, of hij of zij is degene die weg is gegaan, dan zie je dat het kind nog wel eens meer de kant kiest van de zielige ouder als het ware.

MAR: dus dan heb je een intake met de ouders, heb je ook een intake met het kind?

WIJ: eigenlijk wel, dat is de eerste sessie, dat noem ik niet zo maar ik zeg natuurlijk wel tegen ouders van dat het kind moet willen en er moet natuurlijk ook een fijn contact tussen ons zijn, hij moet zich op z'n gemak voelen. Want als het kind het niet fijn vindt, nou dan houdt het gewoon meteen op natuurlijk. Dus die eerste sessie is altijd een soort kennismaking met het kind ook, en dan heb ik na 5 sessies weer een oudergesprek. Dat is het eerste echte oudergesprek. En soms is dat al iets eerder, want soms kan blijken dat na een aantal sessies het kind niet echt geschikt is voor de kindtherapie. Of dat het kind zich gestuurd voelt door ouders en zelf eigenlijk helemaal nergens mee zit. Dat is meer het geval van... meestal meer opvoedingsproblemen of het kind misdraagt zich, het is erg boos. Dan is het belangrijk om eerst het kind te erkennen van dat dat er allemaal mag zijn en dat het ook allemaal helemaal niet erg is, wat ook echt zo is, dat is echt mijn werkwijze. Dus soms wil het kind dan alsnog komen maar soms is het ook gewoon zaak om met de ouders aan de slag te gaan en dat het kind...

STI: dan ligt het probleem ergens anders, dan is niet het kind het probleem maar is er tussen ouders misschien iets mis.

WIJ: ik zie het kind sowieso echt wel als een afspiegeling van... het is niet dat ik ergens de schuld leg of zo, maar het laat toch zien wat er zich zo afspeelt in relaties. En het kind is niet vrij daarin, dat is afhankelijk van de ouders, en dat speelt met name ook als ouders gescheiden zijn, daar is het kind eigenlijk dan zo afhankelijk van de ouders. Die kan daar niks in veranderen. Dus je kunt het er wel

over hebben, van hoe het nu anders is bijvoorbeeld, nu ze gescheiden zijn. Je kunt ook... ze spreken ook altijd uit dat ze graag wel willen dat de ouders toch weer bij elkaar zijn en dat is ook goed, dat is hun recht ook natuurlijk. Maar het is ook belangrijk dat ik dan ook zeg dat dat niet zo zal zijn, in bijna alle gevallen, heel soms is het misschien nog wel mogelijk. Maar ze hebben vaak al een nieuwe partner. En verlies, ja dat is bijvoorbeeld als... ik zit even te denken... als je je vader bijna niet meer ziet. Of als je vader een nieuwe partner heeft, een nieuw gezin, en dat zijn heel pijnlijke dingen.

MAR: ja, want in ons onderzoek maken we onderscheid tussen dingen die veranderen na de scheiding, en dingen die het kind als verlies ervaart. Wat zie je hier terug van als een kind iets als verlies ervaart, hoe zie je dat terug?

WIJ: ik zie vaak veel veranderingen, maar het verlies is natuurlijk sowieso altijd dat ze bij elkaar zijn, dat je een gezin vormt, dat is altijd wel een verlies voor eigenlijk alle kinderen. En vaak is het toch ook wel dat je de ene ouder gewoon minder vaak ziet. Het contact verandert ook. Maar vaak... ik zit even te denken over vaders bijvoorbeeld... het gebeurt nog wel eens dat ze daarvoor ook vader minder zagen, die was dan veel aan het werk of zo, maar toch dan zie je ze natuurlijk iedere avond en dat verandert dan, dan wordt het alleen maar in het weekend bijvoorbeeld. En vooral als er dan ook nog nieuwe partners in het spel komen. Of een dubbel verlies, dus eerst gingen de ouders scheiden, soms is dat nog niet eens altijd een trauma op zich, dat herinneren ze zich dan niet meer dat kan ook nog, en dan... ik zit even te denken aan een cliënt, toen kreeg vader een nieuw huis en die woonde daar dan in co-ouderschap, weliswaar samen met de kinderen. En vervolgens gaat hij uit dat huis en gaat hij samenwonen met z'n nieuwe partner. En vervolgens raken de kinderen dus én dat huis kwijt, waar ze zich heel erg op hun plek voelden, dat is dan in dit geval een nieuw huis, niet het oude huis, waar ze zich heel erg fijn in voelden, en ook nog eens eigenlijk hun vader, omdat die vanaf dat moment heel erg met die nieuwe partner is, met wie ze niet op kunnen schieten. Dus dan is het eigenlijk.... Ik denk dat in dit geval dat tweede en derde verlies eigenlijk nog wel een sterker verlies was dan de scheiding zelf voor het jongetje van de drie kinderen.

MAR: hoe geven kinderen dan aan dat dat een verlies voor ze is?

WIJ: dat kunnen ze gewoon vertellen of ze kunnen het tekenen, of ze laten het in spel zien.

MAR: kun je misschien een voorbeeld noemen van hoe ze dat in spel laten zien? Daar ben ik nog wel benieuwd naar.

WIJ: ik moet even denken of ze dat werkelijk zo hebben uitgespeeld. Nee, ze kunnen wel laten zien dat ze bijvoorbeeld niet zozeer het verlies zelf... daar hebben we het meer over, dat is meer in gesprek. Maar wel in spel, dat de ene ouder nauwelijks meer voorkomt, dat ze alleen nog maar de moeder neerzetten of zo, dat kan. Maar het houdt niet altijd een verlies in. Volgens mij... ik ken ook wel cliënten... dat bijvoorbeeld vader of moeder best lastige dingen laat zien... zeg maar echt psychische problemen heeft... ja het kan ook rust brengen zeg maar.

MAR: dus vooral al pratend kom je er eigenlijk achter wat een kind precies als verlies ervaart?

WIJ: dat kan, hoeft niet altijd, dus bij oudere kinderen, want ik krijg hier natuurlijk al kinderen vanaf 4 jaar...

MAR: ja dat is natuurlijk weer anders.

STI: die zullen meer tekenen en zo... en spelen.

WIJ: ja, of gewoon pratend... ja. Maar tekenen op zich kan ook een heel goed middel zijn en daar dan over te praten, en dan laten kinderen... gaan ze huilen, of... daar kom je snel genoeg nog achter.

STI: ja want je noemt huilen, zijn er nog meer emoties die je veel ziet bij kinderen van gescheiden ouders?

WIJ: ja dat kan boosheid zijn natuurlijk. Ja en wat er volgens mij het meest voorkomt is dat ze ergens tussen zitten. Dat kom ik toch wel eigenlijk heel veel tegen, en dat het soms daarom voor hun ook moeilijk is om het überhaupt te kunnen laten zien, omdat ze er gewoon tussen zitten, omdat ze loyaal zijn aan de ouders. En natuurlijk ook een ouderpositie innemen, ja ik weet niet wat ik jullie allemaal moet vertellen want jullie hebben al zoveel gelezen.. *lacht*

Hier in de therapie ben ik gewoon echt wel heel erg volgend met het kind. En zodra we het over de echtscheiding zelf gaan hebben of over vader en moeder dan merk ik echt dat kinderen heel voorzichtig gaan worden. En dat is dan vaak veel meer iets wat ik met de ouders bespreek, liever. Of als het kind dan bij één van de ouders woont, daar verandert natuurlijk ook iets in de relatie met die ouder, de hele situatie verandert ook voor de ouder. En wat ook zou kunnen zijn dat ik dan juist heel erg werk aan die relatie zeg maar, met die ene ouder. Want vooral vaders die opeens ook gaan opvoeden, dat is heel wat anders dan eerst alleen maar gewoon vader zijn. Dat vraagt nog wel wat begeleiding. Maar zelf als ik dit lees *wijst naar boekje *Ik wil niet kiezen tussen papa en mama**, dan kan ik pas echt snappen – want ik werk sowieso ervaringsgericht met kinderen – hoe het voor kinderen echt zelf is. Daar hoeft ik dan niet al die theorieën perse uit....

STI: ik snap wat je zegt, ik heb ook wel eens gelezen in een boek, daar werd een voorbeeld van een kind aangehaald dat de ouders gingen scheiden en de kinderen werden soort van verdeeld over de twee ouders. En twee kinderen wilden bij de moeder, en toen had dat ene kind van ja, maar nu moet ik wel naar m'n vader want anders is papa alleen. Ja en dat zijn van die vreselijke voorbeelden van hoe dat dan gaat. Daar zie je pas echt de beleving inderdaad van het kind, waar het kind dan doorheen moet.

WIJ: ja, en in heel veel gevallen is het heel belangrijk dat de ouders zelf de regels stellen, dus het kind niet laten kiezen. Omdat dat onmogelijk is. Ik heb zelf ook zo'n kindje nu, die ook binnenkwam met 'ja mijn probleem is dat ik steeds twijfel'. Van wil ik nu naar papa of wil ik nu naar mama, omdat daaronder zit natuurlijk weer dat van oh ja maar hoe vind papa dat als ik bij mama ben, en vooral als de relatie niet goed is tussen die twee, en die zal nooit goed zijn want anders waren ze nog wel bij elkaar even grofweg gezegd, er zijn heel veel relaties natuurlijk niet goed, maar... En dat was dus zijn probleem. Dat zie je sowieso vaak, kinderen die kunnen niet meer zelf kiezen. Dat breidt zich uit naar andere gebieden. Die kinderen houden zoveel rekening met hun... ze komen veel meer in een volwassen positie terecht met wat hun ouders vinden en willen en hoe dat voor ze zou zijn. Ze worden echt bemiddelaars. Dat zie ik ook vaak. Of kinderen die rechter willen worden of advocaat. Want die hebben dat natuurlijk al... die hebben die bemiddelaarpositie al. Of ze hebben echt ervaringen met rechtszaken. Maar dat jongetje die twijfelt, dat werd uiteindelijk gewoon opgelost doordat, met name moeder was het in dit geval, gewoon zelf het besluit nam van die dag ga je daar en die dag ga je daar, en toen werd dat jongetje ontlast. Vrijgesteld van... en dan kan dat nog steeds natuurlijk wel zo zijn, dat hij de andere ouder mist. Dat blijft. Ik weet niet of dat echt, of je dat echt als verlieservaring zou kunnen zien maar het is natuurlijk wel het gemis van één van de ouders. En dan zeggen ouders heel makkelijk van nou dan kun je de ander toch bellen en zo *lacht*... Wat helpt is dat ik ze dan vertel hoe dat is voor het kind. Dat blijft namelijk, van ja maar hoe vindt papa dat als ik nu mama bel of... vaak vinden ouders het soms ook niet goed. En kinderen komen letterlijk in twee plekken terecht. Met ieder hun eigen regels en hun eigen klimaat. Ja er wordt heel veel van ze gevraagd eigenlijk, opeens. Heel veel vaardigheden. Uiteindelijk kunnen ze er natuurlijk ook wel wat van leren...

STI: ja je leest wel dat kinderen van gescheiden ouders vaak wat eerder volwassen worden of in ieder geval iets...

WIJ: ja of juist niet, dat kan ook heel goed. Dat een deel van het kind zelf niet kan ontwikkelen, namelijk het eigen deel eigenlijk. Maar dat ze het volwassen deel inderdaad heel snel ontwikkelen, maar dat gaat wel ten koste van iets.

STI: ja zeker. En waar we nog wel benieuwd naar zijn, is: heb jij een bepaalde houding naar kinderen toe?

WIJ: een hele open houding. En ik ga niet... ze mogen komen met wat ze willen, zeg maar. Het zijn de ouders die de aanmelding doen, maar dat wil nog niet zeggen dat dat ook hetgene is waar we mee aan de slag gaan. Dat kan iets heel anders zijn. En kinderen mogen praten, maar dat hoeft niet. Dus ik ben heel erg in die zin... luister ik wel heel duidelijk naar het kind. Maar ik kan ook directief zijn, ik kan ook sturend zijn als ik denk van nou.. dat dat wel nodig is of dat het moet.

MAR: wanneer is dat nodig?

WIJ: als kinderen heel erg ontwijkend zijn, en echt helemaal nergens over willen praten en ik denk van het is wel nodig, dat is niet altijd zo namelijk. Soms kan ik beter met de ouders gaan praten dan met het kind zelf, maar soms is het wel goed om wel, dat het kind wel echt iets gaat zeggen. En dat kan ook indirect zijn. Ik kan ook gewoon een verhaal gaan voorlezen. Je hebt hele mooie metaforische verhalen, en als kinderen dan moeite hebben om het zelf te vertellen om welke reden dan ook, of dat ze sowieso niet zo goed met praten zijn, of dat ze dat niet durven... dan kunnen ze zich via zo'n verhaal toch herkennen.

STI: zijn er dan ook dingen die je eigenlijk absoluut niet zou moeten doen? In je houding als hulpverlener?

WIJ: dat ze moeten kiezen. Want dan neem ik dat dilemma zo mee. Dat laatste meisje die vertelde dat ze echt in een bepaalde periode heel veel nachtmerries had gehad. En dat had volgens haar waarschijnlijk ook te maken gehad met dat kinderen in haar klas, nadat haar ouders gescheiden waren, vaak vragen hadden gesteld zo van bij wie wil je nou het liefste zijn en wie vind je nou het liefste? Dus gewoon vanuit kinderen zelf, niet vanuit haar ouders maar vanuit kinderen, klasgenoten of misschien een oma of familie, zo had ze het gevoel gekregen dat zij dus moest kiezen. Kinderen voelen zich vaak ook toch op de een of andere manier schuldig, of hebben vragen daarover. Dus een kind ontschuldigen is ook wel heel erg belangrijk. Dat het van beide ouders mag houden. En ik had dus ook een cliënt die werd aangemeld door moeder omdat de cliënt was gaan wonen bij vader, en dat mocht wel van moeder, maar dan moest vader het kind wel aanmelden voor therapie. Dat soort dingen.

STI: voorwaarden...

WIJ: dan moet je heel goed gaan oppassen van... waar word ik nou voor ingezet? En ik denk zelfs dat sommige kinderen met een beetje ADHD-klachten en zo, dat die soms echt te maken hebben ook met scheiding. En niet zozeer met het feit dat ze gescheiden zijn, soms ook, maar met de situatie van het nu. Of dat het kind ergens tussenin zit. Die kinderen die... of ze hebben een stukje niet verwerkt of ze hebben zo'n vol hoofd met allerlei dingen die ze eigenlijk voor hun ouders bedenken, dat ze gewoon eigenlijk niet meer aan hun eigen... aan zichzelf toekomen, aan hun eigen... dat die heel vergeetachtig worden of gewoon een heel druk hoofd krijgen.

MAR: is er nog iets waar je als hulpverlener voor moet oppassen, of wat je vooral niet moet doen?

WIJ: nou ik denk zelf dus heel direct daar over die scheiding... dat direct als ingangsklachten nemen.

MAR: dus dat je daar vanuit gaat al?

WIJ: ook dat. Ik denk wel dat het altijd belangrijk is om dat mee te nemen zeg maar, maar ik bedoel daar meer meteen mee te gaan werken met kinderen. En de vraag is of dat op dat moment de klacht is van het kind, en het is ook altijd heel goed om je te realiseren hoe het voor kinderen is om daarin te zitten zeg maar. Dus niet zozeer dat ouders gescheiden zijn, als wel van hoe het nú voor hun is. Dus hoe ouders nu met elkaar omgaan. Soms hebben kinderen wel echt nog wat te vertellen natuurlijk over die tijd, bijvoorbeeld als ze heel veel ruzies hadden. Hoe dat voor hun was.

MAR: en jij kijkt dan meer naar het hier-en-nu?

WIJ: ja sowieso. En soms gaan kinderen er zelf wel over vertellen en soms vraag ik er ook wel zo naar, maar om kinderen meteen zo, hup, in die scheiding te gooien... Een scheiding is iets van ouders meer. Terwijl ik dat met ouders wel doe, juist. Die zitten vaak hier als ouders... als het ouders zijn die goed met elkaar overweg kunnen, dan ga ik het... dan kan je het er juist wel heel erg goed over hebben en dan blijkt dat er vaak toch ook nog wel het een en ander zit. Niet als ouders net gescheiden zijn, dan is er... speelt er nog zoveel van emoties. En sowieso als er financiële dingen zijn die nog afgewikkeld moeten worden dan, ahh, dat is zo... *lacht kort*. En soms is het goed om het kind even er helemaal uit te halen. Sommige situaties zijn gewoon bijna ondoenlijk. Daar kun je eigenlijk heel weinig aan doen of mee doen.

MAR: hoe haal je een kind er dan uit?

WIJ: nou dan kan het toch gewoon heel fijn zijn voor het kind om hier te zijn, alleen maar te spelen...

MAR: even weg te zijn...

STI: ja dat je het niet hebt over de scheiding of zo...

WIJ: nee, helemaal niet, nee. Maar gewoon meer over vriendjes of over, weet ik veel, juist hun eigen leven. Juist omdat ze er toch al zo in zitten, in die hele toestand.

STI: en dat is ook onderdeel van de Integratieve kindertherapie? Of één van de basis dingen, dat je aansluit bij het kind?

WIJ: Ja, het is heel kindgericht zeg maar. Maar het is ook wel dat je probeert vooral die verschillende invalshoeken te bekijken. Dus zit er nog iets onverwerkt? Maar ook dus juist een heel duidelijke systemische benadering. Ik werk zelf ook wel met een soort familie-opstelling, ik weet niet of jullie dat kennen. Dat is ook wel... ook al zijn ze er niet, dan is het soms heel fijn om ze hier toch allemaal neer te zetten: die vader en moeder, de broertjes en de zusjes. Dat kan soms gewoon in spel zo ontstaan, dat doen kinderen gewoon zelf. Maar bij oudere kinderen zet ik ze gewoon ook letterlijk neer op verschillende plekken. En dan kun je ook heel goed zien wie bij wie hoort en... de vraag is alleen soms wat je daar dan vervolgens mee doet. Voor het kind zelf is dat niet altijd... leidt niet tot een oplossing, alleen ik kan het wel meenemen naar ouders. Het is voor mij om een soort blik te krijgen op het systeem, hoe het in elkaar zit. En vervolgens neem ik dat dan mee naar ouders. Niet zozeer naar het kind zelf.

STI: nee, die geeft dat gewoon aan, zodat jij daar eigenlijk verder mee kan...

WIJ: ja. En dat gebruik ik ook wel sowieso in een oudergesprek. Ja dat is wel echt de bedoeling om het kind zoveel mogelijk te ontlasten, en zeker in echtscheidingssituaties.

STI: weerbaarheid is ook gelinkt aan integratieve kindertherapie, heb ik me laten vertellen.

WIJ: oh ja?

STI: of in ieder geval, weerbaarheid is wel iets wat dacht ik...

WIJ: weerbaarheid van binnenuit dan.

STI: ja, want inderdaad... doe jij daar iets mee?

WIJ: ik geef geen weerbaarheidstrainingen of zo. Wel een soort... zelfvertrouwen is voor mij heel erg belangrijk. En weerbaarheid... hoe zal ik dat zeggen... naar ouders is dat van belang. Van ik ben er ook nog. Je hoort soms dingen van – steeds wel minder hoor, gelukkig wel van de mensen die hier komen in ieder geval – maar ik zeg toch nog wel eens van nou jullie zijn gescheiden he, het kind heeft daar niet voor gekozen. En een omgangsregeling is in feite voor de ouders, en niet altijd voor het kind. Soms ook wel, maar het is ook wel heel goed om te kijken van is dit voor het kind ook goed? Bijvoorbeeld ook een co-ouderschap, voor sommige kinderen is dat zo onrustig. Is niet voor ieder kind zo geschikt. Of de ouder wil het kind heel graag zien, maar dat is niet altijd zo dat het kind dat ook zo wil. Wel in je achterhoofd houdend van loyaliteitsprobleem misschien, maar... En zeker als er een nieuwe partner is dan wil dat niet altijd...

MAR: maar je hebt het dus meer over zelfvertrouwen dan? Als weerbaarheid?

WIJ: ja weerbaarheid... er zijn natuurlijk heel veel trainingen waar je wat wordt aangeleerd zeg maar. Ik denk soms het is heel belangrijk om veel af te leren.

MAR: van?

WIJ: van wat je geleerd hebt, allerlei technieken of op school, en veel dichter te komen bij wie ben ik nu eigenlijk zelf?

MAR: kun je een voorbeeld noemen van wat bijvoorbeeld afleren dan?

WIJ: ik heb wel eens hier kinderen gehad die zo'n cursus hebben gehad, en die dat dan niet zo erg bij zichzelf vonden passen. Of je leert een trucje aan, maar ja dat werkt toch niet of dat helpt toch niet, dus ik ga daar eigenlijk niet zo erg zo vanuit, dat bedoel ik meer. Ik leer niet een soort techniek aan. Maar weerbaarheid is wel altijd een onderdeel van de therapie in die zin, kinderen worden er weerbaar ván, omdat ze gewoon durven te praten over wat hun bezig houdt omdat er naar ze geluisterd wordt. En soms doen we ook oefeningen, bijvoorbeeld met een jongen die met een behoorlijk autoritaire vader... en die meldt het kind aan van hij heeft een autoriteitsprobleem. Ik denk dan al vaak van hé dat is grappig, want u komt op mij erg autoritair over. Maar dan kan ik wel gaan oefenen met het kind, ik kan mezelf gaan opstellen als een zeer autoritair iemand, om het kind daar ook in... ja je zou dat kunnen zeggen weerbaar te maken, maar daar bedoel ik eigenlijk mee hoe ga je daar nou eigenlijk mee om? En hoe voel je je eigenlijk zelf? En hoe kun je wel voor jezelf opkomen zonder dat je een trucje gebruikt of een bepaalde... anders ga je mee in dat...

STI: ik snap wat je bedoelt, ja.

MAR: ja, dus heel erg vanuit jezelf ja.

STI: luisteren naar je eigen gevoel.

WIJ: ja maar kinderen kunnen dat al heel erg zelf. Dat is het leuke van kinderen, die kunnen dat al eigenlijk. Alleen ze leren het vaak af. Kinderen die horen vaak al heel helder, en die voelen al heel helder, alleen het wordt ze afgeleerd om dat minder te doen of om dat niet te doen... zo zie ik het.

MAR: ja ik heb wel eens zo'n boekje gelezen dat heet geloof ik 'Weerbaarheid van binnenuit'. En daar worden inderdaad heel veel situaties beschreven waarin kinderen gedrag vertonen wat lijkt op ongehoorzaamheid, maar wat meer is... dat ze weten waar ze behoefte aan hebben of waar ze geen behoefte aan hebben.

WIJ: ja. En kinderen kunnen dat heel goed laten zien door onaangepast gedrag zeg maar. En daarin zijn ze wel heel krachtig, heel lastig voor hun omgeving, maar daardoor wordt er wel, als het goed is of als het goed loopt, naar ze geluisterd of er wordt eens naar gekeken van hé ja... terwijl ouders of ouderen die passen zich al makkelijker daarin aan, of ze zeggen maar wat, maar diep van binnen voelen ze iets heel anders. Kinderen hebben dat nog minder. Daarom zijn veel volwassenen veel moeilijker om te veranderen, vanwege al hun patronen, dan kinderen in feite. Dus een lastig kind is een kans zeg ik dan maar zo. Het is wel heel erg... voor ouders is het soms heel moeilijk natuurlijk, maar toch.

MAR: het is misschien een kans om inzicht te krijgen.

WIJ: ja, om eens te kijken van hé wat speelt er zich nou eigenlijk af.

MAR: ben jij ook meer bezig met de ontwikkelingsfase van een kind?

WIJ: nee, want ik stem af op het kind. Maar het kan natuurlijk wel zijn dat het me opvalt dat het kind bepaald heel jong gedrag laat zien of zo. Maar dan heeft het daar een reden voor of dan is dat... dat zal ik niet zo naar het kind verwoorden, maar wel kan ik dat naar de ouders verwoorden. En je kan wel proberen om een bepaalde ontwikkeling weer op gang te brengen maar dat is eigenlijk inherent aan de therapie als het goed is.

MAR: dus zeg maar de ontwikkelingsfasen zijn eigenlijk niet... als ik het zo kan zeggen, niet heel erg belangrijk omdat het meer om het kind zelf gaat? En wat die individueel nodig heeft?

STI: ja meer leidend of zo.

WIJ: het is niet het uitgangspunt van de therapie. Ik moet zorgen dat het kind weer in een bepaalde... het kind is het uitgangspunt.

MAR: ja, duidelijk.

WIJ: maar... ja het kan wel zijn dat door de scheiding daar dingen mee gebeuren, laat ik het maar zo zeggen. Er zijn nogal wat kinderen die – dat noemen ze dan geparentificeerd zijn –, dus aan de ene kant loopt het kind al voor in z'n ontwikkeling maar aan de andere kant ook niet. Dus het is maar net.. maar dat kan ook voorkomen bij kinderen wiens ouders nog bij elkaar zijn maar eigenlijk niet meer bij elkaar zijn, bijvoorbeeld. En scheiding is wel natuurlijk veel... hoe noem je dat... acuter en ook permanent. Er wordt iets niet opgelost, laten we het maar zo zeggen. Maar er wordt ook veel niet opgelost binnen ouders die nog wel bij elkaar zijn. Alleen voor een kind is het wel echt anders, en het is ook echt anders, als ze echt gescheiden zijn.

MAR: en het kind dat verwerkt dan gaandeweg de scheiding. Zie jij bepaalde factoren buiten het kind om, die helpend of juist belemmerend zijn voor die verwerking?

WIJ: ja, ik denk dat hoe ouders het zelf verwerken... want dan is de ouder meer of minder beschikbaar.. in hoeverre ze steun hebben in de omgeving... Heel veel ouders hebben onverwerkte gevoelens eigenlijk ten opzichte van een scheiding. En hoe meer ouders dat zelf wel verwerken, hoe meer ze ook weer beschikbaar zijn voor het kind. Dat is wel een heel hoog... ik probeer dat wel echt zo te doen.. even kijken hoor, wat zei je nou nog meer, wat nog meer bevorderend...

MAR: ja wat helpend of juist belemmerend is buiten het kind om, voor zijn verwerking. Wat kan in de weg staan?

WIJ: dat ouders er wel over kunnen praten, dat ze het kind ook goed vertellen hoe het zit, want.... Niet alles natuurlijk wel vertellen, maar dat ze wel snappen hoe het zit. Dat duidelijk ook is van

wanneer ze waar zijn en zo, want zelfs dat is nog niet altijd voor kinderen zo heel erg helder. Ja en het kan wel fijn zijn om iemand te hebben buiten de ouders om zeg maar.

MAR: maakt het dan nog uit wie? Qua leeftijd, of...

WIJ: nee, ja het kan ook iemand binnen de familie, een opa of oma, is vaak nog wel eens zo dat ze het daar wel over kunnen hebben. En dat ouders met elkaar kunnen communiceren, dat is ook voor de verwerking van het kind, anders blijft hij daarmee bezig, heel erg met zijn ouders zo bezig. Ik denk dat dat wel het belangrijkste is.

Ik denk dat het ook nog van belang is trouwens, dat ouders zich van tevoren zelf ook realiseren – tegenwoordig is dat natuurlijk veel meer, maar vroeger... - hoe het is om uiteindelijk die stap te ondernemen. Enerzijds denk ik voor de kinderen, maar ook voor henzelf. Ik weet niet of dat nu nog zo is, maar voorheen werd er soms denk ik nog wel te makkelijk of te licht over gedacht. Ik weet niet of dat verandert, maar...

MAR: ja ze hebben volgens mij tegenwoordig wel meer voorlichtingen voor ouders die willen gaan scheiden.

WIJ: maar misschien wordt het over een tijdje nog wel veel normaler, dat iedereen, of dat het idee dat mensen getrouwd zijn... en de vraag is dan hoe dat ook voor kinderen is, of het dan minder beladen is. Maar nog blijft denk ik hoe ouders daarna met elkaar omgaan.

STI: als ouders conflicten blijven hebben, ook al zijn ze gescheiden dat is echt... ja

WIJ: ja en dat kan je dan op heel veel verschillende niveaus zien, want ik heb ouders hier die dus goed met elkaar overweg kunnen, maar toch is er wat. Toch ligt er wat.

MAR: meer onderhuids dan...

WIJ: *aarzelt* ja, op psychisch niveau of systemisch niveau. Maar de ergste, onleefbaar is het bijna, als er echt conflicten zijn zodat de kinderrechter aan de Raad, dat zijn echt... dat is echt afschuwelijk. Die kinderen blijven echt nergens zo. Dus dat is wel het eerste niveau wat... daar kun je bijna niet mee werken. Of dan moet je echt, dan werk je alleen maar op het niveau van het kind in zijn kracht. Dat het kind weer tevoorschijn komt, en niet meer alleen maar het kind tussen ouders in. Dan is het soms zelfs zaak dat dat niet, dat heb ik niet gezegd, dat ik die ouders bijna niet eens zie. Dan is het afleveren aan de deur, wegwezen, echt in sommige gevallen... want anders dan komt hier alles binnen. En dat kan niet. Want hier is de plek van het kind, en echt voor het kind. En niet op dat moment voor de vader of de moeder. Dus dat kan zo zijn.

Ik stel overigens wel eens de vraag aan kinderen: heb je wel eens gedacht van waren mijn ouders maar gescheiden? Dat is ook nog een vraag die je kan stellen.

Achteraf opgezocht via websites van Kiddock:

Opleidingen professional: WO Psychologie, Integratieve kindertherapie aan de Nederlandse Academie voor Psychotherapie.

Professional heeft sinds 10 jaar een eigen praktijk voor kindertherapie, daarvoor was ze werkzaam als behandelcoördinator in de jeugdhulpverlening.

Respondent:	Annet Westerink
Functie:	Maatschappelijk werker, contextueel hulpverlener, video-hometrainer en coördinator groepswerk bij HdS Hulpverlening in Barneveld.
Leeftijd:	49
Contactinformatie:	awesterink@hdshulpverlening.nl
Achtergrondinformatie:	http://www.hdshulpverlening.nl/site.php?page=jongeren-groepswerk
Datum en tijd interview:	26-04-'13, 9.45-10.45
Code:	WES2604p

S = Stijn

M = Marije

A = Annet Westerink

S: nou dan beginnen we eerst met een algemeen stuk. iets over jezelf vertellen, opleiding, werkervaring, leeftijd. Misschien kunt u daarmee beginnen.

A: oke. Nou ik ben dus Annet Westerink, ik werk hier bijna 25 jaar, dat is een hele tijd. Ik heb dus de CHE gedaan als opleiding, daarna heb ik als vervolg gedaan de opleiding Contextuele Therapie. En verder heb ik gewoon nog diverse cursussen en allerlei dingen erbij gedaan. Video-hometraining doe ik ook erbij. Bij die contextuele therapie heb ik ook mijn... ja we moesten toen een soort scriptie of iets dergelijks schrijven, het was niet echt een scriptie. Het was gewoon een paper zeg maar, over de gevolgen van echtscheiding voor kinderen. Dus ik heb me wel aardig in dat onderwerp verdiept. Ik ben coördinator groepswerk ook en van die groepen heb ik er zelf diverse gedraaid, waaronder een groep voor kinderen van gescheiden ouders. En ik heb in het verleden ook groepen gedraaid voor de ouders zelf, dus ik ken de beide kanten een beetje. Dus dat is wat van mijn achtergrond.

S: dus wat betreft ervaring met de doelgroep die wij hanteren heeft u veel ervaring als ik dat zo hoor.

A: ja die heb ik wel, zeker. En ik heb ook al meerdere keren studenten gesproken die ook wel met dit onderwerp bezig waren. Dus het komt altijd wel eens in de zoveel tijd ergens terug. En naar cursusedagen daarover geweest. Ik vind het zelf gewoon een heel boeiend onderwerp. Dan zijn er altijd weer nieuwe onderzoeken gedaan. Ja, boeiend terrein.

M: even voor de gegevens, je leeftijd nog?

A: oh ik ben 49.

M: en die groep met scheidingskinderen, die nu draait. Welke leeftijd is dat en hoe ziet dat eruit?

A: ja dat is de leeftijd van 9 tot 12 jaar, dus dat is zeg maar de bovenbouw van de lagere school. Die hebben wij in huis, die draait dan eigenlijk zodra we weer een groep vol hebben. Ik weet niet of hij dit jaar al gedraaid heeft, ik dacht eind vorig jaar. En sinds kort willen we ook een groep aanbieden voor pubers. Ik weet dat dat in de regio vaker is gebeurd, om dat op te zetten, en meestal zakt het ook weer weg en dan worden er weer nieuwe pogingen gedaan. Dus we hopen dat het gaat lukken, want het blijkt wel dat, wat je gewoon merkt, dat pubers het toch lastiger vinden om erover te praten dan jongere kinderen. Pubers hebben vaak toch zoiets van daar wil ik eigenlijk helemaal niet over praten, of als ik erover praat het liefst met leeftijdsgenoten maar niet met anderen. Terwijl jonge kinderen daar vaak veel meer onbevangen in zijn en die worden meestal toch gestuurd door hun ouders, weten helemaal niet waar ze voor kiezen. Dus dat is toch heel anders.

S: want hoe ziet de hulpverlening eruit? Bieden jullie verschillende trajecten of is er één type hulpverlening?

A: kijk als kinderen hier aangemeld worden met echtscheidingsproblematiek, dan kijken wij dus of ze in die groep kunnen. Dat doen wij heel veel. We gaan meestal niet individueel, nee ik heb wel eens een keer een gesprekje, maar dan probeer ik ze wel naar die groep... ja weet je die vorm past

gewoon zo goed bij kinderen, het is heel speels, met andere leeftijdsgenootjes, dat is gewoon veel passender dan dat jij als volwassene de hele tijd met een kind gaat zitten praten. Dat is toch een volwassen manier eigenlijk. En voor jongere kinderen hebben we ook wel wat speltherapie in huis, dus dat is ook een mogelijkheid. Wat was de vraag ook alweer? Wat voor vorm van hulpverlening we hebben?

S: ja.

A: Ja voor kinderen dus vooral in die groep.

S: en jongere kinderen, over wat voor leeftijd spreek je dan?

A: jongere kinderen is dus onder de 9 jaar. Daar hebben we geen groep voor. En als dat echt heel erg vastgelopen is kan dat ook via speltherapie.

M: en hoe lang draait deze groep al, voor kinderen van 9 tot 12?

A: nou dat zou wel een jaar of 10 kunnen zijn denk ik. Dat is al een hele tijd hoor. En we hebben dan ook een eigen programma opgesteld op grond van allerlei ervaringen en andere programma's. En dat programma kan ook weer aangepast worden als er nieuwe dingen op de markt zijn die we kunnen invoegen. Dus we proberen het ook altijd heel actueel te houden.

M: zit er een bepaalde methodiek tussen, in dat programma?

A: niet zo heel speciaal, er zitten meer thema's in die we behandelen. Maar ik kijk wel heel erg vanuit de contextuele bril. Die methodiek zit er wel bij en achter, ja zeker. Bijvoorbeeld dat genogram-achtig met de Duplo poppetjes bijvoorbeeld, vinden ze ook heel erg leuk dat je met die Duplo poppetjes mag werken. En dan gaan we ook de gezinnen neerzetten, en wat is er veranderd? Dat is ook een hele leuke manier om met die kinderen te praten over hun thuissituatie. Dus Duplo gebruiken we ook als een methodiek erbij. Dus die twee zou je wel kunnen noemen, contextueel en Duplo poppetjes.

S: en zijn er nog andere werkvormen die in de groep worden gebruikt?

A: ja, wat doen we allemaal... Allerlei opdrachtjes. We hebben een spel met kaartjes en dan moet je draaien aan een dingetje, dan mogen ze kleurenkaartjes uitkiezen en die staan dan weer voor een bepaalde vraag. En dat zijn eigenlijk allemaal vragen die je normaal in een gesprek met volwassenen stelt, maar als je die aan kinderen zo stelt dan is dat veel te, ja daar kunnen ze niet gelijk iets mee. Maar in spelvorm is het gewoon veel speelser, dan voelt dat toch anders. En we zeggen ook altijd van je hoeft het niet te beantwoorden, je mag het beantwoorden maar het hoeft niet, maar je krijgt wel een punt als je het beantwoordt. Dus dat is natuurlijk wel heel stimulerend. Dus het is geen moeten, maar er zit wel een stimulans, een prikkel achter van punten halen. En dat loopt altijd heel erg leuk. Dat vinden ze echt heel leuk om te doen. Ja we maken tekeningen, we knutselen wat, we doen spelletjes, ze hebben een werkboekje, ze maken af en toe eens een opdrachtje. Ja zo gaat dat.

S: creatief zeg.

A: ja je moet het toch op een andere manier doen dan met volwassenen. Je kan niet alleen maar gaan zitten praten. Dat kan niet. Dat is zo'n volwassen vorm, nee je moet het een beetje speels houden. Rollenspelletjes doen we ook wel. Dat is ook leuk, of je pakt de verkleedkleden erbij. Kijk als je vraagt aan kinderen van, wat is nou nog een vraag waar je mee zit? Dat doen we bijvoorbeeld op het eind. Wat is nou een vraag waar je mee zit en die je beantwoord zou willen krijgen? Sommige kinderen kunnen dat beantwoorden maar ook heel veel kinderen niet. Dus dan doen we dat via een spelvorm, één kind is dan een rechter, dat is een wijs man. En dan gaan we met elkaar bedenken, wat zou een kind nog voor vraag kunnen hebben aan een wijs iemand of aan een rechter, wat hij nog zou willen weten? Nou bijvoorbeeld: wat moet ik doen als mijn vader me op komt halen en mijn vader en moeder die maken ruzie bij de deur? Wat wil ik dan doen? Zo ga je er een beetje indirect op een speelse manier over praten, en dat werkt veel beter dan dat je allemaal in de groep gaat zitten praten.

M: en uit hoeveel bijeenkomsten bestaat die groep dan?

A: volgens mij 8. Ik geloof dat het een stuk of 8 bijeenkomsten zijn. Dan zit er een beetje opbouw in en vaste thema's, van hoe zag je gezin eruit, wat is er allemaal veranderd, wat vind je prettig, wat

vind je niet prettig? Welke gevoelens kun je allemaal hebben, wat is ook normaal? Hoe ga je om met die bezoeksregeling en die twee huizen? Loyaliteitsconflicten, is natuurlijk een ontzettend belangrijk onderwerp, dat proberen we ook op speelse manier ter sprake te brengen. Vertel je het aan andere kinderen of houd je het een beetje voor jezelf? En wie zijn jouw hulpbronnen eigenlijk, in de contextuele taal. Dus daar zijn we mee bezig.

S: uit hoeveel kinderen bestaat de groep?

A: minimaal 6, maximaal 10 zo ongeveer. Het ideale is een beetje zo 8 kinderen, dat is een hele mooie..

S: ja dan kun je genoeg aandacht hebben voor ieder persoon.

A: ja dan kun je net genoeg aandacht hebben voor iedereen, en dan is het ook weer niet te klein dat ze het gevoel hebben dat ze altijd iets moeten zeggen. En je kan ook in kleine groepjes werken af en toe, of twee aan twee een opdrachtje doen. Je moet weer niet te weinig kinderen hebben want dan zijn ze constant aan de beurt, maar je moet er ook weer niet teveel hebben want dan kun je ze allemaal niet goed meer in de gaten houden. Je wil het ook een beetje in de gaten houden van oké, waar loopt die en die tegenaan en wat kunnen wij daarmee in de groep, hoe kunnen wij daar op inspelen? Welke ontwikkeling zien we bij dat kind daar ook in? En als je er tig hebt, dan is dat niet bij te houden.

M: Kun je iets zeggen over de rol van de ouders? Er is dus een groep waar de kinderen bijeenkomen. Spreek je tussendoor nog wel eens met de ouders of hebben die een bepaalde functie?

A: we hebben eerst een kennismakingsgesprek met de ouders. We proberen ze altijd samen te krijgen, want het is heel mooi als ze dit samen dragen ook. Soms lukt dat, in meerdere gevallen lukt dat. Maar soms zijn ze ook echt niet samen aan één tafel te krijgen, dan probeer ik ze apart te spreken. Halverwege de cursus hebben we een ouderavond en daarin vertellen we iets over hoe we bezig zijn met die cursus, en we vertellen ook van wat betekent het nu voor kinderen als hun ouders gescheiden zijn? Waar lopen ze nou tegenaan en hoe kun je als ouder daarop inspelen? Dus echt een stukje voorlichting over, nou de belangrijkste boodschap is eigenlijk ook: kinderen willen loyaal zijn aan beide ouders, en kinderen willen van beide ouders kunnen houden. En je ziet nogal eens dat één van de beide ouders dan zo gefrustreerd is over de ander dat die alleen maar negatief kan praten over die ander. En dat is voor kinderen zo pijnlijk. Dat probeer je ook wel duidelijk te maken, we laten ook altijd een stukje film zien waar kinderen ook iets vertellen over.. dus niet de kinderen uit de groep hoor, maar van wat doet het nu met je als je ouders gescheiden zijn, hoe is het voor je als je ouders nog steeds ruzie blijven maken, elkaar niet kunnen zien, dat soort dingen meer. Daar praten we dan nog wat met elkaar over door als mensen dat willen, en dan aan het eind hebben we weer een evaluatiegesprek, als het kan ook met beide ouders. Dus ze worden er zeker bij betrokken, want heel vaak zit het probleem ook bij de ouders. Heeft het te maken met hoe de ouders al dan niet met elkaar omgaan, waardoor het kind weer last heeft. Dus je hebt die ouders er gewoon bij nodig.

S: we hebben al eens gehoord in een ander interview dat we hebben gehad, dat het eigenlijk thuis moet gebeuren, de veranderingen. En daar zijn de hulpverleners natuurlijk niet bij.

A: nee. Die ouders spelen zo'n sleutelrol. En dat is ook een punt waar kinderen vaak mee zitten: stiefouders, de nieuwe stiefouders. Hoe dat dan is voor ze en ingewikkeld want ja, die ene nieuwe stiefmoeder is best wel aardig, maar je eigen moeder vindt haar een rotmens. Ja wat moet je dan? Kun je die nou aardig vinden of niet aardig vinden? Dat zijn hele lastige dingen voor kinderen. Daar hebben we het met hun ook over en op die ouderavond erover, hoe dat dan voor kinderen is. En soms komen stiefouders ook mee, dat is wel grappig. We hebben wel eens gehad dat beide ouders er met hun nieuwe partners zaten bijvoorbeeld.

M: wat zie je aan het gedrag van de kinderen in de groep, wat te maken zou kunnen hebben met de scheiding?

A: dat is een moeilijke vraag. Daar zou ik zo even geen antwoord op weten. Wat zie je aan gedrag...

M: ja misschien iets dat veel voorkomt?

A: ja kijk, soms kan iets te pijnlijk of te moeilijk zijn, dat ze daar niet over willen praten. Je ziet ook wel eens dat kinderen er last van hebben dat ze thuis wat brutaal zijn en hier ook wel, dat ze zich dan wat afwerend gedragen of eigenlijk het liefst er maar niet zo heel veel over willen hebben. Of niet zo goed luisteren, dat is iets van het zit ze toch allemaal ergens wel dwars, dit onderwerp. Dat is toch wel heel moeilijk voor ze. Het kan soms ook zijn dat een kind juist weer heel stil is, dat hij het heel moeilijk vindt om zich daarover te uiten. Maar dan zie je ook wel weer dat als ze dan met anderen zijn, en ze horen dingen van anderen, dat ze vaak dan zelf ook meer loskomen. Dus dan zie je het ook wel weer veranderen. En soms vertellen kinderen ook wel, dat je denkt van er zit iets toch wel dwars, wat er op een gegeven moment toch wel uitkomt. Bijvoorbeeld ze zeggen van ik vind toch dat ik mijn vader veel te weinig zie, dat zit me dwars, ik mis mijn vader, ik heb heimwee naar mijn vorige huis. Dat soort dingen. Dat komt er dan soms wel uit.

S: en qua gevoelens? Wat zijn nou gevoelens of emoties die je veel ziet bij kinderen?

A: heel vaak de andere ouder missen, dat zie je heel veel. Er toch wel verdriet over hebben. Soms ook boos zijn, omdat de andere ouder weg is gegaan. Soms boos zijn samen met moeder bijvoorbeeld op vader. Dan is vader de boosdoener zeg maar, en dan ben je daar allebei boos op. Dus je hebt verdriet en boosheid, dat zie je wel veel. Maar gelukkig zijn er ook kinderen die wel de ruimte krijgen van hun ouders om van allebei te mogen houden. En daar gaat het vaak beter mee.

S: waar merk je dat dan aan?

A: die zijn vrijer in hun praten daarover, die dragen minder lasten met zich mee. Die mogen meer zichzelf zijn. Want dat is gewoon heel erg belangrijk, dat je gewoon de ruimte van je ouders krijgt om van de andere ouder te mogen houden, om het daar leuk te mogen hebben, om dat gewoon te kunnen zeggen, om niet te hoeven denken van oké laat ik het maar niet zeggen want dan wordt mama verdrietig of dan wordt papa boos.

S: ja dat soort dingen zijn schadelijk.

A: ja zeker. En het meest schadelijke is ook wel, dat is ook wel uit al die onderzoeken gebleken, van als ouders na de scheiding ruzie blijven maken. Dat zullen jullie ook wel tegengekomen zijn. Dan gaan ouders scheiden om dat ze denken, dan stoppen de ruzies. Maar daarna ruziën ze gewoon verder want ja, ze moeten toch elke keer weer over dat kind overleggen. Ja daar kun je nog wel een hoop ruzies over krijgen. Ik weet niet, hebben jullie ook wat gelezen over die onderzoeken van Ed Spruijt?

S: ja, die hebben we veel aangehaald ook.

A: ja dat is echt degene die heel veel expertise heeft op dat gebied. En nog zo'n mevrouw, Liesbeth Groenhuijsen, ik weet niet of je die nog tegengekomen bent? Die heeft ook heel veel ervaring. Die heeft er heel veel mee gewerkt. Wat dat betreft is er ook wel goede literatuur over te vinden. En inderdaad verlies, het is ook een stuk rouw wat plaatsvindt. Ja vaak zie je dan ook bij kinderen signalen op school, dat ze zich minder kunnen concentreren, afwezig zijn of juist lastig zijn in hun gedrag. Bij jongetjes zie je vaak dat dat meer externaliseert en bij meisjes meer internaliseert. Dus vaak op school zie je ook wel signalen. Slechter slapen...

S: en zie je dat ook in de groep terug, die signalen die je noemt?

A: nou dat hoor je dan meer van ouders, van het gaat op school niet zo goed. Dat zie ik dan niet zo maar dat hoor ik dan wel. Ja, zeker.

S: maar als je zegt van iemand is wat meer afwezig in de groep, of toch heel erg boos...

A: ja met jongetjes wel hoor, die kunnen dan wat dwars en tegen de draad in zijn. En dan merk je ook wel dat ze dat een moeilijk onderwerp vinden, om het erover te hebben. Dat uiten ze dan soms door wat dwars te zijn.

S: ja daar kwamen wij in ons onderzoek ook achter, het is natuurlijk lastig om dingen te herleiden naar de scheiding als oorzaak. Dus daar zijn we ook wel wat voorzichtiger in.

A: nee en wij kennen ze ook niet hoe ze daarvoor waren, dus we kunnen het niet vergelijken. Dus je moet het ook heel veel doen met wat ouders daarover zeggen. Ouders en school, die zien dat het meest.

M: en als het gaat om de ontwikkeling van kinderen, want kinderen tussen 9 en 12 die zitten weer in een bepaalde ontwikkelingsfase, zie je daar nog iets van terug in de groep wat met die ontwikkeling te maken heeft?

S: ja of houden jullie rekening met de ontwikkelingsfase van bepaalde kinderen?

A: ongetwijfeld, maar dat is dan meer in wat je aanbiedt. Het niveau, de methode, het speelse.

M: ja dus misschien toch meer op leeftijd gericht dan op ontwikkeling.

A: ja de leeftijd, ontwikkeling, ja.

S: ja je stemt het toch af op...

A: op hun niveau. Ja. Ontwikkeling... kijk ja, het is natuurlijk een andere ontwikkeling dan pubers, die moeten meer zelf keuzes en dergelijke gaan maken. En dat is bij kinderen natuurlijk nog niet het geval, dan maken de ouders de keuzes voor je. Dus daar sluit je natuurlijk ook bij aan. Hoe ouder ze worden hoe belangrijker hun eigen mening daarbij is, ook bij de bezoekenregeling en dergelijke, en hoe jonger, hoe meer dat er verantwoordelijkheid vanuit de ouders is. Het is eigenlijk een beetje net zoals dat je bijvoorbeeld een rechter... dat ben je misschien ook wel tegengekomen in die onderzoeken, van als je heel jong aan een kind vraagt van wil je bij je vader of bij je moeder wonen, dat je een kind dan in een loyaliteitsconflict brengt.

S: die kan niet kiezen.

A: nee die kan niet kiezen. Terwijl bij iemand die 16, 17, 18 is, is dat natuurlijk alweer heel anders. Maar dat kun je van kinderen niet vragen. Dus dat is wel iets bij de ontwikkeling, dus als kinderen zeggen van ja ik wil eigenlijk liever bij m'n moeder wonen of iemand van 17, 18 die zegt dat, dan is dat toch heel anders.

S: ja zeker. Wij vroegen ons af of de hulpverleners of u een bepaalde houding heeft naar de kinderen. Kinderen zijn toch anders dan volwassenen, dat is al genoemd. Wordt de houding daarop aangepast van de hulpverlener?

A: ja ik denk dat dat allemaal wat speelser, wat losser, een beetje laagdrempelig is. Op die manier denk ik.

M: wat vind je belangrijk als je andere hulpverleners zou kunnen adviseren over hun houding naar scheidingskinderen toe, wat zou je dan zeggen?

A: het is sowieso al handig als je iets met kinderen hebt, dat je die doelgroep leuk vindt. En ja dat je toch heel erg oog hebt voor de loyaliteit in alles wat ze zeggen over hun ouders. Dat je niet zomaar in dingen meegaat maar dat je altijd in het oog houdt van, ook al is een kind boos, daaronder zit wel dat hij eigenlijk van zijn vader wil houden of van zijn moeder wil houden. En eigenlijk willen kinderen gewoon weer dat het goed komt en dat soort dingen. Dat zijn allemaal dingen om rekening mee te houden. En je moet een beetje hun taal kennen, hun leefwereld. Dat soort dingen.

M: wat moet een hulpverlener vooral niet doen bij scheidingskinderen?

A: ja dan kom ik toch weer uit bij die loyaliteit. Je moet vooral meerzijdig partijdig zijn. Dat is gewoon heel erg belangrijk. Meerzijdig partijdig zowel bij de kinderen als bij de ouders. Altijd bedenken van oké het is een hele nare stiefmoeder en dat mag je ook vinden, dat is ook allemaal prima, maar je moet er wel mee *dealen*. En ja als een kind een stiefouder niet leuk vindt, dan kijk je bv. ook van wat vindt jouw moeder nou van die stiefouder, speelt dat nog een rol? Meerzijdig partijdig is heel erg belangrijk in de houding.

S: ja, dat is wel een contextueel begrip.

A: ja klopt. En ook bij ouders, want dat vind ik ook een vak apart hoor, om bij die ouders een beetje... die zitten daar dan toch wel.... Het is wel verschillend hoor, je hebt ouders die kunnen op een goede, zakelijke manier met elkaar omgaan. Die kunnen echt als ouders met elkaar omgaan en die kunnen dat partnerstukje laten liggen of loslaten. Terwijl je andere ouders hebt die nog heel erg in dat conflict zitten en dan is het toch nog wel een kunst om de neuzen dezelfde kant op te krijgen. Dat je toch met z'n allen zoekt naar de belangen van het kind, dat het goed gaat met het kind. Dat is ook weer meerzijdige partijdigheid, loyaliteit, dat zijn de belangrijkste dingen.

S: doen jullie iets met weerbaarheid? Komt dat bijvoorbeeld terug in de groepsonderwerpen?

A: jawel, in de zin van dat we het hebben over wat vind je van bepaalde dingen, hoe bepaalde dingen gaan? Wat is jouw mening daarover? En hoe kan je dat kenbaar maken? Ook naar ouders toe. Bijvoorbeeld, wat er nogal eens speelt, is dat een ouder bv. negatief kan praten over de andere ouder. Het hoeft niet eens altijd de ouder te zijn het kan soms ook de opa of oma zijn die dan negatief praat over de andere ouder. En dat vinden ze heel vervelend. En dan gaan we ook wel kijken van oké, hoe kun je dat nou aangeven dat je dat vervelend vindt? Dus dat is wel een stukje weerbaarheid, daar gaan we dan vaak ook mee oefenen in rollenspelletjes. Nou dan mag je ook voor jezelf opkomen en zeggen van nou ik vind het niet fijn als u vervelende dingen over papa zegt. Dus dat is wel een stukje weerbaarheid.

S: en nog andere aspecten van weerbaarheid?

A: ja dat heeft toch allemaal een beetje te maken met je mening zeggen, grenzen aangeven...

S: voor jezelf opkomen...

A: ja. Proberen te zeggen wat je wel en niet fijn vindt. Niet dat dat altijd kan gebeuren, maar toch voor jezelf opkomen. Zo van jouw mening mag er zijn, die mag je laten horen. Dan kunnen je ouders je ook beter helpen. Dus echt, jouw mening doet ertoe, dat is even die weerbaarheid.

M: en zie je daar ook een zekere groei in? Door de bijeenkomsten heen?

A: ja weet je het is dan wel vrij kort hoor. Het zijn dan meer incidentjes zeg maar, dat je bv. een probleem van iemand gaat bespreken en uitspelen. En dat je gaat kijken van nou zou je dat voor de volgende keer eens kunnen doen, en hoe is dat gegaan? Dan kun je dat wel zo wat uitwerken met kinderen. Maar dat kan al de 4e of 5e bijeenkomst zijn dat het aan bod is, dan heb je nog 2 bijeenkomsten. Dus hoe dat allemaal verder doorzet weet ik ook niet. Ze krijgen in ieder geval de tools mee, laat ik het zo zeggen, en hoe het daarna gaat dat kunnen wij natuurlijk niet volgen. Maar je probeert het wel over te brengen aan de ouders of aan de leerkracht. Van nou let daar op, of help hem daarbij.

S: je noemde al even een stukje terug, dat jullie gebruikmaken van hulpbronnen. Hoe ziet dat eruit?

A: ja we maken dan een soort genogrammetje met elkaar, van wie zijn jouw hulpbronnen en wie is nou jouw belangrijkste steun geweest in deze echtscheiding? Of bij wie kan je terecht? Daar hebben we het ook met elkaar over, de één zegt nou ik kan altijd fijn naar m'n opa, of de juf of die of dat. En nou wat vind je daar dan fijn aan? Zo praat je daar wat over. En meestal gaan we daarna een kaart maken voor die persoon, dat ze een persoon uitkiezen, en daar zetten ze dan ook een bedankje op, van wat fijn dat ik bij u terecht kan, of iets dergelijks. En dat vinden ze allemaal ook heel leuk, die kaart maken en die kaart geven. En dan hebben we het er de volgende keer weer over van nou hoe is het gegaan? Hoe reageerde je opa of de juf? Dus dan versterk je dat ook nog weer, die hulpbron.

S: en zijn er dan ook kinderen, kan ik me voorstellen, die geen of weinig hulpbronnen hebben? Hoe gaan jullie daarmee om?

A: ja, al van eerst niet weten te noemen in ieder geval... dus dan ga je toch een beetje zoeken, wie zou het kunnen zijn? Dan ga je met ze na van opa, oma, vader, moeder, nou dat is dan wat moeilijker want die zijn zo betrokken. Juf, buurvrouw, moeder van een vriendje... ja zo probeer je toch wat te zoeken van met wie zou je er wel eens over kunnen praten?

S: maar komt het dan ook voor dat kinderen weinig tot geen hulpbronnen hebben?

A: vaak is er altijd wel iemand hoor, een oom of een tante of de juf of de meester... helemaal niets, dat zou ik niet zo willen zeggen. Het is meer dat ze er niet altijd van bewust zijn, dus dat je moet helpen dat te benoemen, ze dat te laten inzien van oh ja die persoon die helpt mij wel eens, of die is bij mij betrokken. Helemaal niet, ja dat zal er ook wel zijn, maar meestal komen we wel op iemand uit.

S: want zou je dan bv. het verschil kunnen zien tussen een kind wat weinig hulpbronnen heeft en een kind wat meer hulpbronnen heeft?

A: dat is een hele interessante vraag inderdaad. Dat hebben we nog niet gemeten in ieder geval. Dat zou ik niet kunnen zeggen. Maar dat is wel een mooie vraag, wel een leuk idee voor een onderzoek of zo. Wat is de rol van hulpbronnen? Gaat het met een kind beter als hij meer hulpbronnen heeft? Ik zou me kunnen voorstellen dat dat wel zo is.

S: ik kijk even naar de lijst. Ja we zoomen dus met name in op het verliesaspect. Zie je daar iets van terug in de groep? Dat er een kind iets als een verlies heeft ervaren?

A: ze vinden het toch vooral wel heel moeilijk dat de andere ouder weg is. Dat noemen ze bijna altijd, een enkele keer zeggen kinderen ook wel van nou ik vind het wel fijn want nu zijn die ruzies tenminste opgehouden. Dat gebeurt ook hoor. Maar uiteindelijk hoor je toch ook wel vaak het gemis. Soms, moet ik zeggen, heb ik het idee dat het toch met die kinderen haast beter gaat dan kinderen die zeggen dat het hun niets doet of dat ze blij zijn dat die vaders opgehoepeld... dat is toch veel lastiger om de loyaliteit voor vader nog een plek te geven. Ik hoor nog het meest het gemis van de andere ouder, en ook wel dat ze daardoor hun opa of oma niet meer zien, of nichtjes of neefjes niet meer zien. We hadden ook een keer een jongetje die zei van ja sinds m'n ouders gescheiden zijn mag ik niet meer met het neefje spelen van mijn moeder, van de andere kant, want mijn moeder wil niet dat die familie hier nog over de vloer komt. Die heeft gewoon het hele gemis van het neefje met wie hij altijd goed kon omgaan. Dus ja, missen van de familie van de andere kant dat gebeurt ook nog al eens.

S: en bv. een verhuizing? Want dat is voor een kind ook best wel een verlies...

A: ja dat kan ook, dat gebeurt ook zeker. En school, vriendjes... ja hoor. Ik heb ook wel een meisje gehad die was dan van Friesland naar hier verhuisd, en die miste heel erg de kinderen van haar andere school. Toen hebben we op een gegeven moment ook een kaart gemaakt dat ze ook iets tegen die kinderen kon zeggen. Dus ja dat hoor je zeker. En soms ook wel, doordat het inkomen achteruit gaat, dat ze dan van bepaalde dingen af moeten. Van de hockey club of dan kun je niet meer naar de muziekles want dat is niet te betalen. Dat missen ze dan soms ook. Dat ze vaker nee krijgen te horen, van nee daar kun je niet aan meedoen want dat is te duur, of die kleren kunnen niet meer. Dat is ook een stukje verlies.

S: en hoe komt dat terug in de groep?

A: ja we hebben het ook over wat verandert er allemaal in je leven? We maken bv. ook twee tekeningen van twee huizen, van wat is er letterlijk allemaal sowieso al veranderd. En aan de hand daarvan praat je door, vraag je door. Wat is er veranderd, wat mis je? Zijn er ook nog dingen die niet alleen maar... we kijken naar het verlies, maar zijn er ook nog winstpunten? Daar kijken we ook wel naar?

S: ja, de positieve kant wordt ook wel..

A: ja. Bv. dat er minder ruzies zijn, en sommigen noemen ook altijd wel van ja twee keer sinterklaasfeest, of twee keer verjaardag vieren. Dat noemen ze ook als winstpunt. *lacht*

M: en wat ze aangeven te missen is eigenlijk het verlies wat ze dan hebben als ik het zo goed begrijp?

A: ja. De andere ouder... het is toch een hele overgang als je vader en moeder, als je ze dagelijks tegenkwam, en je ziet vaak vader dan maar één keer in de 14 dagen of zo. En zeker jongetjes hebben dat ook wel heel sterk. Meisjes ook wel, maar...

S: ja jongens hebben toch een soort vaderfiguur...

A: ja. Andere ouder, andere familieleden, dat is het belangrijkste gemis.

M: ik zit even te kijken... *kijkt op lijstje*

S: nee..

A: we zijn er al aardig doorheen.

S: ja je hebt redelijk veel verteld.

M: wat zou je noemen als factoren in de omgeving van het kind, dat kunnen school zijn of andere familieleden of wat dan ook, wat belemmerend is voor het verwerken van de scheiding?

A: ja wat belemmerend is voor de verwerking van de scheiding, dus het negatief praten van de omgeving over de andere ouder. Dat is denk ik heel erg belemmerend. Ja kijk op school, het is gewoon heel erg belangrijk dat de leerkracht er vanaf weet. Je kan natuurlijk best eens pijnlijke situaties hebben met Vaderdag, met Moederdag, dat kunnen toch wel lastige dingen zijn voor kinderen. Maar het negatief zijn over de andere ouder is denk ik het meest belemmerend.

S: ja. Nou, wat mij betreft is het duidelijk ja.

M: is er nog iets wat u belangrijk vindt om nog te vertellen?

A: ik dacht nog, ik heb zelf een keer een folder gemaakt over de gevolgen van echtscheiding voor kinderen en hoe ouders daarmee om kunnen gaan. Misschien dat ik jullie daar een exemplaar van mee kan geven, dat is op een rijtje wat dingen. *loopt even weg en komt terug met de folders*
